

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI**

**“PEDAGOGIKA” KAFEDRASI
TARBIYAVIY IHSLAR METODIKASI
FANIDAN
O‘QUV METODIK MAJMUA**

Bilim sohasi:	100000 – Gumanitar
Ta’lim sohasi:	110000 – Pedagogika
Ta’lim yo’nalishi:	5111000- Kasb ta’limi (5410500–Qishloq xo’jaligi mahsulotlarini saqlash va dastlabki ishlash texnologiyasi)

Kursi: 3
Semestr: 5
Umumiy o’quv soati: 108 soat
Ma’ruza-36 soat
Seminar-40 soat
Mustaqil ta’lim-32 soat

TERMIZ – 2018

**O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
tomonidan 2018 yil "____" _____dagi "____"-sonli buyrug'i bilan
tasdiqlangan fan dasturi asosida ishlab chiqilgan.**

Tuzuvchi:

M.Xoliyorov – TerDU «Pedagogika» kafedrası o'qituvchisi

Taqrizchilar:

Imomqulov R. – TerDU «Pedagogika» kafedrası katta o'qituvchisi p.f.n.

Bozorova M.Q. – TerDU «Pedagogika» kafedrası mudiri, p.f.n.

O'quv uslubiy majmua Termiz davlat universiteti o'quv uslubiy
Kengashininig 2018 yil "____" avgustdagi "____" - son yig'ilishida ko'rib
chiqilgan va foydalanishga tavsiya etilgan.

© TerDU «Pedagogika» kafedrası

MUNDARIJA:

MUNDARIJA.....	3
I-BO'LIM. O'QUV MATERIALLAR	5
1.1. MA'RUZA UCHUN MATERIALLAR	5-98
1.2. AMALIY MASHG'ULOTLAR UCHUN MATERIALLAR	99-124
II-BO'LIM. MUSTAQIL TA'LIM.....	125-129
III-BO'LIM. GLOSSARIY	130-143
IV-BO'LIM. ILOVALAR.....	
4.1. FAN DASTURI.....	144-153
4.2. ISHCHI-O'QUV DASTURI	154-166
4.3. TARQATMA MATERIALLAR	167
4.4. TESTLAR	168-187
4.5. NAZORAT SAVOLLARI	188-197
4.6. TALABALAR BILIMINI BAHOLASH MEZONLARI	198-200
4.7. ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	201

KIRISH

“Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanining O’quv-uslubiy majmuasi bakalavriatning “Qishloq xo’jaligi mahsulotlarini saqlash va dastlabki ishlash texnologiyasi yo’nalishi davlat ta’lim standartlari va “Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanining fan dasturida belgilangan talablarga muvofiq egallanishi lozim bo’lgan bilim, ko’nikma, malaka va kompetentsiyalarni shakllantirish, fanga oid jahondagi ilm-fan, texnika, texnologiyalarning so’nggi yutuqlarini, ilg’or xorijiy tajribalarni keng yoritish va ularni hisobga olgan holda fan mavzularini shakllantirish, o’quv jarayonini kompleks loyihalash asosida kafolatlangan natijalarga erishish, mustaqil bilim olish va o’rganish hamda nazoratni amalga oshirishni ta’minlaydigan o’quv-uslubiy vosita bo’lib, talabaning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo’naltirilgan o’quv-uslubiy manbalar, didaktik vositalar va materiallar, elektron ta’lim resurslari, o’qitish texnologiyasi, baholash metodlari va mezonlarini o’z ichiga oladi.

Ushbu O’quv-uslubiy majmuada “Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanining o’quv dasturiga muvofiq ravishda ma’ruzalar matnlari, seminar mashg’ulotlarni o’tkazish bo’yicha uslubiy tavsiyalar, mustaqil ta’lim topshiriqlarini bajarish bo’yicha uslubiy ko’rsatma, fanning namunaviy va ishchi-o’quv dasturlari, fan yuzasidan testlar, nazorat savollari, talabalar bilimini baholash mezonlari, fan mavzulari bo’yicha tarqatma materiallar, fan mavzularini o’zlashtirish bo’yicha asosiy va qo’shimcha adabiyotlar hamda boshqa didaktik materiallar jamlangan.

I-BO'LIM.

1.1. O'QUV MATERIALLAR

1-MAVZU: "Tarbiyaviy ish metodikasi" fanining maqsadi va vazifalari. Tarbiyaviy ish metodikasi fanining dolzarb muammolari

Reja

- 1.1. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining maqsadi, vazifasi, asosiy tushuncha va tamoyillari.
- 1.2. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining mazmuni, mohiyati va shaxs tarbiyasidagi roli.
- 1.3. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining dolzarb muammolari va uni bartaraf etish yo'llari.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: qonun, qonuniyat, izchillik, pedagogik qonunlarning jamiyat qonunlari bilan bog'liqligi, prinsip, tarbiyaning asosiy qonuniyatlari. Tarbiya metodi, tarbiya vositasi, tarbiyaviy ta'sir shakli, tasnif, ijtimoiy ongning shakllantirish, faoliyatni tarkib toptirish, ijobiy xususiyatlarga yo'naltirish, o'z-o'zini tarbiyalash.

1.1. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining maqsadi, vazifasi, asosiy tushuncha va tamoyillari

Hozirgi kunda yoshlarni barkamol inson, o'z vatanining ilg'or kishisi sifatida tarbiyalash eng asosiy masalalardan biri hisoblanadi. Chunki aynan yoshlar davlatimizning kelajagidir.

Yangi asrga qadam qo'yar ekanmiz mamlakatimizda chuqur, keng qamrovli iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy islohatlar amalga oshirilmoqda. Jamiyat ma'naviy yuksalishi va yangilanishi sari yuz tutgun bir paytda O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 1999 yil 3-sentyabrdagi —Respublika ma'naviyat va ma'rifat kengashining qo'llab quvvatlash to'g'risidagi Farmoni zahiridagi g'oyalar, ulardan kelib chiqadigan asosiy maqsadlar ma'naviyatning ustuvorligini yana bir karra tasdiqlaydi.

Xalqning ma'naviy ruhini mustahkamlash va rivojlantirish — O'zbekistonda davlat va jamiyatning eng muhim vazifasidir. Ma'naviyat shunday qimmatbaho mevaki, u bizning qadimiy va navqiron xalqimiz qalbida butun Insoniyatning ulkan oilasida o'z mustaqilligini tushunib yetish va ozodlikni sevish tuyg'usi bilan birgalikda yetilgan. Ma'naviyat insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o'giti bilan birga singadi. Ona tilining buyuk ahamiyati shundaki, u ma'naviyat belgisi sifatida kishilarni yaqin qilib jipslashtiradi. Tabiatga yaqinlik, jonajon o'lkaning benihoyat go'zalligidan bahramand bo'lish ma'naviyatga oziq beradi, kuchaytiradi. Ma'naviyat o'z xalqining tarixini, uning madaniyati va vazifalarini chuqur bilish va tushinib yetishga suyangandagina qudratli kuchga aylanadi.¹

Ma'naviyati yuksak shaxslar yurtini tanitadi. Shaxsni esa uning ma'naviy qiyofasi tanitadi. Ma'naviyat—tarbiyadan boshlanadi. Ta'lim — tarbiyasiz ma'naviyatning bo'lmasligi barchaga ayon haqiqatdir.

Milliy pedagogika asoschilaridan biri Abdulla Avloniyning —Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot — yo halokat, yo sadoqat, yo falokat masalasidir!! degan so'zlari fikrimizga dalil bo'ladi.

Respublikamiz hukumati tomonidan mustaqillikning ilk yillaridanoq, jismonan sog'lom, ma'nan yetuk shaxs yaratishga e'tibor berila boshlandi. Bu boradagi ishlarni aniq, maqsadli amalga oshirish uchun davlat ahamiyatiga molik dasturlar, rejalar ishlab chiqildi.²

¹ Raximjonov N. —Eshlar iqtisodiy tafakkurini shakllantirishda oilaning roli T., 2005 (B.M.I.)

² Z. Qurbaniyazova —Tarbiyaviy ishlar jara'ida tarbiyalanuvchilarda milliy o'zlikni anglashni shakllantirishning pedarorik asoslari nomzodlik dissertatsiyasi. T., 2002.

Mazkur —Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining o'qitilishi ham aynan ushbu qarorga asosan pedagogikaga ixtisoslashgan mutaxassislar uchun ishlab chiqilgan. Bunda uslubiyot tarbiya nazariyasining umumiy qoidalariga asoslanishi, lekin ularni takrorlamasligi, bu qoidalarni ro'yobga chiqarish usullarining vositalari, yo'llari va shakllaridan iborat bo'lishi lozim.

Tarbiyaviy ish uslubiyotini o'rganish talabalarni tarbiyalashning umumiy masalalarini mustaqil, ijodiy va dadil hal qilishga tayyorlashi lozim.

Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holatga keltirishi uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ko'rib chiqilishi, asosiy e'tibor shaxs shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqazo etadi.

Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining bosh maqsadi – yosh avlodni ma'naviy axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy – tarixiy an'analarga, urf – odatlari hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali, tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etishdir.

Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining asosiy vazifasi esa – shaxsning aqliy erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir.

Buning uchun: yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishga ko'maklashish, o'z – o'zini idora va nazorat qila bilishni shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yondoshuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg'otish;

Talabalarda madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o'stirib–boyitib borish va estetik tushunchalarni shakllantirish;

Har bir o'smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatini turli sohalarida joriy qilib ko'rish;

Insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish (bir–birini tushinadigan, mehribon, shafqatli, irqiy kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik) muomala odobi kabi tarbiya vositalari keng qo'llanishi lozim.

Tarbiya – tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir shaxs, o'smir va yosh yigit – qizning betakror va o'ziga xosligini e'tiborga olish;

Amalda tarbiyaviy jarayon yaxlit va uzluksiz ishiga va turli yoshdagi tarbiyalanuvchilarni qamrab olishga alohida ahamiyat berish lozim.

O'smir yigit va qizlar nafaqat bo'lg'usi katta hayotga tayyorgarlik ko'radilar, balki ana shu haqiqiy hayot bilan yashaydilar.

Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti —Pedagogikal fanining bir qismi bo'lib, fan sifatida ajralib chiqdi. Va o'zining nazariy, uslubiy, Amaliy asoslarini yaratdi. Natijada tarbiyaviy ishlarning tarmoqlari vujudga keldi. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fani bir necha qismga bo'lib o'rganiladi. Bular quydagilardir: —Odobnoma fanini o'qitish metodikasi, —Jamoani tashkil qilish metodikasi, —Guruh rahbarining tarbiyaviy ishlarni tashkil etish metodikasi hamda —Yoshlarni tarbiyalashda oila, mahalla hamkorligini amalga oshirish metodikasi va hokozolar.

Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti —Pedagogikal fanining bir qismi bo'lib, fan sifatida qaraladi va o'zining nazariy, uslubiy, amaliy asoslarini yaratdi. Natijada tarbiyaviy ishlarning tarmoqlari vujudga keldi. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fani bir necha qismga bo'lib o'rganiladi.

Demak bu fanni o'qitishdan maqsad kelajakda talabalarimizga ta'lim muassasalarida ta'lim – tarbiyaga davr talablaridan kelib chiqqan holda yangicha yondoshishni, ishni sifat, mazmun jihatdan to'g'ri tashkil etishni o'rgatishdan iboratdir.

1.2.Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining mazmuni, mohiyati va shaxs tarbiyasidagi roli.

Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining bosh maqsadi – yosh avlodni ma'naviy axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy – tarixiy an'analarga, urf – odatlari hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali, tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etishdir.

Pedagogik texnika – bu shunday bir malakalar yig'indisidirki, u pedagogga tarbiyalanuvchilar ko'rib va eshitib turgan narsalar orqali ularga o'z fikrlari va qalbini yetkazish imkonini beradi. Talabalar bilan bevosita muomala qilishda pedagogning xuddi ana shu malakalari (yoki ularning yo'qligi) uning xulq atvorida namoyon bo'ladi.

Pedagogik mahorat bu fahm – farosat va bilimlarning, chinakam ilmiy, tarbiyadagi qiyinchiliklarni yengishga qodir bo'lgan nufuzli rahbarlikning, talabalar qalbining qandayligini his qilish mahorati, ichki dunyosi nozik va zaif bo'lgan talaba shaxsiga mohirlik bilan avaylab yondoshishi, donolik va ijodiy dallilik, ilmiy tahlil, xayol va fantaziyaga bo'lgan qobiliyat majmuasidir.

Pedagogik texnikani egallashning asosiy yo'llari pedagog rahbarligidagi mashg'ulotlar (pedagogik texnikani o'rganish) va mustaqil ishlash (kasbiy jihatdan o'z – o'zini tarbiyalash) dir. Pedagogik texnika malakalarining individual – shaxsiy tusda ekanligini hisobga olib, pedagogik texnikani egallashda va uni takomillashtirishda kasbiy jihatdan o'z – o'zini tarbiyalash, ya'ni talabaning o'zida mohir pedagog shaxsiy fazilatlarini va kasbiy malakalarini shakllantirishga qaratilgan faoliyat yetakchi rol o'ynaydi.

O'zbekistonning mustaqilligi tufayli ota – bobolarimizning axloq – odob haqidagi hikmatli hikoyalari, naql – rivoyatlari yoshlarning ma'naviy qadriyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Buni biz Odoynoma fanining o'qitilishi misolida ko'rishimiz mumkin. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda esa har bir pedagog axloq odob haqidagi bilimlarga ega bo'lishi kerak.

Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanini o'qitishda jamoani tashkil qilish metodikasiga katta e'tibor beriladi, chunki shaxsni jamoada tarbiyalash bilangina jamiyatni yuksaltirish mumkin. Bu vazifalarni esa biz odatda guruh rahbarlarining zimmasiga yuklaymiz. Guruh rahbarlari o'z navbatida guruhdagi talabalarning bevosita ta'lim – tarbiya jarayoni, ya'ni darslar davomida hamda darsdan keyingi faoliyatini nazorat qilishga ma'suldirlar.

Keyingi yillarda davlatimiz qabul qilinayotgan ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qator me'yoriy hujjatlar, jumladan «Ta'lim to'g'risidagi Qonuni, —Kadrlar tayyorlash milliy dastur» bozor iqtisodiyoti sharoitida muvaffaqiyatli ishlay oladigan, mustaqil fikrlovchi kadrlarni tayyorlashda oila, mahalla va o'quv maskanlarining nufuzini yanada yuqori pog'onaga ko'tarishni taqozo etadi. Shu maqsadda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va uni to'g'ri yo'lga qo'yish maqsadida biz sizlar bilan o'qish davomida ushbu uslublardan foydalangan holda darslarni tashkil etamiz. Va har bir yo'nalishga alohida to'xtalib o'tishga harakat qilamiz. Yana shuni ta'kidlab o'tish kerakki tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda huquq – tartibot organlari, ijodiy uyushmalar,

Davlat va nodavlat jamg'armalar, qo'mitalar va tashkilotlar bilan hamkorlikda ish olib borilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi.

1.3.Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining dolzarb muamolari va uni bartaraf etish yo'llari.

Hozirgi kunda yoshlarni barkamol inson, o'z vatanining ilg'or kishisi sifatida tarbiyalash eng asosiy masalalardan biri hisoblanadi. Chunki aynan yoshlar davlatimizning kelajagidir.

Yangi asrga qadam qo‘yar ekanmiz mamlakatimizda chuqur, keng qamrovli iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy islohatlar amalga oshirilmoqda. Jamiyat ma‘naviy yukasalishi va yangilanishi sari yuz tutgun bir paytda O‘zbekiston Respublkasi

Birinchi Prezidentining 1999 yil 3–sentyabrdagi —Respublika ma‘naviyat va ma‘rifat kengashining qo‘llab quvvatlash to‘g‘risidagi Farmoni zamiridagi g‘oyalar, ulardan kelib chiqadigan asosiy maqsadlar ma‘naviyatning ustuvorligini yana bir karra tasdiqlaydi.

Xalqning ma‘naviy ruhini mustahkamlash va rivojlantirish – O‘zbekistonda davlat va jamiyatning eng muhim vazifasidir. Ma‘naviyat shunday qimmatbaho mevaki, u bizning qadimiy va navqiron xalqimiz qalbida butun insoniyatning ulkan oilasida o‘z mustaqilligini tushunib yetish va ozodlikni sevishtuyg‘usi bilan birgalikda yetilgan. Ma‘naviyat insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o‘giti bilan birga singadi. Ona tilining buyuk ahamiyati shundaki, u ma‘naviyat belgisi sifatida kishilarni yaqin qilib jipslashtiradi. Tabiatga yaqinlik, jonajon ulkaning benihoya go‘zalligidan bahramand bo‘lish ma‘naviyatga oziq beradi, kuchaytiradi. Ma‘naviyat o‘z xalqining tarixini, uning madaniyati va vazifalarini chuqur bilish va tushinib yetishga suyangandagina qudratli kuchga aylanadi.

Ma‘naviyati yuksak Shaxslar yurtini tanitadi. Shaxsni esa uning ma‘naviy qiyofasi tanitadi. Ma‘naviyat – tarbiyadan boshlanadi. Ta‘lim – tarbiyasiz ma‘naviyatning bo‘lmasligi barchaga ayon haqiqatdir.

Milliy pedagogika asoschilaridan biri Abdulla Avloniyning —Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot – yo halokat, yo sadoqat, yo falokat masalasidir!! degan so‘zlari fikrimizga dalil bo‘ladi.

Respublikamiz hukumati tomonidan mustaqillikning ilk yillaridanoq, jismonan sog‘lom, ma‘nan yetuk shaxs yaratishga e‘tibor berila boshlandi. Bu boradagi ishlarni aniq, maqsadli amalga oshirish uchun davlat ahamiyatiga molik dasturlar, rejalar ishlab chiqildi.

Mazkur —Tarbiyaviy ishlar uslubiyotil fanining o‘qitilishi ham aynan ushbu qarorga asosan pedagogikaga ixtisoslashgan mutaxassislar uchun ishlab chiqilgan. Bunda uslubiyot tarbiya nazariyasining umumiy qoidalariga asoslanishi, lekin ularni takrorlamasligi, bu qoidalarni ro‘yobga chiqarish usullarining vositalari, yo‘llari va shakllaridan iborat bo‘lishi lozim.

Tarbiyaviy ish uslubiyotini o‘rganish talabalarni tarbiyalashning umumiy masalalarini mustaqil, ijodiy va dadil hal qilishga tayyorlashi lozim.

Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holatga keltirishi uchun tarbiyaning asosi bo‘lgan barcha g‘oyalar qaytadan ko‘rib chiqilishi, asosiy e‘tibor shaxs shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to‘plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqazo etadi.

Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining bosh maqsadi – yosh avlodni ma‘naviy axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma‘naviy – tarixiy an‘analarga , urf – odatlari hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali, tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etishdir.

Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining asosiy vazifasi esa – shaxsning aqliy erkin fikrlovchi, axloqan barkamol va jismoniy jihatdan rivojlangan shaxsni shakllantirish hamda uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir.

Buning uchun: yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishga ko‘maklashish, o‘z – o‘zini idora va nazorat qila bilishni shakllantirish, o‘z shaxsiy turmushiga maqsadli yondoshuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg‘otish; Talabalarda madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo‘lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o‘stirib–boyitib borish va estetik tushunchalarni shakllantirish;

Har bir o'smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatini turli sohalarda joriy qilib ko'rish;

Insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish (bir – birini tushinadigan, mehribon, shafqatli, irqiy kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik) muomala odobi kabi tarbiya vositalari keng qo'llanishi lozim.

Tarbiya – tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir shaxs, o'smir va yosh yigit – qizning betakror va o'ziga xosligini e'tiborga olish;

Amalda tarbiyaviy jarayon yaxlit va uzluksiz ishiga va turli yoshdagi tarbiyalanuvchilarni qamrab olishiga alohida ahamiyat berish lozim.

O'smir yigit va qizlar nafaqat bo'lg'usi katta hayotga tayyorgarlik ko'radilar, balki ana shu haqiqiy hayot bilan yashaydilar.

Respublika mexnatiga qo'shiladi» mavzusida mehnat xafталigi va o'n kunliklari tashkil qilish mumkin. Bu xildagi ishlar o'z mazmuni bilan o'quvchilarda yuksak fuqarolik fazilatlarini shakllantiradi, g'oyaviy-siyosiy mehnat hamda axloqiy tarbiya uyg'unligi ta'minlaydi va ana shular tarbiyadagi namunaviy munosabatni ifodalaydi.

Guruh rahbari tarbiya ishlari tizimidan xam majmuaviy munosabat xa vaziyatni yaratish maqsadida foydalanish kerak. Chunki tarbiyada vazifalar yaratadigan tarbiyani undan o'z maqsadi uchun juda keng va unumli foydalana oladi ham.

G'oyaviy axloqiy tarbiyaning asosiy maqsadi g'oyaviy axloqiy jixatidan yetuk va faol yoshlarni tayyorlashdir. Eng muhim vazifalardan esa, bu talabalarni axloq talablariga muvofiq takomillashtirishga tomon yo'naltirishdir. Har bir talaba o'zini-o'zi tarbiyalashning maqsadini aniqlab olishga yordamlashmoq kerak. Buning uchun har bir o'quvchining extiyoj va qiziqish darajasini o'rganish ularga o'z extiyojlarini jamiyat manfaatlariga, hal etilayotgan ijtimoiy vazifalarga bo'ysintirishga, o'z jamoasi sharoitida vujudga kelayotgan extiyojlarni ko'ra olishga va nihoyat ularning hal qilishning aniq shart-sharoiti va haqiqiy imkoniyatlarni topa olishga o'rgatish guruh rahbarining burchidir.

2-MA'RUZA. Sharq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish

Reja:

- 2.1. Farobiyning komil inson haqidagi fikrlari.
- 2.2. Beruniyning moddiy va ma'naviy olam yaxlitligi to'g'risidagi qarashlari.
- 2.3. Ibn Sinoning inson shaxsi va uning botiniy hamda zohiriy qiyofasini taqqosiy baholaganligi.
- 2.4. Amir Temurning shaxs va jamiyat munosabatlari haqidagi tuzuklari.
- 2.5. Alisher Navoiyning o'zlikni anglash haqidagi g'oyalari ilmiy-ma'rifiy merosi va uning tarbiyaviy ahamiyati.
- 2.6. Hadis ilmi va uning tarbiyaviy qadrqimmati haqida.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: maqsad, tarbiya maqsadi, tarixiy xarakter, mafkura, tarbiya vazifalari, tarbiyaning tarkibiy qismlari, aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik, ekologik, iqtisodiy, mehnat, huquqiy tarbiya.

2.1. Farobiyning komil inson haqidagi fikrlari.

Abu NasrForobiy (873-950).

Forobiy 873 yilda Sirdaryoning forob degan joyida tug'iladi. U boshlang'ich ma'lumotni uz yurtida oladi.

5 yoshdan u yozish va o'qishni bilar edi. U yoshligidanoq o'rta asr fanlarini chuqur o'rganadi. U ilmiy malakasini takomillashtirish maqsadida 10 yoshidan Shosh, Samarqand va Buxoroga kelib ta'lim oladi.

Lekin bu joylar uning ilmga bo'lgan chankokligini qoniqtirmaydi. U Eronning Ray, Hamadon shaxarlarida bo'ladi.

U umrining 40 yildan ortig'ini Bag'dodda o'tkazadi. U bir vaqtning o'zida arab, fors, yunon tillarini o'rganadi.

Forobiy aniq fanlar: ilmi nujum, riyoziyot, musiqa, tabobat fanlariga qiziqadi. Lekin u ko'proq falsafa ilmi bilan shug'ullanadi.

Tarixiy manbalarga ko'ra u Buxoroda bo'lgan kezlari Buxoro amiri Mansur ibn Nux Somoniyni iltimosiga ko'ra falsafiy asar «At-taxlimiy» asarini yozadi. Shu asari tufayli «Muallim as-soniy» (ikkinchi muallim) laqabi bilan mashhur bo'ladi. Olim 70 dan ortiq tilda so'zlasha olgan. U 160 dan ortiq asarlar yozgan. Bizgacha 40 ga yaqini etib kelgan xolos.

Forobiy asarlarining mazmuniga qarab 7 ta katta guruhga bo'lib chiqishimiz mumkin. Ana shu turkumlash jarayonidagi eng muhim bo'limi tarbiya masalasiga bag'ishlangan ettinchi qismdir. U ta'lim - tarbiyaga oid, «Baxt-saodatga erishish yo'llari haqida risola», «Fozil odamlar shahri», «Fazilatli xulklar», «Shaharni o'rganish haqida» kabi asarlar yaratgan.

Olimning yuqorida biz tilga olgan asarlari butun jahon ziyolilari tomonidan haqli ravishda yuksak baholangandir.

Forobiyning asarlari arab tilidan dunyoning ko'p tillariga-rus, ingliz, ispan, frantsuz, o'zbek tillariga tarjima qilingan.

Forobiy nihoyatda buyuk olim va mutafakkir edi. Chunonchi, uning asarlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, o'z ilmiy qarashlari bilan yangi davrga darcha ocha bilgan va zamondoshlaridan bir necha asr olg'a ketgan.

Forobiyning quyidagi pedagogik qarashlari yoshlarga muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Forobiy birinchi bo'lib ta'lim va tarbiyaga ta'rif bergan olimdir.

1. Ta'lim - so'z va o'rganish bilangina amalga oshiriladi.

2. Tarbiya - esa amaliyot, ish-tajriba bilan, ya'ni shu yo'l orqali amalga oshiriladi, deydi.

3. Har kimki ilm, hikmatai desa, uni yoshligidan boshlasin, so'zining ustidan chiqsin, yomon ishlardan saqlanadigan bo'lsin, hiyonat, makr va hiylalardan uzoq bo'lsin, diyonatli bo'lsin, ilm va ahli ilmdan mol-dunyosini ayamasin.

4. Inson yaxshi tarbiya ko'rmagan va turmushda yaxshi tajriba orttirmagan bo'lsa, u ko'p narsalarni nazarga ilmay va ulardan jirkanadi. Bunday narsalar unga noo'rin bo'lib ko'ringan narsalar zaruriy bo'lib chiqadi.

5. Ma'lumki, inson hech qachon tug'ilganda yaxshi yoki yomon bo'lib tug'ilmaydi... Biroq har bir kishida biron bir fazilatga yoki qabixlikka mayl, qobiliyat bo'ladi va shu fazilatlarini 2 turga bo'ladi.

1. Fikriy fazilat

2. Xulqiy

Fikriy fazilat aqliy quvvatga kirib, aqllilik, donolik fahm-farosatlilik zehnlilikdan iborat.

Xulqiy fazilat - intiluvchi quvvatga kirib iffat, injoat, sahiylik va adolatlilikni o'z ichiga oladi. Yomon fazilatlar razillikdir.

Xulosa qilib aytganda, Forobiyning yuqoridagi ta'lim-tarbiyaga oid kontseptsiyasi shaxsni komil inson qilib tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi.

2.2. Beruniyning moddiy va ma'naviy olam yaxlitligi to'g'risidagi qarashlari.

Qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy 973-4 sentyabrda Xorazmda dunyoga keladi.

Beruniy yoshligidan ilmga ayniqsa aniq fanlarga qiziqadi. U matematika, jo'g'rofiya, yulduzlar ilmi, tibbiyot fanlariga oid ko'p kitoblarni o'qib chiqadi. Fors va arab tillarini va qadimgi ajdodlar tillarini qunt bilan o'rganadi.

Beruniy bir necha yil koinot, metallar va qimmatbaho toshlar ustida kuzatishlar va tajribalar olib boradi va keyinchalik ana shu tadqiqotlari asosida «Minerologiya» asarini yaratadi. Uning «Geodeziya» asarida geografiya va astronomiya fanlari bilan bir qatorda paleontologik kuzatishlari natijalari ham bayon qilingan.

Beruniyning yana bir muhim asari «Munajjimlik san'atidan boshlang'ich tushunchalar»dir. Bu asarda ham u bir qancha fanlar yuzasidan dastlabki tushuncha va ma'lumotlar bergan. Olim 1030 yilda o'zining Sharq va G'arbda keng e'tirof qilingan mashhur «Xindiston» asarini yaratadi. Asarda Beruniyning Xindiston haqidagi barcha qarashlari o'z ifodasini topgan.

Hammasi bo'lib 150 dan ortiq asarlar yaratgan. Olim o'z asarlarini o'sha davr an'anasiga ko'ra arab tilida yozgan. Beruniy yuqoridagi asarlarida inson kamoloti xaqida o'z qarashlarini bayon etadi.

Beruniy mamlakat obodonchiligi ilm-fanning ravnaqiga bog'liq bo'lsa, yoshlarning baxt-saodati va kamolotini uning bilimi, axloqi va ma'rifatida deb biladi.

Shuning uchun u yoshlarni ilm-ma'rifatga chorlaydi. Beruniy yoshlardan raxmdil, mexribon, kishilarga iltifotli, xayrihoh, bo'lishni, najotsiz odamga qo'l cho'zishni, makkorlik, ayyorlik, adolatsizlik, boylikka xirs qo'yish, yolg'on gapirish kabi sifatlariga yo'l qo'ymaslikni talab qiladi.

Beruniy insonni tabiatning eng oliy kamoloti deb qaraydi. U insonning ma'naviy qiyofasidagi barcha axloqiy xislatlarni yaxshilik va yomonlik kabi 2 turga bo'ladi. Beruniy inson va axloqiy tarbiya xaqida fikr yuritarkan, «insonga er yuzini obod etishi va uni boshqarib turishi uchun aql-zakovat ato etilgan, shuning uchun xar bir inson yuksak axloqli bo'lishi lozim», - deydi. Aqliy tarbiya, deydi Beruniy, kishining tafakkurini rivojlantirib, dunyoqarashini kengaytiradi. Uning o'z-o'zini anglab etishiga ta'sir etadi.

Mutafakkir inson kamolotida mexnat va mexnat tarbiyasi hakida muhim fikrlarni bayon etadi. U xar bir hunar egasining mehnatiga qarab turlarga bo'ladi. Og'ir mexnat sifatida binokor, ko'mir qazuvchi, hunarmand, fan soxiblari mehnatini keltiradi. Ayniqsa, ilm ahli, olimlar mehnatiga alohida e'tibor beradi va hayrihoh bo'lishga chaqiradi. Shu bilan birga og'ir mehnat qiluvchi konchilar, er ostida ishlovchilar, dexqonlar xaqida gapirib, ularning mexnatini rag'batlantirib turish kerak deydi. Olim bolalarni mehnatga o'rgatish metodlari, yo'llari haqida xam fikr yuritadi. U bolalarni eng kichik ilk yoshidan mehnatga o'rgatish kerak deydi. Beruniy «Minerologiya» asarida faqat qimmatbaho metallar, toshlar xaqida emas, xunarmandchilikka oid, shogird tayyorlash jarayoni, ustalarning hunar o'rgatish metodlari xaqida qimmatli fikrlar bildiradi.

«Saydana» nomli mashhur asarida esa sharqdagi dorivor o'simliklarning tavsifi bayon qilingan. Beruniy inson kamolotida 3 narsa muxim rol o'ynaydi deydi.

1. Irsiyat.

2. Muhit.

3. Tarbiya.

Beruniyning ilmiy bilimlarni egallash yo'llari, usullari xakidagi fikrlari xozirgi davr uchun ham dolzarbdir. o'quvchiga bilim berishda u:

-o'quvchini zeriktirmaslik;

bilim berishda bir xil narsani yoki bir xil fanni o'rgatavermaslik;

-uzviylik, izchillik;

-yangi mavzularni qiziqarli, asosan, ko'rgazmali bayon etish va xokazoga e'tibor berish kerakligini uqtiradi.

Olim fan soxasidagi yodgorliklarni, ilmiy bilimlarga oid koldirilgan barcha boyliklarni qunt bilan o'rganishga da'vat etadi. Ilm toliblariga qalbni yomon ilatlardan, qotib qolgan urf-odatlardan, xirsdan, behuda raqobatdan, ochko'zlikdan, shon-shuxratdan saklanishi zarurligini uqtiradi.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, Beruniyning komil insonni shakllantirishga oid bu fikrlari o'z zamonasi uchun emas, xozirgi davr ta'lim-tarbiyasini takomillashtirishda xam katta axamiyatga egadir.

2.3. Ibn Sinoning inson shaxsi va uning botiniy hamda zohiriy qiyofasini taqqosiy baholaganligi.

Abu Ali Ibn Sino (980-1037) 980 yilda Buxoro shaxri yaqinidagi Afshona qishlog'ida kichik amaldor oilasida dunyoga keladi. Uning otasi Abdullox va uning do'stlari bilimdon kishilar bo'lib, ularning ilmiy munozaralarida yosh Ibn Sino xam qatnashar edi. Bunday oilaviy muxit, Buxoro shaxridagi ko'plab madrasalar, kasalxona va nodir kitoblar saqlanadigan kutubxonalarning mavjudligi ham yosh va iqtidorli Ibn Sinoga o'z ta'sirini ko'rsatadi. U maktabda o'qib ko'pgina ustozlardan ta'lim oladi. Masalan: Abdullox Notiliydan falsafa, mantiq, xandasa buiicha, Buxorolik Abu Mansur Qamariydan til bo'iicha ta'lim oladi.

IX asr oxiri va X asr boshlariga kelib o'lkada siyosiy ijtimoiy vaziyat murakkablashadi. Shuning uchun Ibn Sino Xorazmga-Urganchga ko'chib o'tadi. Xorazmda bir qator olimlar bilan xamkorlikda Beruniy boshqarayotgan «Ma'mun akademiyasida» ilmiy ish bilan shug'ullanadi. Natijada o'zining yirik asari «Tib konunlari», «Ash-Shifo» ustida ish olib boradi. Ibn Sino fanning turli sohasiga oid 450 dan ortik asar yaratadi. Lekin bizgacha 250 ga yakini etib kelgan bo'lib, ulardan 50 dan ortik qo'l yozmalari O'zbekiston fanlar Akademiyasi Abu Rayxon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institutining kitob fondida saqlanib kelmokda. U ta'lim-tarbiyaga ta'lluqli bo'lgan quyidagi asarlarni yaratgan. Masalan: «Tadbir al-Manozil» (turar joyni boshkarish), «Axloq haqida risola», «Burch hakida risola», «Nafsn pokiza tutish», «Badanni boshkarish», «Adolat hakida kitob», «Al-konun», «Ishq hakida risola», «Xay ibn-Yakzon», «Nomozning mohiyati haqida risola», «Ziyorat kilishning ma'nosi hakida», «An-Najot», «Ash-Shifo», «Donishnoma» kabi asarlari bilan ilm-fanga hissa ko'shgan buyuk allomadir. Shuning uchun ham Sharqda unga, "Shayx ur-Rais" - ya'ni olimlarning olimi degan yuksak unvon berilgan. U o'zining «Axloqqa oid risola»sida insonning umumiy fazilati hakida gapirib, kishilarda yuz beradigan yaxshi va yomon xulqlarning paydo bo'lish sabablari to'g'risida to'xtaladi. Uning fikricha yaxshi va yomon xulqlarning hammasi odatdan paydo bo'ladi, odamlarning yaxshi yoki yomon bo'lishida hukumat ahllarining ta'siri ham zo'r bo'ladi, deydi. Ibn Sino axloqiy hislatlardan: iffat, kanoat, saxiylik, shijoat, sabr, muloyimlik, sirni saklay bilishlik, ilm- ma'rifatli bo'lish, kamtarlik, adolatlilik, do'stlik, vafodorlik kabi axloqiy kategoriyalarga ta'rif beradi. U insoniy fazilatlariga:

Jasurlik - biror ishni bajarishda kishining jasurligi; Chidamlilik - inson boshiga tushgan yomonlikni to'xtatib turuvchi quvvat;

Aqllilik - biror ishni bajarishda shoshma-shosharlik kilishdan saklovchi quvvat;

Ziyraklik - sezgi bergan narsalarning haqiqiy ma'nosini tezlik bilan tushinishga yordam beruvchi quvvat.

Ibn Sinoning fikricha insonlar xulq-atvorida birmuncha nuqsonlar bor. Bular: aldash, rashk, o'ch olish, adovat, bo'xton, irodasizlik kabilardir.

U fanlar tavsifi xakida ham fikr bildirgan Olim birinchi o'ringa tibbiyot fanlarini ko'yadi. falsafani esa ikki guruhga-nazariy va amaliy guruhga bo'ladi. U birinchi guruhga etika, iqtisod, siyosatni kiritadi.

Ikkinchi guruxga fizika, matematika, metafizika dunyo qonuniyatlarini o'rganuvchi barcha fanlarni kiritgan. Olim fizika, adabiyot, tarix fanlari bilan shug'ullangan. Ibn Sino bilim olishda bolalarni jamoa bo'lib maktabda o'qitish zarurligini ko'rsatadi va ta'limda kuyidagilarga rioya etish zarurligini ta'kidlaydi.

-bolaga bilim berishda birdaniga kitobga band kilib ko'ymaslik;

-ta'limda engildan og'irga borish orkali bilim berish;

-olib boriladigan mashqlar bolalar yoshiga mos bo'lishi;

-o'qitishda jamoa bo'lib maktabda o'qitishga e'tibor berish;

-bilim berishda bolalarning mayli, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish;

-o'qitishni jismoniy mashqlar bilan ko'shib olib borish.

Bu talablar xozirgi davr ta'lim tamoyillariga xam mos kelishi bilan qimmatli bo'lib, bolalarni engil-elpi bilim olish emas, balki har tomonlama chuqur va mustaxkam bilim olishiga yordam beradi.

U bola tarbiyasi xaqida fikr bildirar ekan, bola tarbiyasini unga ism qo'iishdan boshlashni lozim deb topadi. Bolaga munosib ism tanlash ota-onaning dastlabki olijanob vazifasi deb biladi. Agar qadimgi yunon faylasuflari Platon va Aristotellar bola tarbiyasini davlat ixtiyoriga qo'ysalar, Ibn Sino bola tarbiyasi bilan avvalo ota-ona shug'ullanishi kerak deydi.

Xulosa qilib aytganda, Ibn Sino buyuk olim, faylasuf, adib, tabib bo'lishi bilan birga buyuk murabbiy edi. U ta'lim-tarbiya xaqida juda ko'p bosh qotiradi.

Olimning pedagogika faniga qo'shgan xissasi shundaki, u ta'limiy tarbiyaviy qarashlarida insonning ham aqliy, xam axloqiy, xam estetik xamda jismoniy tomondan rivojlanishi, kamolga etishining mezonini ishlab chiqadi.

Tarbiya tizimiga jismoniy tarbiyaning kiritilishi esa olimning tarbiya soxasidagi katta xizmatlaridan xisoblanadi.

Yana uning xizmatlaridan biri shundaki, u insonning mexnati, qobiliyati, aql-zakovatini ulug'ladi, undagi qudratga ishondi. Inson tafakkurining tantana qilishi kerakligini targ'ib qildi.

2.4. Amir Temurning shaxs va jamiyat munosabatlari haqidagi tuzuklari.

Tarixdan bizga ma'lumki, Movarounnahrda qariyb bir yarim asr davomida Movarounnaxr mo'g'ul istilochilari tomonidan vayron etildi. Fan- madaniyat, ma'rifatga juda katta putur etkazildi. Xonavayron bo'lgan Movarounnaxr xalqi XIV asrning boshlariga kelib Mo'g'ul istilochilari zulmidan kutila boshladi. Movarounnaxrda kuchli davlat tuzishga bo'lgan intilish g'olib keldi. Mo'g'ul istilochilariga qarshi Buxoroda xalq Maxmud Torobiy boshchiligida qo'zg'aldi, Samarkand va Xurosonda esa Sarbadorlar qo'zg'alonlari ro'y berdi. Natijada Sarbadorlar uzoq muddat xatto xokimiyatni ham boshqarib turdilar.

Markazlaiaan buyuk Temur davlatining barpo etilishi bilan Movaraunnaxrda yana fan va madaniyat, maorif kaytadan ravnak topa boshladi. Shuning uchun xam tarixda XIV asrning ikkinchi yarmi va XV asr o'rta Osiyoda Shark o'yg'onish davrining ikkinchi boskichi deyilishi bejiz emas... chunki, bu davrga kelib, Markaziy Osiyoda iktisodiyot, fan va madaniyat gurkirab rivojlandi.

Amir Temur xukmronligi davrida jaxonning ko'plab shaxarlaridan Samarqandga xunarmandlar, san'atkorlar, muxandislar, olimu-fozillar olib kelindi va ularning tajribalaridan ilm-ma'rifat, madaniyat va qurilish jabxalarida keng foydalanildi. Samarqand va Xirotda madrasalar, rasadxonalar, bog'u-ro'g'lar, madaniyat o'chog'lari barpo etildi. Shu davrga kelib tibbiyot ilmini o'rganishga qiziqish yanada kuchaydi. Riyoziyot, falakiyot, jo'g'rofiya, tarix, adabiyot, falsafa, xuquqiy, targ'ibot, tarbiyashunoslikka oid bir qator ajoyib va muxim asarlar yaratildi. Forobiy, Ibn Sino, Beruniy, Umar Xayyom, Sa'diy, Al-Xorazmiy, Al-Farg'oni, Imom Buxoriy, At-Termiziy meroslarini, shuningdek, yunon-rim madaniyatini o'rganishga xarakat kuchaydi. Mamlakatda davlatni boshqarishni mukammallashtirish, qurilish, obodonchilik, sug'orish ishlariga, shaxarlar o'rtasidagi savdo yo'llarini kengaytirishga katta e'tibor berildi.

Zamondosh tarixchilarning e'tirof etishicha, soxibqiron Temurning eng xarakterli xususiyatlari - davlat, mamlakat va fuqaroning g'amxo'ri bo'lganligi edi. Jaxongirlik qoidasi esa haqiqat - sixat-salomatlik, haqiqat-tartib, haqiqat - adolat deb tushunilgan.

Buyuk bobokalonimiz xar vaqt: «Insonparvarlik va mardlikni Alloh ham, xalk ham ulug'laydi», degan xikmatli so'zni takrorlashni xush ko'rgan va xayotda o'zlari bunga amal qilganlar. Dastavval shuni aytish kerakki, Amir Temur, odob - axloq, iymon-e'tiqod, ta'lim-tarbiya soxasida o'zi yuksaklikka, mukammallikka erishgan siymolardan biridir. Bunga ishonch xosil qilish uchun uning o'zi tomonidan yaratilgan odob-axloqqa oid dasturlar, o'gitlar, pand-nasixatlarni, shuningdek Soxibqiron xaqidagi tarixiy asarlarni ko'zdan kechirish kifoya.

Tarix fanlari doktori prof. Ashraf Axmad Soxibqiron Amir Temurning o'zi amal qilgan sifatlarni yuksak baxolaydi. Bular quyidagilar:

- ... Hammaga xam bir xil: jiddiy va odil qaradim... Boyni kambag'aldan ustun qo'ymadim;
- ... Islomga kat'iy rioya kildim. ...
- Men kambag'allarga ko'p xayr-ex,son kildim. Har mojaro va muammoni diqqat bilan tekshirdim va uni mumkin qadar to'g'ri hal kilishga butun jahdimni sarf kildim;
- Xaloyikka rahm kildim, barchaga naf' etkurdim.
- ... Birovga nohak ozor etkazmadim va mendan yordam so'rab kelganlarni ko'krashdan itarmadim...; -Islomga taalluqli ishlarni men har doim kundalik va dunyoviy ishlardan ustun qilib keldim...;
- Barcha so'zlarimdan doim haqiqat go'ylikka amal kildim...
- Men har kimga va'da bersam, unga vafo kildim...;
- Doimo o'zimni Allohning erdagi mulkining posboni deb bildim va parvardigor iznisiz uni sarf etmadim...;
- Men har doim insof bayroshni baland ko'tardim va iymon tarkatishni o'z buyukligimning kudratli zamini deb bildim...;
- Men doim saidlarga ehtirom bilan karadim, ulamo va shayxlarni e'zozladim...

Shunday qilib soxibqiron Amir Temurning ibratli, xayotiy pand-nasixatlari va purma'no o'gitlarining har bir mazmun va ma'no kengligi, mantikning kuchliligi, teranligi, ta'siri umuminsoniy qadriyatlar asosiga qaratilganligi bilan aloxida axamiyat kasb etadi, ularni hadsiz hazina, odob-axloqqa oid dasturlar deya olamiz.

Ulug'bek tashabbusi bilan o'lkada ilm-fan, adabiyot, san'at axllari fanlarning yangi-yangi kirralarini ocha boshladilar. Ulug'bek o'z faoliyatida asosan falakiyotni rivojlantirishga katta axamiyat beradi, bu bilan birga, ko'plab iste'dodli shoirlar, ijodkorlarni to'plab, ular faoliyat ko'rsatishlari uchun sharoit yaratadi. Ma'naviy va moddiy jixatdan rag'batlantirib turadi.

Masalan uning raxnomoligida me'morchilik ravnaq topdi. Buxoro, Samarkand va G'ijkdovonda madrasalar, Marvda xayriya muassasalari xamda «Chixl ustun» ("Qirk ustun"), «Bog'i maydon» kabi bog'lar barpo etiladi. Ulug'bek 1424 yilda Samarkandda Obiraxmat suvi yonida G'iyosiddin Jamshid, Abduvali Birjoniy, Mansur Koshiy, Mirim Chalabiy va boshka olimlar bilan birgalikda kurgan rasadxonasida sayyoralar sirini o'rganadi. Uning boshchiligidagi yuzdan ortiq olimlar ilmiy-tadqiqotlar olib boradi, falakiyot va matematika sohasida katta kashfiyotlar qilib jahonga mashxur bo'ldilar. Bu tadqiqotlar jaxonga dong'i ketgan Samarqand rasadxonasida amalga oshiriladi. Natijada, Ulug'bek 1018 yuzduzning xolati va xarakatini aniklaydi, falakiyotga doir bir necha asarlar yozadi. Bu asarlarning asosiy mazmunini «Ziji Ko'ragoniy» deb atalmish falakiyot jadvali tashkil etadi. Jadval jaxon fani rivojiga muxim hissa bo'lib ko'shiladi. Markaziy Osiyoda fan va madaniyatning rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shgan, o'zining g'oyat samarali faoliyati bilan tarixda o'chmas iz qoldirgan, temuriylar avlodining so'nggi vakillaridan biri Umar Shayx Mirzo O'g'li Zaxiriddin Muhammad Boburdir. Bobur Mirzo Farg'ona viloyatining hukmdori Umarshayx, ya'ni Sohibkiron Amir Temurning chevarasi oilasida 1483 yilda tavallud topdi. Bobur saroy muhitida tarbiyalandi va o'qidi, yoshligidan ilmga, she'riyatda berildi. Dovyurakligi, jasurligi va epchilligi tufayli uni «Bobur ya'ni «Yo'lbars» deb atadilar.

Zahiriddin Muhammad Bobur ilm va fanning, san'atning, umuman xayotning xamma soxalari bilan yakindan kiziqkan. G'ayrat va tashabbus, sinchkovlik va iste'dod Boburni rivojlangan feodal davrning ulug' siymolaridan biriga aylantirdi. o'tkir zexnli Bobur Mirzo 9 yoshida savodini chiqaradi, qur'onni yod oldi, she'rlar yozib uni sharxlay bildi. 10-12 yoshlarida xarbiy san'at sirlarini, davlatni boshqarish usulini, jismoniy tarbiya mashqlarini mukammal darajada egalladi. Bobur xayotiy esdaliklar yozish maktabini «Boburnoma» asari orkali boshlab berdi. Gulbadanbegim otasi Bobur vafotidan so'ng bu maktabni davom ettirib, «Xumoyunnoma» asarini yozdi. Bu maktab XX asr adabiyotida xam davom etdi. «Esdaliklar» (S.Ayniy), «Bolalik» (Oybek) v.b. asarlar. «Boburnoma» nisbatan tor ma'noda bo'lsada, yozuvchi yashagan davrni, muxitni bir muncha aks ettirdi.

Boburning ta'lim nazariyasidagi yana bir muxim xususiyati, o'zi bilgan bilimlarni kelajak avlodga ilinishidir. Avlodim bilsin deb eliga o'rgatgisi keladi. Bu xol uni bashariyatga buyuk ma'naviy boyliklar qoldirishiga muvaffaq qildi. Undan meros bo'lib kolgan lirik she'riy asarlar; «Boburnoma», «Muxtasar», «Mubayyin», «Volidiya» va boshka asarlari jaxon fanida, ayniqsa xalq tarbiya konunlarida aloxida o'rin tutadi. «Boburnoma»da esa shu darajada ko'p va turli-tuman ma'lumotlar borki, ulardan xozirgi davrdagi mavjud fanlarning deyarli barcha soxalariga tegishli ma'lumotlarni olish mumkin. Shu jixatdan qaraganda, «Boburnoma» bolalar va yoshlar kitobxonligida katta axamiyatga molikdir.

2.5. Alisher Navoiyning o'zlikni anglash haqidagi g'oyalari ilmiy-ma'rifiy merosi va uning tarbiyaviy ahamiyati.

Qomusiy bilimlar soxibi, buyuk mutafakkir Alisher Navoiy fan va san'atning turli sohalari: adabiyot, tarix, til bilimlarini rivojlantirish bilan birga, ta'lim-tarbiyani takomillashtirishga xam e'tibor berdi. U o'z «Xamsa»sida, «Maxbub ul-qulub» kabi yirik ta'limiy-axloqiy asarida, shuningdek, «Munajat», «Vaqfiya», «Majolisun nafaio», «Muxokamat ul - lug'atayn» kabi asarlarida Aduraxmon Jomiyning Arba'yn nomli asari tarjimasi «Chixil xadis» («Qirq xadis»)da tarbiyaga oid o'z qarashlarini ifoda etadi. Alisher Navoiy o'zining badiiy asarlarida komil inson obrazlarini yaratib, ta'lim-tarbiya to'g'risidagi fikrlarini ifodalagan bo'lsa, ta'limiy-axloqiy asarlarida esa komil insonni shakllantirishning mazmuni, yo'llari, usullarini bayon etdi.

Navoiy tasavvuridagi komil insonga xos bo'lgan eng yuksak fazilatlariga ijodkorlik, qobiliyat, ilm-fanga muxabbat xam kiradi. Chunki baxtli xayotga intilgan Navoiyning ijodkor, oqil, qobiliyatli, dono inson o'zining kuch-kuvvatiga, aklu zakovatiga ishonadi. Alisher Navoiy ilmni quyosh va oy xamda kunduzga o'xshatib, u insonni baxt-saodatiga eltadi demoqchi bo'ladi: ya'ni bu maqolat «ilm osmonining yulduzlardek baland martabaliligi xaqidakim, bilimsizlik tunni yoritish uchun «ayn» quyosh, «lom» oy, «mim» kunduz belgilarini ko'rsatadi; bilimsizlik shomining qorong'u ko'rinishi xaqidakim, g'aflat chaqini pastlik kechasida zoxir qilib, bu kechada baxtsizlikdan xikoya aytadi; olimning butun baxtsiz vujudining quyoshdek yuksakligi joxilning esa butun borlig'i boylik, mol bo'lsa xam tuproqdek xorligi» xaqida fikr bayon etadi. Demak, Alisher Navoiy ilmni inson kamolati uchun eng zarur fazilatlardan biri deb biladi. U ilmni insonni, xalqni nodonlikdan, jaxolatdan qutqaruvchi omil sifatida ta'riflaydi. Alisher Navoiy orzu qilgan komil inson xam faqat ilmi bo'lishi bilan qanoatlanib qolmaydi. Uni xaqiqiy inson sifatida ta'riflashga yana sabr-qanoat, saxiylik, ximmat, to'g'rilik, rostgo'ylik, tavoze', adab, ishq-vafo va xakozolar xam asos bo'ladi. Navoiy insonning axloqiy xislatlari-yaxshi fe'l-atvorlar xususida to'xtalib o'tar ekan, avvalo xar bir insoniy fazilatning ta'rifini beradi. U yaxshi fe'llarga kanoat, sabr, tavoze' va adab, ishq va vafo, saxovat, ximmat, karam, muruvvat, yumshoq ko'ngillik (xilm) kabi xislatlarni kiritib, xar birining ta'rifidan so'ng tanbex va xikoyatlar vositasida o'z fikrini to'ldiradi. Navoiy asarda mazkur xislatlarga ta'rif berish bilan birga, ularga qarama-qarshi bo'lgan yomon illatlardan kutulish yo'llarini bayon etadi.

2.6. Hadis ilmi va uning tarbiyaviy qadrgimmati haqida.

VII asrdan boshlab arablar Movarounnahrda ham xujum boshladi. VIII asr o'rtalarida esa butun Movarounnahr zabt etildi, natijada bu o'lkada ham xalqqa islom dini qabul qildiriddi. Arablar istilo etgach Movarounnahrda ham islom g'oyalariga asoslangan ta'lim — tarbiya tizimi o'rnatila boshlandi. Va yangi tizimga ega bo'lgan ta'lim muassasalari paydo bo'ldi. Islom dini qabul qilingan joylarda machitlar, machitlar qoshida esa maktablar tashkil etildi. Arab tilini o'rganish joriy etildi, maktablarda ta'lim arab tilida olib borilar va u erda asosan "Qur'oni Karim" o'rganilar edi. Arab bo'lmagan bolalarga islom dini asoslarini o'rgatish maqsadida "Xaftiyak", "Chor kitob" kabi darsliklar o'qitilardi.

XII asrdan boshlab, islom dinini turkiy tilda yozilgan asarlarda ham ommalashtirish boshlandi. Misol tariqasida Ahmad Yassaviyning "Xikmatlar" asarini keltirish mumkin. Xalq asosan, o'z ona tilida so'zlashsa ham, yozuv arab alifbosida edi. U davrda savod chiqarish harf va so'zlarni yozishni o'rganishdan boshlanar edi. Maktab so'zining, arabcha "yozuv o'rgatadigan joy" deb nomlanishi xam ana shundandir. Maktablarda bolalarga yozish va xisoblash o'rgatilgan, bundan tashqari, o'smirlarga savdo san'ati, arab tili, mantiq, notiqlik, xusnixat, arifmetikadan saboq berilgan. Har bir maktab talabasining soni 30 — 40 dan oshmagan. Machitlar xuzuridagi maktablarda asosan "Qur'on" o'qitilgan. "Xadis" va "sunna" so'zlari bir- ma'noni anglatib, Rasululloxning xayoti va faoliyatida diniy va axloqiy ko'rsatmalari xaqidagi rivoyatlardan iborat. Hadislar dastlab yozib borilmagan. Chunki payg'ambarimiz Qur'oni Karim nozil bo'lgan vaqtlarda arab bo'lmagan kishilarning, xadislarni Qur'on oyatlaridan deb o'ylashlaridan cho'chib, uni yozib berishlariga ruxsat etmaganlar. Lekin payg'ambarimiz Muhammad salallohu alayxivasallam huzurida sahobalar bo'lib, ular Rasuli akramdan eshitgan hadislarni yodlab borganlar. Masalan, Xazrati Abu Xurayra shunday mo'tabar kishilardan bo'lib, butun umrini hadislarni yodlashga baxsh etgan. Mazkur hadislar to'g'ri, ishonarli (sahih) bo'lgan. Hadislarda insonning kamolga etishi uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar aks ettirilgan bo'lib, bular mexr - oqibat ko'rsatish,

saxiylik, ochiq ko'ngillik, ota - ona va kattalarga, qarindoshlarga muruvvat, g'amxo'rlik, xurmat, vatanga muxabbat, mexnat va kasb - xunarni ulug'lash, xalollik, poklik, o'zaro do'st, tinch - totuv bo'lish va boshqalardan iboratdir. Bundan tashqari, insonining o'zini illatlardan tiyish, yaxshilik sari intilish kerakligi borasidagi pand - nasixatlar ham o'z ifodasini topganki, ularning barchasi Qur'oni Karim ko'rsatmalaridan kelib chiqadi va komil insonni shakllantirish mezoni sanaladi.

Hadislarda, umuman, Islomda tozalik va poklikka, ruxiy va jismoniy poklikka katta e'tibor beriladi. «)Haq taolo o'zi pok, poklikni yaxshi ko'radi. o'zi toza, tozalikni yaxshi ko'radi. Eshiklarni oldini pokiza tutinglar» (190 — xadis, 133, 66 — b.). Shuning uchun xam nomozdan keyin yuz - ko'lni yuvish, maxs tortish, oyokni yuvish, mustaxab, o'ng ko'l bilan taxorat kilmaslik, burunga suv tortmoq, og'izni toza tutish, g'usl, tayammum qoidalari insonni jismonan pok bo'lishga yo'naltirganki, bular avloddan — avlodlarga o'tib, xulq - odob koidalari aylanib kolgan. Hadislarda inson erkiga xam axamiyat berilgan.

Inson xar tomonlama etuk bo'lishi uchun u erkin bo'lishi kerakligi "Qur'oni Karim"da xam, "Hadisi Sharif"da xam e'tirof etilgan: Allox Taologa amali solixlarning yaxshi ko'ringani agarki oz bo'lsa xam davomlisidir. Allox Taologa farzlardan so'ng amali solixlarning eng sevimlisi musulmon kishining diliga xursandchilik solishdir. «(33 - xadis)». Allox o'zi kechiruvchi zot, kechiruvchini yaxshi ko'radi (191 - xadis) kabi xadislar buning dalilidir. Chunki inson qanchalik qadrlansa, barcha ezguliklar, yaxshiliklar insonga atalsa, uning manfaati uchun xizmat qilsa, inson xam shunga ko'ra kamol topaveradi, yuksaklikka ko'tarilaveradi, o'z navbatida bunday insonlar yashaydigan jamiyat xam rivojlanaveradi.

Demak, xadislar Muxammad payg'ambarimizning sunnatlari bo'lib, mazmunan xar bir mo'inning ishonchini, e'tiqodini mustaxkamlaydi, shu bilan insonni ma'naviy kamolatga da'vat etadi. Islom dini ma'rifatga asoslangani uchun ham xar bir shaxsni aqliy, jismoniy, axloqiy jihatdan kamolatga etkazishga oid e'tiqod va iymondan iborat bo'lib komil insonni shakllantirishda muxim manba bo'lib xizmat qiladi va undan yoshlar tarbiyasida foydalanish shu kunning dolzarb muammolaridan sanaladi. Turkistondagi jadidchilik harakati bu bir tasodif xodisa bo'lmay, balki hayotimizdagi ijtimoiy-siyosiy ziddiyotlar maxsuldir. Jadidchilik oqimini ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy tomonlarini professor B.Qosimov o'z tadqiqotida batafsil bayon etgan. XIX asrning boshlaridan Buxorodagi ma'rifatparvar musulmon ruhoniylari va ziyolilari orasida madrasa va maktablar tizimiga hamda islom diniga kirib qolgan bid'atlarni isloh qilish fikri paydo bo'la boshlaydi. Shunday islohot tarafdorlarini jadidchilar, ya'ni yangilik tarafdorlari deb atay boshlaydilar. Jadidizm (arabcha «jadid» so'zidan olingan bo'lib «yangi» degan ma'noni bildiradi). O'sha davrlardan boshlab bunga qarama-qarshi turgan oqim, ya'ni feodal-o'rta asrchilik, diniy fanatizm ruhida bo'lgan kishilarni esa qadimistlar, deb atay boshladilar. XIX asr boshlarida bir qancha ma'rifatparvar mudarrislar Buxoro shahridagi 200 ga yaqin madrasani isloh qilish g'oyasi bilan chiqdilar. Bu harakat boshida madrasa mudarrisi Abu Nasr Al Kursaviy turgan edi. Qadimistlar esa ularni kofirlik va xudosizlikda aybladilar. Buxoro amiri Haydar esa Kursaviyni zindonga tashlatib, o'lim jazosiga hukm qiladi. Ammo uning tarafdorlari uni zindondan qochiradilar. Kursaviy Qozonda o'z faoliyatini davom ettirib, 1813 yilda vafot etadi. XIX asrning 50-60 – yillarida diniy islohotchilik harakati yanada kengaya boshlaydi. Endi bu harakat boshida buxorolik mudarris va tarixchi olim Marjoniy (1818-1889), g'ijduvonlik domla Fozil, Mo'minjon Vobkandiy, mulla Xudoyberdi Boysuniy va boshqa mudarrislar turar edilar. Ular madrasa va maktablarni isloh qilishni emas, balki ortiqcha darslarni olib tashlash tarafdori ekanliklarini yozadilar. Islohotchilar rahnamosi Marjoniy o'zining dasturida quyidagi olti asosiy

masalalarni qo'yadi: Qur'ondagi har qanday diniy masala yuzasidan kishilar bilgan holda o'zlari erkin fikr yuritsinlar. Birovning birovga ko'r-ko'rona ergashishi qat'iy mann qilinsin. Madrasalarda o'qitiladigan hoshiya va shrq kabi quruq mazmunga ega bo'lgan va madrasa o'quvchilari uchun foydasiz bo'lgan hamda ularning 8-10 daqiqa vaqtini bekorga oluvchi darslar dars jadvallaridan olib tashlansin. Madrasalarda Qur'oni Karim, Hadisi Sharif, ularning tarjimalari va islom tarixi kabi darslar o'tilsin. Arifmetika, tarix, jo'g'rofiya, tabobat, xandasa, mantiq, falsafa va boshqa dunyoviy fanlarni o'qishga qarshilik ko'rsatilmasin.

Har bir ishda musulmonchilikni Muhammad alayhissalom davridagi qadimiy islom madaniyatiga qaytarish ko'zda tutilsin. Marjoniy va uning tarafdorlari bo'lgan o'sha davrning jadidlari musulmon taraqqiyparvarlaridan edilar, ular madrasalarda diniy darslar bilan bir qatorda qadimiy islom madaniyati davridagidek dunyoviy darslarni o'qitishni shart qilib qo'ydilar. Biroq, qadimistlar va amirning reaksion siyosati natijasida ta'qibga uchragan Marjoniy Buxorodan chiqib ketishga majbur bo'ldi. Uning maslakdoshlaridan ko'pchiligi zindonga tashlanib, orqalariga 75 darra urilgach, ular tavba qilib, qaytib bunday ishlarni qilmaslikka va'da berdilar XIX asr oxiri – XX asrning boshlarida Turkistonda chor mustamlakachiligining kuchayishi natijasida Markaziy Osiyoning ko'p joylarida jadidchilik harakati kuchayib ketdi. Bu harakat mavjud jamiyatning ijtimoiy-madaniy asoslarini qayta qurishga qaratilgani sababli eski tuzum, eski turmush, eski maktab tarafdorlarining kuchli qarshiligiga duch keldi. Bu qarshi kuch vakillari qadim yo qadimchilar deb atalgan bo'lsa, yangi hayot shabadalarini olib kelishga uringan kishilar esa jadid yoki jadidchilar degan nom oldilar. Shu tarzda asrimiz boshlarida jadidlar va jadidchilik harakati yuzaga keldi. Yangi asrning boshlanishi bilan avvalgidek ijtimoiy xorlik, iqtisodiy va madaniy qoloqlik sharoitida yashash mumkin emasligi ular uchun oydek ravshan edi. Nafaqat Markaziy Osiyo, balki Rossiyada yashovchi xalqlar ham o'z taqdirini o'zgartiribgina, feodal tuzumning negizlarini parchalabgina yangi hayotga qadam qo'yishlari mumkin edi. Oq podsho idora qilgan mamlakatdagi ana shu og'ir vaziyat tufayli 1905 yil to'ntarishi sodir bo'ldi. Bu to'ntarishdan maqsad jamiyatni demakratlashtirish, sakkiz soatlik ish kunini joriy etish, dvoryanlar ixtiyoridagi katta er-mulkni olib, dehqonlarga bo'lib berish va hokazolar edi. Birinchi rus to'ntarishining bu dasturi bilan tanishgan Markaziy Osiyolik taraqqiyparvar ziyolilar tatar qardoshlari ortidan borib, jadidchilik harakatiga kelib qo'shildilar. 1907 yil Eron burjua to'ntarishi, 1908 yil Turkiya burjua to'ntarishi, Markaziy Osiyoda jadidchilik harakatining rasmiylashuvi va kuchga kirishida katta ahamiyat kasb etdi. Ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy islohotlar yo'li bilan xalq va jamiyat hayotini yaxshilashga, madaniy yuksaklikka olib chiqishga qaratilgan dasturni bajarishga kirishdilar. Ular ta'sirida o'zbek zaminining boshqa go'shalarida ham jadidchilik harakati avj oldi. Jadidchilik jamiyati to'ntarish yo'li bilan emas, islohotlar yo'li bilan rivojlantirishni o'zining asosiy vazifasi deb belgiladi. U o'zining bu vazifasini ado etishda, faqat bir sinfga – proletariatgagina tayanmadi. Umuman jadidchilik insoniyatni sinflarga bo'lib tashlash tarafdori emas. Jadidlar hatto qadimchilar bilan ham ittifoq tuzib, xalq va kelajak manfaati yo'lida baqamti ishlash, bugungi ifoda bilan aytganimizda turli siyosiy qarashlarga ega bo'lgan xalq qatlamlarining tinch-totuv yashashi va ishlashi g'oyasini ko'tarib chiqdilar. Behbudiy ana shu «muttahid» front tuzish g'oyasini bayon qilar ekan, «ulamo yoki ziyoli va taraqqiyparvarlarimiz boy va avomimiz birlashib, din va millat va vatanning rivoji uchun xizmat etsak»², deb yozgan. Jadidlarning bunday muttahid frontni tuzishga intilganlarining boisi turli sharoit bilan belgilangandi. Avom ham, boylar ham, ulamo ham, ziyolilar ham chor hukumati qaramog'ida bo'lgan mustamlakaning biri oz, ikkinchisi ko'p siquvda bo'lgan kishilar edilar. Markaziy Osiyo bozorlarida rus savdo

va sanoat burjuaziyasi hukmron bo'lib, mahalliy burjuaziya vakillari sina boshlagan edilar. Boshqacha aytganda, mustamlakachilik azobini mahalliy boylar va savdogarlar ham seza boshladilar. Ana shunday tarixiy sharoitda, jadidlarning fikr-mulohazalariga ko'ra, oddiy xalqning iqtisodiy-madaniy hayotini yaxshilash qanday zarur bo'lsa, chet el kapitali iskanjasidan, mustamlakachilik kishanlaridan qutilish ham shunchalik kechiktirib bo'lmas vazifa edi. Jadidlar 1906 yildayoq «Taraqqiy» deb nomlangan gazeta nashr ettirib, o'z g'oyalarini tarqata boshladilar, oradan ko'p o'tmay, «Xurshid», «Shuhrat» singari yangi gazetalar dunyo yuzini ko'rdi. Markaziy Osiyoning turli shaharlarida jadid maktablari bodroqdek ochilib, ularda diniy ilmlar bilan birgalikda dunyoviy bilimlar ham keng targ'ib qilindi. «Jadidlar nima haqida gapirishmasin, hammasi yangi nafas, yangi g'oya edi, proletar mafkurasi ham, ishchilar sinfi ham yo'q edi, tabiat birlamchi deguvchilarning mafkurasini deyarli hech kim tushunmas, biladiganlar esa juda ozchilikni tashkil qilar edi. Shuning uchun jadidchilikning yangi g'oyalar bilan paydo bo'lib, ruhoniylarga, hukmron sinflarga qarshi turishi, madaniyatni yaratishi, bir so'z bilan aytganda, yangilik edi, «jadid» jumlasining ma'nosi ham «yangi» demakdir».

Agar lo'nda qilib aytsak, jadidlarning harakat dasturi quyidagi masalalarni hal qilishga qaratilgan:

Diniy taassuf va fanatizmga qarshi kurash.

Diniy aqidalarga asoslangan o'rta asr maktablari o'rniga Ovro'po qabiladagi dunyoviy ilmlarni ona tilida o'qitishga moslangan yangi usuldagi maktablarni tashkil etish, feodal davri maorif tizimini isloh qilish.

Jadidchilik g'oyalarini keng xalq ommasiga etkazish niyatida yangi o'zbek adabiy tilini ishlab chiqish, matbuot hurligi uchun kurash, xalq ommasiga tushunarli adabiyot va teatrni yaratish. Xotin-qizlarni paranjidan chiqarish va jadid maktablariga qatnashlarini ta'minlash yo'li bilan ular taqdirini o'zgartirish va oilada islohot o'tkazish.

Mahalliy boylar va savdogar ahlining siyosiy va iqtisodiy jihatdan rus burjuaziyasi bilan bir huquqda bo'lishi, mahalliy amaldorlarning chor hukmdorlari tomonidan siquvga olishiga qarshi kurash. Shu yo'l bilan mustamlakachilik siyosatini isloh qilish.

Asosiy talabalari ana shundan iborat bo'lgan jadidlar uchun ilm va ma'rifat yagona qurol bo'lib, ular shu qurol yordami bilan o'lkada ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyot uchun kurashmoqchi bo'ldilar.

3-MA'RUZA. Pedagogik texnika pedagogik mahoratining tarkibiy qismi sifatida

Reja:

- 2.1. Pedagogik texnika tuzilishi haqida tushuncha
- 2.2. Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari va xususiyatlari.
- 2.3. Pedagogik mahorat va texnika.
- 2.4. Pedagogik texnikani egallash yo'llari.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: Pedagogik texnika, tashqi qiyofa, hissiyot, mimika, pantomimika, texnologiya, asab tizimi, gapirish texnikasi, talaffuz, nafas olish, tovush maromi.

3.1. Pedagogik texnika tuzilishi haqida tushuncha

Pedagogik texnika – o'qituvchining nafaqat ta'lim–tarbiya jarayonida, balki butun kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan umumiy pedagogik bilim va malakalari majmuidir.

Pedagogik texnikaning muhim jihatlari — bu avvalo o'qituvchining mahoratini belgilovchi kasbiy ko'nikmalari hisoblanadi, ya'ni uning savodli va ifodali so'zlay olishi, o'z fikr-mulohazasini va bilimini tushunarli tilda ta'sirchan bayon qilishi, his-tuyg'usini jilovlay olishi, o'zining shaxsiy xususiyatlariga xos mimik va pantomimik qobiliyatlarga ega bo'lishi, aniq imo-ishora, ma'noli qarash, rag'batlantiruvchi yoki istehzoli tabassum, so'zning cheksiz qudrati orqali o'quvchilar ongiga va tafakkuriga ta'sir o'tkazishi, hozirjavoblik, psixologik bilimlarga ega bo'lishi kabilardir.

O'qituvchining pedagogik texnikasi qanday ko'nikma va malakalardan iborat ekanligi, pedagogik texnika o'qituvchining ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiyaviy faoliyatini zamonaviy talablar asosida tashkil qilishida, o'quvchilarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishida qanday rol o'ynaydi kabi muammolar hozirgi kungacha dunyo olimlarining diqqatini o'ziga jalb etib kelmoqda.

Hozirgi kunda pedagogik texnika tushunchasi ikkita guruhga bo'lib o'rganiladi.

Birinchi guruh komponentlari o'qituvchining shaxsiy axloqiy fazilatlarini va xulqi bilan bog'liq bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonida o'z-o'zini boshqarish malakalarida (refleksiya) namoyon bo'ladi:

- ta'lim-tarbiya jarayonida o'z hatti-harakatlarini boshqarishi, (mimika, pantomimika);
- ta'lim-tarbiya jarayonida o'z hissiyotini va kayfiyatini jilovlay olishi va turli nojo'ya ta'sirlarga berilmaslik;
- mukammal ijtimoiy pertseptiv qobiliyatlarga (diqqat, kuzatuvchanlik, xayol) egaligi;
- nutq texnikasini (nafas olish, ovozni boshqarish, nutq tempi) bilishi va o'z o'rnida qo'llay olishi.

Pedagogik texnikaning ikkinchi guruh komponentlari o'qituvchining shaxs va jamoaga ta'sir ko'rsatish malakalari bilan bog'liq bo'lib, bu guruh ta'lim-tarbiya jarayonining texnologik tomonini qamrab oladi:

- o'qituvchining didaktik, tashkilotchilik, konstruktiv, kommunikativ qobiliyatlari;
- ma'lum bir reja asosida o'z oldiga qo'yilgan talablarning bajarilishini nazorat qilishi;
- o'quvchilar jamoasida ta'lim-tarbiya bilan bog'liq bo'lgan ijodiy faoliyatni tashkil eta olishi;
- o'quvchilar bilan pedagogik muloqot jarayonini bir muvozanatda saqlab boshqara olishi.

O'qituvchining tarbiyalanuvchi ob'ektlar oldida o'z harakatlarini boshqarishida aktyorlik san'atiga xos bo'lgan xususiyatlari, ya'ni mimik va pantomimik qobiliyatlari muhim rol o'ynaydi. Aktyor bir obrazni ma'lum bir muddatda tayyorlab, bir yoki bir necha marotaba bir xil ko'rinishda sahnada namoyish etsa, o'qituvchi butun o'quv yili davomida, har bir darsda yangi mavzuni o'tilgan mavzular bilan bog'lab, zamonaviy integratsion usullarda o'quvchilar ongiga etkazish uchun chuqur tayyorgarlik ko'radi, sinf jamoasidagi o'ziga xos pedagogik va psixologik muhitni, har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini e'tiborga olib pedagogik faoliyat ko'rsatishga majbur. Bunday ulkan mas'uliyatni yuqori saviyada bajarish uchun o'qituvchidan yuksak pedagogik texnik tayyorgarlikka ega bo'lish talab etiladi.

Hozirgi zamon o'qituvchisi pedagogik mahorat tizimida pedagogik texnikaning rolini beqiyos deb biladi. Chunki u o'qituvchiga o'z gавdasini tuta bilish (mimika, pantomimika), his-tuyg'ularini (emotsiyasini) boshqara olishi, ishtiyoq, qobiliyatlar, nutq texnikasini egallashi va ularni o'quv faoliyatida, o'qishdan tashqari ta'lim va tarbiyaviy faoliyatlar jarayonida qo'llash yo'llarini tushuntiradi.

Demak, pedagogik texnika o'qituvchi kasbiy faoliyatida shunday kasbiy va shaxsiy malakalar yig'indisiki, u o'qituvchining pedagogik faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish va boshqarish ishlarida asosiy yo'l ko'rsatuvchi bo'lib xizmat qiladi.

Ilg'or va novator o'qituvchilarning texnik mahorati pedagogik faoliyat olib borishlarida, mimik va pantomimik harakatlarida, ovozini idora qila olish xususiyatlarida kuzatiladi. Bu shundan dalolat beradiki, o'qituvchilar pedagogik texnika san'atini mukammal egallaganlar, uning ko'nikma va malakalarini o'zlarida aniq shakllantirishgan va turli pedagogik vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatlariga egadirlar.

Pedagogikada o'qituvchi chuqur hissiyotga berilishini, shaxsiy hayotidagi turli ruhiy vaziyatlar tufayli kayfiyatining o'zgarib turishini o'zi qattiq nazorat qilish talab qilinadi. Nazoratni o'qituvchining o'zi boshqarib, . Bu jarayonning ijobiy natijalari o'qituvchining refleksiv qobiliyatlarida namoyon bo'ladi.

Pedagogik texnikaning yana bir muhim xususiyati pedagogik ta'sir ko'rsatishdagi o'qituvchining ma'naviy va estetik qiyofasi. Bu tarbiyalanuvchilarga yaqqol namoyon bo'ladigan xususiyatdir. Agar o'qituvchi ma'naviy qashshoq bo'lsa, nutqi tartibsiz va muloqotda no'noq bo'ladi, didi past, o'z hissiyotlarini jilovlay olmaydigan qo'pol bo'lsa, uning ta'lim-tarbiya berishi haqida gap bo'lishi mumkin emas.

Pedagogik texnikaning sirlarini egallash yo'llari o'qituvchi rahbarligida olib boriladigan mashg'ulotlar va mustaqil ishlash jarayonida shakllanib boradi. Pedagogik texnika sirlarini mukammal egallashda va uni takomillashtirishda kasbiy jihatdan o'qituvchi o'z – o'zini doimiy shakllantirib borishi, ya'ni o'z oldiga qo'yilgan talablar nuqtai nazaridan mohir o'quvchi shaxsiy fazilatlarini va kasbiy malakalarini shakllantirishga qaratilgan faoliyati muhim rol o'ynaydi.

3.2. Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari va xususiyatlari.

Pedagogik texnikaning muhim xususiyatlaridan biri o'quvchilar bilan bevosita muloqot jarayonida shakllanadigan kasbiy texnik ko'nikma va malakalaridir. Bunda pedagogik texnikaning ko'nikma va malakalari o'qituvchining pedagogik mahorati bilan aloqadorlikda shakllanib boradi. Rivojlangan pedagogik texnika xususiyatlari o'qituvchiga o'quvchilar bilan muloqot jarayonida zarur so'z va gap ohangi, qarash, imo-ishorani tez va aniq topish, kutilmagan pedagogik vaziyatlarda bosiqlik va osoyishtalik, aniq fikr yuritish, vaziyatni fikran va tez tahlil qilish kabi qobiliyatlarini namoyish etish bilan ifodalanadi. Pedagogik texnikaning ushbu xususiyatlari o'qituvchi kasbiy mahoratida aniq ifodalangan individual shaxsiy shakl oladi, ya'ni o'qituvchining psixologik–fiziologik xususiyatlari asosida uning shaxsiy pedagogik texnikasini tarkib toptiradi. Individual pedagogik texnikaning shakllanishi o'qituvchining yoshi, jinsi, mijozi, fe'l-atvori, salomatligi, anatomik–fiziologik xususiyatlariga bog'liq. O'qituvchida individual shaxsiy pedagogik texnika malakalarini shakllantirish muammolari ayniqsa psixolog olimlarning tadqiqot markazidan o'rin olgan. Psixolog olimlar R.Z.Gaynutdinov, M.G.Davletshin, S.Jalilova, M.Abdullajonova o'qituvchining individual kasbiy faoliyatini batafsil o'rganishib, o'qituvchining shaxsiy “Mehnat professiogrammasi”ni ishlab chiqdilar. Olimlarning fikriga ko'ra o'qituvchi professiogrammasi o'qituvchiga qo'yiladigan maxsus talablarni o'z ichiga oladi hamda har bir fan o'qituvchisining alohida ixtisoslashgan xarakteristikasini belgilab beradi. Jumladan, ular umumta'lim maktablarida pedagogik faoliyat olib boradigan “O'qituvchi-murabbiy professiogrammasi”da quyidagi hislatlar, ya'ni “Pedagogik texnika” malakalari mujassamlashgan bo'lishini ta'kidlaydilar:

- 1) O'qituvchining shaxsiy hislatlari: *bolalarni sevishi, kamtarligi, dilkashligi, mehnatsevarligi.*
- 2) Kasbiga xos bilimi: *ta'lim va tarbiya jarayoni mohiyatini bilishi, pedagogik va psixologik bilim asoslarini egallashi, o'quvchilarning yosh xususiyatlariga asosan psixologik imkoniyatlarini anglashi, tarbiyaviy ta'sir etishning samarali usullaridan oqilona foydalana olishi, ota-onalar va jamoatchilik bilan olib boriladigan faoliyat mazmunini puxta bilishi.*
- 3) Kasbiga xos hislatlari: *milliy mafkura, umuminsoniy qadriyatlar, milliy an'ana va urf-odatlarining asl mohiyatini tushunishi, kuzatuvchanligi, pedagogik qobiliyatga egaligi, o'zini qo'lga ola bilishi, o'zini anglay olishi, pedagogik takt, nutqiy madaniyati.*
- 4) Shaxsiy pedagogik uddaburonligi: *dars mashg'ulotlarida zarur materiallarni tanlay olishi, o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarishi, ta'lim-tarbiya jarayonini istiqbolli rejalashtirishi, o'quvchilar jamosini boshqara olishi.*
- 5) Tashkilotchilik malakalari: *o'quvchilar jamoasini uyushtira bilishi, turli vaziyatlarda ham o'quvchilar jamoasini boshqarishi, amaliy muammolarni hal etishda uddaburonligini namoyish eta olishi.*
- 6) Kommunikativ malakalari: *o'quvchilarni o'ziga jalb etishni bilishi, o'quvchilar va ota-onalar bilan maqsadga muvofiq pedagogik muloqotlarni tashkil qilishi, o'quvchilarning jamoada o'zaro munosabatlarida bir xil muvozanatni tartibga solishi.*
- 7) Gnostik malakalari: *o'quvchilarning asab psixik taraqqiyoti darajasini aniqlay olishi, o'z pedagogik faoliyati natijalarini tanqidiy tahlil qila olishi, ustoz o'qituvchilar mahoratini nazariy va amaliy jihatdan o'rganib borishi, psixologik va pedagogik adabiyotlardan to'g'ri foydalana bilishi, o'quvchilar xulq-atvorini mukammal o'rganishi.*
- 8) Ijodiy hislatlari: *o'z pedagogik mahoratini doimiy takomillashtirib borishi, o'quvchilarni tarbiyalashda o'z dasturini ishlab chiqishi va uni muvaffaqiyatli amalga oshirishi, o'quvchilar nazari bilan voqelikni tahlil qilish qobiliyati, o'quvchilarga pedagogik ta'siri natijalarini oldindan ko'ra olishga intilishi.*

Psixolog olimlarning fikricha, ushbu professiogramma yosh o'qituvchilarga o'zlarining kelgusida o'qituvchilik kasbini to'g'ri va ongli ravishda tanlab, kasbiy mahoratlarini takomillashtirib borishlariga yordam beradi. Demak, o'qituvchi professiogrammasi ham pedagogik texnikani egallashning muhim xususiyatlaridan biri bo'lib, o'qituvchining o'z kasbiy texnikasini mukammal egallab, rivojlantirib borishiga va o'z kasbiy faoliyatidan qanoatlanishni his etishga olib keladi. Bularning barchasi o'qituvchining tinimsiz pedagogik mehnati tufayli yuzaga keladi. O'qituvchining pedagogik texnikasi – pedagogik faoliyatining tashkiliy shakli bo'lib, qo'l bilan tutib bo'lmaydigan, behad uzoq ijodiy izlanishlar va azob uqubatli kechinmalar, tinimsiz pedagogik faoliyat, o'qituvchining fahm-farosati, bilimi va mahorati bilan amalga oshiriladigan qizg'in ijodiy mehnatining mahsulidir.

Bir maromda olib boriladigan tizimli ijodiy mashg'ulot tufayli aktyor yuksak cho'qqilarni egallaydi. O'zgalar obrazini mujassamlashtirishda u ma'lum bir qolipdan aslo chiqib keta olmaydi. Demak har qanday ijodkorlik, hatto pedagogik ijodkorlik ham ma'lum bir belgilangan qolipda shakllanishi kerak. U o'qituvchining ichki kechinmalari, tuyg'ulari va hissiy reaksiyalari asosida qurilishi aslo mumkin emas. Chunki, tarbiyalash san'atida o'qituvchining pedagogik texnikasi, ya'ni "bir qolipda"gi mehnat madaniyati borki, u boshqa biror kasbiy faoliyatga aslo o'xshamaydi. Shuning uchun, respublikamizda tarbiyaviy texnologiyalarni muntazam bilishga intilish, o'qituvchi kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini uzluksiz oshirib borish o'qituvchining bir qolipdagi mehnat madaniyatini shakllantirishga, pedagogik texnika malakalarini doimiy oshirib borishga qaratilgan. Ta'kidlash joizki, hali biror o'qituvchi oliy ta'lim muassasasini tugatib, yoki malaka oshirish kurslarida bilim olib birdaniga pedagogik texnika sirlarini mukammal biladigan tajribali o'qituvchi bo'lib qolgani yo'q. O'qituvchida pedagogik texnika ta'lim muassasalarida faoliyat

ko'rsatish jarayonida, o'quvchilar bilan yakkama yakka muloqot jarayonida, pedagogik amaliyotda shakllanib boradi.

Hozirgi kun talablari nuqtai nazaridan, o'qituvchiga qo'yilayotgan javobgarlik hissi kengayib murakkablashib bormoqda. Mamlakatimizda ta'lim-tarbiya sohasida olib borilayotgan islohotlarning yuksak natijalari bevosita o'qituvchining qizg'in mehnati samarasiga bog'liq. Vatanimizning porloq kelajagi uchun yosh avlodni har tomonlama etuk, komil inson qilib voyaga etkazishda o'qituvchining kasbiy bilimi, faoliyat texnikasi mutlaqo yangilanib, hozirgi zamon talablariga javob bera oladigan darajada bo'lishi kerak. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablariga muvofiq o'qituvchi o'zining ta'lim-tarbiyaviy faoliyatida milliy-madaniy va umuminsoniy qadriyatlar ustuvorligiga doimo e'tibor berib kelishi lozim. O'qituvchining pedagogik texnikasi ham vatanparvarlikka, xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlashga, o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishiga asoslangan bo'lishi shart. Shu ma'noda taniqli adib Tursunoy Sodiqova asarlarida hozirgi kun o'qituvchisiga qo'yiladigan "Murabbiylikning shartlari" oqilona berilgan: *"...Siz insonlarning hech bir yo'q joydan "shoxini ko'kartirish", qulfi dilini ochish, dunyosini kengaytirish, kechagi holatidan bugunini yuksakroq qilish uchun bu ishga qo'l urdingiz. Ammo oldin biling: umringizni sarflab olib borayotgan harakatlaringiz ro'parangizdagi o'quvchiga yoqayaptimi, yo'qmi? Bor gap shunda!*

*Murabbiylikni xohlagan, shu kasbga o'qigan odam murabbiy bo'lib qolmaydi. Ustozlikning o'ziga xos parhezlari, bosib o'tilmaydigan chegara chiziqlari bordir! Birinchidan, dilingizda ustoz—murabbiyning yozilgan yozilmagan qonun qoidalariga bo'ysunaman, degan Allohga qasamingiz bo'lsin! Ikkinchidan, niyatingiz sof bo'lsin! Men insonlarni faqat yaxshilikka o'rgataman deng, orqamda o'z qo'lim bilan yaratilgan fayzli bog'lar qoladi, deb tilak tilang! Toki shogirdlaringiz sizning sharofatingiz bilan faqat savob ishlarga dahldor bo'lsinlar. Uchinchidan, haqiqiy murabbiy bo'laman desangiz, birovga biror narsa o'rgatishni astoydil xohlang va siz ilm oluvchiga nisbatan muxabbat qo'ying! Har bir ishingizga fidoyilik bilan kirishing. Buning otini ixlos deydilar! Shu ishtiyoq sizda qanchalik kuchli bo'lsa, Tangri sizga shuncha ko'p uquv beradi, ep beradi, mushkullaringizni O'zi osonlashtiradi. Murabbiylikda ta'tilga chiqish, sog'ligi, kayfiyatiga qarab faoliyatini to'xtatish, degan gap yo'q. **Yo'lda ham, cho'lda ham, hamma fasl, hamma manzilda, qo'yingchi, umringizning oxirgi nuqtasigacha siz faoliyat ustidasiz.** Bu degani, sizning borlig'ingiz, har bir so'z, har bir ishorangiz odamlar uchun nur, madad va xaloskorlikdir.*

Nazardan qolgan, qarg'ish olgan, loqayd murabbiylar tarbiya maskanlariga qadam bosmasliklari kerak. Ular ishlayveradilar, ammo o'qituvchilikning noni yuqmaydi, ro'shnolik ko'rmaydilar, falokatlari arimaydi, niyatlariga etmaydilar. Chunki muqaddas kitoblarda "neki bersak, egallab turgan kasb koringizdan berurmiz" deb yozilgan. Kasbga halollik buyuk ibodatdir". Adiba o'qituvchidan o'z kasbiga sadoqatli bo'lishni, fidoyilikni, yuksak ma'naviyatni, tinimsiz mehnatni, o'quvchilarga nisbatan mehr va muxabbatni, halol va pokiza bo'lishni talab qiladi. Bu aynan o'qituvchi pedagogik texnikasining ham muhim xususiyatlaridan biridir.

3.3. Pedagogik mahorat va texnika.

O'qituvchining tashqi ko'rinishi pedagogik texnikasini namoyon etuvchi muhim xususiyatlaridan biridir. Har qanday insonning tashqi ko'rinishi atrofdagilarga estetik ma'no va zavq kasb etib, doimiy e'tiborda bo'lishini unutmaslik kerak. O'qituvchining tashqi ko'rinishini asosan namoyish etuvchi muhim hususiyatlari uning chehrasidagi mehribonlik,

jiddiylik, yurishida bosiqlik, tabiiylikdir. O'qituvchi sinfga kirishi bilan so'zsiz o'quvchilar e'tiborida bo'ladi, ular bilan muloqotga kirishadi.

Sinf sahnasida bajarilayotgan uning xoh ijobiy, xoh salbiy hatti-harakatlari o'quvchilarga ta'sir o'tkaza boshlaydi. Ayniqsa, yosh o'qituvchi ilk bor darsga kirishidan oldin his-hayajonini, qo'rquvini engishi, o'zini erkin tutishi, birinchi dars paytida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday muvaffaqiyatsizlikdan o'zini yo'qotmasligi lozim.

O'qituvchining tashqi ko'rinishida, pedagogik texnikasi tizimidagi mimik, pantomimik holatlar muhim ahamiyatga ega. O'qituvchining hatti harakatini bevosita namoyish etuvchi mimik va pantomimik ifodasi, o'qituvchining imo-ishorasida, ma'noli qarashlarida, rag'batlantiruvchi yoki istehzoli tabassumida namoyon bo'ladi va ular o'qituvchi-tarbiyachining pedagogik ta'sir ko'rsatishida, mashg'ulotlarni samarali va mazmunli o'tishida puxta zamin tayyorlab beradi.

MIMIKA - bu o'z fikrlarini, kayfiyatini, holatini, hissiyotini qosh, ko'z va yuz muskullarining harakati bilan bayon qilish san'atidir. Ba'zan yuzning va nigohning ifodasi o'quvchilarga katta ta'sir ko'rsatadi.

Mimik harakatlar, ifodalar ma'lumotlarning hissiy ahamiyatini kuchaytirib, ularni chuqur o'zlashtirish imkoniyatini beradi. O'quvchilar o'qituvchiga qarab uning kayfiyatini, munosabatini tezda «uqib» oladilar. Shuning uchun uydagi ba'zi noxushliklar, hissiyotga berilish, g'am va tashvishning o'qituvchi yuzida va mimik belgilarida ifodalanishi mumkin emas. Chunki ushbu noxushliklar o'quvchining dars mashg'ulotlarini bajarishida o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatadi. O'qituvchining yuz ifodasida, mimik belgilarida faqat dars mashg'ulotlariga xos bo'lgan, o'quvchilarga ta'lim va tarbiyaviy topshiriqlarni echishga yordam bera oladigan ko'rinishlarni ifodalash lozim.

O'qituvchining yuz ifodasi, nutqi, talabalar bilan o'zaro munosabati uning individual xarakteriga mos bo'lishi kerak. O'qituvchi yuz ko'rinishidagi mimik ifoda, ta'lim-tarbiya qonuniyatlariga mos ishonch, ma'qullash, ta'qiqlash, norozilik, quvonch, faxrlanish, qiziquvchanlik, befarqlik, ikkilanish kabi xususiyatlarni ifodalashi mumkin. Bunda ovozda turli o'zgarishlar, nutqning tushunarli bayon etilishi muhim ahamiyatga ega. Mimik ifodaning asosiy belgilarini namoyish etishda qosh, ko'z, yuz ko'rinishi ishtirok etadi.

Qosh, ko'z, yuz o'quvchilar javobidan qoniqish, xursand bo'lish, faxrlanish yoki e'tirof, norozilik, qoniqmaslik, xafa bo'lish va boshqa belgilarni ifodalash bilan birga, o'quvchilar diqqatini bo'lmasdan, boshqalarga xalaqit bermasdan ta'lim-tarbiya ishlarini samarali olib borishga ham yordam beradi. Shuni alohida qayd qilib o'tish joizki, mimik ifodalar o'qituvchining xarakterini, ichki dunyosini, ma'naviyatini, pedagogik faoliyatining individual xususiyatlarini bekamu ko'st namoyish etadi. O'qituvchining mimikasi ifodalangan nigohi talabalarga, yoki ayrim talabaga qaratilgan bo'ladi. Doskaga, eshikka, derazaga, ko'rgazmali qurollarga yoki devorga nigoh tashlab mimik ifodalarni namoyish qilish aslo mumkin emas.

PANTOMIMIKA – bu gavda, qo'l, oyoq harakatini tartibga soluvchi uslubdir. O'qituvchining ta'lim-tarbiyaviy faoliyatida o'quvchilar bilan muloqoti muhim ahamiyat kasb etishi barchaga ma'lum. Biroq o'quvchilar bilan muloqotda o'qituvchining pantomimikasi, ya'ni, gavda, qo'l, oyoq harakati to'g'ri ifodalanmasa, ta'lim-tarbiyaga asoslangan muloqot natija bermasligi mumkin. O'qituvchi o'z gavgasi, qo'li, oyoq harakatlarining holati orqali har qanday pedagogik ma'lumotlarning obrazini “chiza” olsa, o'quvchilar bundan zavqlanadilar, ular ichki his-tuyg'ulari, tashqi hissiyotlari bilan qo'shib butun ongini o'quv materiallari mazmunini o'zlashtirishga qaratadilar. Pantomimika gavgani rost tutib yura bilish, qo'l va oyoq harakatlarining bir biriga mosligi, fikrlarini aniq va to'liq bayon qila turib qo'lini,

boshini turli harakatlarda ifodalash o'qituvchining o'z bilimiga, kuchiga ishonchini bildiradi. Shuning uchun o'qituvchining talabalar oldida o'zini tuta bilish holatini tarbiyalashi lozim. (oyoqlari 12-15 sm. kenglikda, bir oyoq sal oldinga surilgan holda turish). O'qituvchining yurishi, qo'l va oyoq orqali imo-ishoralari ortiqcha harakatlardan holi bo'lishi kerak. Masalan: auditoriyada orqaga oldinga tez tez yurish, qo'llari bilan turli imo-ishoralarni qilish, boshini uyoq-buyoqqa tashlash va hokazo. Bunday holatlar dars davomida o'quvchilarning e'tiborini bo'lib, g'ashini keltiradi va o'rganilayotgan fanga, o'qituvchiga nisbatan hurmatsizlik kayfiyatini uyg'otadi.

O'qituvchi mashg'ulot o'tish jarayonida faqat oldinga yurishi tavsiya qilinadi. U yondan, bu yonga yurish talabalar fikrini bo'ladi. Old tomonga yurayotganida o'qituvchi muhim voqealarni bayon qilishi mumkin, chunki bunda talabalar o'qituvchini butun diqqatlari bilan eshitayotgan bo'ladilar.

O'qituvchining pantomimik harakatlari tizimida o'z hissiy holatini boshqara olishi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchilar bilan muloqot jarayonida qizg'in kuzatuv ostida bo'ladi. Uning kayfiyatidagi o'zgarishlar pantomimik harakatlarida namoyon bo'ladi. Shu tufayli o'quvchilarga ta'lim-tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish jarayonida (darsda, darsdan tashqari mashg'ulotlar paytida, tarbiyaviy ishlar jarayonida) o'z hissiyotini boshqara olishi, jiddiy bo'lishi, umidbaxshlik, xayrixohlik kayfiyatida bo'la olish qobiliyatlariga ega bo'lishi zarur. Pantomimik harakatlar tizimi o'qituvchiga birdaniga paydo bo'ladigan ko'nikma emas. Buning uchun o'qituvchi o'z ustida tinimsiz ishlashi, ilk pedagogik faoliyati davrida kamchiliklarini tezda topib bartaraf eta olishi darkor. Chunki, yillar davomida o'qituvchi o'zining har bir harakatiga moslashib uni odat qilib olishi mumkin. Mukammal pantomimik malakalarga ega bo'lgan o'qituvchi o'z-o'zini nazorat qila oladi, ko'p yillik faoliyati davomida sog'lom asab tizimini o'zida tarbiyalab asabiylashishdan, hissiy va aqliy zo'riqishlardan o'zini saqlay oladi. Pantomimik harakatlarda o'z hissiy holatini nazorat qilishda o'qituvchi quyidagi holatlarga e'tibor berishi maqsadga muvofiqdir:

- sport bilan muntazam shug'ullanib borish;
- yoshlar psixologiyasiga oid bilimlarni doimiy o'rganib borishi;
- o'quvchilarga nisbatan xayrixohlik va optimizmga ega bo'lishi;
- o'z harakatini nazorat qilishi (muskul zo'riqishini, qo'l, oyoq va bosh harakatini, nutq tempini bir maromda saqlashda nafas olishini tartibga solish);
- madaniy hordiqni to'g'ri uyushtirishi (dam olishi, o'z sog'ligiga doimiy e'tibor, lirika, musiqa, yumoristik hajviyalarni sevib o'qiy olish);
- o'z-o'ziga tanqidiy ta'sir ko'rsatish.

O'qitish samaradorligini oshirish va ijobiy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish uchun o'qituvchining harakatlarida aktyorlik va rejissyorlik malakalari ham mujassamlashgan bo'lishi lozim. Xususan, gumanitar fanlar o'qituvchilari aktyorlik qobiliyatiga ega bo'lishlari lozim. Ma'lum mavzular, obrazlar, tarixiy qahramonlar haqida so'zlaganda aktyorlik, rejissyorlik malakalari zarur. Ular o'qituvchiga o'quvchilarning his-tuyg'ulariga ta'sir ko'rsatishda, mavzu qahramonlariga nisbatan hissiy-qadriyatli munosabatda bo'lish tajribasini o'zlashtirishiga yordamlashadi.

Pedagogik texnika malakalari o'qituvchining maxsus fanlar bo'yicha bilimlarni egallash, pedagogik mahoratini takomillashtirishga intilish, o'z kasbiga qiziqish, burch hamda mas'uliyatni his qilish asosida oshiriladi. Va ular yoshlarni o'qitish, tarbiyalash, tashkil qilish, targ'ibot qilish, mustaqil bilim olish ishlariga yordam beradi.

O'qituvchining tashqi ko'rinishida nutq texnikasi, his-tuyg'ularini boshqara olish, mimik va pantomimik malakalar bir qolipda mukammal olib borilganda ko'zlangan maqsadga albatta erishiladi. Bunda so'z, gap ohangi, qarash, imo-ishoralar, kutilmagan pedagogik vaziyatlarda uddaburonlik, osoyishtalik bilan ziddiyatdan chiqish, voqelikni oldindan ko'ra olish va adolatli tahlil qilishga asoslanish maqsadga muvofiqdir. Bu xususiyatlar o'qituvchining shaxsiy, individual psixik, fiziologik fazilatlari asosida tarkib topadi. Pantomimik harakatlarni boshqarishda ham o'qituvchining individual pedagogik texnikasi, yoshi, jinsi, mijozi, fe'l-atvori, sihat-salomatligi va anatomik-fiziologik xususiyatlari muhim ahamiyatga ega.

O'qituvchi avvalo tarbiyachi sifatida o'zida yuqoridagi malakalarni shakllantirishi, ularning mazmunini chuqur o'zlashtirib, pedagogik texnikani egallashning imkoniyatlaridan foydalanishi kerak. Shunda u o'qituvchini pedagogik mahorat sari etaklaydi. Shunday qilib, o'qituvchining tashqi ko'rinishi ham pedagogik texnikaning muhim xususiyatlaridan biri bo'lib – tarbiyalanuvchilarga ko'rib, eshitib turgan narsalarini erkin fikrlash orqali, o'z mulohazalarini mustaqil, cho'chimasdan o'qituvchiga etkazish imkoniyatini beradi. “Tarbiyachi tashkil etishni, yurishni, hazillashishni, quvnoq yoki jahldor bo'lishni bilishi lozim, u o'zini shunday tutishi kerakki, uning har bir harakati, yurish-turishi, kiyinishi bolalarni tarbiyalasin” – deb yozgan edi taniqli pedagog A.S. Makarenko.

3.4. Pedagogik texnikani egallash yo'llari.

O'qituvchi pedagogik faoliyatida pedagogik texnikaning ko'nikma va malakalarini mukammal takomillashtirgan holda o'z mahoratini oshirish uchun quyidagi jarayonlarni bilishi lozim:

1. O'qituvchi o'zlashtirishi lozim bo'lgan pedagogik texnikaning muhim tarkibiy qismlaridan biri uning nutq texnikasidir (Nutq tempi, diktsiyasi, tovush ohangini baland, o'rta, past qila olishi va hokazo).

Dars jarayonida o'quv materiallarini idrok qilishda o'qituvchining nutqi muhim rol o'ynaydi. Olimlarning fikricha, o'quvchilar tomonidan 1G'2 foiz o'quv materialini tafakkur orqali idrok qilish va o'zlashtirish o'qituvchining nutqiga va uning so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishiga bog'liq. O'quvchilar o'qituvchining nutqini nihoyatda kuzatuvchanlik va qiziqish bilan tinglaydilar. Past ohangda gapiradigan o'qituvchining darsi o'quvchilar uchun zerikarli bo'ladi, nihoyatda baland gapirish, oddiy suhbat chog'ida ovozni baland qilib so'zlashish o'quvchilarni darsdan bezdiradi va charchatadi. O'quvchilarning bunday o'qituvchi ta'limidan ko'ngillari soviydi. Shuning uchun o'qituvchi savodli gapirishi, o'z nutqini chiroyli va tushunarli, ta'sirchan qilib bayon qilishi, o'z fikr va his-tuyg'ularini so'zda aniq ifodalash malakalariga ega bo'lishi lozim.

Chiroyli, savodli, ta'sirchan gapiruvchi o'qituvchilarning fikrlari o'quvchilar ongiga tez etib boradi, o'quv materiallarini o'zlashtirib olishiga katta imkoniyat yaratadi, o'quvchilar bunday o'qituvchilarning darslarini toqatsizlik bilan kutadilar. O'qituvchilar o'z nutqlari ustida tinimsiz ishlashlari, so'zlarning chiroyli, ma'noli, ta'sirchan bo'lishi ustida mashq qilishlari, ovoz diapazonlari kuchi, nutq tembrining harakatchanligi, diktsiyasini doimo mashq qilib borishlari lozim.

Ovoz diapazoni chegarasi baland yoki past gapirish toni bilan belgilanadi. Diapazonning qisqarishi tovushning past tonligiga olib keladi. Past ohangda so'zlashish o'qituvchining idrokini bo'shashtiradi va susaytiradi.

O'qituvchi tovush diapazonini, uning tembri bilan bog'lab ishlatib, gaplari chiroyli, mayin, jozibali chiqib, tinglovchilarni o'ziga jalb etadi va o'quv materiallari mazmuni yanada yaxshi idrok qilinadi.

O'qituvchining ovozi so'zlarni aniq, to'g'ri, tiniq eshitarli va tushunarli bayon qilishida namoyon bo'ladi. To'g'ri va mukammal ovoz diktsiyasiga ega bo'lgan o'qituvchi so'zlarni ifodali bayon qiladi. Ifodali gapirishda til, lab, kichik tilcha, pastki jag' ishtirok etadi. O'qituvchi ifodali gapirishi, so'zlarni talaffuz qilishi uchun yuqoridagi organlarni doimo mashq qildirishi lozim. Shunday qilib, pedagogik texnikada nutq malakalari muhim ahamiyat kashf etar ekan, o'qituvchi doimo gapirish tempi, ritmi, diktsiyasi, ovoz kuchi, diapazoni, harakatchanligi ustida mashq qilishi zarur, ushbu jarayon alohida bir faslga ko'rib chiqiladi.

2. Pedagogik texnika malakalarini mukammal egallash uchun avvalo, o'qituvchi o'z fanini, o'qitadigan predmetining boshqa fanlar bilan o'zaro aloqadorlikda bilishi, pedagogik va axborot texnologiyalarini, pedagogika va psixologiya fanlari asoslarini davr taraqqiyoti darajasida bilishi, kasbiy jihatdan o'z-o'zini tarbiyalay oladigan bo'lishi zarur. Chunki pedagogik texnika o'qituvchining individual shaxsiy xususiyatlariga ham bog'liq. Har bir o'qituvchi o'z tafakkuriga, fikrlash qobiliyatiga, o'zining kasbiy yo'nalishi, kasbiy laboratoriyasiga ega bo'lishi kerak. Bu yo'nalish va laboratoriyani o'qituvchining o'zi mustaqil fikr yuritish, mustaqil bilim olish, pedagogik mahoratini oshirib borish orqali qo'lga kiritadi va mohir o'qituvchiga xos fazilatlarni tarbiyalaydi hamda kasbiy ideal sari harakat qiladi.

3. Pedagogik texnika sirlarini mukammal bilish o'qituvchining tashkiliy - metodik malakalarni egallashiga ham bog'liq. Bu malakalar zarur bilimlar bo'yicha ma'ruzalarni tinglash, maxsus adabiyotlarni o'qish orqali qo'lga kiritiladi. Tashkiliy-metodik malakalar aytilgan yo'l-yo'riqlar, ko'rsatmalarni o'zining individual kasbiy tajribasida sinab, ko'nikma hosil qilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Tashkiliy-metodik malakalarning individual xususiyatlari, jamoa va guruh bo'lib ishlash, o'qish, faoliyat ko'rsatish asosida qurilgani ma'qul. Chunki guruh yoki jamoa bo'lib o'qish, ishlash har bir o'qituvchiga refleksiv qobiliyatlari asosida, o'zini boshqalar ko'zi bilan ko'rishni va baho berishni, faoliyatidagi nuqsonlarni seza bilishni, muomala va hulq-atvorning yangi shakllarini izlab topish va sinash imkoniyatini beradi. Bu esa o'z-o'zini bilish, o'z-o'zini tarbiyalash uchun asos bo'ladi va pedagogik vazifalarning yangi usullarini tekshirib ko'rish, nazariy masalalarini hal qilish uchun tajriba maydonini tashkil qilishga zamin yaratadi. Demak, tashkiliy - metodik malakalarni egallashda guruh, jamoa faoliyati, mashg'ulotlar pedagogik texnika asoslarini egallash imkoniyatini beradi.

4. Pedagogik texnikani bir maromda egallashda, har bir o'qituvchining o'z individual dasturini ishlab chiqishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday dasturni tuzishdan oldin o'qituvchi o'zida pedagogik texnika malakalarini shakllanganligining boshlang'ich darajasini aniqlab olish zarur. Ya'ni, o'qituvchining dastlabki o'quv-tarbiya ishlaridagi natijalarida, nutq madaniyatining to'g'ri yoki noto'g'ri qo'yilishida, harakatidagi mimik va pantomimik holatlarda ro'y beradigan nuqsonlar e'tirof etiladi. Bunda natija yaxshi bo'lsa, kelajakda pedagogik texnikani egallash ancha oson bo'ladi.

Ushbu faoliyat natijasida ko'nikma va malakalar yanada rivojlantiriladi. Individual dastur pedagogik texnika malakalarining etishmaydigan jihatlarini to'ldirish uchun xizmat qiladi. Bu dastur ma'lum mashqlar yoki mashqlar majmuini o'z ichiga oladi.

5. Shuni ham unutmaslik lozimki, pedagogik texnikani namoyish etishda o'qituvchining umumiy madaniyati, ma'naviy va estetik dunyoqarashi muhim o'rin tutadi. Agar

o'qituvchining tashqi ko'rinishi qashshoq, so'zlarni talaffuz qilish qobiliyati past, estetik jihatdan omi, bo'lar bo'lmas voqealarga nisbatan o'z hissiyotiga erk beradigan bo'lsa, tarbiyalanuvchilarning e'tiqodiga, aql-idrokiga, bilish va anglash tafakkuriga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Demak, o'qituvchi o'zidagi ana shu nuqsonlarni qayta tarbiyalashi lozim.

Ta'kidlash joizki, pedagogik texnikaning ko'nikma va malakalarini egallash yo'llari to'g'risida bildirilgan fikrlarga e'tibor bermaslik, pedagogik faoliyat jarayonida ularning beqiyos ahamiyatiga etarlicha baho bermaslik, shuningdek, pedagogik texnika malakalarini tanqidiy, har bir o'qituvchining individual xususiyatlarini hisobga olmay ish yuritish pedagogik mahoratni egallashga salbiy ta'sir ko'rsatadi va o'quv-tarbiya jarayonida o'qituvchining ta'lim-tarbiyaviy faoliyatida nuqsonlarning ko'payishiga olib keladi.

Pedagogik texnikani egallashning asosiy yo'llari o'qituvchining malaka oshirish kurslariga ishtiroki, ustoz murabbiylar rahbarligidagi mashg'ulotlar (ulardan pedagogik texnika sirlarini o'rganish) va mustaqil (kasbiy jihatdan o'z-o'zini tarbiyalash) ishlashdir. Pedagogik texnika ko'nikma va malakalarini egallash individual-shaxsiy salohiyat ekanligini hisobga olib, pedagogik texnikani egallashda va uni takomillashtirishda kasbiy jihatdan o'z-o'zini tarbiyalash, ya'ni talabalik yillarida o'zida mohir o'qituvchining shaxsiy fazilatlarini va kasbiy malakalarini shakllantirishga qaratilgan faoliyat etakchi rol o'ynaydi, deb aytish mumkin. Kasbiy ideal sari intilishda bu harakat pedagogik texnikani egallashda muhim rol o'ynaydi.

Tashkiliy-metodik jihatdan pedagogik texnika mashg'ulotlari individual, guruh yoki ketma-ketlikda o'tkaziladi. Masalan, zarur bilimlar ma'ruzalarda yoki tegishli adabiyotlarni mustaqil o'qish asosida, integratsion bilimlarni egallash, portal, kompyuter texnologiyalari yordamida egallanishi mumkin. Avtomatlashtirishga doir ayrim oddiy harakatlar (turli artikulyatsiya, fonatsion nafas olish usullari, relaksatsiya usullari va shu kabilar) o'qituvchi tomonidan muntazam mashg'ulotlar asosida egallanadi. Tegishli ko'nikmalarni ishlab chiqish, individual ishlashni dastlab o'qituvchining nazorati va rahbarligida, keyin esa mustaqil ishlash talab qiladi.

Pedagogik texnika malakalarini shakllantirishda o'qituvchining jamoada faoliyat olib borishi va mashg'ulotlarda o'z-o'zini nazorat qilishi alohida rol o'ynaydi. Pedagogik texnika mashg'ulotlarining bu shaklini ancha batafsilroq ochib berish maqsadga muvofiqdir, chunki u hozirga qadar o'qituvchilar uchun mo'ljallangan o'quv va metodik adabiyotlarda ma'lum darajada ko'rsatib berilmagan.

Har qanday jamoada, xoh o'qituvchilar, xoh o'quvchilar jamoasi bo'lsin, o'qituvchi ular oldida o'zini boshqa kishilar ko'zi bilan ko'rishi, hulq-atvor va muomalaning yangi shakllarini izlashi va sinab ko'rishi, o'zining jamoa bilan birga bajaradigan ishi xususiyatlarini anglashi va pedagogik faoliyatining individual uslublarini ongli ravishda shakllantirish imkoniyati paydo bo'ladi. Jamoa shaxsning o'z-o'zini bilishi va o'z-o'zini tarbiyalash laboratoriyasi, pedagogik vazifalarni hal qilishning yangi usullarini tekshirib ko'radigan, nazariy va amaliy masalalar, turli muammolar muhokama qilinadigan tajriba maydoni bo'lib qolishi mumkin.

Psixologlar pedagogik texnikaning keng imkoniyatlarini jamoa bo'lib o'rganishni, o'qituvchilar orasida bunday jamoalarning eng qulay miqdorini 10—14 kishidan iborat etib belgilashni ta'kidlab o'tadilar. Qatnashchilarning xuddi shunday miqdori ulardan har birining boshqa o'qituvchilar bilan birga faoliyat olib borishda individual psixologik muammolarini juda to'liq ravishda aniqlab hal etish, refleksiv va empatik darajasini jiddiy oshirish, kasbiy

pedagogik fahm-farosatini rivojlantirish, boshqalarga ta'sir etish vositalarining kengaytirish imkoniyatlarini ochib beradi.

Shu narsa muhimki, guruh qatnashchilari, bo'lajak o'qituvchilar kasbiy jihatdan birga ishlash malakalarini egallashga faol intilishlari, o'z-o'zini bilish va kasbiy jihatdan o'z-o'zini tarbiyalash bo'yicha muvaffaqiyatli ish olib borishga psixologik jihatdan tayyor bo'lishlari kerak.

Barcha hollarda ham individual, ham guruh mashg'ulotlar boshlanishidan oldin pedagogik texnikani egallashning individual dasturi tuzib chiqilishi lozim. Bunday dasturni tuzish uchun avvalo pedagogik texnika malakalari shakllanishining boshlang'ich darajasini aniqlab olish zarur. Biroq, tajribalarning ko'rsatishicha, odatda, mazkur bosqichda faqat malakalar haqidagina emas, shu bilan birga dastlab avtomatlashtirilgan (ta'limni boshlash vaqtiga kelib) ko'nikmalar haqida ham mulohazalar olib borish mumkin. Masalan, nafas olish va ovozning tabiiy yo'lga qo'yilishi, to'g'ri talaffuz, bundan oldingi tarbiyaning natijasi bo'lgan savodli, ifodali nutq, mimik va pantomimik aniqlik va boshqalar bo'lishi mumkin.

Bunday ko'nikmalarning mavjudligi pedagogik texnika malakalarini shakllantirishni ancha osonlashtiradi. Shunga qaramasdan barcha hollarda ana shu ko'nikmalarni tegishli malakalar tarkibiga kiritish yuzasidan muayyan faoliyat olib borilishi zarur. Pedagogik texnika malakalarini shakllantirishning boshlang'ich darajasiga qarab uni egallashning individual dasturi etishmaydigan malakalarni shakllantirishga qaratilgan ayrim mashqlarni yoki ularning to'liq majmuasini ishlab chiqish lozim.

Pedagog va psixolog olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarning ko'rsatishicha, o'z faoliyatini endigina boshlayotgan o'qituvchilar duch keladigan qiyinchiliklarning asosiysi aynan pedagogik texnikaga oid ma'lumotlarni bilmasligi oqibatida sodir bo'lmoqda. Pedagogik texnika to'g'risida yuqorida aytib o'tilgan fikr va mulohazalarga e'tibor qilmaslik, pedagogik faoliyatda nazariy va amaliy tajribalarning yo'qligi, o'z faoliyatiga tanqidiy nazar bilan baho berolmaslik oqibatida hamda o'qituvchida individual pedagogik texnikani rivojlantirish, tahlil qilish va uni takomillashtirish yuzasidan aniq maqsadga qaratilgan pedagogik faoliyatning yo'qligi mazkur qiyinchiliklarning asosiy sabablaridan biri ekanligini unutmaslik kerak.

Pedagogika oliy ta'lim muassasalaridagi kasbiy tayyorgarlik jarayonida pedagogik texnikani egallash bo'lajak o'qituvchiga o'zining kasbiy yo'nalishining boshlanishidayoq ko'pgina xatolardan holi bo'lishda, talabalarga ta'lim-tarbiya berishning yuksak samaradorligiga erishishda yordam beradi.

4-MA'RUZA. Pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi

Reja:

- 4.1. Pedagogning o'quvchilar bilan muomala olib borishning mohiyati.
- 4.2. Muomala – axborot jarayoni. O'qituvchi muomala sub'ekti sifatida.
- 4.3. O'quvchilarni tarbiyalashda muomalaning o'rni

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: muloqot, muloqot mohiyati, muloqotning tuzilishi, muloqot turlari, muloqot vositalari, pedagogik muloqot o'ziga xosligi, pedagogik o'zaro munosabatlar, ijodiyot, innovatsiya, pedagogik ijod, pedagogik innovatsiya.

4.1. Pedagogning o'quvchilar bilan muomala olib borishning mohiyati.

Mustaqillikdan keyin amalga oshirilayotgan ta'lim tizimidagi islohotlar tufayli ulkan o'zgarishlar ro'y bermoqda. Odamlarning ongi, dunyoqarashi o'zgardi. Kadrlar tayyorlash

sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash, uning har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida namoyon bo'lishiga erishishni nazarda tutadi. Mazkur ijtimoiy talabning amalga oshirilishida, har bir fuqaroning bilim olishida, ijodiy qobiliyatini shakllantirishda, intellektual jihatdan rivojlantirishda o'qituvchining muloqot madaniyati va muomalasi muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun ta'kidlash joizki, o'qituvchi kasbiga nisbatan talab va javobgarlik ham kuchaydi, ularning jamiyat oldidagi vazifalari yanada oshdi. Buyuk ma'naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg'unlashtirish, uni jahon andozalari darajasiga chiqarish, o'quvchilarda mustaqil va erkin fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilish kabi buyuk vazifalarga javobgarlik o'qituvchilar zimmasiga yuklatildi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek, *«Yosh avlodimizning qalbi va ongini asrash, ularni milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, farzandlarimizning dunyoda ro'y berayotgan siyosiy jarayonlarning ma'no-mazmuni va asl sabablarini chuqur anglashi, o'z atrofida sodir bo'layotgan voqealar haqida haqqoniy ma'lumotlarga, eng muhimi, o'z mustaqil fikriga ega, sodda qilib aytganda, oqni qoradan ajratishga qodir bo'lishiga erishish ta'lim-tarbiya va ma'naviy-ma'rifiy ishlarimizning asosiy sharti va mezonini bo'lishi kerak... bugungi vaziyatda mustaqil ong va mustaqil fikrga ega bo'lgan shaxsni tarbiyalash masalasi nafaqat ma'naviy, kerak bo'lsa, muhim siyosiy ahamiyat kasb etadi»*. Bu vazifalarning bajarilishiga, ta'lim-tarbiya sohasidagi islohotlarning asosiy amalga oshiruvchisi bo'lgan o'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro muomalaga kirishish madaniyati orqali erishiladi. O'quvchi ma'naviy muhitining shakllanishi o'qituvchining yuksak axloq namunasi orqali namoyon bo'ladi. Bu o'rinda o'qituvchining shaxsiy va ijtimoiy harakati pedagogik muloqot madaniyati zaminida shakllanib, takomillashadi.

Pedagogik muloqotda o'qituvchining eng yaxshi fazilatlari va hatti-harakatlari o'quvchining ideali sifatida namoyon bo'ladi. O'quvchining o'qituvchi shaxsi haqidagi qarashlari, uning hatti-harakati, pedagogik mahorati uning ma'naviy madaniyatiga mos kelmasa, yaxlit pedagogik jarayonni mukammal tashkil etish ham ijobiy natijalar bermaydi. O'qituvchi sub'ekti bilan, o'quvchi ob'ekti o'rtasidagi qattiq avtoritar intizom ham o'zaro muloqot madaniyatiga salbiy ta'sir etadi, natijada o'quvchining ichki hissiyoti hamda shaxsiy fazilatlari rivojlanmaydi.

Pedagogik muloqot madaniyati o'qituvchi faoliyatini muvaffaqiyatga yo'naltiruvchi eng muhim vosita, bunda o'qituvchining muhim fazilati, uning muloqot madaniyatiga asoslangan muomalasidir. Muomala barcha falsafiy va psixologik fanlarda o'ziga xos ta'rifga ega. Pedagogikaning kategoriyasi sifatida **muomala** o'quvchilar qalbiga yo'l topa olish, ularga yondashish uchun mehrini qozonish, pedagogik nuqtai nazardan ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilar bilan o'zaro aloqa bog'lashga qaratilgan o'qituvchining pedagogik qobiliyatidir.

O'qituvchi o'quvchilar bilan muomalaga kirishish asosida:

1. O'z ijodkorligini va pedagogik mahoratini namoyish qiladi.
2. Yosh avlodni milliy mafkuramiz va milliy madaniyatimiz ruhida tarbiyalaydi.
3. Sharqona udum va urf-odatlarimiz asosida barkamol shaxsni shakllantiradi.
4. O'zining ta'lim-tarbiyaviy imkoniyatlarini namoyish etgan holda, har bir o'quvchi qalbiga yo'l topadi.

Muomala o'qituvchi faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'zida ulkan pedagogik imkoniyatlarni mujassamlashtiradi. Pedagogik muomalada o'qituvchi quyidagi faoliyatga qat'iy amal qilishi lozim:

- o'qituvchida tarbiyalash mahoratining shakllanganligi. Uning tarbiyaviy jarayonga oid so'z va ohangni tanlay bilishi va ta'sir o'tkaza olishi;
- muomala ob'ekti bo'lmish o'quvchi diqqatini jalb qiluvchi nutq, pauza, harakat, imo-ishoralarni o'z o'rnida ishlatishi, tarbiyaviy ta'sirni bilishi;
- o'quvchining ichki ruhiyatini, psixologik xususiyatlarini bilgan holda muomalaga jalb etishi, darsni boshlashdan oldin o'quvchilarni ta'lim va tarbiyaviy muloqotga tayyorlashi;
- o'quvchiga og'zaki, o'zaro ta'sir ko'rsatishning tarbiyaviy usullarini bilishi. O'qituvchining nutqi ravon, o'quvchi ongiga ijobiy ta'sir qiladigan bo'lishi.

Nihoyat, o'qituvchining o'quvchilar bilan kundalik muomalasi shunga olib keladiki, u o'quvchilarning hatti-harakatlaridagi chuqur ma'no va haqiqiy sabablarni turli vaziyatlarda payqab oladi, buning uchun namuna sifatida uning o'zi tez-tez qayd qilgan dalillardan va o'quvchilarning xulq-atvop usullaridan foydalanadi. O'qituvchining o'quvchilar bilan muomalasi tarbiyani boshqarish vositasi sifatida qaralib, birlashtiruvchi hamda o'rnini to'ldiruvchi vazifasini bajaradi. Muomala o'zaro munosabatlar doirasida sodir bo'ladi. Boshqarish vositasi bo'lgan muomala pedagogik faoliyatdan oldin sodir bo'ladi.

Pedagogik muloqot o'qituvchining pedagogik faoliyatida o'zaro axborot almashish jarayoni vazifasini bajaradi. O'qituvchi o'quvchilar bilan muloqot jarayonida bevosita o'z tarbiyalanuvchilari, umuman o'quvchilar jamoasi haqida, unda ro'y berayotgan turli ichki hodisalar haqida g'oyat xilma-xil axborotlarga ega bo'ladi va o'zining kelgusi ta'lim-tarbiyaviy rejalarini hamda pedagogik faoliyatini belgilaydi. Shu bilan birga, o'qituvchi muloqot asosida o'z tarbiyalanuvchilariga ma'lum bir maqsadga qaratilgan axborotlar tizimini ma'lum qiladi. Bunda o'qituvchi tomonidan yo'l qo'yiladigan arziyas bir xatolik, adolatsizlik, qo'pollik o'quvchilar bilan o'zaro muloqot madaniyatining buzilishiga sabab bo'ladi va tuzatib bo'lmaydigan og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkin. O'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro muloqot madaniyatiga erishishi natijasida quyidagi holatlar paydo bo'ladi:

- pedagogik muloqot orqali o'qituvchi tarbiyalanuvchi ob'ekt bilan o'ziga xos muomala muhitini yaratadi. Bunday muhitda o'qituvchi o'zining psixologik, mimik, pantomimik, notiqlik san'ati, ta'sir o'tkazish kabi qobiliyatlar tizimini namoyish etadi;
- o'qituvchining shirinsuxanligi, ochiq chehrali bo'lishi, samimiy muomalasi muloqotda ijobiy natijalarga erishish kalitidir;
- o'quvchilar jamoasi bilan muomalada o'qituvchining doimo psixologik bilimlarga tayanishi ta'lim-tarbiyaviy faoliyatda bir xil muvozanatni saqlaydi;
- o'qituvchi o'quvchilar jamoasi bilan o'zaro muloqotga kirishar ekan, yaxshi muomalasi bilan ular hissiyotida yashiringan eng nozik qatlamlarni ham anglab olishga qodir bo'ladi.

Mukammal shakllangan pedagogik muloqot madaniyati asosida ob'ekt va sub'ektning ichki hissiyoti bilan ular harakatlarining uyg'unlashuvi sodir bo'ladi. Ushbu o'zaro uyg'unlashuvni yuzaga keltiradigan muloqotning asosiy bog'lovchisi so'zdir. So'z – mazmunan o'qituvchining nutqida, ma'ruzasida, dialog, monolog va deklamatsiyalarida o'z ifodasini topadi.

Pedagogik muloqot madaniyati vositasida o'qituvchi har qanday axborotni qarab chiqar ekan, o'quvchining shaxsi va psixologik xususiyati haqidagi axborotlarning muhimligini alohida e'tiborga olishi lozim. Pedagogik muloqot madaniyati, o'qituvchini

g'oyat xilma-xil sharoit va ko'rinishlarga moslashishiga imkoniyat yaratadi. Bular sirtidan qaraganda unchalik ahamiyatli bo'lmasada, o'quvchi ichki dunyosida sodir bo'layotgan, uni tushunish uchun juda muhim bo'lgan zarur ichki jarayonlar ko'rinishlarining alomatlarini bilib, ta'lim-tarbiyaviy faoliyat olib boradi.

O'qituvchi o'quvchining ichki dunyosini tushunib, muloqotga kirishishi lozim. O'qituvchining muloqot madaniyati asosida gapiradigan har bir so'zi, fikri, turli hodisa va jarayonlar o'quvchilar tomonidan har xil ko'rinishda tushuniladi, bu o'quvchining fikr mulohazasiga, ichki dunyosining teranligiga, tafakkuri va dunyoqarashining kengligi bilan izohlanadi, bunda o'qituvchi mahoratining uchta jihatiga alohida e'tibor qaratiladi: hayotiy tajribasi; pedagogik faoliyat jarayonida egallagan ko'nikma va malakasi; muayyan o'quvchilar jamoasi bilan muomalada bo'lish tajribasi.

4.2. Muomala – axborot jarayoni. O'qituvchi muomala sub'ekti sifatida.

Muloqot – yunoncha so'z bo'lib, suhbatlashuv, shaxslararo suhbat va o'zaro fikr almashuv, ikki yoki undan ortiq kishilarning so'zlashuvida paydo bo'ladi. Inson muloqot jarayonida ijtimoiy tajriba, ta'lim-tarbiya, turli munosabatlar, axloqiy me'yorlar g'oya va mafkura omillari ta'sirida yashab ijtimoiylashadi va shaxs sifatida kamolotga etadi. Kishilar o'rtasidagi o'zaro muloqot pedagogik–psixologik fanlarning asosiy kategoriyalaridan biri hisoblanib, u o'z ichiga shaxslararo munosabatning eng muhim mexanizmlarini qamrab oladi. Psixologiya fanida muomala kategoriyasi keng ma'noda tushuniladi hamda hamkorlik faoliyatining ichki aloqasini mujassamlashtirib, o'zaro ta'sir va o'zaro munosabatni aks ettiradi va ijtimoiy protsessual faoliyatni ifodalaydi.

Pedagogikada muloqot o'qituvchi va o'quvchilar jamoasining o'zaro ta'sir malakasi, usuli va tizimini anglatib uning mohiyati, o'zaro axborot almashishida, ta'lim va tarbiyaviy ta'sir o'tkazishida, o'zaro bir-birlarini tushunishga erishishlarida namoyon bo'ladi hamda quyidagi xususiyatlarga ega:

1. muloqot o'qituvchining pedagogik faoliyatida eng muhim kasbiy qurol hisoblanadi;
2. muloqot jarayonida uning maqsadga muvofiq amalga oshirishni ta'minlash uchun ijtimoiy nazorat va ijtimoiy qonuniyatlar muhim ahamiyatga ega;
3. o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining eng muhim tarkibiy qismi muloqot sanalib, motivatsiyada motiv qanday ahamiyat kasb etsa, u ham xuddi shunday muhim rol o'ynaydi;
4. pedagogikada muloqot – o'qituvchining o'quvchilarga ta'sir o'tkazish asosida o'zaro munosabatini faol tashkil qilishi, muayyan bir maqsadni dastur asosida amalga oshirishning rejalashtirilgan funktsiyasini bajarishidir;
5. muloqot – hamkorlik faoliyatining ehtiyojidan vujudga kelib chiqadi va shaxslararo munosabat rivojlanishining ko'p qirrali jarayoni hisoblanadi;
6. noto'g'ri pedagogik muloqotdan o'quvchida qo'rquv, o'z kuchiga ishonchsizlik paydo bo'ladi, uning diqqat–e'tibori, ishchanlik harakati susayadi, nutq dinamikasi buziladi, mustaqil va erkin fikrlash qobiliyati pasayadi.

Pedagogik muloqot – bu o'qituvchining o'quvchilar bilan darsda va darsdan tashqari faoliyatda eng qulay psixologik muhitni vujudga keltirib, ijobiy ruhiy iqlimni yaratishi uchun imkoniyat beruvchi kasbiy munosabatidir.

O'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro yaqin muloqotidan asosiy maqsad:

- salbiy holatlarni vujudga keltiruvchi barcha jarayonlarga barham berish;
- o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilish;
- o'quvchilarni faollikka, erkin fikrlashga, o'z fikr mulohazalarini cho'chimasdan bayon qilib unga tayanishga o'rgatish;
- o'quvchilarning yashirin qobiliyatlarini uyg'otish;

- dars va darsdan tashqari jarayonlarda quvonch va shodlik kayfiyatini paydo qilish. A.S.Makarenkoning fikricha, o'qituvchi muloqoti hypmat va talabchanlikka asoslangan munosabat shaklida bo'lishi lozim.

V. Suxomlinskiy o'qituvchining *"...maktab hovlisida gapirgan har bir so'zi puxta o'ylangan, aql va mulohazalarga boy, ma'lum bir tarbiyaviy maqsadga qaratilgan bo'lishi kerak"* deb ta'kidlaydi. O'qituvchining har bir so'zi olimning fikricha, nafaqat o'quvchi qulog'iga aytiladi, balki uning qalbiga ham qaratilgan bo'lishi shart. Umuman ilg'or o'qituvchilarning fikricha, ta'lim va tarbiya faqat o'qituvchi va o'quvchining o'zaro hamkorlik pozitsiyasi asosidagi muloqot jarayonida quriladi.

Pedagogik muloqot funktsiyalari. O'qituvchining pedagogik muloqoti ijtimoiy-psixologik jarayon bo'lib, quyidagi funktsiyalari bilan xarakterlanadi:

1. o'quvchilarning psixik holatini mukammal bilishi;
2. o'zaro axborot almashishni yo'lga qo'yishi;
3. ta'lim-tarbiyaviy faoliyatni birgalikda tashkil etishi;
4. o'quvchini erkin fikr-mulohaza yuritishga o'rgatishi;
5. salbiy holatlarni sinf jamoasi bilan birgalikda bartaraf etishi;
6. do'stlar uchun qayg'urish va ularga yordam berishga o'rgatish;
7. o'zligini anglash, o'quvchilar bilan muloqotda qoniqish his etish.

Muloqot jarayonida o'qituvchi qisqa muddatda o'zining psixologik bilimlariga tayanib o'quvchining psixik xususiyatlarini mukammal bilishga harakat qilishi lozim. O'quvchining ichki dunyosiga, ruhiy holatiga kirib bormasdan, unga nisbatan turli tarbiyaviy jazolar qo'llash, tanbeh berish mumkin emas. Bu holat o'quvchi bilan o'zaro muloqotni tuzatib bo'lmas darajada buzilishiga, o'quvchining yashirin holatga, o'z "qobig'i"ga kirib olishiga sabab bo'ladi.

O'qituvchining o'zaro axborot almashishi bilan bog'liq xususiyatlari, uning sinf jamoasiga singib keta olish qobiliyati bilan bog'liq. Sinf jamoasida ro'y berayotgan har qanday voqea va hodisalar o'qituvchi nazoratida bo'lishi, ularning oqibatini o'qituvchi tez va adolatli tahlil qilishi va oldini olishi lozim. Bu faqat faol o'quvchilar bilan axborot almashib turish natijasida amalga oshadi. Shundagina, o'qituvchining o'quv tarbiyaviy jarayondagi faoliyati uchun qulay sharoitlar yaratiladi va ijobiy natijalar beradi.

O'qituvchi ta'lim – tarbiyaviy faoliyatni o'quvchilar bilan birgalikda tashkil etadi. Bunda sinfning faol o'quvchilari hamda norasmiy liderlari bilan o'zaro muloqotning adolatli bo'lishi muhim ahamiyatga ega: o'quvchilarni tarbiyaning turli elementlarini ongli ravishda mustaqil bajarishga jalb etish, bunda o'quvchilarga tashkilotchilik va ijro etish rollarini bajarishga imkoniyat yaratib berish lozim.

O'qituvchining muloqoti o'quvchining o'zligini anglash funktsiyasini takomillashtiradi. Bunda o'qituvchining vazifasi muloqot asosida o'quvchilarga o'zining "Men"ini anglashni, shaxs sifatida o'z fikrini dadil va erkin gapirishni, jamoada o'z o'rnini bilishni, o'z-o'zini baholashni o'rgatishi kerak.

Pedagogik muloqot tuzilishi jihatidan o'qituvchi ijodkorligining noyob namunasidir. Pedagog olimlar o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqotiga ko'plab tavsiflarni ilmiy asarlarida bayon etsalarda, muloqot avvalo, o'qituvchining shaxsiy psixologik xususiyati sifatida namoyon bo'ladi. Olimlar esa, muloqot uchun o'qituvchiga yo'nalish beradi xolos. Jumladan, rus pedagogi V.A.Kan-Kalikning fikricha, o'qituvchining pedagogik muloqoti tuzilishi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Prognostik etap: O'qituvchi tomonidan sinf jamoasi bilan bo'lajak muloqotni modellashtrish.

2. Kommunikativ aloqa: O'quvchi bilan dastlabki o'zaro tanishuv jarayonida bevosita muloqotni tashkil etishga erishish.
3. Pedagogik jarayon: O'qituvchining hatti harakati, pedagogik mahora-ti bevosita muloqotni boshqarishga qaratilgan bo'lishi kerak.
4. Natijalar tahlili: Amalga oshirilgan muloqotni tahlil etish, yutuq va kamchiliklarni xolisona baholab kelgusi faoliyat uchun modellashtirish.

Muloqotning har bir bosqichida o'qituvchi nimani bilishi kerak?

Modellashtirish bosqichida auditoriyaning barcha andozalarga javob berishi, har bir o'quvchining psixologik xususiyatlarini o'rganishi, ta'lim-tarbiyaviy jarayonda uchrashi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar dinamikasini oldindan ko'ra olish va bartaraf etish, muloqotning o'zaro hamkorlik asosida qurilishi, ya'ni muloqot o'qituvchi shaxsiga emas, balki o'quvchi shaxsiga ham mos kelishini ta'minlash zarur.

Kommunikativ aloqa bosqichida sinf jamoasini o'zaro muloqotga tez jalb etadigan suhbat texnikasini puxta bilish, ularning barcha qiziqishlariga javob bera olish, erkin fikr bildirishlariga imkoniyat yaratish va o'quvchilar ongiga ijobiy ta'sir etishning turli usullarini qo'llash metodlarini egallash lozim.

Pedagogik jarayon bosqichida o'qituvchining faoliyati bevosita ta'lim- tarbiyaviy ishlarni ma'lum bir yo'nalishga solish, o'quvchilar tashabbusini qo'llab quvvatlash, sinf jamoasining rasmiy va norasmiy liderlari bilan adolatli muloqotni tashkil etish, o'z fikrlarini jamoa fikrlari bilan real sharoitga moslashtira olish ko'nikmalarini yaratish kabi faoliyat olib boriladi.

Natijalar tahlilida o'qituvchi o'z faoliyatiga xolisona baho berishi, yutuq va kamchiliklarni inobatga olib, kelgusi ta'lim-tarbiyaviy faoliyatida tanqidiy qo'llashni bilishi lozim, ushbu etapda maqsad, reja va natijalarning birligi ta'minlanadi, o'quv-tarbiya jarayonida o'qituvchi o'quvchilar bilan muloqotni tashkil etish va boshqarishda rahbarlikni, tashabbuskor bo'la olishni bilishi kerak.

O'quvchilarning axloqiy jihatdan tarbiyalanganligi uning atrofidagi muhitga nisbatan bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'ladi. Axloqiy tarbiyalanganlik o'quvchining his tuyg'ularida ichki kechinmalarida ifodalanadi va xulq atvorida, o'qituvchi bilan muloqot jarayonida yuzaga qalqib chiqadi. O'quvchilar bilan yaqin munosabatda bo'lish va mehribonlikni namoyish etish, o'qituvchining sinf jamoasi bilan munosabatda to'g'ri va odilona muloqotini tashkil etishda asosiy zamin bo'ladi.

Muloqot turli rollar orqali shaxs faoliyati uchun ijtimoiy maydon yaratadi, shaxsning ijtimoiy xulq-atvorini rejalashtiradi. O'qituvchi o'quv- tarbiya jarayonida o'zining shaxsiy tashabbuskor va rahbarlik rolini namoyish etadi. Dars jarayonida esa o'qituvchi o'quvchilarni *tashkilotchi* va *ijrochi* rollarida bo'lishga imkoniyat yaratishi kerak. Muloqot asosida shaxs o'zligini tanishni o'rganadi. O'qituvchi darsni rejalashtirar ekan, faqat o'rganilayotgan dars mavzusi to'g'risidagi ma'lumotlar bilan o'quvchilarni axborot ko'lamiga jalb etishni o'ylamasligi kerak, balki o'qituvchining yordamiga muhtoj bo'lgan o'quvchilarni topishi, ularga yordam berish uchun sharoit yaratishi, har bir o'quvchining qiziqishini ta'minlovchi sharoitlarni ko'ra olishi va o'zaro hamkorlikni ta'minlashi lozim.

Pedagogik faoliyatda o'qituvchi muloqot asosida o'quvchilar bilan yaxshi munosabatni tashkil eta olishi, demokratik talablarni qo'llashi va birgalikda ijodiy faoliyat olib borishi kerak. Pedagogik muloqot esa, bu o'qituvchi kasbiy faolligining bir ko'rinishi bo'lib, bunda ta'lim va tarbiya muammolari o'qituvchi hamda o'quv-tarbiya jarayonining boshqa ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro ta'sir vositasi bilan hal qilinadi. Bu vaziyatda o'qituvchi baho beruvchi rolida namoyon bo'ladi hamda uning o'zi baho oluvchi hisoblanadi. bunday

hollarda pedagogik ta'sir ko'rsatish vazifalari va vositalari hamda o'qituvchining o'quvchilar bilan pedagogik muloqoti quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi:

Kommunikativ muloqot.

Interaktiv muloqot.

Pertseptiv muloqot.

1. Kommunikativ muloqotda bir tomonlama axborot uzatiladi. Muomala o'z ichiga hamkorlik faoliyatining qatnashchilari bilan o'zaro axborot almashuvini qamrab olgan bo'lib, kommunikativ muloqot sifatida tavsiflanishi mumkin. O'qituvchi va o'quvchi bir - birlari bilan muloqotga kirishishi jarayonida muloqotning muhim vositalari bo'lmish til va nutq faoliyati bevosita muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Interaktiv muloqotning muhim jihati ikki tomonlama bir-biriga ta'sir etishdir. Muloqotga kirishuvchi o'qituvchi o'zaro ta'sir etishda, ularning tarbiyaviy faoliyatiga nafaqat so'z orqali, balki fikr almashinuv, hatti - harakat va xulq atvori bilan o'zaro ta'sir o'tkazishi tushuniladi.

3. Pertseptiv muloqotda o'qituvchi va o'quvchilar jamoasi o'zaro bir-birlarini idrok qilishi, anglashi tushuniladi. Bunda muloqotga kirishuvchilar o'zaro bir-birlarini idrok qilish asosida ulardan biri ikkinchisining ishonchini qozonadi, aqlli, farosatli, tajribali, yuksak tayyorgarlikka ega barkamol inson sifatida idrok qilinadi.

Muloqotning har uchala tomonini yaxlit olib qaraganda o'zaro hamkorlik faoliyatini tashkil qilishning usullari va unda ishtirok etuvchilarning munosabatlari yaqqol namoyon bo'ladi. Pedagogik muloqot muvaffaqiyatli tashkil etilishi uchun, o'qituvchi o'quvchilar bilan hamkorlik faoliyatiga chuqur kirishib keta olishi, shaxsni har tomonlama shakllantirishning maqsad va vazifalarini chuqur anglab, faoliyat olib borishi lozim.

4.3.O'quvchilarni tarbiyalashda muomalaning o'rni

O'qituvchining o'quvchilar bilan muloqoti samarali bo'lishi uchun suhbatdoshni o'ziga moyil qilib olish zarur. O'zaro moyillikka erishish uchun amalda qo'llanilib kelinadigan bir qator murakkab bo'lmagan pedagogik ta'sir etuvchi usullardan foydalaniladi. Ularning eng muhimlari o'quvchi *ishonchini qozonish hamda ta'sir etish va ma'qullash* usullaridir.

–ishonchini qozonish usuli o'quvchilar bilan muloqot asosida ta'sir ko'rsatishning yuqori samara beradigan usulidir. U o'quvchi ongiga qaratilgan bo'lib, idrok qilish orqali o'quvchilar ishonchini qozonishni va ularning roziligini nazarda tutadi. Ishonchini qozonish dalillash, isbotlash orqali olib boriladi. Ishonchini qozonish usuli muloqot dasturi sifatida darsdan tashqari jarayonlarda, o'quvchi bilan yakka holda suhbatlarda, ma'naviy-tarbiyaviy soatlarda qo'llaniladi. Ishonchini qozonish usuli yordamida o'qituvchi o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantiradi, ularda o'z-o'zini tarbiyalashga nisbatan javobgarlik hissini oshiradi.

Ishonchini qozonish usuli nafaqat o'qituvchi bilan muloqot jarayonida, balki ta'lim-tarbiyaviy faoliyatdan tashqari holatlarda ham o'quvchiga ta'sir qiladi. O'quvchi ishonchini qozonish ijobiy yoki salbiy natijalar paydo qilishi ham mumkin. O'qituvchi ishontirish bilan o'quvchida ijobiy hislatlarni uyg'otishi uchun tarbiyaviy metodlarni o'z o'rnida qo'llashi shart. Tarbiya jarayonida har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishi zarur. Chunki bir xil yoshdagi o'quvchilar psixik jihatdan turli xarakterga ega bo'lishi mumkin. O'quvchilarning qobiliyat va mayllari, qiziqishlari, irodaviy hislatlari har xil bo'lgani uchun bir o'quvchiga nisbatan foydali bo'lgan ishonchini qozonish usuli, boshqasiga zararli bo'lishi mumkin. Shuning uchun har bir o'quvchining ruhiyatini, psixologiyasini, ichki dunyosini o'qituvchi muntazam o'rganib borishi, o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini, tarbiyalanuvchi temperamentining umumiy tiplarini o'rganish metodikasini bilish lozim. Masalan, ko'rish va eshitish qobiliyati, faolligi, tez anglashi, sust fikr yuritishi, hovliqma yoki

vazminligi, sergap yoki kamgapligi, serg'ayrat yoki g'ayratsizligi, yalqov yoki tirishqoqligi, pala-partish va chala ishlaydigan, yoki ishga tez kirishib ketishi kabilar nerv faoliyati tizimiga bog'liq bo'lib, o'qituvchi o'quvchi ishonchini qozonishi uchun ularni bilishi va zarur bo'lgan xulosalarni ishlab chiqishi shart.

O'quvchi ishonchini qozonishning yana bir muhim xususiyati o'quvchilarni shaxs sifatida rivojlanishida o'z-o'zini tarbiyalashidir. O'z-o'zini tarbiyalash o'quvchining o'zini o'zi idora qilishi, o'zida erkinlikni, ijtimoiy mavqeini, tashabbuskorlik va mustaqillikni shakllantirishdir. O'quvchining yashirin qobiliyatlari o'z-o'ziga ishonch orqali yuzaga chiqadi. O'quvchi uchun o'z o'zini baholash qiyin jarayon. O'quvchi ta'lim-tarbiya berayotgan o'qituvchiga ishonch bilan ergashib, o'ziga nisbatan ishonch ruhida tarbiyalanar ekan, unda avvalo, mustahkam iroda shakllanadi, o'z burchini to'g'ri tushunadi, bilish va o'rganishga qiziqishi kuchayadi, o'z-o'zini har tomonlama takomillashtirishga intiladi, o'ziga atrof muhitdagi o'rtoqlari ko'zi bilan xolisona baho beradi, o'ziga ishonadi va unda qoniqish hissi paydo bo'ladi. Xarakteridagi salbiy odatlarni, zararli sifatarni tez anglab, ularni yo'qotish va bartaraf etishga intiladi.

–**ta'sir etish va ma'qullash usuli** muloqotning umumiy jarayonidir. Ikki suhbatdoshning bir-birlariga ta'sir ko'rsatishlari, tarbiyaviy maqsadni ma'qullatirish vositasi sifatida o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, ushbu usul vositasida o'qituvchi o'quvchi ruhiyatiga va xulq-atvoriga tarbiyaviy maqsadni ko'zlab sezilarsiz ravishda psixologik ta'sir ko'rsatadi. O'quvchi psixikasida nazoratsiz kiradi. Ushbu usul, muloqot jarayonida o'qituvchi o'quvchilarda axloqiy-irodaviy hislatlarni faol takomillashtiradi. O'qituvchi xushmuomalaligi, muosharat odobining cheksiz qudrati bilan o'quvchi psixikasining anglanmagan qirralariga pedagogik ta'sir etadi, o'qituvchi va o'quvchining yaqindan muloqotda bo'lishini, bir-birlariga ishonchini, topshiriqlarni ma'qullab vaqtida bajarish uchun javobgarlik hissini shakllantiradi.

O'qituvchi o'quvchilar jamoasi bilan pedagogik muloqotni har tomonlama mukammal tashkil etish va ko'zlangan maqsadga erishishi uchun tarbiyaviy jarayonning jamiyat talablariga mos keluvchi etakchi **tamoyill**aridan o'rinli foydalanishi lozim:

1.Tarbiyaviy maqsadni amalga oshirishda demokratik yondashuv. Muloqot jarayonida o'qituvchi o'quvchini ijtimoiy qadriyat deb tan olishi, har bir bola, o'smir va o'spirinning betakror va o'ziga xos xususiyatlarini hurmat qilishi, uning ijtimoiy xulqi va erkinligini e'zozlashi lozim. Zero, ta'limni isloh qilishdan asosiy maqsad, tarbiyada demokratiyaning ustunligi, tarbiyani ma'muriy ehtiyoj va qiziqishlardan yuqori qo'yish, tarbiyachi va tarbiyalanuvchining bir-birlariga o'zaro ishonchi, hamkorlik asosida pedagogik munosabat mohiyatini ijobiy tomonga yo'naltirish demakdir. Muloqotni demokratik uslubda tashkil etishdan maqsad, ta'lim-tarbiyani insonparvarlashtirish, pedagogik faoliyat markazida inson shaxsi turganini unutmaslik, insonga nisbatan bebaho boylik sifatida munosabat tuyg'ularini o'quvchilarda ham shakllantirish vazifasi bajariladi.

2. O'quvchilar bilan do'stona munosabat. Aslida muloqotdan maqsad o'quvchilar bilan do'stona munosabatni ro'yobga chiqarishdir. O'quvchi shaxsini hurmat qilish o'qituvchining insonparvarlik tuyg'ularidan kelib chiqadi. O'quvchi shaxsini hurmat qilish, ularga cheksiz mehr-muxabbat ko'rsatish va ularga ishonish shart. Bolalarga nisbatan hurmat tuyg'usi ularning kuchiga kuch qo'shadi, o'z imkoniyatlariga ishonch tuyg'usini shakllantiradi, tarbiyaning samaradorligini oshiradi. O'quvchi shaxsini hurmat qilish va munosabatni adolatli talabchanlik mezonlari asosida qurishdir. Do'stona muloqot o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi bilimlarni puxta o'zlashtirilishini ta'minlaydi va mukammal shaxsiy fazilatlarini tarkib toptirishga xizmat qiladi. Pedagogik jarayonda sodir bo'ladigan muomala odobi

o'qituvchining axloqiy madaniyati, tarbiyalanganlik darajasida aks etadi. O'qituvchining o'ziga va o'z kasbiga, o'quvchilarga bo'lgan munosabati uning muloqotida yaqqol namoyon bo'lishi mumkin.

O'z faoliyatini endigina boshlagan o'qituvchi ayniqsa, har bir o'quvchining kelajagiga umid bilan karashi, unga individual yondashishga harakat qilishi, tarbiyaviy jazolash usullarini tartibsiz qo'llamasligi, o'quvchilar jamoasi oldiga istiqbolli tarbiyaviy maqsadlarni qo'yishga intilishi lozim. O'qituvchi ma'lum bir pedagogik mahorat sirlarini egallashga intilmasa, o'z fanidan bilimi sayoz bo'lsa, shaxslararo munosabatlarga ijodiy yondashmasa, kommunikativ qobiliyatini takomillashtirib bormasa, o'quvchilar uni asta - sekin tan olmay qo'yishadi. Natijada o'qituvchi va o'quvchi muloqotida tuzatib bo'lmas xatoliklar paydo bo'lishi mumkin.

3. Muloqotni ijtimoiy hayot qonuniyatlari bilan bog'lab olib borish. Yosh avlodning o'sib ulg'ayishi va shakllanishiga hayot, ijtimoiy muhit qonuniyatlari ham muntazam ta'sir etadi. Muhit ijtimoiy omillarning eng muhim xususiyati bo'lib, u shaxsga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Muhit deganda, shaxsning tarbiyalanib, shakllanishiga ta'sir etuvchi tashqi olam voqealari, hodisalar majmui tushuniladi. Muhit tushunchasi o'zida geografik-hududiy, ijtimoiy va mikromuhit xususiyatlarini ifodalaydi. Ayniqsa, oila, maktab, do'stlar davrasi, tengqurlar kabilarni o'z ichiga oladigan mikromuhit shaxsni tarbiyalash jarayoniga muhim ta'sir etishi pedagog va psixolog olimlar tomonidan e'tirof etilgan. Oila muhiti o'quvchining tarbiyasi va komil inson sifatida shakllanishida o'ziga xos muhim tarbiyaviy ta'sirga ega. Shuning uchun o'qituvchi muloqotni tashkil etishda ota-onalar, mahalla faollari, uchastka nozirlari bilan doimiy aloqada bo'lib, ular bilan birgalikda faoliyat olib borishi kerak. Muloqotda ijtimoiy hayot qonuniyatlarini hisobga olish, o'quvchilarni maqsadli tarbiyalashda muvaffaqiyatlarga erishish uchun zamin yaratadi.

4. Muloqotni tashkil etishda mehnat faoliyatining o'rni. Ta'lim muassasalarida o'quvchi mehnat faoliyati bilan o'z qobiliyati va iste'dodini namoyon qiladi. Mehnat – yosh avlodni yuksak ongli, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvorini namoyon qiluvchi, kasbiy qobiliyatlarini uyg'otuvchi, tarbiyaviy jarayonning eng qadimiy va sinalgan vositasidir. O'quv mehnati va ijtimoiy foydali mehnat o'quvchi shaxsiga ijobiy ta'sir etadi, bu ikki faoliyat birligi bolani jismonan chiniqtiradi va faollashtiradi, xulq mukammalligini ta'minlaydi, tashabbuskor va izlanuvchan qilib shakllantiradi. Shunday ekan, o'qituvchi o'quvchilar bilan muloqotni ularning mehnatsevarligiga yoki dangasaligiga qarab belgilasa ham bo'ladi. Ta'lim muassasalarida bolalarni ilk yoshidan boshlab mehnatsevarlik ruhida, mehnatga muxabbat va mehnat qiluvchilarga hurmat ruhida tarbiyalashda o'zaro muloqotning o'rni cheksiz. Ta'lim muassasalarida o'qishning o'zi ham mehnatdir. Muloqotdan maqsad, ta'lim-tarbiyaviy faoliyatda muvaffaqiyatlarga erishish uchun u mehnat tarbiyasi bilan aloqadorlikda olib borilishi lozim.

5. Qo'rquv va hayajonga asoslangan muloqot uslubi. Bunday muloqot uslubiga odatda yosh, tajribasiz o'qituvchilar tushib qolishi mumkin. Ushbu uslub asosida boshlangan muloqot ko'pincha o'quvchilarni tez-tez ogohlantirish, ularni qattiqqo'llik bilan tarbiyalashga harakat qilish, o'qituvchi yoqtirmagan hatti-harakatni ta'qiqlash vaziyatida olib boriladi. O'quvchilar faolligi, tashabbuskorligi inkor etiladi. Natijada o'qituvchi bilan o'quvchilar orasida ko'z ilg'amas qarama-qarshiliklar paydo bo'ladi.

Muloqot jarayonidagi ushbu qarama-qarshiliklar o'quvchilarda o'z tushunchalariga muvofiq paydo bo'lgan dastlabki sifatlar bilan o'qituvchining o'quvchilarga qo'yadigan talablari va ularni bajarish imkoniyatlari o'rtasida ziddiyatlarning kelib chiqishidan paydo bo'ladi. Ba'zan

o'quvchining ongi bilan xulqi bir-biriga muvofiq kelmasligidan, yoki o'qituvchining o'quvchilar yosh xususiyatlarini, fe'l-atvori, xarakteri, qiziqishlari, jismoniy, ruhiy hamda fiziologik jihatdan sog'lomligini bilmasliklari oqibatida ziddiyatlar kelib chiqadi. Muloqot jarayonidagi ushbu ziddiyatlarni bartaraf etishda asosan o'qituvchining o'zi qizg'in faoliyat olib borishi, ustoz o'qituvchilar tajribalaridan foydalanishi, lozim bo'lganda, tortinmasdan ulardan yordam so'rashi maqsadga muvofiqdir.

O'quvchilar ta'lim-tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni, axloqiy normalarni o'zlashtiradilar. *O'quvchi eng yaxshi insoniy fazilatlarini, axloq-odobni, muloqot madaniyatini asosan o'qituvchi timsolida anglab olishini unutmazlik kerak.* O'quvchilar jamoasida o'qituvchilar bilan o'zaro munosabatlar insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi. Ular odatda ikki xil bo'lib biri rasmiy, ikkinchisi norasmiy muomala deyiladi.

Rasmiy muomala munosabatlari O'zbekiston Respublikasining Qonunlari, direktiv hujjatlariga asoslanadi.

Norasmiy muomala pedagogik etika va estetikaning konuniyatlariga va o'qituvchi odobiga asoslanadi va jamoaning har bir a'zosi tomonidan ixtiyoriy ravishda bajariladi. Muloqot odobi psixologik qonuniyatlar, odob normalari va qoidalari, talablari hamda o'qituvchilar jamoasining fikri asosida boshqariladi.

Nazorat savollari:

5. Muloqot jarayonida qanday vositalardan foydalaniladi?
6. Pedagogik-psixologik ta'sir metodlari nimalardan iborat?
7. Pedagogik-psixologik ta'sir vositalari nima?
8. O'qituvchilar va ta'lim oluvchilar o'rtasidagi muloqotining o'ziga xosligi nimalarda ko'rinadi?

O'quvchilar tarbiyalashda muomalaning o'rni.

Ijtimoiy munosabatlar ko'lamining kengayishi o'qituvchidan o'sib kelayotgan yosh avlodni o'ta murakkab xususiyatga ega munosabatlar jarayonida har tomonlama chuqur bilimga ega, barkamol inson qilib tarbiyalash vazifasini qo'ymoqda. Psixologik, intellektual va fiziologik jihatdan sog'lom muhitda mukammal tarbiyalangan inson hayotiy qarama-qarshiliklar, xususan turli buzg'unchi g'oyalar ta'siriga tushib qolish, nosog'lom turmush kechirish va noqonuniy hatti-harakatlarni sodir etishdan o'zini saqlab qola oladi. Shuningdek, shaxsning aqliy salohiyatga egaligi jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omildir.

O'zbekiston Respublikasida demokratik va huquqiy jamiyat barpo etilayotgan mavjud sharoitda yosh avlodning mustaqil va erkin fikrlay olishi ro'y berayotgan voqea-hodisalarga shaxsiy munosabatini bildirishga imkon beradi. Ijtimoiy borliqda kechayotgan o'zgarishlarga nisbatan shaxsiy nuqtai nazarining shakllanishi shaxs faolligini ko'rsatuvchi muhim jihatlardan biridir. Qolaversa, mustaqil fikr egasi bo'lgan shaxs o'z imkoniyatlari, qobiliyatini erkin namoyon eta oladi. Ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning ham asosiy maqsadi erkin, mustaqil fikrga ega bo'lgan barkamol shaxs va malakali mutaxassislarni tarbiyalab voyaga etkazishdan iborat.

Ushbu yuksak javobgarlikni talab qiluvchi vazifalar o'qituvchilar zimmasiga yanada ulkan mas'uliyatlarni yuklaydi. Bu xususda O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov quyidagilarni e'tirof etadi: *«Umumlashtirgan holda kadrlar tayyorlash tizimining shakllanishi va faoliyat ko'rsatishining asosiy tamoyillaridan biri... ta'lim tizimini tuzilish va mazmun jihatidan isloh qilish uchun o'qituvchilarni va murabbiylarni qayta*

tayyorlash... o'quvchi yoshlarni Vatanga sadoqat, yuksak axloq, ma'naviyat va ma'rifat, mehnatga vijdonan munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalash»¹ lozim.

Pedagogik mahorat bo'lajak o'qituvchilarda yosh avlod ta'lim-tarbiyasi uchun mas'uliyat hissini shakllantiradi. O'qituvchi bunday murakkab vazifalarni amalga oshiruvchi, davlat va jamiyatning ishonchli vakilidir. O'quvchilar jamoasini birlashtiruvchi sinfda ta'lim-tarbiyaviy jarayonni tashkil etish va boshqarishda o'qituvchining bilimi, pedagogik mahorati va psixologik xususiyatlari ochiq namoyon bo'ladi. Avvalo, o'qituvchi va o'quvchi orasida o'zaro hamkorlik va bir-birlariga nisbatan ishonch tuyg'ulari bo'lishi hamda o'qituvchi o'z kasbiy bilimlaridan tashqari boshqa o'quv fanlarini ham puxta egallagan bo'lishi lozim.

Avtoritar usulda faoliyat olib boradigan o'qituvchi ish faoliyati va xarakterida quyidagi xususiyatlar mujassamlashgan bo'ladi:

- o'zi yakka holda guruh faoliyatining yo'nalishlarini belgilaydi;
- o'zi o'quvchilarga ko'rsatmalar va buyruqlar beradi;
- ta'lim-tarbiyaviy jarayonga javobgarlikni o'z zimmasiga oladi;
- o'quvchilarning unga so'zsiz bo'ysunishini da'vo qiladi;
- qattiq intizom asosida ish olib boradi;
- topshiriqlarning to'liq bajarilishini talab qiladi;
- gap qaytargan, fikr bildirgan o'quvchini yoqtirmaydi;
- aytgan tashakkuri ham buyruqdek chiqadi, so'zlari qattiq va qo'pol;
- o'quvchilarga biror muammoni to'liq tushuntirmasdan talab qiladi.

Avtoritar usullarda pedagogik faoliyat olib boruvchi o'qituvchi "Mening aytganim aytgan, deganim degan" shaklidagi printsip asosida pedagogik faoliyat olib boradi. U sinf jamoasi bilan muloqotga kirishishda quyidagi uslublarni qo'llaydi: buyruq, ko'rsatma berish, qattiqqo'llik bilan ishlash, tarbiyaviy jazo turlarini tez-tez qo'llash. O'qituvchi o'quvchilar bilan muloqot jarayoniga qo'pol, dag'al, do'q-po'pisa, majbur etish, qo'rqitish, cho'chitish orqali kirishadi. Ushbu usul o'qituvchi asab tizimini doimiy taranglashib yurishiga sabab bo'lib, uning sog'ligiga putur etkazishi mumkin. Natijada o'qituvchi tez charchaydi. Avtoritar usulning ijobiy tomonlari ham bor: ya'ni, ular faqat favqulodda vaziyatlar jarayonida ishlatilishi (yong'inda, suv toshqinida, aholini evakuatsiya qilishda) mumkin. O'qituvchi muloqotining ushbu uslubda boshqarilishi sinf jamoasini tarqoqlikka, hamjihatlikning buzilishiga olib keladi.

Demokratik usul asosida faoliyat olib boradigan o'qituvchining bosh shiori o'quvchilarda mustaqil va erkin fikr yuritish ko'nikmalarini va ongli intizomni hosil qilishdan iborat. O'qituvchining muloqoti barcha demokratik talablar asosida quriladi. Zero, «Demokratik jamiyatda bolalar, umuman har bir inson erkin fikrlaydigan etib tarbiyalanadi»¹. Ushbu usulni mukammal egallagan o'qituvchi o'z pedagogik faoliyati va xarakterida quyidagi xususiyatlarni mujassamlashtiradi:

- pedagogik faoliyatda sinf jamoasining fikr mulohazalariga tayanib ta'lim-tarbiyaviy ishlarni tashkil etadi;
 - sinf jamoasining tashabbusini ma'qullaydi, rivojlantiradi, o'quvchilarning erkin fikr bildirishlariga imkoniyat yaratadi;
 - muloqot jarayonida o'quvchilar fikr-mulohazalari inobatga olib, pedagogik faoliyatida qo'llaydi;
 - muloqotga kirishishning asosiy shakllari: iltimos, maslahat berish, samimiy muomala.
- Demokratik usulda muloqotni tashkil etuvchi o'qituvchi hozirgi zamon talablariga, ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlardan kutilayotgan maqsadlarga javob bera oladi.

¹ Каримов И.А. Баркамол авлод орзуси. – Тошкент, Ўзбекистон, 2000. – 23-бет.

¹ Каримов И.А. Баркамол авлод орзуси. – Тошкент, Ўзбекистон, 2000. – 97-бет.

O'qituvchining vazifasi komil inson tarbiyasini davlat siyosatining ustuvor sohasi deb bilgan holda, ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan tengdoshlariga namuna bo'ladigan bilimli, ma'rifatli, aql-zakovatli, yuksak ma'naviyatli o'quvchilarni tarbiyalash uchun qizg'in pedagogik faoliyat olib borishi lozim. Muloqot jarayonida o'quvchilarning jamoa bo'lib birlashishlari, ularda o'zaro yordam tuyg'usini o'stirishga xizmat qilishi kerak. Samarali demokratik tarbiyaviy jarayon, sinf jamoasi a'zolarining qobiliyat va iste'dodlarini yuzaga chiqaradi, o'quvchining jamoada har tomonlama rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar paydo qiladi. O'quvchilar bilan muloqotning erkin demokratik asosda tashkil etilishi sinfning ahil jamoa bo'lib birlashib, tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishda muvaffaqiyatlarga erishishiga zamin yaratadi. Yaxshi uyushgan jamoada har bir o'quvchining fikri ulkan tarbiyaviy kuchga ega.

Liberal usul asosida faoliyat olib boruvchi o'qituvchi xususiyatlariga sho'rolar zamonidan qolgan ta'lim-tarbiya tizimga xos mafkuraviy qarashlar mujassamlashgan. O'qituvchining pedagogik faoliyati va xarakterida quyidagi xususiyatlar mavjud:

- tashabbussiz, eski qolipda pedagogik faoliyat olib boradi;
- sinf jamoasining tarbiyaviy faoliyatiga aslo aralashmaydi;
- ta'lim-tarbiyaga oid muammolarga yuzaki qarab chiqadi;
- o'z mustaqil fikriga ega emas, javobgarlikdan o'zini olib qochadi;
- o'quvchilarga berilgan topshiriqlarning natijalari bilan kiziqmaydi;
- o'quvchilar kelajagiga, taqdiriga e'tiborsiz, beg'am qaraydi;
- o'z pedagogik faoliyatiga sovuqqonlik bilan munosabatda bo'ladi.

Biroq, yillar o'tib, zamonlar o'zgargan sari, XXI asrda jamiyatning ijtimoiy talablaridan kelib chiqib, o'qituvchining xulq-atvori, pedagogik va psixologik bilimlar saviyasi, o'z kasbiy faoliyatiga nisbatan munosabati, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'zlashtirish saviyasi ham o'zgarmogda. Shu sababli, o'qituvchilar o'z bilim va tafakkurlari nuqtai nazaridan kelib chiqib, sinf jamoasini boshqarishning turli shakl va metodlarini amalda qo'llamoqdalar.

5-MA'RUZA. O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi

Reja:

- 5.1. O'quvchilarni pedagogik kuzatish o'quvchilar hayoti va faoliyatini o'rganishning eng ishonchli usullaridan.
- 5.2. Pedagogik ta'sir ko'rsatish usullari va qoidalari. Pedagogik talab
- 5.3. Talabning asosiy shakllari va qoidalari. O'quvchilar bilan o'zaro fikr almashish bilan ta'sir ko'rsatish vositalari.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: *o'quvchilarni o'rganish, guruh rahbari, guruh faoliyati, intizomlilikni mustahkamlash, guruh rahbari vazifalari, guruh rahbarining shaxs va jamoani o'rganishi va tarbiyaviy ishlarni rivojlantirishi.*

5.1. O'quvchilarni pedagogik kuzatish o'quvchilar hayoti va faoliyatini o'rganishning eng ishonchli usullaridan.

Guruh rahbari noxoyatda ma'sulyatli va murakkab vazifani bajaradi. U guruhdagi tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi, talabalarning murabbiysi, guruhni tashkil etadi xamda kamolot tashkilotchilari, o'qituvchilar, oila, keng jamoatchilik ahli bilan birga ish olib boradi.

So'nggi yillarda guruh rahbarining faoliyati turli shakl va metodlar bilan boyitildi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va o'tkazishda o'quv yurti jamoat tashkilotlarining roli tobora oshirildi.

Ushbu ishni tayyorlashdan maqsad o'quv yurtining guruh rahbariga xozirgi vaqtda mamlakatda uzluksiz ta'limning yagona tizimini yaratish borasidagi ish uslublarini har tomonlama keng joriy qilish va metodik yordam ko'rsatishdan iboratdir. Ideologik muassasalar sifatida o'quv yurti oldiga muhim tarbiyaviy vazifalar ko'yilgan, bu esa ayni vaqtda har bir guruh rahbarining asosiy vazifalarni xisoblanadi, shunday qilib. Alohida guruh birlashib o'quv yurtini tashkil etadilar. Aloxida guruh jamoalari ko'lga kiritgan ta'lim va tarbiya borasidagi muvaffaqiyatlar butun o'quv yurti jamoasining muvaffaqiyatini ta'minlaydi. SHu nuqtai nazardan guruh rahbarining ma'suliyati jamiyat oldida rahbarlik ma'suliyatidan kam emas. SHuning uchun o'quv yurti direktorlari guruh rahbari vazifasiga tajribali, tashkilotchi, mexnatsevar, maxoratli, yosh avlodni sevadigan o'qituvchilarni tayinlab, ular bilan muntazam ish olib boradilar.

Guruh rahbarining muhim vazifalaridan biri-bu talabaning o'qishga bo'lgan havasi, e'tiqodi va bilim, qobiliyatini rivojlantirish, kasb-xunarga bo'lgan layoqatini, yosh va ruxiy xususiyatlar asosida rivojlantirish, har bir o'quvchining bo'lusi xayoti rejalarini amalga oshirish, talabalarning salomatligini muxofaza qilishdan iborat. Faollarga ishonish, ularning guruh jamoasi orasida obro'sini ko'tarish, o'z vaqtida ularga tegishli yordam ko'rsatish guruh rahbarining bevosita asosiy vazifasidir.

SHuningdek, *guruh rahbarining tashkilotchilik funksiyasi tarbiya jarayonida muhim vosita sanaladi.* CHunki, tashkilotchilik tushunchasining o'zi keng ma'noga ega. Maxsus bir maqsadni ko'zlab u yoki bu ishni tadbiriy choralarnitashkil etish guruh rahbaridan katta malaka va maxsus mahoratni talab qiladi.

Tashkilotchilik funksiyasi bir necha elementlarga boliqdir:

A. O'tgan ishlarni tashkil qilish, uning muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligi sabablarini belgilab olish.

. Guruhda o'tkaziladigan barcha ishlar tarbiyaviy xaakterga ega bo'lib, ma'lum maqsadni ko'zlab o'tkazilishi va guruh rahbari turli tarbiy ishlarni o'tkazishda oldin shu ishning modelini tuza bilish lozim.

D. Guruh rahbari oldiga qo'yilgan maqsadga etishish uchun o'z oldiga aniq vazifa qo'ya bilish lozim.

E. Guruh rahbari har bir tadbiriy choralarni amalga oshirishda o'qituvchi va talabalarning qobiiliyatlariga qarab, vazifalarni taqsimlash, ma'lum reja asosida tarbiyaviy tadbirlarning o'tazish o'rni, vaqti, soati, javobgar shaxslar va tizimligini aniqlash lozim.

F. Ma'lumki tarbiyaviy ish bajarishda bajaruvchi kishilarni to'ri taqsimlash, ishga boshqa o'qituvchilarni, ota-onalar, talabalar, otalik tashkilotlari va ish obektini aniqlash lozim.

Guruh rahbarining asosiy faoliyati esa quyidagilarni bilishni talab etadi.

1. har bir talabani shaxs sifatida o'rganish.
2. Talabalarning guruhda tarbiyalashni tashkil etish.
3. Talablarning bilim-tarbiyasini oshirish va ularning tartib intizomini mustahkamlash.
4. Guruhda darsdan tashqari ishlarni tashkil etish va o'tkazish.
5. Fan o'qituvchilarning tarbiyaviy ishlarni (koordinatsiyalash) irlashtirish.
6. Talabalarning oa-onalari bilan ishlash.

7. Guruh rahbari fan o'qituv ishlariga nisbatan tarbiyaning ko'p qirrali muhim vazifalarini bajaradi. SHuning uchun uning oldiga juda katta pedagogik va psixologik talablar qo'ygan, bu talablar tarbiyaviy ishlarni yuqori darajaga ko'tarishda muhim rol o'ynaydi.

8. Demak yuqoridagilarga tayangan holda guruh rahbarining faoliyatiga nisbatan qo'yilgan talablar quyidagilardan iborat..

1.YUqori oyafiylik va onglilik.

2 Guruh rahbari katta obro'ga ehtiromga va hurmatga ega bo'lishi

3 Pedagogik mahorat

4 Madaniy qobiliyatning mavdudligi

5 Pedagogie odibga ega bo'lish

6 YOsh avlodga nisbatan hurmat va ehtirom bo'lish

7 Tashkilotchilik malakasi va mahoratiga ega bqlish

8 Tarbiya ishlariga nisbatan ijodiy munosabatda bo'lish

9 Guruh rahbari kasbini yuqoriga ko'tarish mustaqil bilim olish qobiliyatiga ega bo'lish.

Rasmiy hujjatlarga guruh rahbarining vazifalari qisman bayon qilingan bo'lsa ham biz quyida guruh rahbarining vazifalarini aniq tarzda ko'rsatishni zarur deb bildik.

Guruh rahbarining vazifalari:

1.Anatomik, fiziologik va psixologik xususviyatlarini o'rganish.

2.Talabalarining kundalik davomati odob, xulqi va jamoat ishlariga qatnashishini tekshirib borish.

3.Talabalarining rejimga rioya qilishlari va uyga berilgan vazifalarni tayyorlab borishlarini kuzatish.

4.Guruhda ishlaydigan fan o'qituvchilari bilan majlis o'tkazish

5.Darsda talabalarining davomatini ta'minlash, guruhda va o'quv yurtida navbatchilikni tashkil etish , xonani jihozlash, xonadagi o'quv asboblarini saqlashga o'rtgatish, talabalarining qiyinchiliklarini nazorat qilib ular bilan suhbat o'tkazish

6.Guruh majlichlarini tizimli va tartibli o'tkazish

7.«Kamolot» tashkiloti bilan ish rejalariga muvofiq darsdan tashqvari ishlarini tashkil etish.

8.Talabarlarning darsdan ashqari o'kislari va anjumanlarini o'ikazish

9.Guruh talabalari bilan sport, harbiy vatanparlik tarbiyasi borasida tadbiriy choralar ko'rish, talabalar soliini muntazam nazorat qilish, jismoniy tarbiya o'qituvchilari, harbiy ta'lim o'qituvchilari bilan doimiy aloqada bo'lish

10.Talabalarni rabatlantirish va zarur vaqtlarda ularga nisbatan chora ko'rish.

11.Talabalarining ota-onalari bilan tarbiya borasida doimiy aloqada bo'lish va ular bilan individual suhbatda bo'lish.

12.Talabalarining shaxsiy va guruhga oid hujjvtlarni tartibli olib borish.

Guruhda tarbiyaviy ishlarga doir masalalarni har tomonlama hal qilish maqsadida guruh rahbari talabalarining ta'lim olishlari guruhning uyushtirishning tahminiy rejasini tuzadiki bu reja talabalar bilan tizimli ish olib borishga katta imkoniyatlar yaratib beradi.

2.Talabaning o'rganishning tahminiy dasturi

1. talabalari to'risida umumiy ma'lumot.

1. Talaba qaerda yashaydi?

2. Ota-onasining kasbi va ish joyi.

3. Oila a'zolarining va ularning moddiy ta'minlanganligi

4. Oilada ota-ananing o'zaro munosabatlari

5. Oilada talabanri tarbiyalash harakteri

6. Talabaning rejimi

7. Oilaning xo'jalik ishlarida talabaning ishtiroki

8. Talabanning hayotida eng muhim voqealar
9. Talabanning soligi to'risida ma'lumot

II. Yoshlar taraqqiyotining umumiy holati

1. umumiy taraqqiyot (nunq madaniyati dunyoqarashi harakteri kino, teatr, muzey, sport majmualariga borish)
2. talabanning o'qishga bo'lgan munosabati
3. Talabanning davomati
4. Talabanning jismoniy mehnaga munosabati
5. Talabanning intizomi, xulqi tirishqoqligi
6. Talabanning qiziqishi (o'qishga, sportga)

III. Talabanning jamoat ishlarida ishtiroki

1. Guruhning jamoat ishlarida ishtirok etish
2. Jamoat ishlarini bajarishi
3. Talabanning guruhdagi obro'yi va mavqei

IV. Talaba shaxsining asosiy xususiyatlari

1. Jamoatchilik dunyo qarashi
2. Talabanning ma'naviy sifatleri, vatanni sevis, do'stlik, insoniylik, baynalminallik.

O'quvchilarni pedagogik kuzatish o'quvchilar hayoti va faoliyatini o'rganishning eng ishonchli usullaridan.

1. O'quvchilarni kuzatish va undan to'plangan ma'lumotlar umumiylik va nisbiylik kasb etishi.

5.2. Pedagogik ta'sir ko'rsatish usullari va qoidalari. Pedagogik talab

Guruh rahbarining faoliyati ko'p qirrali va sarmazmundir. U o'zi rahbarlik qilayotgan guruh o'quvchilarini tarbiyalash bilan bir qatorda o'quv yili davomida nimalar qilish kerakligi, talabalar hayotining nima bilan band qilish va tanlangan ish turini amalga oshiroishini bexato aniqlash kabi ancha murakkab muammoni uchedi. Bu borada guruh rahbariga turli xil manbalar yordam beradi. Guruh rahbarining ish stolida «Talabalarni tarbiyalash ishining mazmuni» bo'lishi kerak. CHunonchi,

- dunyoqarash asoslarini tarkib toptirish;
- siyosiy onglilikni tarbiyalash va ijtimoiy faoliyatni rivojlantirish,
- axloqli, ongli intizomni va xulq madaniyatini tarbiyalash;
- o'qishga ongli munosabatni tarbiyalash, bilish faolligini va aqliy mehnat madaniyatini rivojlantirish
- mehnatga va ijtimoiy mulkka munosabatni tarbiyalash, politexnika bilim doirasini kengaytirish, kasbni ongli tanlashga tayyorlash;
- o'z huquqini anglab etishga o'rgatish, fuqarolik mas'uliyatini tarbiyalash;
- estetik madaniyat asoslarini tarbiyalash va badiiy qobiliyatni rivojlantirish;
- jismoniy barkamollik, salomatlikni, mustahkamlash va sanitariya-gigiena madaniyati kabi muhim masalalar alohida qayd etiladi.

Guruh rahbarining pedagogik faoliyati va mahorati o'quv faoliyatida ham, o'qishdan tashqari faoliyatda ham zarur bo'lgan umumiy pedagogik malakalar majmuidan tashkil topadi. Xo'sh, tarbiyachining pedagogik mahorati, texnikasi qanday malakalarni o'z ichiga oladi? Ularning pedagogik ta'sir ko'rsatishdagi roli qanday?

Avvalo, pedagogik texnikaning tarkibiy qismi sifatida pedagogning nutq malakalarini, ya'ni savodli gapirish, o'z fikr va his tuyularini so'zda aniq ifodalash malakalarini aytib o'tish mumkin.

Pedagogik texnikaning boshqa tarkibiy qismi guruh rahbarining mimik va pantomimik ifodaliligidir. Aniq imo – ishora, ma'noli qarash, rabatlantiruvchi yoki istehzoli tabassum

pedagogik ta'sir ko'rsatishda ko'p so'zli tushuntirish yoki e'tiroz bildirishga qaraganda ancha samarali muomala vositalari bo'ladi.

Pedagogik o'zaro ta'sir ko'rsatishda guruh rahbarining o'z hissiy holatini boshqarish, o'zida eng qulay hissiy jiddiylik darajasini va umidbaxshlik, xayrixohlik kayfiyatini saqlash, o'zining hissiy dam olishini tashkil etish mahorati muhim rol o'ynaydi. Bu mahorat pedagogning kasbiy jihatdan o'z – o'zini nazorat qilishni ta'minlaydi. Ko'p yillar davomida solom asab sistemasini saqlab qolish, asabiy buzilishlardan, hissiy va aqliy zo'riqishdan o'zini tiyishga yordam beradi.

Samarali o'zaro ta'sir ko'rsatishni tashkil etish uchun pedagog aktyorlik va rejissyorlik mahorati tarkibiy qismlarini egallashi zarur, ular pedagogga tarbiyalanuvchilar bilan muomala qilishda tarbiyalanuvchilarning aql – idorkigagina emas, balki ularning his tuyulariga ham ta'sir ko'rsatishga yordamlashadi.

SHunday qilib, guruh rahbarining pedagogik texnikasi – bu shunday bir malakalar yiindisidirki, u guruh rahbariga tarbiyalanuvchilar ko'rib va eshitib turgan narsalar orqali ulaga o'z fikrlari va qalbini etkazish imkonini beradi. A.S.Makraenko shularni nazarda tutib, «Trabiyachi tashkil etishni, yurishni, hazillashishni, quvnoq, jahldor bo'lishini bilishi lozim, u o'zini shunday tutishi kerakki, uning har biri harakati tarbiyalasin», deb yozgan edi. Pedagogik texnikani egallashning asosiy yo'llari pedagog rahbarligidagi mashulotlar (pedagogik texnikani o'rganish) va mustaqil ishlash (kasbiy jihatdan o'z – o'zini tarbiyalash) dir. Pedagogik texnika malakalrining individual – shaxsiy tusda ekanligini hisobga olib, pedagogik texnikani egallashda va uni takomillashtirishda kasbiy jihatdan o'z – o'zini tarbiyalash, ya'ni talabaning o'zida mohir pedagog shaxsiy fazilatlarini va kasbiy malakalarini shakllantirishga qaratilgan faoliyat etakchi rol o'ynaydi, deb aytish mumkin.

Pedagogik texnik malakalarini shakllantirishda gruppaviy ish olib borish alohida rol o'ynaydi. Pedagogik texnik mashulotlarining bu shaklini batafsiliroq ochib berish maqsadga muvofiqdir, chunki u hozirga qadar pedagoglar uchun muljallangan o'quv va metodik adabiyotlarda lozim darajada ko'rsatib berilmagan. Guruh shaxsning o'z – o'zini bilish va o'z – o'zini tarbiyalash labaratoriyasi, pedagogik vazifalarni hal qilishning YAngi usullari tekshirib ko'riladigan, nazariy masalalar muhokama qilinadigan tajriba maydoni bo'lib qolishi mumkin.³

SHu narsa muhimki, guruh qatnashchilari, bo'lajak pedagoglar kasbiy jihatdan birga ishlash malakalarini ishlash malakalarni egallashga faol intilishlari, o'z – o'zini bilish va kasbiy jihatdan o'z – o'zini tarbiyalash bo'yicha chuqur ish olib borishga psixologik jihatdan tayyor bo'lishlari kerak.

Barcha hollarda ham individual, ham guruhviy mashulotlar boshlanishidan oldin pedagogik texnikani egallashning individual dasturi tuzib chiqilishi lozim. Bunday dasturni tuzish uchun avvalo pedagogik texnika malakalri shakllanishining boshlanich darajasini aniqlab olish zarur. Biroq tajribaning ko'rsatishicha, odatda, mazkur bosqichda faqat malakalar haqidagina emas, shu bilan birga dastlab avtomatlashtirlgan (ta'limni boshlash vaqtiga kelib) ko'nikmalar haqida ham borishi mumkin ekan. Bular masalan, nafas olish va ovozning tabiiy yo'lga qo'yilishi, to'ri talaffuz, bundan oldingi tarbiyaning natijasi bo'lgan savodli, ifodali nutq, mimik va pantomimik aniqlik va boshqalar bo'lishi mumkin. Bunday ko'nikmalarning mavjudligi pedagogik texnika malakalarini shakllantirishni ancha osonlashtiradi.

³ Махкамов М. «Бўлажак тарбиячиларнинг педагогик мулоқат маданиятини шакллантириш» номзодлик диссертацияси. Т., 2005.

Oliy o'quv yurtlaridagi kasbiy tayyorgarlik jarayonida pedagogik texnikani egallash guruh rahbariga o'zining kasb yo'nalishining boshlanishidayoq ko'pgina xatolardan holi bo'lishda, talabalarga ta'lim tarbiya berishning yuksak samaradorligiga erishishda yordam beradi.

Guruh rahbari vaziyatlarning haddan tashqari xilma – xilligi pedagogdan ijodiy xulq – atvorni talab qiladi. Pedagogik texnika pedagog malakalarining eng yaxshi ijodiy xulq atvoriga, boshqacha qilib aytganda, har qanday pedagogik vaziyatda tarbiyalanuvchilarga samarali ta'sir ko'rsatishga yordam beradi.

Pedagogik texnika malakalari tarbiyachining individual – shaxsiy xususiyatlari bilan chambarchas bolig'ligi faqat bu malakalarning individual tusda bo'lishi emas, balki ularning shakllanishi va rivojlanishi pedagog shaxsiga ta'sir ko'rsatishda ham nomoyon bo'ladi.⁴

Pedagogik texnikaning yana muhim xususiyatlaridan biri pedagogning ma'naviy va estetik nuqtai nazarlari tarbiyalanuvchilarga yanada to'laroq ochib beriladi. Agar pedagogning nutqi qashshoq va tartibsiz bo'lsa, agar u bo'lar bo'lmas sabablar bilan o'z hissiyotlariga erk bersa, didi past, estetik jihatdan omi bo'lsa, u holda “eng to'ri” so'zlar ham, eng “kerakli” tadbirlar ham tarbiyalanuvchilarning na aql – idrokiga, na hissiyotiga ta'sir qiladi.

Pedagogik texnika to'risida aytilganlarning hammasi har bir guruh rahbari uchun bu texnikani tashkil etuvchi malakalarni egallash nihoyatda zarurligini ochiq – oydin ko'rsatib turibdi va bu pedagogik vaziyat hamda san'at bilan bolig'. Chunki inson o'zining har bir qadamini oldindan ko'rishi, rejalashtirishi amalda mumkin bo'lmaydi. Guruh rahbari ning mehnati – bu behad izlanish va azob – uqubatli kechinmalar, ilhom va betakror nurlanish oni, ko'pdan ko'p kundalik ishlar, hafsalasi pir bo'lish va shaxslar birgalikda boshdan kechirilgan quvonchdan qanoat hosil qilishdir. Pedagogik san'at – bu qandaydir qul bilan tutib bo'lmaydigan, fahm – farosat bilan amalga oshiriladigan mahorat mahsulidi.

Xo'sh, pedagogik mahorat nima va u nimalardan tashkil topadi?

Pedagogik mahorat fahm – farosat va bilimlarning, chinakam ilmiy, tarbiyadagi qiyinchiliklarni engishga qodir bo'lgan nufuzli rahbarlikning, shaxslar qalbining qandayligini his qilish mahorati, ichki dunyosi nozik va zaif bo'lgan shaxs shaxsiga mohirlik bilan avaylab yondoshishi, donolik va ijodiy dallilik, ilmiy tahlil, xayol va fantaziyaga bo'lgan qobiliyat majmuasidir. Pedagogik mahoratga pedagogik bilimlar, fahm – farosat bilan bir qatorda pedagogik texnika sohasidagi malakalar ham kiradiki, ular tarbiyaga ozroq kuch sarflab, ko'proq natijalarga erishish imkonini beradi.

Pedagogik mahorat nazariyasi va metodikasining ishlab chiqilmaganligi shunga olib keladiki, pedagoglarning har biri o'zicha, paypslab ijodiy izlanish olib boadi, Ayni bir xil savollarni: shaxslar bilan, pedagoglar jamoasi bilan qanday qilib til topish mumkin? Qanday qilib qisqa muddat ichida tarbiyalanuvchilar o'rtasidagi munosabatlarning haqqoniy manzarasiga erishmoq kerak? Tarbiyalanuvchilarni pedagogik talablarni bajarishga qanday qilib majbur etish mumkin? Qanday qilib yaxshi pedagogik ruhiyatni saqlab qolish va o'z kuch – qo'vvatini oqilona sarflash mumkin? Degan savollarni muttasil takrorlaydi va hakoza.

Bu kabi savollarga javob berish uchun pedagogdan odatdan tashqari kuch – ayratni, qat'iyatni, tirishqoqlikni, tadqiqotlar olib boirishga intilishni, yangi vaziyatga, yangi jamoaga kirish qobiliyatini, samimiyatni, to'rilik va halollikni, o'tkir aql idrokni, o'z topilmalarining qimmatini aniqlash qobiliyatini talab qiladi. Pedagogika fani bilan tarbiya san'atining o'zviy aloqadorligi zarurki, u yuksak kasb mahoratini ta'minlaydi.

⁴ Маҳкамов М. «Бўлажак тарбиячиларнинг педагогик мулоқат маданиятини шакллантириш» номзодлик диссертацияси. Т., 2005.

Pedagogika fikrlashga o'rgatadi, murakkab pedagogik muammolarni hal qilish uchun to'ri yo'l yo'riq va ilmiy asoslangan yo'llarni ko'rsatadi, pedagogning pedagogik ta'sir ko'rsatish metodikasi va texnikasi bilan qurollantiradi. Biroq texnikaning tarkibiy qismlari bilan mahorat o'rtasidagi nisbatning dialektik muammolarini to'ri hal qilish uchun tayyor andazalar, mutloqo aniq tavsiyalar qacda bo'lishi mumkin, qacda bo'lishi mumkin emas, degan savolga javob berishi mumkin.

Tarbiyaning maqsadlari, vositalari va natijalari o'rtasida, shuningdek, tarbiyalanuvchi va tarbiyachi tafakkuri, motivlari o'rtasida oyat murakkab bolqlik bor. Kattalarning maqsadi, odatda, yoshlarning maqsadlari (hatto strategik maqsadlari) bor. Talabaning rivojlanish mantiqi, uning tafakkuri, harakatlari bitta nuqtai nazarda, tarbiyachining mantiqi boshqa nuqtai nazarda turishi mumkin. Bunday variantda hech qanday tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish bo'lmaydi.

Pedagogik faoliyatda vositalar, maqsadlar va natijalarning nisbatini doimo tahlil qilib borish zarur. Ular uzviy birlikni tashkil etadi, bir – biriga bolq bo'ladi va alohida tarzdi amalga oshirilmaydi. Maqsadni amlga oshirish usuli – bo'lajak natijadir. Natija yangi vositalarni tanlash, yangi maqsadlarni qo'yish uchun amaliy asos hisoblanadi. Tajribada ma'lum darajada qo'llanilgan har qanday vosita natija beradi, hatto biror sababga ko'ra maqsad aniq ifodalanmagan bo'lsa ham natija bervermaydi.

Tajribada mavjud bo'lgan pedagogik vositalarni ikkitasini ko'rib chiqamiz.

Birinchisi: har qanday pedagogik vosita hamisha bir qator boshqa vositalar, usullar, shartlar bilan bolq bo'ladi, ular pedagogik jarayoning muayyan bosqichida ta'sir ko'rsatish natijasini belgilab beradi. Masalan rabatlantirish bir xil jarayonlarni tezlashtirish va boshqarishga to'siqnlik qilish, turli salbiy va ijobiy hissiyotlarning turli – tuman ko'irinishlarini vujudga keltirishi mumkin.

Ikkinchi: ayrim vositalarni qo'llanish pedagogning ular ta'sirini, mumkin bo'lgan o'zgarishini anglash qobiliyatlariga butunlay bolq bo'ladi. jamoa muomala sharoitida vositalarni qo'llash minut sayin o'zgarib turadigan vaziyatni hisobga olish zarurligini taqazo qiladi.

Hozircha biz ko'proq mavhum kategoriyalardan foydalanamiz. Amaliy faoliyatda esa vositalar, maqsadlar va natijalar dialektikasi ovozlari shovqini, oyat turli – tuman ehtiyojlar va da'volarning avj olishi bilan to'la bo'ladiki, bu barcha jonli manzara doimo bir kishining – pedagog tarbiyachining diqqat markazida bo'lishi lozim.

Agar pedagogik san'at haqida gapirganda, chamasi, uning asosiy ko'rinishlari – talabalarga umidbaxsh faraz bilan yondoshish, talab va ishonchning birligi, uning shaxsga avayla munosabatda bo'lish, uni hurmat qilishdan iborat bo'lishi mumkin.

Pedagogik umidbaxshlik hatto eng qarovsiz talaba ham o'zida ko'pgina ijobiy narsalarga egadir, degan ishonchga asoslangan.

Pedagogik mahorat o'ziga talabalar haqidagi, ularning psixologiyasi to'risidagi, ta'lim muassasasi haqidagi, ta'lim – tarbiya jarayonini tashkil etish va uning mazmuni, metodlari haqidagi keng bilimlarni qamrab oladi. Bu bilimlar umumiy pedagogik madaniyani tashkil etadi, pedagog, tarbiyachi bu madaniyatni egallamasa, hech vaqt o'z ishining chinakam ustasi bo'la olmaydi, eski usuldan, bir qolipdagi tayyor andazalarni ishlatishdan nariga o'tmaydi.

Biroq zamonaviy guruh rahbariga birgina umumiy madaniyatning o'zi kifoya qilmaydi – maxsus bilimlar va malakalar: talabalarni kuzatish, ularning o'sishidagi muhim narsalarni aniqlay olish, bu muhim narsalarni jamiyatda vujudga kelgan asosiy ijtimoiy oyalar bilan taqqoslash, ularni rivojlantirish yo'llari va usullarini aniqlash, turli vositalar, tarbiyaviy ta'sir

ko'rsatish usullarining o'zaro bir – biriga o'tish dialektikasini chuqur tahlil qilish, pedagogik izlanishlar va yutuqlarni ilmiy jihatdan bir sistemaga solish malakalari zarur bo'ladi.

Guruh rahbari yangi tajribalarni o'rganar ekan, o'zining hayotiy bilmini, his etgan va anglagan narsalarini, o'z tajribasini aslo kamsitmasligi kerak. Guruh rahbari keng va dadil tajribachilik ishlariga yo'llash zarur.

5.3. Talabning asosiy shakllari va qoidalari. O'quvchilar bilan o'zaro fikr almashish bilan ta'sir ko'rsatish vositalari.

O'qituvchining o'quvchilar muhitiga uzviy ravishda qo'shilib keta olishi nihoyatda qiyin jarayon. Lekin uning pedagogik faoliyati bevosita o'quvchilar orasida olib boriladi. O'zaro munosabatlarni ishonch va do'stlik tuyg'ulari bilan mustahkamlab borish o'qituvchidan jiddiy psixologik tayyorgarlikni talab qiladi. Buning uchun o'qituvchi avvalo, turli xarakterdagi o'quvchilardan iborat bo'lgan, sinf jamoasida tez-tez o'zgarib turadigan pedagogik vaziyatlarga darhol o'z munosabatini bildirishi va unga odilona baho berishi kerak. U o'quvchilar hatti-harakatini to'g'ri idrok etishi, vaziyatlarni oldindan ko'ra bilishi, tarbiyaviy metodlarni o'z o'rnida qo'llashi, o'quvchilar bilan muomalada bosiqlik, sabr, milliy an'ana va turmush tarzimizdan kelib chiqqan muruvvat va himmat, odamiylik va mehr-oqibat tuyg'ularini ko'rsata olishi shart. Bu vazifalar o'qituvchining zimmasiga yuklanadigan va u rioya qilishi lozim bo'lgan **pedagogik nazokat** deb atalmish faoliyatning zarur shartidir.

Pedagogik nazokat – o'qituvchi axloqiy-ma'naviy qiyofasini namoyon etuvchi me'yor tuyg'usi yoki xulq va odob qoidalariga rioya qilishi demakdir. Pedagogik nazokat o'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro munosabatini tashkil qilish vositasi. Psixologik til bilan aytilganda, nazokat insonning bir qolipdagi barqaror tasavvurlarida mujassamlashgan shaxsiy insoniy hislatlarining yig'indisidir.

Pedagogik nazokat me'yori o'qituvchidan avvalo komil insonga xos hislatlarga ega bo'lishni talab qiladi. Zero, ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilishning asosiy maqsadlaridan biri komil inson tarbiyasi bo'lib, u davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi deb e'lon qilingan. Ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan bilimli, ma'rifatli yoshlarni tarbiyalab voyaga etkazish o'qituvchi zimmasida. Shunday ekan, hozirgi demokratik jamiyat o'qituvchisining o'zi avvalo komil inson bo'lishi, mukammal bilimlar sohibi, etuk insoniy fazilatlar egasi bo'lishi zarur. O'qituvchi xulq-atvorida pedagogik nazokat ma'lum bir muddatda shakllanib tugaydigan jarayon emas, uning omillari ham jamiyat taraqqiyoti natijasida uzluksiz sayqallanib boradi:

- pedagogik nazokat o'qituvchining butun pedagogik faoliyatida sayqallanib takomillashib boruvchi jarayon;
- pedagogik nazokat odatda tugallangan shaklga ega bo'lmay, insoniy fazilatlar evaziga uzluksiz boyib boradi;
- o'qituvchi pedagogik nazokatning tarkibiy qismlarini ijtimoiy muhitga va odamlarning yashash tarziga, urf-odatiga qarab o'zgartirishi mumkin;
- o'qituvchi pedagogik nazokatning nozik qirralarini chuqur egallashga doimo intilishi talab etiladi;
- pedagogik nazokatni o'qituvchi har bir o'quvchi bilan o'zaro munosabatda o'zi uchun eng qulay shaklga keltirib, ma'lum bir muvozanatda saqlashi lozim.

O'qituvchi deyarli har kuni o'quvchilar bilan uchrashadi, savol bayoni-javob qiladi, ularning yaxshi xulq va ezgu ishlarini ma'qullaydi, bilimlarini baholaydi, nojo'ya hatti-harakatlari uchun tanbeh berib, lozim bo'lganda tarbiyaviy metodlarni qo'llaydi.

Pedagogik nazokat doimiy izlanishni, ijodkorlikni talab qiladi. Doimiy ijodiy izlanishda bo'lgan o'qituvchi tadqiqotchilik ko'nikma va malakalariga ega bo'ladi, ilm-fan muammolari, tarbiya etikasi va psixologiyasi yuzasidan erkin fikr yuritadi. Xullas bo'lajak o'qituvchi

pedagogik odob va axloq qoidalarini o'zining dunyoqarashi va axloqiy tajribasi bilan boyitib borishi zarur.

Ijobiy natijalarga erishish uchun, o'qituvchi o'quvchilarning **ishonchini** qozona olishi shart. Yosh o'quvchi "do'st"lar ishonchini qozonish yoki ishonchiga kirishi uchun o'qituvchi pedagogik nazokat imkoniyatlarini o'z o'rnida qo'llay olishi lozim. O'zaro ishonch munosabatlari o'rnatilgach, o'quvchilar og'ir damlarda o'qituvchidan yordam so'rab murojaat qiladilar, o'z mulohazalarini u bilan baham ko'radilar. O'zaro ishonch norasmiy munosabatlarda ham o'qituvchiga o'quvchilarning ba'zan anglab bo'lmaydigan ichki dunyosini ko'rish imkoniyatini beradi. O'quvchilar bilan munosabatlarda pedagogik nazokatni qo'llash natijasida:

- o'qituvchi o'quvchilarning xarakterini, ichki dunyosini yaxshi bilib oladi, shundagina o'quvchilar bilan munosabatda xushmuomalali bo'lish imkoniyatlari paydo bo'ladi;
- o'qituvchi o'quvchilar bilan chin ko'ngildan bir-biriga yaqin bo'ladi, ba'zi daqiqalarda eshitmasligi kerak bo'lgan ularning gaplarini eshitmasdan o'tib ketishi mumkin, negaki o'zgalar gapini tinglash odobsizlikdir;
- o'qituvchi ba'zan o'quvchilar jamoasining kundalik ishlariga aralashmasligi, jamoada ro'y beradigan ba'zi ko'ngilsiz hodisalarni ijobiy hal etishni ular zimmasiga havola etishi mumkin.

Bularning hammasi o'qituvchining o'quvchilar bilan bo'ladigan kichik ixtiloflariga, kelishmovchiliklarga barham beradi.

Har qanday mutaxassis odob va axloq namunalariga ega bo'lishi tabiiy, lekin pedagogik nazokat va odoblilik mutlaqo o'zgacha harakatni va muomalani talab qiladigan mahoratdir. Chunki bu hislatlar faqatgina pedagogik qobiliyat va iste'dodga ega bo'lgan o'qituvchida yillar davomida shakllanadi.

6-MA'RUZA. Guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi

Reja:

- 6.1. Guruh rahbari ishida o'quvchilar jamoasini tashkil etish, shakllantirish va jamoada shaxsni tarbiyalash muammolari
- 6.2. O'quvchilarning jamoa turmush tarzi, me'yorlari va qoidalari.
- 6.3. Guruh rahbari o'quvchilarni yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ota-onalar bilan o'zaro hamkorligi.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: Jamoa, jamoa orqali tarbiyalash, pedagogik rahbarlik, insonparvarlik, banalminallik, mehri – oqibat, shakllantirish, rivojlantirish, ibrat, shaxsiy namuna, guruh rahbari, o'zaro hurmat, oqibat, ma'suliyat

6.1. Guruh rahbari ishida o'quvchilar jamoasini tashkil etish, shakllantirish va jamoada shaxsni tarbiyalash muammolari

Guruh rahbari ishida o'quvchilar jamoasini shakllantirish markaziy vazifa hisoblanadi, chunki jamoada shaxsni tarbiyalash – tarbiyaning etakchi printsiptir.

O'quvchilar jamoasini shakllantirish metodikasi hozirgi kunda ancha to'liq va mukammal ishlab chiqilgan. Bu metodikaning umumiy asoslari pedagogika kursida ba'zan etadi, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasiga tayanadi. Jamoa nazariyasi qoidalariga muvofiq uni yaratish metodikasi ishlab chiqilgan. Uning umumiy asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish, faollarni aniqlash, o'quv mehnat, ijtimoiy siyosiy va ommaviy madaniy faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish, sog'lom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish va ko'paytirish.

Ta'riflangan bu qoidalar har qanday jamoa (maktab, guruh jamoasi, maktabdan tashqari o'quvchilar birlashmasi va hokazolar) ni shakllantirish va rivojlantirish uchun qo'llanma bo'lib hisoblanadi.

O'quvchilarning jamoa turmush, normalari va qoidalarining intizomini buzilishiga munosabatlarni kuzatib jamoaning tashkiliy tuzilishi ta'sirchanligini ishonch hosil qilish mumkin. Jamoa rivojlanishining dastlabki bosqichlarida o'quvchilar tarqoq bo'lib, ularda yakdil fikr va guruh rahbari tayanishi mumkin bo'lgan ta'sirchan faollar bo'lmaydi. Shuning uchun jamoada salbiy hodisalar ochiq muhokama qilinmaydi va mustaqil jamoa qaror qabul qilinmaydi. Agar jamoa rivojlanishining 2–chi bosqichida bo'lsa, nomigagina emas, balki harakatlarini qo'llab quvvatlaydigan haqiqig'ə harakat qiluvchi faollar bo'lsa, uning ayrim o'quvchilar va jamoa oldiga muayyan talablar qo'yishini kuzatish mumkin.

Jamoaning rivojlanish darajasidan dalolat beradigan muhim belgilaridan biri– o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatiga ishtiëqi chiqindi qog'oz ëki metallolom to'plash, kechaga tayërgarlik ko'rish kabi maktab tajribasida muntazam uchrab turadigan ishlarda ko'zga tashlanadi. Jamoaning rivojlanish darajasini aniqlashda o'quvchilarning faqat guruhdan tashqari faoliyatida namoën bo'ladigan munosabatlarni tahlil etish bilangina cheklanib bo'lmaydi.

Guruh rahbari ishining o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, u odddiy o'quvchilar jamoasini emas, balki o'quvchilar jamoasini shakllantiradi. O'quvchilarning asosiy vazifasi o'qishdan iborat. Shuning uchun guruh rahbari dastavval o'quvchilarning o'qishga qanday munosabatda ekanliklarni, o'zlarini darsda qanday tutishlarni, uy vazifalarni sidqidildan bajarishlarni ëki bajarmasliklarni aniqlaydi. Va nihoyat eng muhimi – ularning o'qishdagi mo'ljallari ijtimoiy mohiyatga molik eki molik emasligi hisoblanadi.

8 guruhdan shpargalkalar, aytib turishlar ko'chirib ëzishlar avj olgan edi. O'quvchilar buni tan olishdan ham uyalishmas, bunday holni o'ziga xos do'stlik jamoatchilik deb hisoblashishar edi. Aksincha savol bayonilarga javob olishda G'Sen shpargalkaga qanday munosabatdasan?G' degan savol bayoniga faqat bir o'quvchi – Nargiza bunday deyu ëzdi : Aytir turishni va aytish turishdi foydalanishni o'ziga ep ko'rmayman. Anketa savol bayoniariga javob qaytarish natijalarini muhokama qilish chog'ida ko'pchilik Nargizaning tutgan yo'lidan g'azablanishdi : Qaranglar qanday mag'rurlanib ketibdi Yo Qadr–qimmat bizda ham bor, lekin u algerba bo'yicha kontrol ishga nisbatan ancha muhimroq ishlarda namoën bo'ladi. Guruh rahbariga bu guruhdan ishlash juda qiyint edi. Bu erda ko'pgina qobiliyatli va yaxshi o'zlashtiradigan ayni paytda qoloq o'quvchilar ham bor edi. Darsdan tashqari paytlarda turli tadbirlar–kechalar, uchrashuvlar, ekskursiyalar o'tkaziladi. Lekin, bularning hammasi eng muhim narsaga – o'quvchilarning ta'lim jaraëniga, munosabatiga va bu jaraëndagi o'zaro munosabatiga ta'sir ko'rsatmasdi. Ko'pchilik 8–sitnf o'qituvchilari : o'qitsh har bir kishining shaxsiy ishi, degan printsipga amal qiladilar. Yuqorida baën etilgan guruh jamoasi rivojlanish darajasining pastligidan dalolat beradi. Mana shunday holatlar ro'y bermasligi uchun ishonchli usuli–o'quvchilarni ular bilan darsda, darsdan tashqarida o'zaro faol hamkorlik qilish jaraënida kuzatishdan iboratdir. Maxsus diagnostik usullar. Masalan: anketa, tarqatish, pedagogik vaziyatlarni vujudga keltirish, boshqalardan ham foydalanish mumkin.

Lekin, bu usullar guruhni juda ehtiëtkorlik bilan katta pedagogik odobi bilan qo'llash lozim. O'quvchilarni o'rganishning har bir usuli ayni vaqtda tarbiya usuli ham ekanligi o'qituvchilar uchun qonun bo'lishi kerak.

6.2. O'quvchilarning jamoa turmush tarzi, me'yorlari va qoidalari.

Jaomada shaxsni yakka tartibda tarbiyalashdan maqsad maktab o'qituvchini o'z-o'zini tarbiyalashga jalb etish, uni tegishli malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirishdan iboratdir. Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga bo'yini er bermaydigan tarbiyasi qiyin o'quvchilar – bul albatta, emon o'zlashtiruvchilar emas, holbuki ular orasida odatda ular ko'pchiligi ana shunday o'quvchilardir. Zamonaviy guruh rahbar o'quvchilar emon xulq atvorining, past o'zlashtirishning sabablarini puxta o'rganadi. Bunda o'quvchining guruhdoshlari bilan munosabatlari, bu munosabatlarning ma'naviy asoslari eng muhim masalalardan biridir. Jamoa munosabatlari – dastavval muayyan printsiplarga asoslangan va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan maqsadlar yo'naltirib turadigan o'zaro ma'suliyatli munosabatlardir.

Guruh o'qituvchilari ko'p bo'lgan sharoitda har bir bola yakka tartibda endashish, har bir bola qalbiga to'g'ri yo'l topish juda qiyin. Agar o'quvchilar jamoasi qo'llab quvvatlasa, har holda bunday yo'lni topish mumkin.

Jamoadi shaxsni tarbiyalashda yakka tartibdagi endashuvning mohiyati alohida o'quvchini jamoa faoliyatiga jalb etishdan jamaoni esa mazkur o'quvchi bilan qiziqtirib qo'yishdan ham iboratdir. Har qanday jamoadi tarbiyasi qiyin o'quvchilar bo'ladi, lekin G'ajraitib qo'yilgan G' o'quvchilar bo'lmaydi.

O'quvchilarning xulq-atvori, o'quvchining muntazam o'rganishni o'z oldiga maxsus maqsad qilib qo'ymasa, uning uchun sezilmagan tarzda o'zgarishi mumkin. Bunday o'rganish yakka tartibda ishni tashkil etishning hal qiluvchi sharti hisoblanadi. Jamoani tashlantirish yuzasidan olib boriladigan ish albatta ayrim o'quvchilarning rivojlanishiga ta'sir etadi va shuning uchun ham bu jaarèn stixiyali emas, balki maqsadga qaratilgan va boshqariladigan bo'lishi kerak.

Nazorat savollari:

6.3. Guruh rahbari o'quvchilarni yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ota-onalar bilan o'zaro hamkorligi.

Guruh rahbari o'quvchilari yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ota-onalar o'zaro hamkorlikda bo'ladi. Ota-onalarga pedagogik bilim berishni uyushtirishda guruh rahbariga muayyan tarzda erdam beradigan asosiy manba Ota-onalarga pedagogik bilim berishning namunaviy dasturi G' dir. Mazkur dastur o'quvchilarning ota-onalari bilan xidlma-xil mashg'tsulotlarni birga qo'shib olib borishi ko'zda tutadi.

Dasturda o'quv yili mobaynida ikkita umumta'lim mashg'ulotni va har bir guruh ota-onalari uchun 6 tandan 9 tagacha mashg'ulot o'tkazish ko'zda tutilgan. Mashg'ulotlar shunday tarzda qurilardiki, ota-onalar pedagogika, psixologiya va fiziologiya asoslari izchil kursini o'zlashtirib, farzandlari bilan guruhdan-guruhga o'tgandek bo'lishadi. Kurs o'quvchilarning esh xususiyatlariga muvofiq va ta'limning har bir yildagi ta'lim-tarbiya vazifalarini hisobga olib qurilgan.

Ota-onalarning yuksak ta'limiy va madaniy darajasi pedagogik va psixologik ta'sir etish sifatini oshirish uchun ular bilan bevosita muomalada, o'qituvchilarning bu yo'nalishdagi ijodiy jamoa ishida o'rganish mumkin.

Ota-onalar bilan ish olib borishning an'anaviy tarkib topgan shakl bu ota-onalar yig'ilishlaridir. Ota-onalar majlislari turli xil ko'rinigda bo'ladi :

1) Tashkiliy yig'ilishlar ota-onalar komiteti saylanadi. Bunda asosan jamoatchi o'qimishli kishilar (hisoblanadi) saylanadi.

2) Chorakdagi yakunlovchi guruh majlislari ota-onalarning e'tiborini o'quvchilarning bilishga doir qiziqishlari, axloqiy qobiliyatlari, irodali fazilatlarini. Rivojlantirishdagi yutuqlari, kamchiliklari, foydalanilmagan imkoniyatlarga qaratish maqsadini ko'zda tutadi. Agar har bir ota-onalardan keyin o'z bolasiga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish sistemasiga tuzatishlar kiritishning asosiy yo'llarini aniq tasavvur etsagina, guruh rahbari o'tkazilgan majlislardan qanoat hosil qilishi mumkin.

3) Biror mavzuga bag'ishlangan yig'ilishlar, tarbiyaning dolzarb muammolari yuzasidan o'tkaziladi.

Agar maktab guruh rahbarlari orqali ota-onalarga ularning pedagogik bilimini oshirishda erdam berar ekan o'z navbatida ota-onalar ham maktabga o'quvchilarni tarbiyalashni tashkil etish ishida har tomonlama erdam berishlari mumkin va lozim.

Guruh rahbarining ota-onalar komiteti bilan mohirona, yaxshi uyushtirilgan va yo'lg'a qo'yilgan ishi, o'quvchilar bilan olib boriladigan butun tarbiyaviy ishlarning muvafaqqiyatli bo'lishiga garov hisoblanadi. Tashabbuskor, ijodiy ishlaydigan ota-onalar komiteti guruh rahbariga, guruh jamoasini tashkil qilishdagi bebaho erdamchisidir.

Yakka tartibdagi pedagogik suhbat guruh rahbarining o'quvchilar ota-onalari bilan olib boriladigan ishining eng ommalashgan qulay va samarali shakli hisoblanadi.

Suhbat erdamida vujudga keladigan masalalarni tez hal etish, ota-onalar bilan ishonchli munosabatlar o'rnatish, o'quvchilar oilaviy tarbiya sharoitlari haqida qo'shimcha ma'lumotlar olish, ota-onalarga pedagogik bilim berish, bolaning yakka tartibdagi rivojlanish dasturini birgalikdagi pedagogik harakatlar sistemasini ishlab chiqish, ota-onalarning tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishlarini va tarbiyasi qiyin bola xulqini tuzatish va o'quvchilar o'rtasidagi kelishmovchiliklarni hal etish kabi keng ko'lamdagi ta'lim-tarbiya vazifalari hal qilinadi.

O'qituvchilar u e'ki bu o'qituvchining biror o'quvchi uning darsida intizomni buzganligi xususidagi shikoyatga javoban ota-onalarni maktabga chaqirtiradilar. Guruh rahbari hamma narsani sinchiklab o'rganib chiqishi kerak. Ba'zan o'quvchilarning darsda e'mon ishlashga, gap qaytarishga va hokazolarga o'qituvchining o'zlari aybdor bo'ladilar. Bunday holda o'qituvchida pedagogik odobning yo'qligi e'ki uning darsdan, guruhdan tashqari ta'lim-tarbiya jara'ini e'mon tashkil etganligi uchun ma'suliyatni o'qituvchi va ota-onalarga ag'darish noto'g'ri bo'lur edi. Agar o'quvchi bir muncha tarbiasiz intizomsiz bo'lsa ham guruh rahbari ota-onalarga faqat uning kamchiliklari haqida gapirmasligi kerak. Bu ularning e'qimsiz bo'lib, ular va pedagog o'rtasida ishonchli munosabatlar o'rnatishga erdam bermaydi.

Har bir ota-onal o'z farzandini yaxshi ko'radi, shuning uchun ular, o'z farzandida hosil bo'lgan yangi, ijobiy kurtaklar xususiyada quvonchini o'rtoqlashadigan va o'quvchilarning xulqidagi ijobiy jihatlarni mustahkamlash yuzasidan ehtimol tutilgan, birgalikdagi harakatlar xususiyada maslahatlashishni muhim deb hisolaydigan guruh rahbarig'isha samamiy hurmat va ishonch bilan qaraydilar. Bunday sharoitda ota e'ki onal juda hayrixoh bo'ladi va guruh rahbari bilan bajonidil aloqa bog'laydi.

7-MA'RUZA. Shaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlari

Reja:

- 7.1. O'qituvchi faoliyatida o'quvchilar jamoasini shakllantirish muammosi
- 7.2. O'qituvchi faoliyatida o'quvchilar jamoasini shakllantirish metodikasi
- 7.3. Jamoaning rivojlanish darajasini belgilash metodikasi.
- 7.4. Barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: *Guruh rahbari ishida o'quvchilar jamoasini shakllantirish, bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasi, talablar qo'yish; faollarni aniqlash, o'quv mehnat, barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.*

7.1. O'qituvchi faoliyatida o'quvchilar jamoasini shakllantirish muammosi

Guruh rahbari ishida o'quvchilar jamoasini shakllantirish markaziy vazifa hisoblanadi, chunki jamoada shaxsni tarbiyalash -tarbiyaning etakchi maqsadidir.

Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi hozirgi kunda ancha to'liq va mukammal ishlab chiqilgan. Bu metodikaning umumiy asoslari pedagogika kursida bayon etilgan, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasiga tayanadi. Jamoa nazariyasi qoidalariga muvofiq uni yaratish metodikasi ishlab chiqilgan. Uning umumiy asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish; faollarni aniqlash, o'quv mehnat, ijtimoiy siyosiy va ommaviy madaniy faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish; soo'lom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy ao'nalarni yaratish va ko'paytirish.

Ta'riflangan bu qoidalar har qanday jamoa (maktab, guruh jamoasi, maktabdan tashqari bolalar birlashmasi va hokazolar)ni shakllantirish va rivojlantirish uchun qo'llanma bo'lib hisoblanadi.

Bolalarning jamoa turmush normalari va qoidalarining, intizomning buzilishiga munosabatlarini kuzatib, jamoaning tashkiliy tuzulishi ta'sirchanligiga ishonch hosil qilish mumkin. Jamoa rivojlanishining dastlabki bosqichlarida bolalar tarqoq bo'lib, ularda yakdil fikr va guruh rahbari tayanishi mumkin bo'lgan ta'sirchan faollar bo'lmaydi. Shuning uchun jamoada salbiy hodisalar ochiq muhokama qilinmaydi va mustaqil jamoa qarori qabul qilinmaydi. Agar jamoa rivojlanishning 2-chi bosqichida bo'lsa, nomigagina emas balki harakatlarini qo'llab-quvvatlaydigan haqiqiy harakat qiluvchi faollar bo'lsa, uning ayrim o'quvchilar va jamoa oldiga muayyan talablar qo'yishini kuzatish mumkin.

Jamoaning rivojlanish darajasidan dalolat beradigan muhim belgilardan biri - o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatga ishtiyoqi chiqindi qoo'oz yoki metallolom to'plash, kechaga tayyorgarlik ko'rish kabi maktab tajribasida muntazam uchrab turadigan ishlarda ko'zga tashlanadi. Jamoaning rivojlanish darajasini aniqlashda o'quvchilarning faqat sinfdan tashqari faoliyatida namoyon bo'ladigan munosabatlarni tahlil etish bilangina cheklanib bo'lmaydi.

Guruh rahbari ishining o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, u oddiy bolalar jamoasini emas, balki o'quvchilar jamoasini shakllantiradi. o'quvchilarning asosiy vazifasi o'qishdan iborat. Shuning uchun guruh rahbari dastavval bolalarning o'qishga qanday munosabatda ekanliklarni, o'zlarini darsda qanday tutishlarni, uy vazifalarni sidqidildan bajarishlarini yoki bajarmasliklarini aniqlaydi. Va nihoyat eng muhimi - ularning o'qishdagi mo'ljallari ijtimoiy mohiyatga molik yoki molik emasligi hisoblanadi.

O'quvchilar o'rtasida salbiy holatlar ro'y bermasligi uchun jamoaning rivojlanish usulini aniqlab olishimiz kerak. Buning eng ishonchli usuli - o'quvchilarni ular bilan darsda, darsdan tashqarida o'zaro faol hamkorlik qilish jarayonida kuzatishdan iboratdir. Maxsus diagnostik

usullar, masalan, anketa tarqatish, pedagogik vaziyatlarni vujudga keltirish va boshqalardan ham foydalanish mumkin.

Lekin, bu usullar guruhini juda ehtiyotkorlik bilan, katta pedagogik odobi bilan qo'llash lozim. o'quvchilarni o'rgani-shning har bir usuli ayni vaqtda tarbiya usuli ham ekanligi o'qituvchilar uchun qonun bo'lishi kerak.

Jamoadi shaxsni yakka tartibda tarbiyalashda maktab o'quvchisini o'z-o'zini tarbiyalashga jalb etish, uni tegishli malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirishdan iboratdir. Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga bo'yni yor bermaydigan tarbiyasi qiyin bolalar - bu albatta, yomon o'zlashtiruvchilar emas, holbuki ular orasida odatda ko'pchiligi ana shunday bolalardir. Zamonaviy guruh rahbari o'quvchidar yomon xulq-atvorining, past o'zlashtirishning sabablarini puxta o'rganadi. Bunda o'quvchining sinfdoshlari bilan munosabatlari, bu munosabatlarning ma'naviy asoslari eng muhim masalalardan biridir. Jamoa munosabatlari - dastavval muayyan maqsadlarga asoslangan va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan maqsadlar yo'naltirib turadigan o'zaro ma'suliyatli munosabatlardir.

Sinf o'quvchilari ko'p bo'lgan sharoitda har bir bolaga yakka tartibda yondashish, har bir bola qalbiga to'o'ri yo'l topish juda qiyin. Agar o'quvchilar jamoasi qo'llab-quvatlasa, har holda bunday yo'lni topish mumkin.

Jamoadi shaxsni tarbiyalashda yakka tartibdagi yondashuv-ning mohiyati alohida o'quvchini jamoa faoliyatiga jalb etishdan, jamoani esa mazkur o'quvchi bilan qiziqtirib qo'yishdan ham iboratdir. Har qanday jamoadi tarbiyasi qiyin bolalar bo'ladi, lekin "ajratib qo'yilgan" bolalar bo'lmaydi.

O'quvchilarning xulq-atvorini muntazam o'rganishni o'qituvchi o'z oldiga maxsus maqsad qilib qo'ymasa u o'qituvchi uchun sezilmagan tarzda o'zgarishi mumkin. Bunday o'rganish yakka tartibda ishni tashkil etishning hal qiluvchi sharti hisoblanadi. Jamoani shakllantirish yuzasidan olib boriladigan ish albatta ayrim o'quvchilarning rivojlanishga ta'sir etadi va shuning uchun ham bu jarayon stixiyali emas, balki maqsadga qaratilgan va boshqariladigan bo'lishi kerak.

Guruh rahbari o'quvchilarni yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ot-onalar bilan o'zaro hamkorlikda bo'ladi. Ota-onalarga pedagogik bilim berishni uyushtirishda guruh rahbariga muayyan tarzda yordam beradigan asosiy manba "Ota-onalarga pedagogik bilim berishning namunaviy dasturi"dir. Mazkur dastur o'quvchilarning ota-onalari bilan xilma-xil masha'ulotlarni birga qo'shib olib borishini ko'zga tutadi.

Jamoa tashkil etishning samarali shakllaridan biri guruhiiy ishdir bunda mazkur ish bolalarning tarkib jihatdan kichik (eng ko'pi bilan besh kishi) guruhlarida amalga oshiriladi. Shunday kichik guruhlarda barcha a'zolar bir-birlari bilan bevosita muomilada bo'ladilar va bir-birlariga bevosita ta'sir ko'rsatadilar.

O'qituvchilar guruhlarda muammolarning o'ziga xos xususiyatini o'rganish, uning gurahlarni o'quvchiiar muomalasini tashkil etishning samarali shakliga aylantiriladigan xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Maktablarda guruhiiy ishlarni tashkil etishning turli usullari qo'llaniladi:

- bir xil ishlar: unda jamoani tashkil etgan barcha gurahlar bir xil topshiriqlarni bajaradilar;
- tabaqalashtirilgan guruhiiy ishlar; unda gurahlar individual topshiriq oladilar. Tashkil etishning gurahiiy shakllari amalda o'quvchilar faoliyatining barcha sohalarida qo'ilaniladi. Masalan, sinfdagi darsdan tashqari bilish faoliyatida "topilgan va topilmagan sirlar kechasi" o'tkaziladi. Sinf bir necha gurahga bo'linadi, ulardan har biri o'z "siri"ni belgilab va uni sinfga taqdim etadi. Darsda biiish faoliyatini, masalan, 8-sinfdagi tarix darsida o'quvchilar guruhlariga bo'linadilar, ularning har biri topshiriq oladi. Guruhlarning vakillari

topshiriqlarning bajarilish yakunlarini butun sinfga ma'lum qiladilar, sinf ularni muhokama qilib, tuzatishlar kiritadi.

Jamoa tashkil etganda o'quvchilar muhitida mavjud bo'lgan haqiqiy guruhlarni tuzish, bir-biriga mehr bilan qaraydigan va o'zaro do'stlashadigan bolalarni birlashtirish zarur. Pedagog bu guruhlarining xususiyatlarini, ularning yo'nalishi, qiziqishlari, malakasini va hokazolarni bilishi, hisobga olishi va foydalanishi kerak. Jamoa ishini tashkil etishda va amalga oshirishda, vazifalarni taqsimlash vaqtida mazkur xususiyatlarni hisobga olish

ishning samaradorligini oshiradi. Ikkinchi tomondan, bu hol guruhdagi muammolarni jamoaning qiziqishlari sohasiga va jamoaning qiziqishlarini guruhdagi muomala sohasiga olib kiradi.

Jamoa faoliyatini tashkil etishda o'quvchilarning shaxslararo real mavjud boigan aloqalarini hisobga olish ikki xil maqsadga erishish: guruh a'zolarini jamoa hayotiga jalb qilish va ular o'rtasiga muomalaga ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

7.2. O'qituvchi faoliyatida o'quvchilar jamoasini shakllantirish metodikasi

O'qituvchi faoliyatida o'quvchilar jamoasini shakllantirish markaziy vazifa hisoblanadi. Jamoa nazariyasi qonunlariga muvofiq uni yaratish metodikasi asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish, faollarni tarbiyalash, o'quv, mehnat, ijtimoiy-siyosiy va ommaviy-madaniyat, faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish, sog'iom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy air analarni yaratish va ko'paytirish.

Ta'riflangan bu qoidalar har qanday jamoani shakllantirish va rivojlantirish uchun qo'llanma hisoblanadi.

Tarbiya metodlarini tanlashda ularning rivojlanish darajasiga mosligi muvaffaqiyatining muhim sharti hisoblanadi. Shuning uchun har bir o'qituvchi tarbiyaviy ishini sinfdan, jamoa munosabatlarining rivojlanish darajasini aniqlashdan boshlaydi. o'qituvchining esa yangi guruh bilan ko'p marta ish boshlashiga to'o'ri keladi: o'z mehnat faoliyatining dastlabki yilida, sinfhi navbatdagi bitirib chiqish mavsumidan keyin, ba'zan esa maktabda vujudga kelgan vaziyat taqozosi bilan guruh rahbari o'zining metodlari jamoaning rivojlanishiga to'sqinlik qilmasligi uchun shundan keyingi ishlari davomida vaqti-vaqti bilan jamoaning rivojlanishi darajasini aniqlab turadi.

Nazariyada jamoa rivojlanishning uch yoki to'rt darajasi ajratib ko'rsatiladi.

Boshlano'ich daraja pedagogning kuch-o'ayrati natijasida sinfda o'matilgan muayyan darajadagi tartib, intizom bilan, o'quvchilarning uncha katta bo'lmagan qismi guruh rahbarining harakatlarini qo'llab-quvvatlashi bilan izohlanadi. Tarbiya jarayoniga, o'z-o'zini tarbiyalash jarayoniga o'tganda yuksak darajaga erishiladi. Ayrim o'quvchilar va umuman jamoa o'z faoliyatini mustaqil rejalashtiradi va tashkil etadi, o'ziga va bir-biriga talablar qo'yadi va o'z-o'zini nazorat qiladi. Guruh rahbari va o'quvchilar jamoasi o'y-niyatlari va ishlarida birgadirlar.

Past darajadan yuqori darajagacha boradigan yo'l uzoq bo'lib, muayyan qiyinchiliklarni bartaraf etish bilan kechadi. Ayni paytda jamoani shakllantirish yuzasidan olib boriladigan ishlar yuzasidan juda qiziqarlidir. Bu guruh rahbarining asosiy ishidir. Umuman maktab o'quvchisi tarbiyasining asosiy natijalari bu ish qanchalik muvaffaqiyatli o'tishiga bo'liq bo'ladi. Agar o'quvchilar jamoasi tashkil etilmagan bo'lsa, o'quvchi maktabni hech afsuslanmay tark etadi, hatto keyinchalik maktab yillarini eslamaydi ham. o'quvchilarni inoq jamoaga birlashtirishga muhim guruh rahbari qo'lida tarbiyalangan odam baxtlidir. Ulo'ayayotgan kishining hayotdagi mavqeini shakllantirishda, uning hayot yo'lini belgilashda

o'z vazifasini angliash guruh rahbarining bolalar jamoasini barpo etish yuzasidan olib boriladigan faol va qafiy faoliyatining zarur sharti hisoblanadi.

7.3. Jamoaning rivojlanish darajasini belgilash metodikasi.

Uning mohiyati u yoki bu rivojlanish darajasidagi jamoa normativ ta'rifini aniq jamoa ta'rifi bilan taqqoslashdan iboratdir. Ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan maqsadning, pedagoglar bilan o'quvchilarning birgalikdagi har tomonlama sobitqadam faoliyatining, o'zaro ma'suliyatli munosabatlarning mavjudligi: o'z-o'zini boshqarish organlarining faoliyati va h.k.

Guruh rahbari jamoaning rivojlanish darajasini belgilash uchun bolalarda ularning hozirgi va bo'lajak hayotlarida ijtimoiy ahamiyatga molik maqsadlari mavjudligini bilish muhim, ya'ni jamoaning hayotiy faoliyati istiqbollarini barcha yoki yarim o'quvchilar qabul qilishni va bu istiqbollarning xususiyati qandayligini bilib olish zarur. Agar bo'lajak shanbalik yoki bayram kechasi bolalar uchun faoliyatga undovchi bo'lsa va bu

kun istiqboli faqat ayrim o'quvchilar uchun ahamiyatli bo'lsa, jamoa rivojlanishining ikkinchi bosqichi haqida gapirish mumkin.

Pedagog guruh bilan ishlashning dastlabki bosqichida turli vaziyatlarga duch kelishi mumkin. Sinfda haqiqiy jamoa munosabatlari bo'lmasligi mumkin, bunda o'qituvchi ishni boshidan boshlashga to'o'ri keladi. Ko'pincha bunday holat yangi shakllangan, "yio'ma" sinflarda, yangi qurilgan maktablarda bo'lishi mumkin. To'o'ri, boshqa hollarda ham shunday bo'lishi, avvalgi guruh rahbarining kuch-o'ayrati muvaffaqiyat keltirmagan bo'lishi, tarkibi o'zgarmagan jamoa VII-VIII sinflarda ham shakllanmasligi mumkin.

Ikkinchi tomondan guruh rahbari guruh bilan ishlar ekan, har doim jamoa rivojlanishning boshlano'ich davri bilan ish ko'radi, deb mo'ljallab bo'lmaydi. Boshlano'ich sinfdayoq (I-IV sinflarda) ko'pincha yaxshi sinf jamoalari shakllanadi. o'qituvchi bunday holda jamoa faoliyatining avvalgi tajribasini tahlil etadi va uning ancha yuqori rivojlanish darajasiga mos keladigan tarbiya metodlarini qo' llaydi.

7.4. Jamoaning rivojlanish darajasini belgilash metodikasi.

Odam bolasining rivojlanishi bu muhim jarayon sanaladi. Bizga maTumki, hayoti davomida inson jismoniy va psixik tomonidan o'zgarib boradi, lekin bolalik va o'smirlik davrida rivojlanish nihoyatda kuchli bo'ladi. Bola mana shu yillarda ham jismoniy, ham psixik jihatdan o'sishi, o'zgarishi bilan shaxs sifatida kamolga etadi. Bunda berilayotgan tarbiya maqsadga muvofiq ta'sir etishi natijasida bola jamiyat a'zosi sifatida kamol topib, murakkab ijtimoiy munosabatlar tizimida o'ziga munosib o'rin egallaydi. Shaxsning fazilatlarini to'o'ri aniqlash va behato baholash uchun uni turli munosabatlar doirasida, turli munosabatlar doirasida, turli vaziyatlarda kuzatib ko'rish lozim. Ana shundagina shaxsning ijtimoiy xulqi, ma'naviy qiyofasi, insoniy fazilatlarini ro'yobga chiqadi. Demak, shaxsni rivojlantirish vazifasini to'o'ri hal qilish uchun uning xulqiga ta'sir etuvchi omillarni, bu omillarning tabiatini, shaxsning xususiyatini yaxshi bilmoq kerak.

Bolaning kamolotiga, ruhiyatiga, fe'l-atvori shakllanishiga quyidagi omillar ta'sir etadi: biologik omil, ijtimoiy omil va tarbiyatsiretadi.

O'rta Osiyo mutafakkirlaridan Forobiy, Abu Ali Ibn Sinolar ham inson tarbiyasiga ta'sir etadigan omillar ahamiyatiga e'tibor berib kelganlar Forobiy inson kamolotida ta'lim-tarbiyaning muhimligini ta'kidlab: "munosib inson" bo'lishi uchun odamda ikki imkoniyat: ta'lim va tarbiya olish imkoniyati bor.

Bola shaxsining rivojlanishga, kamol topishga irsiyat, muhit va tarbiya kabi omillar ta'sir etadi. Bola shaxsining rivojlanishga naslning ta'siri deganda, ota-onalarga o'xshashlikni ifodalovchi biologik belgilarning takrorlanishini tushunmoq kerak, har bir bola ota-onasidan meros shaklida ba'zi biologik sifatlarga (tananing tuzilishi, sochning, ko'zning, terisining rangi, bo'y-basti va boshqalar) ega bo'lgan holda dunyoga keladi. Bularning barchasi

jismoniy xususiyatlarga kiradi. Bulardan tashqari oliy nerv faoliyatining xususiyatlari ham tushuniladi. Bu esa fiziologik xususiyat hisoblanadi.

Inson kamolotiga ta'sir etadigan omillardan yana biri bu muhitdir. Muhit deganda kishiga hayajonli ta'sir etadigan tashqi voqealar majmuasi tushuniladi. Bunga tabiiy muhit, ijtimoiy muhit, oila muhiti kiradi. Shular bilan birga muhit - oila sharoiti ham katta ta'sir kuchiga ega. Chunki bola ko'z ochib ota-onasini, qarindosh uru'ini ko'radi. Bola kamolotida ijtimoiy jamiyat muhit bo'lib hisoblanadi. Chunki bu yerda ishlab chiqish munosabatlari va ularni tartibga solib turadigan ijtimoiy qonun-qoidalar alohida ta'sir qiladi. Bu xil munosabat natijasida odam bolasi hayot tajriba va bilimlarini egallaydi. Inson kamolotida ijtimoiy muhitning ta'siri turli tarixiy davrda turlicha bo'ladi, turli sotsial guruhlarga ham turlicha ta'sir etadi.

Bizga ma'lumki, komil inson shaxsini tarbiyalashda yuqoridagi omillardan tashqari yana bir omil, ya'ni jamoaning roli ham katta hisoblanadi. Chunki jamoa har qanday bola tarbiyasini to'g'ri yo'lga soladi. Masalan, guruh jamoasini oladigan bo'lsak, agar shu sinfda bir yomon o'quvchi, ya'ni xulqi, tarbiyasi jihatdan yomon bo'lsa, shu guruh jamoasi unga asta-sekinlik bilan o'z ta'sirini albatta o'tkazadi. Ya'ni qanday yo'llar bilan degan savol tushunilish mumkin. Masalan, tadbirlar yoki sayohatlar orqali. Komil inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati juda katta. Azal-azaldan bizgacha ota-bobolarimizdan qolgan o'lmas maqollarimizdan birini shu o'rinda keltirib o'tsak: "Aqlni beaqlardan o'rgan". Ushbu maqol zahirida bir qancha ma'nolar bor. Ya'ni jamoada har xil bolalar bo'lib, ular bir-biriga qarab ham o'zlaridagi yomon xulqlarni yuqotadilar. Bu xislatlar esa ularning komil inson bo'lib tayyorlanayotganidan darak beradi.

8-MA'RUZA. Oila va jamoatchilik bilan olib boriladigan tarbiyaviy ish metodikasi

Reja:

- 8.1. Mamlakatimizda oilalarga ko'rsatilayotgan e'tibor.
- 8.2. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish.
- 8.3. Ota-onalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: Oila – tarbiya o'choi. Oila – jamiyat negizi. Oila va jamiyat – mohiyatan bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Oila tarbiyasi. Oila, ta'lim muassasasi va mahalla hamkorligi. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish. Ota-onalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish. Ota-onalarga pedagogik bilim berish. Ota-onalar uchun ma'ruza.

8.1. Mamlakatimizda oilalarga ko'rsatilayotgan e'tibor.

Tarbiya jarayoni ishtirokchilari sa'y-harakatlarini birlashtirish maksadida 1993 yilda ishlab chikilgan "Oila, mahalla, o'quv bilim yurti hamkorligi" Konsepsiyasi yoshlarni istiqbol oylariga sadoqatli, ma'naviy barkamol, vatanparvar etib tarbiyalashda keng jamoatchilik faoliyatini muvofiqlashtirish borasida ma'lum dasturilamal buldi.

Mamlakatimizda keyingi yillarda qabul qilingan ta'lim va tarbiya turrisidagi qator me'yoriy hujjatlar, jumladan O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" bozor iqtisodiyoti sharoitlarida muvaffaqiyatli ishlay oladigan, mustaqil fikrlovchi kadrlarni tayyorlashda oila, mahalla va o'quv bilim yurti nufuzini yanada yuqori poonaga kutarishni taqozo etadi.

Zero, ta'lim-tarbiyani takomillashtirishda ham davlat bosh islohotchidir, birinchi Birinchi Prezidentimiz ta'kidlaganidek, birinchidan, yosh avlodga o'zligimizni, muqaddas an'analarimizni anglash tuyg'ularini, xalqimizning ko'p asrlar davomida shakllangan ezgu orzularini, jamiyatimiz oldiga bugun qo'yilgan oliy maqsad va vazifalarni singdirish;

Ikkinchidan, jamiyatimizda bugun mavjud bo'lgan hurfiylikdan qat'iy nazar yoshlarni jipslashtiradigan, xalqimiz va davlatimiz daxlsizligini asraydigan, el-yurtimizni eng yuksak maqsadlar sari chorlaydigan yagona g'oya — milliy mafkuraga sadoqat ruvida tarbiyalash;

Uchinchidan, yoshlarni baynalmilal jahon xamjamiyatida, xalqaro maydonda O'zbekistonga munosib hurmat bildirish uchun intilish ruvida tarbiyalash;

To'rtinchidan, yosh avlodni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat, yuksak odamiylik va insoniy fazilatlar ruvida tarbiyalash;

beshinchidan, yosh avlodni ulu ajdodlarimizning munosib vorislari ekanliklari, ayni vaqtda jahon va zamonning umumbashariy yutuqlarini egallash ruvida tarbiyalash O'zbekistonda talaba-yoshlarni tarbiyalashning eng dolzarb masalasidir.

Davlatimiz rahbari ko'rsatib berganidek, ta'lim-tarbiya sohasidagi islohotlar:

birinchidan, ijtimoiy-siyosiy iqlimga ijobiy ta'sir ko'rsatishga, umuman mamlakatdagi mavjud muhitni butunlay o'zgartirishga;

ikkinchidan, insonning hayotda o'z o'rnini topishini tezlashtirishga;

uchinchidan, jamiyatda mustaqil fikrlovchi erkin shaxsni shakllantirishga;

to'rtinchidan, insondagi mavjud salohiyatni to'la ro'yobga chiqarishga;

beshinchidan, umumiy va maxsus bilimlarga ega, ongli, tafakkuri ozod, zamonaviy Duneqarash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga voris bo'lgan, kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etadigan komil insonlarni tarbiyalashga qaratilgan.

Mazkur Konsepsiyada taraqqietimizning ma'naviy-aхлоqiy negizi milliy va umuman insoniy qadriyatlar uyunligi ekanligi e'tirof etildi, milliy va umuminsoniy tarbiyaning quyidagi o'zaro aloqalari, uyun yo'nalishlari belgilab olindi.

Milliy tarbiya yo'nalishi orqali yoshlarda o'zlikni anglash, vatanparvarlik, milliy fuyyp, millatlararo muloqot madaniyati, milliy mafkuraviy onglilik, milliy odob, fidoyilik fazilatlarini shakllantiriladi.

Umuminsoniy yo'nalishda huquqiy, iqtisodiy, jismoniy, aqliy, estetik, ekologik, gigienik va boshqa tarbiya yo'nalishlari amalga oshiriladi. Bu Konsepsiya milliy davlatchilik va jamiyat qurilishi talablari asoslilikini ta'minlaydi.

Konsepsiyada oilaga alohida e'tibor qaratildi. O'zbekistonda 1998 yil "Oila yili" deb e'lon qilinishi oilaning tarbiyaviy rolini yanada kuchaytiradi. qayd etilgan masalalar jamiyatimiz, xalqimiz, davlatimiz taqdiri va uning dunyo miqyosidagi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy salohiyatini shakllantirishda oyat katta ahamiyatga ega ekanligiga O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 26 martda qabul qilingan "Ijtimoiy-ma'naviy muhitni yanada solomlashtirish, diniy aqidaparastlikning oldini olish chora-tadbirlari to'risida"gi 130-sonli qarori misol bo'la oladi.

SHuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'risida"gi qonunining 30-moddasida "Voyaga etmagan shaxslarning ota-onalari yoki qonuniy vakillari shaxsning qonuniy huquqlari va manfaatlarini himoya qilishlari shart hamda ularning tarbiyasi, o'quv muassasasigacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-xunar ta'limi olishlari uchun javobgardirlar", deb belgilab qo'yilgan.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning 3.2 bandida esa ta'lim oluvchilarning o'qishi, turmushi va dam olishi uchun shart-sharoitlar yaratish borasidagi vazifalar hal etilishida

jamoatchilik boshqaruvini rivojlantirishga alohida e'tibor berilgan. Bu "Oila, o'quv bilim yurti, mahalla hamkorligi" bugungi kunning ma'naviy, ma'rifiy, mafkuraviy, tarbiyaviy zarurati ekanligini bildiradi. YOsh avlodni ma'naviy-a hloqiy tarbiyalashda xalqimizning boy milliy, madaniy, tarixiy an'analariga, urf-odatlariga hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali, zamonaviy pedagogik texnologiyaning ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etilishi, shaxsni tarbiyalash va uni har tomonlama kamol toptirishning ustuvorligini ta'minlash; umumiy hamda milliy pedagogik madaniyatni oshirish; mamlakatimiz fuqarolari orasida milliy mafkuraviy tarbiya ishlarini takomillashtirish "Oila, mahalla, o'quv bilim yurti hamkorligi" Konsepsiyasining asosiy maqsadidir.

O'zbekistonda ro'y berayotgan uzgarishlar "Oila, mahalla, o'quv bilim yurti hamkorligi" yo'nalishidagi shaxs tarbiyasida oila, ota-ona, mahalla, o'quv bilim yurtining asosiy vazifalarini mazmunan yangilab hayotga tatbiq etishni taqozo qiladi.

8.2. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish.

O'quv yurtining oila va keng jamoatchilik bilan aloqasi guruh rahbari orqali amalga oshiriladi. Guruh rahbari ota-onalar bilan olib boradigan ishlariga quyidagi vazifalarni hal qiladi:

1. Ota-onalar bilan yaqindan aloqa o'rnatadi va aloqani doimo mustahkamlab boradi;
2. Talabaga nisbatan o'quv yurtining va oilaning yagona talablar qo'yishga erishadi;
3. Guruh ota-onalar jamoasini tashkil etib, ularning guruhdagi tarbiyaviy ishlariga faol qatnashishlarini ta'minlaydi;
4. Ota-onalar o'rtasida pedagogik bilimlarni tarqatadi va ularning pedagogik madaniyatini yuqori darajaga ko'taradi;
5. Guruhga otaliq qilayotgan tashkilotlar, oila va o'quv yurtiga yordam beruvchi tashkilotlar bilan aloqa o'rnatadi va ularni guruhdagi tarbiyaviy ishlarga jalb qiladi.

Guruh rahbarining talabani yaxshi tarbiyalashdagi oila va jamoatchilik bilan hamkorligining muvaffaqiyati ularning bola bilan qilayotgan ishlari haqida bir-birlariga qanchalik ko'p, aniq va muntazam xabar berib turishlariga bog'liq. Ana shu maqsadda guruh rahbari oilaga bir qator tizimli axborotlar berib turishi kerak:

- Talabaning o'quv mehnatiga tavsifnoma, o'qishdagi muvaffaqiyati va muvaffaqiyatsizligi, ularning sabablari, olayotgan baholari.

- Talabanning ijtimoiy faolligi haqida axborotlar, talabaning jamoa hayotidagi ishtiroki nimalardan iborat ekanligi, jamoat topshiriqlari va vazifalarning bor-yo'qligi, sababi, ularga o'zining munosabati.

- Talabaning o'z o'rtoqlari, o'qituvchilari bilan munosabatida vujudga kelgan h olatlarning harakteri, o'quv yurtidagi munosabatlarnig doirasi.

- Talabaning ayrim xatti-harakatlarini tahlil qilib, ularga pedagogik izohlar berish. Oilaga talaba tarbiyachi haqida maslahat va tavsiyalar. Oila ham o'z navbatida farzandi haqida o'z mulohazalari, ko'zatishlari yuzasidan guruh rahbariga quyidagi mazmunda ma'lum axborotlar berib borishi mumkin:

- Farzandi uyga berilgan vazifalarni qanday bajaradi, unga sarflaydigan vaqti, dars tayyorlash tartibi, mustaqillik darajasi.

- Belgilangan kun tartibining bola tomonidan bajarilishi.

- Talabaning o'quv yurti haqidagi hikoyalari, taassurotlari, gaplari, guruh hayotidagi turli voqealarga baholari.

- Ota-onaning ayrim o'qituvchilardan, guruh rahbaridan, o'quv yurti rahbarlaridan iltimoslari va takliflari.

Guruh rahbari bilan oila o'rtasidagi bu xildagi o'zaro xabarlashuvlar talabani to'la o'rganishga, ta'lim va tarbiyada shu talaba uchun eng maqbul tarbiya va ta'sir vositasini topishga yordam beradi. Guruh rahbari o'z ko'zatlari, oiladan olgan axborotlari natijasini kundalikka yozib borsa, undagi to'plangan ma'lumotlarni vaqti-vaqtida o'rganish bilan shularga asoslanib tegishli xulosalar chiqarsa, bola xulqini va fazilatlarini yaxshilash yo'llari, keyingi rejalarni belgilasa, erishilgan darajani hisobga olib yangi pedagogik talablar qo'yib bo'lsa, tarbiya albatta samarali natija beradi.

Guruh rahbarining ota-onalar bilan olib boradigan ishlari tajribasida shaxsiy, guruh-guruhli va ommaviy kabi shakllar keng tarqalgan. Ayniqsa, uning ota-onalar bilan olib boradigan ommaviy ishlari bu sohadagi faoliyatining asosiy yo'nalishidir. Chunki bu barcha ota-onalarni birlashtiradi hamda ularni o'quv yurti talablari bilan tanishtirish, jamiyatning tarbiyadan ko'zatadigan maqsadlari, ota-onaning vazifalari, tarbiyani amalga oshirish yo'llari, uslub va shakllari haqida bilim berish, guruh hayotidagi o'zgarishlar, rejalari haqida maslahatlashish uchun pedagogik ma'ruzalar tashkil etish ilmiy anjumanlar, "ochiq eshik" kunlari, savol-javob kechalari, ota-onalar majlislari o'tkazish ommaviy ishning turlaridir.

Guruh rahbarining tajribasida ota-onalar majlislari keng tarqalgan va qaror topgan ish shaklidir. Bu majlislar guruh ota-onalar jamoasining yuqori organi sifatida o'z qarorlari bilan guruhdagi, oiladagi va turar joylardagi amalga oshiriladigan tarbiyaviy ishlarning vazifasini va yo'nalishini belgilab beradi.

Guruh ota-onalar majlislarining bir necha xili mavjud: guruhdagi tashkiliy ishlar bilan bolliq majlislar, ota-onalarga pedagogik ma'lumot berishga baishlangan majlislar, munozara shaklidagi majlislar, yarim yillik yoki yil yakuniga baishlangan majlislar. Bu majlislarning har biri o'z maqsadiga tayyorlash va o'tkazish tartibiga ega.

Tashkiliy masalalar bilan bolliq guruh ota-onalari majlisida odatda ota-onalar guruhi saylanadi, ish rejalari tasdiqlanadi, ota-onalar o'rtasidagi vazifalar taqsimlanadi.

Ko'pgina o'quv yurtidagi guruh rahbarining ota-onalar bilan olib borayotgan ishlari tajribasida savol-javob kechalari, maslahatlar va munozaralar ham vujudga kelmoqda. Maslahatlar ko'proq shaxsiy ish shakli bo'lib, unga guruh rahbari ota yoki onaga farzandini tarbiyalashdagi qiyinchiliklarni bartaraf etish va boshqa masalalar yuzasidan aniq maslahatlar beradi. Guruh rahbari o'zining shaxsiy suhbatini, oilani o'rganish va ko'zatish asosida to'plagan ma'lumotlarni ota-onalar bilan o'tkaziladigan ishlarni hisobga olib boradigan maxsus jurnaliga yozib borishi oyatda muhim. Agar bu xil jurnalni guruh rahbarlari har yili muntazam holda yuritib borsa, u tarbiyaviy ta'siri yaxshilashning muhim vositasiga aylanadi.

8.3. Ota-onalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish.

Guruh rahbari ota-onalar bilan ish olib borishda ishlashning xilma-xil shakl va metodlaridan foydalanishi lozim. Ota-onalar bilan ishlashga shaxsiy ishlar jamoa bilan birgalikda olib borilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Biz quyida ota-onalar bilan ishlashning asosiy shakllari bilan tanishib chiqamiz :

1. Talabalarning uylariga borish – bu oila bilan aloqa qilishning eng samarali shakllaridan biridir. Bunda guruh rahbari talabaning ota-onasi, uning yashash sharoiti, moddiy imkoniyatlari bilan tanishishga imkon topadi.
2. Ota-onalarni o'quv yurtiga chaqirish. Bundan maqsad, faqatgina talabalarning xulqi, savodliligi va boshqa xususiyatlari bilan ota-onani tanishtirish emas, balki shu bilan birgalikda ota-onalarga pedagogik va ruhiy maslahatlar berib, ularga talabani oilada tarbiyalashlariga yordam ham qilishdir.

3. Ota-onalar bilan ishlash. Bu esa talabaga chaqiriqlar yoki maxsus da'vatnomalar orqali amalga oshiriladi.
 4. Ota-onalar guruh majlisini o'tkazish. Bu shakldagi aloqa maxsus ish rejasi orqali amalga oshiriladi.
 5. Ota-onalarni maxsus pedagogik va psixologik bilimlar bilan qurollantirish maqsadida ular bilan suhbat va ma'ruzalar o'tkaziladi.
 6. Savol-javoblar kechasi. Ishning bu shakli guruh talabalarning xususiyati, harakterini yaxshiroq o'zlashtirish imkonini beradi.
 7. Ota-onalarning tarbiya borasidagi ilor tajribalar bilan fikr almashish, o'rtoqlashish. Bu narsa quyidagi mavzuda bo'lishi mumkin:
 - a) yoshlarni qanday qilib mehnatga tayyorlash mumkin?
 - b) talabaning kundalik rejimi haqida.
 - v) "Ota-onalarning obro'si" haqida, "Oilada yoshlarga axloqiy tarbiya berish" va hokazolar to'risida anjumanlar o'tkazish.
 8. O'quv yurti qoshida ota-onalar universitetlarini tashkil etish va bu universitetlardan tizimli ish olib borish:
 - a) ota-onalarni tarbiya sohasidagi adabiyotlar bilan tanishtirish.
 - b) "Ota-onalar, sizlar uchun" degan mavzuda og'zaki jurnal.
 - v) faol ota-onalarning tarbiyaviy ish tajribalari bilan boshqa guruh rahbarlarini tanishtirish kabi ishlar olib borilishi lozim.
- Guruh rahbarining ota-onalar bilan olib boradigan ishlari oyat keng, ko'p qirrali bo'lib, bu ishlar faqat guruh va o'quv yurti miqyosi bilan cheklanmaydi, aksincha turar joylardagi va talabaning ota-onasi ishlab turgan korxonadagi jamoatchilik bilan ham yaqin aloqada bo'lishni taqozo etadi.
- Bizning yosh avlod xalkimizniig inkilobiy, mehnat, jangovar an'analarini uzlashtirib, uziga katta avlodning eng yaxshi fazilatlarini — goyaviy e'tikod va matonatni, Vatanga muxabbatni, uning igkisodiy, siyosiy va jangovar kudratini mustahkamlashda ishtirok etishga intilishni singdiribgina uz bobolari va otalari ishini davom ettira va kupaytira oladi. Bu ishda ota-onalar ayniksa muhim urin tutishlari kerak.⁵
- Buni barcha guruh rahbarlari nazarda tutishlari muhimdir, Bunda shaxsning huquqiy etukligi shaxs ijtimoiylashuvining maxsuli ekanligini har bir oilaga tushuntirish goyat muhimdir. Oila shaxs uchun uning ijtimoiylashuv jaraeni ruy beradigan, uning a hloki, duiyokarashi asoslari va hokazolar tarkib topadigan dastlabki va ni hoyatda mu him a hamiyatga ega bulgan jamoadir.
- Oila boshka tarbiyaviy muassasalardan farkli pavishda odamning butun hayoti davomida uning barcha tomonlariga, kirralariga ta'sir kursatishga kodirdir va odatda ta'sir kursatadi. Oila tarbiya vazifasining bu ulkap mikyosi uning mafkuraviy va psixologik ta'sir kursatiishning chuqur uziga hosligi bilan uygunlashib ketadi. Bu esa uni oliy darajada ta'sirchan kilibgina kolmay, shu bilan birga sha hsni shakllantirish jarayonining zarur buginiga ham aylantiradi.
- Oilanipg yuksak tarbiyaviy imkoniyati shaxslar va ota-onalarning uziga hos hususiyatlari: kon-karindoshligi, muhabbati, yakinligi, ishonchi, burch hissi, obruliligi va hokazolar bilan ta'minlanadi. Uz farzandining barcha zaif va kuchli tomonlarini yurgakdagi chogidan biladigan, uning kalbidagi eng kichik harakatni ham sezadigan va tushunadigan, unga ta'sir

⁵ Рахимжонов Н. "Ёшлар иқтисодий тафаккурини шакллантиришда оиланинг роли" Т., 2005 (Б.М.И.)

etishni biladigan onadan va otadan ya hshirok. kim ham ularni ezgulikka, mehnatsevarlikka, dustlikka, muhabbatga urgata oladi!

Ma'lumki, xilma-hil faoliyat sharoitida shaxsning kobiliyatlari eng samarali rivojlanadi, uning ijodiy imkoniyatlari ochiladi, shaxsni oiladan boshka kaerda ham faoliyatning hilma-hil turlariga jalb etish mumkin. Oilaviy tarbiyaning kimmatliligi va ahamiyati yana shundaki, kichik shaxslik paytida oilada egallangan narsalar bir umr saklanib koladi. Xuddi shuning uchun ota-onalarning shaxslarni har tomonlama tarbiyalash majburiyati konuniy tarzda belgilab kuyilgan.

Guruh rahbarlari ota-onalar bilan birgalikda tarbiyaviy ishni tashkil etar zkanlar, eng yangi psixologik-pedagogik tadkikotlar ma'lumotlarini e'tiborga olishlari ham muhimdir, ularga muvofiq usib kelayotgan kishi shahsini shakllantirishga oilaning kushadigan hissasi turli yosh boskichlarida turlicha buladi va tulkinsimon uzgaradi. Dastlabki 3 yil ichida u ayniksa kuchli buladi, shundan keyin oilaviy ta'sirning muayyan darajada barkarorlashuvi davri boshlanadi. **Uning** navbatdagi chukkisik» odatda mahabgacha yosh tugaydigan paytga tugri keladi, shundan keyin tahminan usmirlik davrigacha u zaiflashgandek buladi. Yana ota-onalarning ta'siri ota-onalasilan ajralib, uz oilasini uzguncha ancha kuchayadi.

Psihologik-pedagogik tadkikotlarning ma'lumotlari ba'zan shaxsning imkoniyatlari tugrisidagi barkaror tasavvurlarni uzgartirib yuboradi. Masalan, ych yillik shaxslar olimlar bir necha yil mukaddam tahmin kilganlariga nisbatan ancha chukur idrok etish kobiliyaiga ega, uch yoshli shaxs hozir fakat olti eshli shaxslar kilgan va kilmagan narsalarni bilishi va kilishi mumkinligi kichkintoyini yurishdan oldin suzishga, ona tili bilan deyarli baravar chet tilida gapirishga urganish mumkinligi va hokazolar ma'lum buldi.

Vaholanki, tajribaning kursatishicha, ota-onalar kupincha uzlarini tarbiyaviy ishga tula tayyor deb biladilar va maxsus pedagogik bilimlarni egallashni zarur deb hisoblamaydilar. Ota-onalarning bu husuiyatini tanikli pedagog va psiholog K. D. Ushinskiy uz davrida ta'kidlagan edi. «Tarbiya san'ati, — deb degan edi u, — shunday hususiyatga **egaki**, deyarli barchaga tanish va tushunarli, ba'zilarga esa juda oson ish bulib tuyuladi — odam bu ish bilan nazariy va amaliy jihatdan kanchalik kam tanish bulsa, unga bu shunchalik tushunarli va oson bulib kurinadi. Deyarli hamma tarbiya sabr-tokatni talab etishini e'tirof kilishadi, ayrimlar buning uchun *tugma kobiliyat* va *malaka*, ya'ni kunikma kerak, deb uylaydilar; **lekin** juda kam odam sabr-tokat, tugma kobiliyat va malakadan tashkari yana mahsus bilimlar .kerakligi hakida ishonch hosil kiilish-

Bunday bilimlarniing yukligi oilaviy tarbiyada ko'plab hatolarga olib keladi, guru h rahbari ota-onalar bilan ishlashda buni hisobga olmay iloji yuk.. Bu jihatdan ota-onalarning shaxslarni tarbiyalashdagi kuydagi kiyinchiliklari va xatolarini ajratib kursagish mumkin:

1. Ota-onalarning shaxslar bilan muomalasining yetishmasligi. Ular uzlari, ishlari hakida kam suzlab beradilar, o'quv bilim yurti talabalar jamoasining hayoti, uz shaxssining kizikishlari, uning jamoat ishlari, bu ishga munosabati va ko'rgazmali, ta'sirchan, ommabop, amaliy jihatdan qisqa va lo'nda, estetik jihatdan keng ko'lamli bo'lishi kerak.

Hamkorlikda olib borilayotgan ishlar mahalla hududidagi barcha yoshlar va toifadagi fuqarolarni qamrab olishi hamda ularning kiziqish va intilishlariga mos bo'lishi lozim. Hamkorlik tadbirlarining mavzulari "Sog'lom avlod uchun", "Ota-onangga rahmat", "Odobinga balli", "Sog' tanda sog'lom aql", "Mehr chashmasi", "Qizlar ibosi", "Bir yigitga qirq hunar oz", O'g'lim posbonim", «Hayot—ustoz, xalq—muallim", "O'zbekiston Vatanim manim!", "Milliy burch va mas'uliyat", "Oila saboqlari", "Oila etikasi", "Oila tinch — mahalla tinch", "Mustaqil hayot bo'sag'asida", "Askarlik — yigitlik o'quv muassasasi",

"Oila ba hti — Vatan ba hti", "Sportchi oila", "Oilamiz ohanglari", "Vatan ostonadan boshlanadi", "Biz kimmiz" kabi tadbirlardan iborat bo'lishi mumkin.

Joriy qilingan jamoatchilik kengashi o'z faoliyati to'risida mahalla ahliga har chorakda bir marotaba hisobot beradi. Zarurat tilganda o'quv-tarbiya muassasalari, mahalla faollari, mahalla hududida joylashgan tashkilot, kor hona va idoralarning ta'lim-tarbiya yuzasidan olib borilayotgan ishlari to'risida hisobotlarini tinglab, ularga amaliy va nazariy yordam berishi ish samarasiga va uning izchilligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

9-MA'RUZA. O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash

Reja:

9.1. O'quvchilarning bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifasi

9.2. O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo'llay olishlarini hisobga olish.

9.3. O'quvchilarda o'quv mehnatiga javobgarlik va mas'ullik hissin tarbiyalash.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: *bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari, o'qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyati, nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo'llay olish, maktabda ta'lim tarbiyani to'ri yo'lga qo'yishga boliq.*

9.1. O'quvchilarning bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifasi

O'quvchilarning bilim faolligini taraqqiy ettirishda sinf rahbarining vazifasi quyidagilardan iborat :

1. Bilimga qiziqish va muhabbat uyg'otish.

Bola bilimiga qiziqmasdan turib, o'qishga intilmaydi, muvaffaqiyatli o'qiy olmaydi. Bolada o'z kuchiga va qobiliyatiga ishonch hosil etish, o'qishga jalb etish, ilk yutuqlari uchun rag'batlantirish ayniqsa ahamiyatlidir. Boladagi o'ishga qiziquvchanlik qiyinchiliklarni engishga, faolligini oshirishga, ishonch uyg'otishga va mustaqilligi kamol topishiga olib keladi.

2.O'quv mehnatiga ongli munosabatda bo'lish va unga mas'uliyat bilan endashish.

O'quv mehnatiga ongli munosabatda bo'lishlik ta'limning ijtimoiy, o'qishning shaxsiy ahamiyatini tushunish demakdir. Sinf rahbarlari o'quvchilarga ularning bosh vazifasi– o'qish ekanligini tushuntirishi kerak. O'qishga mas'uliyat hissi, faqat Vatan oldidagi burchgagina emas, keng ijtimoiy qamrovli – jamoa, o'qituvchilar , ota–onalar va o'z oldidagi mas'uliyat , ularning fikrlari, ma'qullashlarini eshitishga intilish, sinf o'quv jamoasida munosib o'rinni egallashga ham tegishlidir.

3. O'quv madaniyatini oshirish.

O'zlashtirishning past bo'lishi aksariyat hollarda, o'quvni tizimli va rejali olib borish iqtidori va ko'nikmasining bolalarda shakllanmaganligidan kelib chiqadi.

Sinf rahbarining va fan o'qituvchilarning asosiy vazifasi har bir o'quvchining faoliyatini quyidagi shartlar asosiga qurish bilan bog'liq :

1. Faoliyati reja asosiga qurish.

2.Qunt bilan ishlash.

3. Pala–partishlikka yo'l qo'ymaslik, saranjomlikka o'rganish.

4. Bilim sifatini oshirish.

5.Qiyinchiliklarni engish.

6. O'quv mehnatida muayyan rejimga itoat etish.

Bu degani o'quv mehnatini o'quvchining dam olishi bilan to'g'ri almashtirib borilishidir.

7.O'qishda o'rtoqlarcha o'zaro ěrdam uyushtirish.

O'rtoqlarcha o'zaro ěrdam sinfda ulgurmovchilikning oldin oladi, sinf jipsligini oshiradi, jamoatchilik ruhining shakllanishiga olib keladi.

8.Sinf o'qituvchilari bilan hamkorlik.

Sinf rahbari ta'lim–tarbiyaviy ishlarni yakka o'zi emas, balki shu sinfda dars beruvchi boshqa o'qituvchilar bilan hamkorlikda olib boradi.

Endi bevosita ana shu ishlar mazmuni bilan tanishib chiqamiz.

Sinf rahbari tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jaraēnida o'qish nafaqat har kimning shaxsiy ishi, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ish ekanligini o'quvchilarga tushuntirib boradi. Mustaqil davlatimiz , butun xalqimiz maktab dagohidam chuqur bilimli, haētga har tomonlama tayěrlangan kishilarning etishib chiqishini kutmoqda. Bular haqida sinf majlislarida, har bir o'quvchi bilan alohida ěki bir guruh o'quvchilar bilan o'tkazilgan suhbatlarda, turli tarbiyaviy tadbirlarda sinf rahbari batafsil gapirib beradi. O'qish bu jiddiy mehnat ekanligini va bunga astoydil ěndashish, katta mas'uliyat bilan qarash kerakligi bolalarga tushuntirib boriladi.

Bilim –takrorlash mevasidir, – degan edi Abu rayhon Beruniy. Sinfda va uyda ko'p va jiddiy ishlaydigan bolalar, odatda o'qishda va mehnatda katta muvaffaqiyatlarga erishadilar. Har qanday muvaffaqiyatning zamirida tinimsiz mehnat ětadi. Bolalarni o'qishga mas'uliyat bilan qarash ruhida, ko'chirib olishga qarshi nafrat ruhida tarbiyalash kerak.

Sinf majlislarida vaqti–vaqti bilan mazkur masalalar butun mazmuni mohiyati bilan muhokama qilinishi, shu orqali o'quv mashg'ulotlariga loqaydlik bilan qaraydigan o'quvchilarga sezilarli ta'sir o'tkazish kerak.

Sinfning o'zlashtirish masalasi atrofida jamoatchilik fikrining shakllanishi, bu borada sinf devoriy gazetasi imkoniyatlaridan foydalanish yaxshi natijalar beradi.

O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda qo'llay bilimlarini hisobga olish ayniqsa muhimdir. Bu tajriba juda ko'p maktablarda muvaffaqiyatla qo'llanilib kelinmoqda. O'quvchilarga biror bir fan bo'yicha ko'rgazmali quro ěki biror jihoz yasab kelish buyurilidayuiyu Bunda Agar tirishsang, bu sening qo'lingdan keladi degan gapni uning qulog'iga quyish kerak. Buni o'quvchi nafaqat odddiy topishirq , balki o'qituvchining ishonchi sifatida ham etarli nazariy bilimga ega bo'lishi kerak. o'quvchi topshiriqni puxta qilib bajarishi uchun u ěki bu fan asoslarini o'rganishga, o'z bilimini chuqurlashtirishga harakat qiladi, o'zi yasaētgan o'quv quroliga, ushbu fanga nihoyatda qiziqib qoladi. Shu bilan birgalikda har bir yasalgan narsa zamirida mehnat ětganligini his qiladi, sinf va maktab jihozlarini avaylashga o'rganadi.

Maktab o'quvchilarning bilimga qiziqishi ularning haētiy ehtiějlarigap bevosita bog'liqdir. Maktab hovlisidagi bog', tokzor, issiqxonada o'tkaziladigan amaliy jaraēn–daraxtlarni butash, ulargi payvand solib, tok kesish, daraxt o'tkazish, issiqxonalarga pomidor, sabzavotlar etishtirish qoidalari o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. Bu hol ularni botanika , geometriya, jo'g'rofiya, mehnat fanlariga havas, ularni sevib o'rganishga rag'bat uyg'otadi. Axir, yuqoridagi fanlardan chuqur bilim va malaka hosil qilmay turib, mazkur ishlarning mohir ustalari bo'lib etishish mumkinmi ? Bolalarga ijtimoiy fanlarga qiziqishni orttirish uchun ularni turli madaniy–ma'rifiy tadbirlarga tortish ahamiyatlidir. Xuddi

shuningdek, fizika, ximiya, biologiya, tarix, mehnat, astronomiya, chet tili fanlari ham o'quvchilarda havas uyg'otadigan juda katta haëtiy amaliy imkoniyatlarga egadir. Bilimga bo'lgan qiziqishni shakllantirish va o'stirishda sinflarni, o'quv xonalarini va maktab binosini jihozlash ham katta ahamiyat kasb etadi, o'quvchilarda turli qarashlar, did, dunëqarashni shakllantiradi, estetik zavq uyg'otadi, tegishli ma'lum sohalarga havas uyg'otadi.

Bugungi kunda turli fanlar bo'yicha qiziqarli adabiëtlar nashr qilinmoqda: Mashhur kishilar haëtidan, Qiziqarli matematika, Qiziqarli jo'g'rofiya, O'simliklar haëti, Bizni o'rab turgan olam, Tapximizga bir nazar va hokazo ilmiy–ommabop turkumdagi bu kitoblar o'quvchilar qo'liga berilsa, ular haëtida albatta burilish yasashi turgan gap.

Guruh rahbarining faoliyati ko'p qirrali va sermazmundir. U o'zi rahbarlik qilayotgan sinf o'quvchilarini tarbiyalash bilan bir qatorda o'quv yili yoki chorak davomida nimalar qilish kerakligi bolalar hayotini nima bilan band qilish va tanlangan ish turini qanday amalga oshirishni bexato aniqlash kabi ancha murakkab muammoni echadi. Bu borada guruh rahbariga turli xil manbalar yordam beradi.

Bolalarni o'rganish ularga tarbiya va ta'lim berish sifatini oshirishga bo'ysindirmoi lozim. O'quvchilarni muntazam tarzda o'rganish asosida boshlanich jamoaga hamda alohida o'quvchilarga tarbiyaviy ta'sir etishining yanada samarali usul va metodlarini tanlab olishga ijodiy yondashish mumkin bo'ladi.

O'quvchilarning individual xususiyatlari, mayllari hamda qiziqishlarini qayd qilib borish bilangina cheklanib qolish noto'ri bo'lur edi. Bu o'rganish asosida o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, bular bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishni tashkil etish muhimdir. O'z o'quvchilarini yaxshi o'rganish demak, tashqi tomoniga emas, balki ular hulq atvor sabablarini o'rganishga e'tibor bermoq darkor.

O'quvchilarni tabiiy hayot va ish faoliyati sharoitida o'rganish.

O'quvchi ta'lim jarayonida ijtimoiy foydali maslahatga va jamoat ishiga o'rganishi lozim. O'quvchilarning o'qituvchi va o'quvchilar jamoasi bilan, ota-onalar va tevarak atrofidagi kishilar bilan kirishadigan munosabatlarini o'rgatish juda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu munosabatlar jarayonida shaxsning yanada to'la ochiladi. O'quvchilarni tibbiy ish va kundalik hatti harakat jarayonida o'rganish o'quvchiga haqiqiy baho berishga yordam beradi.

Guruh rahbari pedagoglar, ota onalar va o'quvchilarni o'zaro bolovchi shaxs sifatida barcha tomonlarining nuqtai nazarini hisobga olishi, harakatlarni bir markazga birlashtirish, o'zaro aloqalarning to'ri bo'llshiga ta'sir o'tkazish va ayni vaqtda o'zning pozistiyasini aniq ta'minlay olishi kerak. Mana shu fazilatlar guruh rahbarining tarbiyaviy ishlari samarasini oshirishga va uning muvaffaqiyatini ta'minlashga garov bo'ladi. Guruh rahbari o'quvchilarga puxta bilim berishga, ularni fikrlash qobiliyatini faollashtirishga hamisha amxo'rlik qilib boradi. Xatto o'zlashtirish yuqori bo'lgan sinflarda ham bolalarda ilmga bo'lgan qiziqish va muhabbatna o'stirishga, ta'lim sifatini oshirishga harakat kilish zarur.

Ba'zi ayrim maktablarda yuqori o'zlashtirishga erishishga o'quv, didaktik masala sifatida maktabda ta'lim tarbiyani to'ri yo'lga qo'yishga boliq bo'ladi. O'qish jarayonida bolalarda mehnastavarlik, dikqatni, matonat kabi sifatlarni tarbiyalash bilimni muvaffaqiyatli o'zlashtirishga yordam beradi.

1. O'quv mehnatiga ongli munosabatda va unga ma'lumot bilan yondashish hissini tarbiyalash bilimning sifatli bo'lishi bolaning o'qishga bo'lgan intilishi, qiziqishiga ularning harakatchangligiga, diqaqatiga faoliyatiga tashabbuskorligiga, mustaqilligiga boliqdir. Bunday sifatlarni o'quvchilarda shakllantirish, ularga o'quv mehnatining ijodiy ahamiyati tushuntirish va o'quv mashg'ulotlariga mas'uliyat bilan yondashish o'quvchilardan talab etish

guruh rahbarining faoliyatiga muhim o‘rin egallaydi. Sinf raxbari ular oldida o‘qish bolalarini ochib berishga harakat qiladi. Bunga esa ularning o‘qishdagi har bir yutiini ijtimoiy foydali mehnat bilan bolanish o‘qish bilan hayot o‘rtasidagi mehnat faoliyati o‘rtasidagi aloqali ko‘rsitish vatanni himoya qilish hissasini tarbiyalash orqali erishiladi.

2. Har narsani bilishga qiziqish va bilimga muhabbat uyotish.

Bola bilimga qiziqmay turib, o‘qishga intilmay turib, muvaffaqiyatli o‘qiy olmaydi. Birinchi navbatda qiyinchilik bilan o‘zlashtirilgan fanlariga nisbatan bolaning qiziqishini uyotish kerak. Boladagi o‘qish mehnatiga nisbatan, mehnatga nisbatan havas va qiziqish o‘qishdagi qiyinchiliklarni engishga, bilim faoliyatini oshirishga qiziquvchanlik va mustaqilligini kamol topishiga olib keladi.

Bolalarda mehnastevarlik, diqqatni, matonat kabi sifatlarni tarbiyalash O‘zlashtirishning past bo‘lishi aksariyat, o‘quv mehnatini sistemali va rejali olib borish iqtidorli bolalarda shakllanadigan kelib chiqadi.

Guruh rahbarining va o‘qituvchining asosiy vazifasi har bir o‘kuvchining fikrlashga o‘rnatishdan iboratdir. Ayniqsa bolalarda o‘qish qiyinchiliklarini engish, tushunib o‘qish va kitob bilan mustaqil ishlash uy vazifalarini bajarishda rioya qilishni olgan bilimlarni, amalda qo‘llash kabi bilim olish uchun zarur bo‘lgan sifatlarini shakllantirish katta ahamiyatga egadir. O‘quvchilarniyag aqliy va jismoniy taraqqiy etishga madaniyatli bo‘lib harakat qilish va hamisha bu haqda amxo‘rlik qilish lozim.

4. O‘quvchilarni o‘quv mehnatida muayyan rejaga itoat etishga o‘rgatish.

O‘kuv mehnati bilan dam olishni to‘ri almashtirib borish, tashkiliy ravishda uy vazifalarini bajarish ta‘lim samaradorligini oshiradi. o‘quvchilar rejimga itoat etishlarini o‘qituvchi, guruh rahbari va ota-onalar muntazam ravishda nazorat qilib borishlari kerak. SHu yul bilan ularni muvaffakiyatli o‘qishga, o‘quv mehnatada saramjonlikka o‘rganish mumkin.

5. Sinfda o‘qish jarayonida o‘rtoqlarga yordam uyushtirish. O‘rtoqlarga o‘zaro yordam, sinfda ulgurmovchilikni, ikki yillikni va maktabni tashlab ketish hollarining oldini olishga yordam beradi. SHu bilan birga sinfda o‘rtoqlik do‘stlik va bir jamoa bo‘lib shakllanishiga olib keladi.

6. Sinf o‘quvchilari bilan alohida bo‘lishi va yaxshi hamkorlik.

Guruh rahbari ta‘lim-tarbiyaviy ishlarni yakka o‘zi emas, balki shu srshflarda dars beruvchi boshqa o‘qituvchilar bilan hamkorlikda hal etadi. O‘quv ishlarida guruh rahbarining va shu sinfda ishlaydigan boshqa o‘qituvchilarning bir yoqadan bosh chiqarib ishlashi, o‘quvchilarga nisbatan yagona talabni amalga oshirish va o‘quvchilarning bir-biriga o‘zaro yordamlari ta‘lim-tarbiya sifatini oshiradi.

9.2. O‘quvchilarni bilimga bo‘lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo‘llay olishlarini hisobga olish.

Guruh rahbari maktab o‘qituvchilar jamoasi va pedagogika kengashining a‘zosi. Guruh rahbarining burchi juda keng va ko‘p tomonlamadir.

Guruh rahbari ishining asosiy qismi o‘quvchilarni o‘rganish. O‘quvchilar bilim sifatini oshirish hamda ularning tartib intizomini mustahkamlash. Darsdan va sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va ularni o‘tkazish. O‘quvchilarning ota-onalari bilan olib boriladigan ishlar ham guruh rahbarining asosiy vazifalaridan biridir.

O‘quvchilar jamoasi-guruh rahbarining tayanchi. O‘quvchilarni tarbiyalashda guruh jamoasidagi barcha o‘quvchilarning bir-birlariga ta’sirlari katta ahamiyatga ega. Ularni bir-biriga ko‘rsatadigan o‘rnaklari intizomni yaxshilash va mustahkamlashga, ularni xulq madaniyatini, odatini, ko‘nikmasini hosil qiladi.

Guruh rahbari bolalarni odobli qilib tarbiyalashni, ularga andisha bilan gapirishni, maqbul hrakat qilishni o'rgatishi lozim.

Alisher Navoiy «Mahbub-ul-qulub» asarida ta'lim-tarbiya jarayonlarini, vositalarini, axloq-odob talablarini ko'rsatadi. O'z davridagi musulmon maktablarining yutuq va kamchiliklarini tahlil etadi. O'qituvchi odobi va muallimlik kasbi, mudarrislar, maktabdorlar va ta'lim berayotgan fanini va tarbiya jaaryonini sevishi kerak deydi. O'ziga xos o'quvchi jamiyatda obro'li va hurmatga loyiq insondir, deb hisoblaydi. SHogirdlar muallimni hurmat qilishlari, e'zozlashlari zarurligini uqtiradi.

Navoiyning fikricha, ba'zan bir kishi bitta bolaga tarbiya berishga o'jizlik qiladi, muallim esa bir nechta bola-guruh jamoasini tashkil etadi va ilmu-adab o'rgatadi. Bu jarayonda guruh rahbari ko'p mashaqqatlarga duch keladi. SHuning uchun shogirdlar ustoz oldida umrbod qarzdor ekanliklarini his etishlari lozim. SHogird podsholik martabasiga erishsa ham muallimga qulluq qilsa arziydi.

Xaq yulida senga bir harf o'qitmish ranj ila,

Aylamak bo'lmas ado oning haqin yuz ganj ila.

Guruh rahbari o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalar ekan, u o'z faoliyatida quyidagi talablarga rioya qilishi kerak:

- guruh rahbari o'quvchi ota-onasining mansabi, boyligiga qarab bolaga muomala qilmasligi lozim.

- guruh rahbari bolalarga axloqiy normalarni o'rgatishi kerak.

- gerdayishi, manmanlik, ta'magirlik, nodonlik kabi illatlar o'qituvchi axloqiga yod sifatlardir.

- xalq nazarida olim hisoblanadigan o'qituvchilar yomon ishlardan, fisku-fasoddan o'zlarini tiya bilishlari zarur.

Guruh rahbarining ota-onalar bilan to'ri muomala qila olishi murakkab, nozik ish. CHunki hozirgi ota-onalarning ko'pchiligi o'rta yoki oliy ma'lumotli kishilar, ular vaqtli matbuot, televidinie, radio orqali ko'pgina pedagogik axborotlarni bilib oladilar. SHunday vaziyatlar ham bo'ladiki, o'il yoki qiz bola maktabda o'zboshimchalik qiladi, lekin oilada xushyor va gapga quloq soladi, yoki aksincha. Oilada muomalasi qo'pol, o'zboshimcha, maktabda esa o'zini xushmuamola, intizomli tutadi. Buning sababi nimada Bunday holatlarning hammasi uchun bir xil sabab va to'ri javobni topish amri mahol. CHunki har bir holatda uning sabablari turlicha bo'lishi mumkin. Demak, guruh rahbari va ota-onalarning maqsadlari bir hil bo'lsa ham, ularning hamkorligi, bir-birini tushunishi, muomala munosabatlari qarama-qarshiliklarsiz bo'lmaydi.

Guruh rahbarining faoliyati kamol topayotgan kishi shaxsini tarkib toptirishga qaratilgandir. Bu faoliyatning natijalari tarbiyalanuvchining qiyofasida, uning shaxsidagi xususiyatlarida, xarakter va xulq-atvorida o'z aksini topadi. Agar tarbiyachi pedagog nimaga intilayotganini ravshan va aniq tushunilmagan joyda tarbiyalanuvchilar shaxsini takomillashtirishga astoydil intilish bo'lmaydi, balki tarbiyada o'tkaziladigan ish tasodifiy tusga ega bo'lib, buning uchun ajratilgan vaqtni to'ldirish uchungina olib boriladi. Tarbiya faoliyatining maqsadlarini aniq bilmagan va bu maqsadlarni hisobga olmagan holda to'la qimmatli tarbiya yo'q va bo'lishi ham mumkin emas. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsadi jamiyat talablariga boliq bo'lib, bu talablar o'z navbatida ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanish darajasi va jamiyatda yoshlarni o'qitish va tarbiyalash ishlarining hammasi yosh avlodda ma'naviy axloq va e'tiqodni shakllantirishga, ularni Vatanga cheksiz sadoqat ruhida tarbiyalashga xizmat qilishi lozim.

YOshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash tuzimini takomillashtirishda boshlanich maktab muhim o'rin egallaydi.

Ma'naviy axloqiy tarbiya-ma'naviy ongni bir maqsadni ko'zlab tarkib toptirish, axloqiy tuyularni rivojlantirish hamda xulq-atvor ko'nikmalari va odatlarini hosil qilishdan iborat. Guruh rahbari o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning quyidagi vazifalarini hal etishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 1999 yil 3-sentyabrdagi "Respublika ma'naviyat va Ma'rifat kengashini qo'llab - quvvatlash to'risida"gi Farmoni zahiridagi oyalar, ulardan kelib chiqadigan asosiy maqsadlar, shuningdek, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning "YUksak ma'naviyat -yongilmas kuch" nomli asarida "Ma'naviyat - insonni ruhan poklanish, qalban ulayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi, irodasini bokuvvat, iymon-e'tikodini butun qiladigan, vijdonini uyotadigan bekiyos kuch, uning barcha karashlarining mezonidir" deb ta'kidlashlari xam, ma'naviyatning ustuvorligini yana bir karra tasdiqlaydi.

1) Tuilib o'sgan joyiga, O'zbekiston Respublikasiga yuksak muhabbat tuyularini, uning tabiati va kishilar haqida, Vatanning himoyachilari va mehnat qahramonlari to'risida, otabobolarimiz, ularni dunyo stivilizistiyasiga qo'shgan hissalarini to'risida ko'proq bilishga intilishni tarbiyalash.

2) O'quvchilarda Vatanimizning boy tarixi, shuningdek boshqa mamlakatlar to'risda, tinchlik uchun kurash haqida chet ellardagi bolalar tashkilotlari haqida dastlabki tasavvurlarni hosil qilish.

3) Bolalarda o'rtoqlik tuyusini, boshqalarga yordam ko'rsatish ishtiyoqini, umumiy foyda yo'lida birgalikda faoliyat ko'rsatishga intilishni tarkib toptirish. Bolalar o'rtasida, o'il va qiz bolalar o'rtasida do'stona munosabatlarni rabatlantirish, sohta o'rtoqlik ko'rinishlariga qarshi kurash olib borish lozim.

4) O'z so'zi va va'dasi uchun, o'qituvchi va jamoa topshiriqlarining bajarilishi uchun ma'suliyat tuyusini tarbiyalash.

5) Bolalarda kishilarga to'ri munosabatni, keksalar, bemorlar, invalidlarga nisbatan e'tibor va amhurlikni, xushfe'l va betartib, kamtar va haqgo'y bulishini tarbiyalash.

9.3. O'quvchilarda o'quv mehnatiga javobgarlik va mas'ullik hissini tarbiyalash.

O'quvchilarni barcha kishilarning yaxshi va yomon xatti-harakatlarini farqlay olishga, o'z xatti-harakatlariga va o'rtoqlarining xatti-harakatiga adolatli baho berishga o'rgatishi hamda o'z kuch ayratini o'quvchilarda nopoklik, adolastizlik, kishilarga raxm-shafqastiz bo'lishga nisbatan salbiy munosabatni tarkib topshtirishga qaratishi kerak.

O'quvchilarni tarbiyalash o'qitishga qaraganda ancha qiyin degan fikrni o'qituvchilar orasida tez-tez eshitish mumkin. Ma'naviy-axloqiy tarbiya ta'lim berish bilan mustahkam aloqada bo'lgani holda, o'zining xususiyatlariga ega. Ma'naviy-axloqiy tarbiya o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalashni barcha protsesslarini bilim berish va o'rgatish bilan birga qamrab oladi. Bunday ikkita o'zaro bolangan tomon: hyotni bilish va unga bo'lgan munosabatni tarkib toptirish protsesslari ajralib turadi. Hayotni bilish ma'lumot olishning asosiy funksiyasi, unga bo'lgan munosabatni tarkib toptirish tarbiyaning asosi, vazifasini tashkil etadi.

Guruh rahbari faqat ta'lim-tarbiyaning birligini emas, balki ularning xususiyatlarini ham ko'ra bilishi muhimdir. Maktabdagi tarbiya inson shaxsini tarkib toptirish yuzasidan olib boriladigan ulkan ishining bir qismi xolos, u bolaning ilgarigi tajribalarini hisobga olgan holda tashkil etiladi, undagi barcha yaxshi sifatlarni o'stirib, noto'ri tasavvurlar, odatlarni tuzatib borishi va bo'lajak sifatga zamin tayyorlashi kerak. Ma'naviy-axloqiy tarbiya o'quvchi maktabni tamomllagandan keyin ham tugallanmaydi, u butun umr bo'yi davom etadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya-ta'lim berish bilan boliq bo'lgani holda, o'z xususiyatlariga, o'ziga xos vazifalari, uni tashkil etishning forma va metodlariga ega bo'lib, maxsus ravishda o'rganilishi lozim.

O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning muhim sharti sifatida ularning o'quv va o'qishdan tashqi xilma-xil faoliyatlarining birligi to'risidagi tushunchalar bilan bolidir.

O'quv va ma'naviy-axloqiy tarbiya faoliyati bir-birlarini to'ldirish lozim: Guruh rahbari tomonidan tarbiyaviy bosqichga rahbarlik qilingan taqdirdagina tarbiyada biror maqsadga qaratilganlik, ma'lum bir sistemaning bo'lishi mumkin. Ma'naviy-axloqiy tarbiyalash avvalo tarbiyalanuvchi shaxsining tarkib topish protsessiga rahbarlik qilishni takozo etadi.

Biror maqsadga qaratilgan tarbiya protsessida tarbiyalanuvchilarning jismoniy hamda ma'naviy-axloqiy etukligi o'sib borishiga qarab ularning mustaqilligi va ijodiy aktivligi ortib boradi. O'quvchilar jamoaning ongilligi ortib borishi bilan tarbiyachining vazifalari o'zgaradi. Tarbiya davomida tarbiyalanuvchining qarashlari, hayotiy nuqtai nazari asta-sekin tarkib topadi.

O'quv jaraenida fanlar bo'yicha o'zaro bog'lanishga katta e'tibor berish kerak. Bunda o'qituvchi o'quvchi ham yutadi. Bunga bir necha misollar keltirish mumkin. Fizika darsida masalalar echish asnosida matematika formulalaridan foydalaniladi. Matematika darslarida fizik kattaliklar va o'lchov birliklari qo'llaniladi. Matematika darslarida ikkala fan birgalikda va o'lchov birliklari qo'llaniladi. Bulardan tashqari ikkala fan birgalikda o'rganadigan mavzular bo'ladiki, ularda ikkala fan o'qituvchisi ham bir darsda o'z sohalari bo'yicha tushuncha bersalar nur ustiga nur bo'ladi. Adabiёт–tarix, mehnat–botanika, tarix–jo'g'rofiya juftliklari faoliyatida ham bunday imkoniyatlar cheksizdir. Bolaning muayyan bir fanga qiziqishiga suyanib turib, unda boshqa fanlarga ham ongli ravishda endashish va fan asoslarini o'rganishga havas uyg'otish mumkin bo'ladi.

O'quvchilarni bilish faolligini takomillashtirish uchun to'garak, fakultativ mashg'ulotlari jaraenida kengroq foydalanish lozim. Sinf rahbari o'z o'quvchilarining qiziqishi, moyilligi, uy sharoiti haqida ma'lumotlar bilan fan o'qituvchilarini tanishtiradi, bolaga qanday munosabatda bo'lish kerakligina haqida maslahatlar beradi.

Bolalarda o'quv mehnatiga javobgarlik va mas'ullik hissini tarbiyalash juda muhimdir.yu Mas'ullikni sezmagan o'quvchi pala–partish o'qiydi. Mas'ullik kishini sergak torttiradi, o'quv faoliyatiga alohida javobgarlik hissi bilan qarashga undaydi.

Ma'lumki, ongli intizom va mas'uliyat hissini sezish maktabda olib boriladigan tarbiyaviy ishlari tizimining samarasi hisoblanadi.

Bolalarning intizomli bo'lishida sinf rahbarining xizmati katta. U darsda va darsdan tashqari vaqtlarda turli tarbiyaviy usullardan foydalanib, bolalarda intizomni tarbiyalab boradi, sinfda aniq rejim va ichki tartib o'rnatishga kirishadi ; jihozlash, tozalik va tartibni joriy etib boradi.Bu ishlarni sinf rahbari bir o'zi emas, balki o'qituvchilar, sinf jamoasi, faollari va ota–onalar bilan hamkorlikda amalga oshiradi.

Sinfda intizomni saqlash va joriy qilish faqat sinf rahbarining ishi deb tushunuvchilar ham uchrab turadi. Bu mutlaqo noto'g'ri fikr. Intizom uchun butun sinf, pedagogik jamoa mas'uldir. Intizomni tarbiyalash juda qiyin va murakkab tarbiyaviy jaraendir. Shunisi ham borki, ko'p vaqt qilingan mehnatni bir paytni o'zidaeq yo'qqa chiqarish mumkin. Masalan, intizomli o'tirishadi, darslarni berilib tinglashadi, o'quv yumushlari bilan band bo'lishadi, ba'zi o'qituvchilarning darslarida buning aksi : bolalar qiy–chuv qilishadi, bir–biriga qog'oz otishadi, partaning ostiga kirib yashirinishadi, natijada o'qituvchi tajanglashadi, o'quvchilar bilan ixtilofga boradi. Bunday ayanchli manzara har bir maktab haetida uchrab turishi tabiiy.

Nega shunday bo'ladi ? Bu holatda o'sha fan o'qituvchining o'zi aybdordir.yu Negaki u dastlabki mashg'ulotlaridaeq o'z sirini bolalarga oldirib qo'yan. O'ta ko'ngilchan, so'zlari, harakatlari ta'sirsiz, bo'shang, muloyim, bolalarni o'ziga jalb qilolmaydi, tashkilotchilik qobiliyatiga ega emas.

Xo'sh natija nima bo'ladi ? O'qituvchi o'z kayfiyatini buzadi, jismonan charchaydi, o'quvchilarni uradi, dars maqsadiga erishish u eqda tursin, darsni to'liq o'tolmaydi, bunda ham yomoni o'quvchilar intizomini buzadi, sinfda tarqoqlikni, boshboshdoqlikni vujudga keltiradi. Mana, sizga birgina bo'shang o'qituvchining keltirgan ziyoni.

10-MA'RUZA. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlari

Reja:

- 10.1. O'quvchilar ongli intizom va mas'uliyat hissini sezishlarida ta'lim muassasalarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar mazmuni va mohiyatining ahamiyati.
- 10.2. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining maqsadi va vazifalari.
- 10.3. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarning ijodiy, noan'anaviy, interfaol o'qitish metodlaridan foydalanish zaruriyati.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: *O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining o'rni, o'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning usul va metodlari.*

10.1. O'quvchilar ongli intizom va mas'uliyat hissini sezishlarida ta'lim muassasalarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar mazmuni va mohiyatining ahamiyati.

Ma'naviy jihatdan mukammal rivojlangan insonni tarbiyalash, ma'naviyat va maorifni yuksaltirish, milliy uyg'onish ro'yobga chiqaradigan yangi avlodni voyaga yetgazish davlatimizning eng muhim maqsadlaridan biri bo'lib hisoblanadi.

Darsdan tashqari vaqtdagi tarbiyaviy ishlar o'quvchilarning darsdan bo'sh vaqtlaridagi o'quv-tarbiya jarayonini to'ldiradi va kengaytiradi, o'quvchilarning mustaqil bilim olishlariga, ijobiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishiga imkoniyat yaratadi. Shu sababli keyingi davrda o'quvchilarning darsdan tashqari vaqtlarini ko'ngilli uyushtirishga alohida ahamiyat berilmoqda. Tarbiyaviy ish pedagogdan butun qobiliyatini ishga solishni, tinmay izlanishni taqozo etadi. Chunki kelajak avlod tarbiyalangan, uyushgan, ahil, jonajon Vatanimizning haqiqiy fuqarolari bo'lishi kerak. Maktabda boshlang'ich sinflarda tarbiyaviy ishlarni olib borish, uni yo'lga qo'yish guruh rahbari yoki tarbiyaviy ishlar tashkilotchilari tomonidan uyushtiriladi. Tarbiyaviy ishning asosiy yo'nalishlari: o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirish, ularni milliy istiqlol ruhida tarbiyalash, o'quvchilarning ijtimoiy foydali mehnatini tashkil etish, o'quvchilarda axloq madaniyatini, ularning o'z huquq va burchlariga nisbatan ongli munosabatini tarbiyalash, o'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish malakalarini shakllantirishdan iborat.

Guruh rahbari o'z o'quvchisini doimo o'rganib borishi uchun faqat o'quvchilar bilangina emas, balki o'qituvchilar bilan, o'quvchilarning ota-onalari bilan ham ish olib borishi kerak. Sinf xonasining jihozi va ko'rinishi o'quvchilarning estetik tarbiyasiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Guruh rahbarining ko'rgazmali qurollardan samarali foydalanish, o'quvchilarni darsdan bo'sh vaqtlaridan foydalanish va bolalar ijodiy qobiliyatlarini o'stirishda ularni har tomonlama kamol toptirishga yordam beradi. Darsdan tashqari vaqtiarda o'quvchilarning jamoat toshiriqlarini bajarishini, to'garaklarda ishtirok etishini nazorat qilish kerak.

Bolalarni sevish, ularni hurmat qilish yaxshi xislatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Agar o'qituvchi o'z o'quvchilariga nisbatan befarq, ayniqsa mensimasdan munosabatda bo'lsa, bunday o'qituvchini o'quvchilar hurmat qilmaydi va obro'si tushib boradi. Bu esa sinfda o'quvchilar intizomini susayiyishiga olib keladi.

Guruhda intizomni saqlash va joriy qilish faqat guruh rahbarining ishi deb tushunuvchilar ham uchrab turadi. Bu mutlaqo noto'g'ri fikr. Intizom uchun butun sinf, pedagogik jamoa mas'uldir. Intizomni tarbiyalash juda qiyin va murakkab tarbiyaviy jarayondir. Shunisi ham borki, ko'p vaqt qilingan mehnatni bir paytning o'zidayoq yo'qqa chiqarish mumkin. Bolalarning intizomli bo'lishida guruh rahbarining xizmati katta. U darsda va darsdan

tashqari vaqtlarda turli tarbiyaviy usullardan foydalanib, bolalarda intizomni tarbiyalab boradi, sinfda aniq rejim va ichki tartib o'rnatishga kirishadi; jihozlash, tozalik va tartibni joriy etib boradi.

O'quv mehnatiga ongli munosabatda bo'lish va unga mas'uliyat bilan yondashish ham o'quvchilar intizomini mustahkamlashga xizmat qiladi. Darsdan tashqari vaqtdagi tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish, avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib joriy etishga bog'liq. Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ko'rib chiqilishi, asosiy e'tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish lozim. Bu esa o'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning forma va metodlarini o'rganish, o'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining bajaradigan ishlari mazmunini takomillashtirish qonuniyatlarini bilishni taqozo etadi.

Guruh rahbarining asosiy maqsadi o'quvchilarini to'g'ri tarbiyalash jarayonida o'quvchi va guruh rahbari bilan bir-birini tushuna olishini ta'minlashdir.

Maktabda o'quvchilarga tarbiya guruh rahbarining ishlari orqali beriladi. Jumladan, tadbirlar, mushoiralar, har xil kechalar, uchrashuvlar, tanloviar va boshqa o'yinlar orqali o'quvchilarga ta'lim-tarbiya beriladi. Shunga qarab o'quvchilarning fikrlash qobiliyati rivojlanib boradi.

Guruh rahbari maktab ma'muriyati bilan birgalikda va mahalla jamoasi, ota-onalar bilan hamkorlikda tarbiyaviy ishlarni olib boradi. Maktab ma'muriyati guruh rahbari va uning olib borayotgan ishlarini doimo qo'llab-quvvatlashlari lozim. Chunki guruh rahbari o'z o'quvchilarini yaxshi biladi va ularni tarbiyalash uchun nimalar kerakligini hisobga olib ish yuritadi. Guruh rahbari ishini ma'naviyat va ma'rifat ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari boshqarib turadi.

Boshlang'ich sinf maktab ta'limining dastlabki bosqichidir. Bolalar o'qituvchi rahbarligida ta'limga birinchi qadam qo'yadilar. O'quv faoliyatida bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydilar, o'qituvchi sinf bilan ko'pincha yolg'iz ishlaydi va tarbiyachi sifatida ish yuritadi. O'qituvchilarning bolalarga bo'lgan munosabati katta mehribonlik va g'amxo'rlik bilan xarakterlanadi. Bular esa talabchanlik bilan olib boriladi. O'quvchilar bilan bo'ladigan o'zaro munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish hamda o'quvchilarni o'sishi va rivojlanishiga qarab ularni tarbiyalash ham guruh rahbari uchun muhim ahamiyatga ega.

Maktab ustavida guruh rahbarining asosiy vazifalari belgilab berilgan. Guruh rahbari barcha o'qituvchilar bilan birgalikda aloqada bo'lib, o'zining sinfi bilan tarbiyaviy ishlarni olib boradi. O'qituvchilar tamonidan o'quvchilarga qo'yiladigan pedagogik talablar birligiga erishadi. Ota-onalar, kuni uzaytirilgan guruh tarbiyachilari, jamoatchilik bilan doimo aloqada bo'lib turadi.

Zarur bo'lgan vaqtda o'qishda o'quvchilarga yordam ko'rsatishni tashkil etadi. Guruh rahbari qiladigan ishlar hujjatlarini yuritadi va uni maktab ma'muriyatiga taqdim etadi. O'quvchilar soligini mustahkamlashga doir ishlarni o'tkazadi va jismoniy hamda aqliy mehnat qilishga o'rgatib boradi.

Guruh jamoasini tashkil etishda guruh rahbarining roli kattadir. Guruh majlisi o'tkazish uchun avvalo, jamoa jipslashtiriladi. Guruh rahbari majlisda ko'plab masalalami ko'taradi. Guruh majlisida 3-4 ta masalalar ko'rilib, muammoli tomonlari tahlil qilinadi va o'z yechimini topishi kerak bo'ladi.

Guruh rahbari majlis o'tkazish davomida yaxshi o'qiydigan bolalarni sinfda, ya'ni jamoa ichida rag'batlantirishi kerak. Bolalar bir-biriga do'stona munosabatda bolishadi. Ularni bir-

biriga qarab yaxshi o`qiy boshlashiga intiladi. Yomon o`qiydigan bolalar ham yaxshi o`qiydigan bolalarga intilib, ular ham yaxshi o`qishga harakat qiladi. Bundan tashqari guruh rahbari o`quvchilarning saviyasi rivojlanishi uchun o`zi sinfda kutubxona qilishi kerak. Bu kutubxonadagi kitoblarni o`quvchilar sinfdan tashqari o`qish vaqtida yoki darsdan so`ng bo`sh qolgan paytlarida o`qib, o`zlariga foydali tomonlarini olishi mumkin.

Oila ham jamiyatning bir bo`lagi hisoblanadi. Oilada bola tarbiyasini yoiga qo`yish juda katta ahamiyatga ega.

Ota-onalar bilan ishlash shakllarini odatda guruh rahbari o`z shaxsiy xususiyatlarini, tajribasini, o`quvchilarning oilalarida vujudga kelgan o`ziga xos xususiyatlarini, ota-onalarning bilim va tajribasini, bolalarni tarbiyalashda yuqorida ko`rsatib o`tilgan xatolar va qiyinchiliklarni, fe'l-atvor xususiyatlarini, maktab pedagoglar jamoasidagi muhitni, ota-onalar bilan ish olib borishda tarkib topgan an'analarni va hokazalarni hisobga olib belgilaydi.

Tashkiliy yig`ilishlarda ota-onalar qo`mitasi saylanadi, ish rejasi tasdiqlanadi. Maktab atrofida pedagogik muhit o`rnatish yuzasidan tadbirlar ishlab chiqiladi, jamoat topshiriqlari taqsimlanadi va turli ish yo`nalishlariga doir tashabbuskor ota-onalar guruhlarini tuziladi, ota-onalar ishtirokida umummaktab tadbirlarini o`tkazish rejalari muvofiqlashtiriladi.

Chorakdagi yakunlovchi guruh majlislari ota-onalarning e'tiborini o`quvchilarning bilimga doir qiziqishlari, qobiliyatini, axloqiy-irodaviy fazilatlarini rivojlantirishdagi yutuqlar, kamchiliklar, foydalanilmagan imkoniyatlarga qaratish maqsadini ko`zda tutadi.

Biror mavzuga bog`ishlangan yig`ilishlar tarbiyaning eng dolzarb muammolari yuzasidan o`tkaziladi, ularda ota-onalar qo`mitasi va guruh rahbarining o`quvchilarning u yoki bu sohadagi tarbiyalanganlik darajasi to`g`risida to`plangan materiallardan foydalaniladi.

Majlis-munozaralar ota-onalar e'tiborini tarbiyaning biror muammosiga jalb etish maqsadida o`tkaziladi. Bunday majlislarni ota-onalar qo`mitasi a'zolarida ota-onalarning bir qismi o`z vazifalariga, maktabning tavsiyanomalariga noto`g`ri munosabatda bo`layotganliklari, ota-onalarning bir qismi tayyorgarlik kayfiyatida ekanligi haqida ma'lumotlar bo`lgan taqdirda o`tkazish tavsiya etiladi.

Amaliy yig`ilish ota-onalarning tarbiyaviy jarayonlarda ishtirok etishini faollashtirish, unga maqsadga yo`naltirilgan tus bag`ishlash maqsadida o`tkaziladi.

Tarbiyaviy ta'sir ko`rsatish samaradorligi ko`p jihatdan o`qituvchilar va ota-onalarning muvofiq harakatlari bilan belgilanishini nazarda tutib, bolaning o`ziga xos psixologik xususiyatlarini hisobga olish, uning xulq-atvoridagi eng kichik chetga chiqishlarga ham o`z vaqtda e'tibor berish kerak, bunga guruh rahbari bilan ota-onalarning ishonchli munosabatlarini o`rnatish, o`quvchilarning oilaviy tarbiya sharoitlari haqida qo`shimcha ma'lumotlar olish, ota-onalarning ishonchli o`zaro munosabatlari o`rnatish orqaligina erishiladi. Bunday munosabatlarni o`rgatish va chuqurlashtirish uchun yakka tartibdagi suhbatlardan foydalanish juda muhim.

Har bir ota-ona o`z farzandini yaxshi ko`radi, shuning uchun ular o`z farzandida hosil bo`lgan yangi, ijtimoiy jihatlarni mustahkamlash yuzasidan ehtimol tutilgan birgalikdagi harakatlari xususida maslahatlashishni muhim deb hisoblaydigan guruh rahbariga samimiy hurmat va ishonch bilan qaraydilar.

Sinf rahbarlari ota-onalar bilan birgalikda tarbiyaviy ishni tashkil etar ekanlar, eng yangi psixologik-pedagogik tadqiqotlar, ma'lumotlarini e'tiborga olishlari ham muhimdir. Ularga muvofiq o`sib kelayotgan kishi shaxsini shakllantirishga oilaning qo`shadigan hissasi turli yosh bosqichlarda turlicha bo`ladi va to`lqinsimon o`zgaradi.

Pedagogik ma'ruza pedagogik bilim berishning eng mashhur shakllaridan biridir. Keyingi paytlarda ota-onalarga pedagogik bilim berish keng miqyos kasb etib, korxonalardagi uyushmalar, madaniyat uylari huzuridagi, turar joylardagi va ota-onalar pedagogika universitetlari orqali turli shakllarda amalga oshiriladi.

Ochiq eshiklar kuni yoki ota-onalar kuni, odatda maktab ta'tillari paytida o'tkaziladi. Ularni tashkil etish shakllari xilma-xil bo'lishi mumkin. Bu tarkib topgan an'analarga va guruh rahbari ijodkorligiga bog'liqdir. Oilaning yuksak tarbiyaviy imkoniyati bolalar va ota-onalarning o'ziga xos xususiyatlari: qon-qarindoshligi, muhabbati, yaqinligi, ishonchi, burch hissi, obro'liligi bilan ta'minlanadi.

Guruh rahbari har doim o'quvchilaridan xabardor bo'lib turishi kerak. Masalan, bir o'quvchining o'zlashtirishi yomon bo'lsa, uni yaxshilash uchun o'qituvchi birinchi o'rinda ota-onasi bilan uchrashib, surishtirishi kerak. Nimaga yaxshi o'qimayapti, nima uchun darslarni o'z vaqtida qilmaydi, shular haqida ota-onasi bilan suhbat olib borishi kerak. Agar bolaning oilasida hamma sharoit bo'lib, bola o'zi yaxshi o'qishni xohlasa-da, o'zi o'ylagan natijaga erisha olmayotgan bo'lsa, o'qituvchi bolani yaxshi o'qiydigan o'rtog'ining yoniga o'tqizib qo'yishi kerak. Bundan tashqari o'shanga o'xshagan o'zlashtiruvchi o'quvchilarni yig'ib har xil fanlardan, masalan, matematika, ona tili, o'qish va boshqalardan qo'shimcha darslarni tashkil etib, bolalarning o'qishga bo'lgan talabini, qiziqishini yanada oshirishga harakat qilishi kerak. O'qituvchi o'quvchilarning ota-onalari bilan faol ishlashi kerak. Negaki, maktabda sinfda bo'layotgan ishlardan ota-onalar ham xabar topib, qiyналgan vaqtida hamroh bo'lishi lozim. Buning uchun ota-onalar bilan o'qituvchining o'rtasida bog'lab turuvchi aloqa daftarchasini tutishi va uni doim qoldirmasdan yuritib turishi darkor.

O'qituvchining ko'p qirrali va murakkab faoliyati zaminida yosh avlodni odobli, e'tiborli qilib tarbiyalash, ularni ilmiy bilimlar bilan qurollantirish kabi muhim vazifalar yotadi. Bularni amalga oshirish esa o'qituvchining xilma-xil faoliyatiga bog'liq: bolalarni o'qitish, maktabdan va sinfdan tashqari ishlarni tashkil eta bilish, o'tkazish, ota-onalar o'rtasida pedagogik targ'ibot ishlarni olib borish va hakozi. Bularni hammasi o'qituvchilardan chuqur bilimlarga ega bo'lishni, o'z sohasini, bolalarni sevishni talab etadi.

Guruh rahbari ishining o'ziga xos xususiyatini shundan iboratki, u oddiy bolalar jamoasini emas, balki o'quvchilar jamoasini shakllantiradi. o'quvchilarning asosiy vazifasi o'qishdan iborat. Shuning uchun guruh rahbari dastavval bolalarning o'qishiga qanday munosabatda ekanliklarini, o'zlarini qanday tutishlarini, uy vazifalarini sidqidildan bajarishlarini yoki bajarmasliklarini aniqlaydi. Va nihoyat, eng muhimi, ularning o'qishidagi mo'ljallari nimalardan iboratiigi, bu mo'ljallar ijtimoiy mohiyatga molik yoki molik emasligi hisoblanadi. Pedagog sinf bilan ishlashning dastlabki bosqichida turli vaziyatlarga duch kelishi mumkin.

Guruh rahbari jamoa rivojlanishining aniqlangan darajasiga qarab tarbiya usullarini tanlaydi. Bunda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish qo'shimcha shart hisoblanadi. Pedagog shaxsini har tamonlama yetuk kamol toptirishda katta rol o'ynaydi. Aqliy tarbiya shaxsni har tomonlama taraqqiy ettirishda muhim rol o'ynaydi.

O'qituvchilik kasbiga, shu jumladan guruh rahbari kasbiga xos bo'lgan muhim fazilatlaridan biri - bolalarni sevishi, ularning hissiyoti bilan qiziqishi, har bir shaxsni hurmat qilishdan iborat. Bolani sevgan, butun kuch va bilimni bolalarning kelajagi buyuk vatanga sodiq fuqaro qilib tarbiyalashga safarbar qila oladigan odamgina haqiqiy o'qituvchi bo'la oladi. Bolaga befarq, uning kelajagi bilan qiziqmaydigan, o'qituvchilik kasbiga loqayd odam haqiqiy o'qituvchi bo'la olmaydi.

O'z xizmati xususiyatiga ko'ra guruh rahbari tashkilotchilik fazilatiga ham ega bolmog'i lozim. Buning uchun o'qituvchi tashabbuskorlik va tashkilotchilik qobiliyatiga ega boiib, har doim tetik, g'ayratli, o'z kuchi va imkoniyatiga ishongan boimog'i zarur. Tashabbuskor va g'ayratli guruh rahbari bolalarni o'z orqasidan ergashtira oladi, o'quvchilar unga ergashadi.

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim konsepsiyasida mutaxassis vazifalari quyidagicha belgilangan: "... mutaxassis o'z faoliyatini sohasidan qat'iy nazar, ijodiy jamoalarda ishlay olish qobiliyatiga, menejment va marketing sohalarida tayyorgarlikka ega boiishi, yangi texnologiyalarni joriy etishning xo'jalik ijtimoiy va madaniy jihatlarini aniq tasavvur qila olishi kerak".

Ushbu fikrlar o'qituvchilarga ham, ya'ni mohir sinf rahbarlariga ham bevosita taalluqlidir. Chunki jamiyatimizda sodir bo'layotgan tub o'zgarishlar, bozor munosabatlariga kirib borishimiz o'qituvchilarni nafaqat kasbiy bilimlarini, balki iqtisodiy, yuridik, texnikaviy bilimlardan ham xabardor bo'lishini taqozo qilmoqda. Bu o'rinda boshlang'ich sinf o'qituvchilari, sinf rahbarlarining xizmati katta.

Guruh rahbari shaxsiga qo'yiladigan muhim talablardan biri guruh rahbarining o'z ishini yaxshi bilishidir. U tarbiya metodikasini puxta o'zlashtirgan bo'lishi zarur. Ishni to'g'ri tashkil qilish va uni bolalar bilan tushunarli, qiziqarli va mas'uliyatni his qilgan holda olib borish kerak. O'quvchilar o'qituvchining bilimini bolalarga yetkaza olish imkoniyatlarini qadrlabgina qolmay, balki uning shu predmetga bo'lgan qiziqishini, uning fidoyiligini ham qadrlashadi.

Guruh rahbarining yuksak madaniyati, uning teran bilim doirasi, ayniqsa, O'zbekiston mustaqilikka erishgandan so'ng xalqimizning o'z tarixini, madaniyatini, urf-odatini o'rganishiga, bilishga bo'lgan qiziqishi ortib borayotgan davrda, ta'lim-tarbiya ishlarini muvaffaqiyatli kechishiga yordam beradi. Hozirgi zamon o'qituvchisi, ayniqsa guruh rahbari milliy qadriyatlarimizni bilibgina qolmay, keng ota-onalar jamoatchiligi ichida, sinfdan uning otashin targ'ibotchisi ham bo'lishi kerak.

Har bir bolaning o'z tajribasi, o'z emotsional madaniyat darajasi, qadrlaydigan narsalar, ehtiyojlari, taiablari, umidlari, aloqalari, munosabatlari kabi butun bir dunyosi bor. Tarbiyada ana shular hisobga olinishi kerak. Guruh rahbari o'z o'quvchisining ichki dunyosini, kechinmalarini, hulqida vujudga kelayotgan holatlarning sababini, irodasini yaxshi bilsagina uning qalbiga yo'l topa oladi va bolaga ta'sir etishning to'g'ri yo'lini aniqlaydi. Ana shunday sifatlarga e'tibor bergan guruh rahbari tarbiyada yetakchi o'rinni egallaydi.

Shuni ham unitmaslik kerakki, bolaga tarbiyaviy ta'sir etuvchi omillar hozirgi davrda g'oyat darajada ko'paydi: oila, keng jamoatchilik, radio, televideniya, kino, teatr, kitob, jurnal, musiqa va boshqalar.

Guruh rahbarining bolaga tarbiyaviy ta'sir etishdagi yetakchilik, birdamlik rolini tarbiyaviy ta'sirmng bu qadar ko'p tarmoqlari orasida saqlab qolish g'oyat qiyinlashib boryapti. Ba'zan bolaga tarbiyachidan ko'ra o'rtoqlari, qo'shnisi, ko'chadagi do'stlari kuchliroq ta'sir etishi hollariga duch kelamiz. Ammo buning aksi bo'lgan taqdirdagina tarbiyada muvaffaqiyatga erishiladi. Bunga esa tarbiyachining nuqtai- nazari ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Chunki, har bir bolada ma'lum kurtaklar: yaxshilik va poklik bilan bir qatorda salbiy, faollik va passivlik sifatlari mavjud. U munosabatlarga e'tibori jihatidan ham har xil sifatlarga ega. Agar tarbiyachi unga optimistik nuqtai nazardan yondashsa, bola yaxshilikka intilib, uning umidini oqlaydi va aksincha, bolaga oldindan noshud, yalqov, tartibsiz deb qaralsa hamda o'jarlik va terslik bolaning sifati deb hukm chiqarilsa, u holda tarbiyalanuvchi o'zini xuddi shunday qilib ko'rsatadi. Natijada u bu borada ham tarbiyachining «umidini oqlaydi».

Guruh rahbari bolalarni yaxshi bila olishi uchun ularni o'rganish darsda, darsdan tashqari vaqtlarda umuman bolaning hayoti o'tadigan barcha sharoitlarda amalga oshiriladi. Bolani o'rganish bilan guruh rahbari uning individual xususiyatlari haqida aniq ma'lumotga ega bo'ladi.

Tarbiyaviy ishlar jarayonida guruh rahbari butun guruh jamoasini ham o'rganishi kerak. Guruh rahbari o'ziga berilgan sinfni qabul qilib olishi bilan bolalar haqida ko'pgina ma'lumotlarni aniqlaydi. Bu ma'lumotlar bolaning oilasidan, o'qituvchilaridan, o'rtoqlaridan olinadi va tarbiyaga yagona ta'sir birligi ham shu asosda vujudga keladi.

Guruh rahbarining bosh vazifasi bolalar jamoasi faoliyatini mohirlik bilan boshqarish, o'qituvchilar tashabbuskorligini o'stirish, guruh jamoasi faolligi va mustaqilligini tarkib toptirishdan iboratdir.

10.2. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining maqsadi va vazifalari. Bilimga qiziqish va muhabbat uyg'otish.

Bola bilimga qiziqmasdan turib, o'qishga intilmaydi, muvaffaqiyatli o'qiy olmaydi. Bolada o'z kuchiga va qobiliyatiga ishonch hosil etish, o'qishga jalb etish, ilk yutuqlari uchun raobatlantirish ayniqsa ahamiyatlidir. Boladagi o'qishga qiziquvchanlik qiyinchiliklarni yengishga, faolligini oshirishga, ishonch uyo'otishga va mustaqilligi kamol topishiga olib keladi.

O'quv mehnatiga ongli munosabatda bo'lish va unga mas'uliyat bilan yondashish.

O'quv mehnatiga ongli munosabatda bo'lishlik ta'limning ijtimoiy, o'qishning shaxsiy ahamiyatini tushunish demakdir. Sinf rahbarlari o'quvchilarga ularning bosh vazifasi - o'qish ekanligini tushuntirishi kerak. O'qishga mas'uliyat hissi, faqat Vatan oldidagi burchgagina emas, keng ijtimoiy qamrovli - jamoa, o'qituvchilar, ota-onalar va o'z oldidagi mas'uliyat, ularning fikrlari, ma'qullashlarini eshitishga intilish, sinf, o'quv jamoasida munosib o'rinni egallashga ham tegishlidir.

O'quv madaniyatini oshirish.

O'zlashtirishning past bo'lishi aksariyat hollarda, o'quvni tizimli va rejali olib borish iqtidori va ko'nikmasining bolalarda shakllanmaganligidan kelib chiqadi.

Guruh rahbarining va fan o'qituvchilarining asosiy vazifasi har bir o'quvchining faoliyatini quyidagi shartlar asosiga qurish bilan boo'liq:

1. Faoliyatni reja asosiga qurish.
2. Qunt bilan ishlash.
3. Pala-partishlikka yo'l qo'ymaslik, saranjomlikka o'rganish.
4. Bilim sifatini oshirish.
5. Qiyinchiliklarni engish.

O'quv mehnatida muayyan rejimga itoat etish. Bu degani o'quv mehnatini o'quvchining dam olishi bilan to'o'ri almashtirib borilishidir.

O'qishga o'rtoqlarcha o'zaro yordam uyushtirish.

O'rtoqlarcha o'zaro yordam sinfda ulgurmovchilikning oldini oladi, sinf jipsligini oshiradi, jamoatchilik mahining shakllanishiga olib keladi.

Sinf o'qituvchilari bilan hamkorlik.

Guruh rahbari ta'im-tarbiyaviy ishlarni yakka o'zi emas, balki shu sinfda dars beruvchi boshqa o'qituvchilar bilan hamkorlikda olib boradi.

Endi bevosita ana shu ishlar mazmuni bilan tanyshib chiqamiz. Guruh rahbari tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayonida o`qish nafaqat har kimning shaxsiy ishi, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo`lgan ish ekanligini o`quvchilarga tushuntirib boradi. Mustaqil davlatimiz, butun xalqimiz maktab dargohidan chuqur bilimli, hayotga har tomonlama tayyorlangan kishilarning yetishib chiqishini kutmoqda. Buiar haqida sinf majlislarida, har bir o`quvchi bilan alohida yoki bir guruh o`quvchilar bilan o`tkaziladigan suhbatlarda, turli tarbiyaviy tadbirlarda guruh rahbari batafsil gapirib beradi. o`qish bu jiddiy mehnat ekanligini va bunga astoydil yondashish, katta mas'uliyat bilan qarash kerakligi bolalarga tushuntirib boriladi.

"Bilim - takrorlash mevasidir", degan edi Abu Rayhon Beruniy. Sinfda va uyda ko`p va jiddiy ishlaydigan bolalar, odatda o`qishda va mehnatda katta muvaffaqiyatlarga erishadilar. Har qanday muvaffaqiyatning zahirida tinimsiz mehnat yotadi. Bolalarni o`qishga mas'uliyat bilan qarash ruhida tarbiyalash kerak. Guruh majlislarida vaqti-vaqti bilan mazkur masalalar butun mazmun-mohiyati bilan muhokama qilinishi, shu orqali o`quv mashg`ulotlariga loqaydlik bilan qaraydigan o`quvchilarga sezilarli ta'sir o`tkazish kerak.

Sinfning o`zlashtirish masalasi atrofida jamoatchilik fikrining shakllanishi, bu borada sinf devoriy gazetasi imkoniyatlaridan foydalanish yaxshi natijalar beradi.

O`quvchilarni bilimga bo`lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda qo`llay bilishlarini hisobga olish ayniqsa muhimdir. Bu tajriba juda ko`p maktablarda muvaffaqiyatli qo`llanilib kelinmoqda. o`quvchilarga biror bir fan bo`yicha ko`rgazmali qurol yoki biror jihoz yasab kelish buyuriladi. Bunda "Harakat qilsang, bu sening qo`lingdan keladi" degan gapni uning qulog`iga quyish kerak. Buni o`quvchi nafaqat oddiy topshiriq, balki o`qituvchining ishonchi sifatida ham qabul qiladi. To`o`risini aytganda, bunday narsalarni yasash uchun o`quvchi yetarli nazariy bilimga ega bo`lishi kerak. o`quvchi topshiriqni puxta qilib bajarishi uchun u yoki bu fan asoslarini o`rganishga, o`z bilimini chuqurlashtirishga harakat qiladi, o`zi yasayotgan o`quv quroliga, ushbu fanga nihoyatda qiziqib qoladi. Shu bilan birgalikda har bir yasalgan narsa zahirida mehnat yotganligini his qiladi, sinf va maktab jihozlarini avaylashga o`rganadi.

Maktab o`quvchilarining bilimga qiziqishi ularning hayotiy ehtiyojlariga bevosita bog`liqdir. Maktab hovlisidagi bog`, tokzor, issiqxonada o`tkaziladigan amaliy jarayon - daraxtlarni butash, ularga payvand solish, tok kesish, daraxt o`tqazish, issiqxonalarda pomidor, sabzavotlar yetishtirish qoidalari o`quvchilarda katta qiziqish uyo`tadi. Bu hol ularni botanika, geometriya, geografiya, mehnat fanlariga havas, ularni sevib o`rganishga rag`bat uyo`tadi. Axir, yuqoridagi fanlardan chuqur bilim va malaka hosil qilmay turib, mazkur ishlarning mohir ustalari bo`lib yetishish mumkinmi? Bolalarda ijtimoiy fanlarga qiziqishni o`rttirish uchun ularni turli madaniy-ma'rifiy tadbirlarga tortish ahamiyatlidir. Huddi shuningdek, fizika, kimyo, biologiya, tarix, mehnat, astronomiya, chet tili fanlari ham o`quvchilarda havas uyo`tadigan juda katta hayotiy amaliy imkoniyatlarga egadir. Bilimga boigan qiziqishni shakllantirish va o`stirishda sinflarni, o`quv xonalarini va maktab binosini jihozlash ham katta ahamiyat kasb etadi, o`quvchilarda turli qarashlar, did, dunyoqarashni shakllantiradi, estetik zavq uyo`tadi, tegishli ma'lum sohalarga havas uyo`tadi.

Bugungi kunda turli fanlar bo`yicha qiziqarli adabiyotlar nashr qilinmoqda: "Mashhur kishilar hayotidan", "Qiziqarli matematika", "Qiziqarli botanika", "Qiziqarli geografiya", "O`simliklar hayoti", "Bizni o`rab turgan olam", "Tariximizga bir nazar" va hokazo. Ilmiy-ommabop turkumdagi bu kitoblar o`quvchilar qo`liga berilsa, ular hayotida albatta burilish yasashi turgan gap. Kitobdan ham yaqinroq do`st, undan ham qudratliroq tarbiya vositasi bormi o`zi?

O`quv jarayonida fanlar bo`yicha o`zaro boo`lanishga katta e'tibor berish kerak. Bundan o`qituvchi ham, o`quvchi ham yutadi. Bunga bir necha misollar keltirish mumkin. Fizika darsida masalalar yechish asnosida matematika formulalaridan foydalaniladi. Matematika darslarida fizik kattaliklar va o`lchov birliklari qo`llaniladi. Bulardan tashqari ikkala fan birgalikda o`rganadigan mavzular bo`ladiki, ularda ikkala fan o`qituvchisi ham bir darsda o`z sohalari bo`yicha tushuncha bersalar nur ustiga a'lo nur bo`ladi. Adabiyot-tarix, mehnat-botanika, tarix-geografiya juftliklari faoliyatida ham bunday imkoniyatlar cheksizdir. Bolaning muayyan bir fanga qiziqishiga suyanib turib, unda boshqa fanlarga ham ongh ravishda yondashish va fan asoslarini o`rganishga havas uyo`otish mumkin bo`ladi.

O`quvchilarning bilish faolligini takomillashtirish uchun to`garak, amaliy masho`ulotlari jarayonidan kengroq foydalanish lozim. Guruh rahbari o`z o`quvchilarining qiziqishi, moyilligi, uy sharoiti haqida ma'lumotlar bilan fan o`qituvchilarini tanishtiradi, bolaga qanday munosabatda bo`lish kerakligi haqida maslahatlar beradi. Hatto, shunday ham bo`ladiki, biror fandani o`zlashtirmayotgan o`quvchi bilan guruh rahbarining o`zi bevosita ish olib boradi. "Ikkalamiz bu topshiriqni bajarmasdan qo`ymaymiz", deb dalda beradi shogirdiga. Kerak bo`lganda, a'lochi o`quvchilarni yoki ushbu fan o`qituvchisini ham ko`makka chaqiradi. Bundan o`quvchini ko`ngli too`dek ko`tariladi, yolo`iz

emas ekanligini tushunadi, topshiriqni o`zlashtirishga harakat, havas uyo`onadi.

Bolalarda o`quv mehnatiga javobgarlik va mas'ullik hissini tarbiyalash juda muhimdir. Mas'ullikni sezmagani o`quvchi pala-partish o`qiydi. Mas'ullik kishini sergak torttiradi, o`quv faoliyatiga alohida javobgarlik hissi bilan qarashga undaydi

Malumki, ongli intizom va mas'uliyat hissini sezish maktabda olib boriladigan tarbiyaviy ishlar tizimining samarasi hisoblanadi.

Bolalarning intizomli bo`lishida guruh rahbarining xizmati katta. U darsda va darsdan tashqari vaqtlarda turli tarbiyaviy usullardan foydalanib, bolalarda intizomni tarbiyalab boradi, sinfda aniq rejim va ichki tartib o`rnatishga kirishadi; jihozlash, tozalik va tartibni joriy etib boradi.

Bu ishlarni guruh rahbari bir o`zi emas, balki o`qituvchilar, guruh jamoasi, faollari va otanalar bilan hamkorlikda amalga oshiradi.

Guruhda intizomni saqlash va joriy qilish faqat guruh rahbarining ishi deb tushunuvchilar ham uchrab turadi. Bu mutlaqo noto`o`ri fikr. Intizom uchun butun sinf, pedagogik jamoa mas'uldir. Intizomni tarbiyalash juda qiyin va murakkab tarbiyaviy jarayondir. Shunisi ham borki, ko`p vaqt qilingan mehnatni bir paytning o`zidayoq yo`qqa chiqarish mumkin. Masalan, guruh rahbari va ayrim fan o`qituvchilari darslarida bolalar jim, intizomli o`tirishadi, darslarni berilib tinglashadi, o`quv yumushlari bilan band bo`lishadi; ba'zi o`qituvchilarning darslarida buning aksi: bolalar qiy-chuv qilishadi, bir-biriga qoo`oz otishadi, partaning ostiga kirib yashirinlashadi, natijada o`qituvchi tajanglashadi, o`quvchilar bilan ixtilofga boradi. Bunday ayanchli manzara har bir maktab hayotida uchrab turishi tabiiy.

Nega shunday bo`ladi? Bu holatda o`sha fan o`qituvchisining o`zi aybdordir. Negaki u dastlabki masho`ulotlaridayoq o`z "siri"ni bolalarga oldirib qo`ygan. o`ta ko`ngilchan, so`zlari, harakatlari ta'sirsiz, bo`shang, muloyim, bolalarni o`ziga jalb qilolmaydi, tashkilotchilik qobiliyatiga ega emas.

Xo`sh natija nima bo`ladi? o`qituvchi o`z kayfiyatini buzadi, jismonan charchaydi, o`quvchilarni uradi, dars maqsadiga erishish u yoqda tursin, darsni to`liq o`tolmaydi, bundan ham yomonroq o`quvchilar intizomini buzadi, sinfda tarqoqlikni, boshbosh-doqlikni vujudga keltiradi. Mana, sizga birgina bo`shang o`qituvchining keltirgan ziyoni.

O'quvchilarda intizomni tarbiyalamasdan turib, ularni maktabga, atrof-muhitga, kishilarga, darslarga to'g'ri munosabatda bo'lishga, uy vazifalarini bajarishga, saranjomlikka o'rgatish qiyin. Ongli intizomni tarbiyalash - maktabnino' asosiy vazifasi hisoblanadi.

Sinf rahbarlari huddi shunday holatlarga o'z e'tiborlarini qaratishlari lozim. Butun sinf o'qituvchilari oldiga yagona pedagogik talablarni, qattiqqo'llikni, guruhda intizomni saqlash, o'quvchilarga bo'lgan talabchanlikni oshirishni alohida vazifa qilib qo'yish lozim. Sharqning faylasuf shoiri Shayx Sa'diy:

Agarda muallim bo'lsa beozor,

Bolalar sinfni qilishar bozor

deb bejiz aytmagan.

Yana shuni ham aytish kerakki, intizom deganda bolalarning partada qimirlamay o'tirishini emas, balki ongli intizomni tushunish kerak. Ko'pgina o'qituvchilar o'zicha intizom o'rnatmoqchi bo'ladilar. Sinfqa qosh-qovoo'idan qor yoo'dirib kiradilar, dao'dao'a qilib bolalarni siquvga oladilar, gah desa qo'lga qo'nadigan qilmoqchi bo'ladilar. Bu bilan mutlaqo kelishib bo'lmaydi. Zo'ravonlik asosiga qurilgan tartib yaxshilikka olib bormaydi. Bu muro'ak qalblarga adovat uruo'ini sochadi, ulami sovuqqon, qo'rqqon, juriatsiz, yolo'onchi, ozurda qilib qo'yadi.

Darslardagi tartib-intizomni saqlashning eng yaxshi usuli o'quvchilar ishonchini qozonishdir. Darsni qizo'in, ijodiy, ko'rgazmali qurollar yordamida, ular havasini va hayratini uyo'otish, lol qoldirish, dars o'tilgach birorta ham o'quvchini "beish" qoldirmaslik - har biriga o'ziga xos amaliy topshiriqlar berish ayni muddaodir.

Intizomli bo'lish nafaqat maktabda, balki o'quvchining kelgusi hayotida ham asqotishi turgan gap. Chunki, inson hayotining chigal va murakkab so'qmoqlarida ham tartib-intizom muhim ahamiyatga ega.

10.3. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarning ijodiy, noan'anaviy, interfaol o'qitish metodlaridan foydalanish zaruriyati.

Guruh rahbari o'z o'quvchisini doimo o'rganib borishi uchun faqat o'quvehilar bilangina emas, balki o'qituvchilar bilan, o'quvchilarning ota-onalari bilan ham ish olib borishi kerak. Sinf xonasining jihozi va ko'rinishi o'quvchilarning estetik tarbiyasiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Guruh rahbarining ko'rgazmali qurollardan samarali foydalanish, o'quvchilarni darsdan bo'sh vaqtlaridan foydalanish va bolalar ijodiy qobiliyatlarini o'stirishda ulami har tomonlama kamol toptirishga yordam beradi. Darsdan tashqari vaqtiarda o'quvchilarning jamoat toshiriqlarini bajarishini, to'garaklarda ishtirok etishini nazorat qilish kerak.

Bolalarni sevish, ularni hurmat qilish yaxshi xislatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Agar o'qituvchi o'z o'quvchilariga nisbatan befarq, ayniqsa mensimasdan munosabatda bo'lsa, bunday o'qituvchini o'quvchilar hurmat qilmaydi va obro'si tushib boradi.

Darsdan tashqari vaqtdagi tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib joriy etishga bog'liq. Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ko'rib chiqilishi, asosiy e'tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi. O'zbekistonda yoshlarni barkamol insonlar qilib tarbiyalash, ular ongiga umuminsoniy va milliy-madaniy, ma'naviy, axloqiy qadriyatlarini singdirishi talab etiladi.

O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbari o'z oldiga quyidagi maqsad va vazifalarni qo'yadi:

- yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqmng boy milliy, ma'naviy tarxiy

an'analarga, urf-odatlar hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etish;

- shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratish;

- yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish, ularda reja va amal birligi hissinu uyo'otish;

- o'quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o'stirib-boyitib borish va estetik tushunchalarni shakllantirish;

- har bir o'quvchining bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatining turli sohalarida joriy qilib ko'rish. Bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoitlarni yaratish;

- insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish, bir-birini tushunadigan, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitish-larga toqatsizlik, muomala odobi kabi tarbiya vositalari (nohaqlikka, yolo'onchilik, tuxmat, chaqimchilikka toqatsizlik) keng qo'llanilishi lozim;

- vatanparvarlik, dunyoviy fikrlash, jamiyatimizda yasha-yotgan odamlar bilan o'zaro munosabat - muloqotni o'rganish, o'z xalqiga, davlatiga, uning himoyasi uchun hamisha shay bo'lib turish, o'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlarning ramzlariga hurmat bilan qarash, yosh avlodni o'zbekiston Konstitutsiyasiga, bayroo'iga, gerbiga, madhiyasiga, Birinchi Prezidentiga sadoqatli qilib tarbiyalash;

- qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi

fuqarolik va ijtimoiy mas'uliyat hislarini rivojlantirish, o'zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, insoniyat taraqqiyotini barqaror saqlab qolish uchun fidoyilik, ekologik ta'lim-tarbiya berish;

- mustaqil respublikamiz o'zbekistonning ichki va tashqi siyosatiga to'o'ri va holisona baho berishga o'rgatish, uning tinchliksevarlik, demokratiya va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, ochiq-oshkora tashqi siyosatiga va o'z xalqining turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan, fuqarolarni ijtimoiy himoya qiladigan ichki siyosatini to'o'ri tushuntirmoo'i kerak.

- turmushda eng oliy qadriyat hisoblangan mehnatga ijodiy yondashish fazilatlarini shakllantirish;

- soo'lom turmush tarziga intilishni tarbiyalash va rivojlantirish, munosib oila sohibi bo'lish istagini shakllantirish;

- yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga o'rgatish;

- barkamol avlodga xos odoblilik san'ati va madaniyatini o'rgatish;

- o'zbek xalqining milliy urf-odat, an'ana va qadriyatlarini amalda qo'llash malakalarini shakllantirish;

- insoniyat tarixiy taraqqiyoti jarayonida madaniy, ma'naviy, milliy merosdagi avlod-ajdodlarimizdan qolgan odob-axloq haqidagi bilimlardan boxabar etish;

- marakaziy Osiyo mutafakkir va ma'rifatparvarlarning asarlaridagi hikmat, o'git va nasihatlarini o'rgatib, ularga amal qilishni uqtirish;

- tabiatga to'o'ri munosabatning mohiyatini, tabiatni muhofaza qilish insonning burchi ekanligini, ekologik nochorlikka olib keladigan sabablarni anglash va baholash bo'yicha bilimlar berish;

- ota-ona va vatan oldidagi burchni va unga sodiqlik nima ekanligini anglatish;

o'z-o'zini anglash shart-sharoitlarini, inson qadri va hurligini anglash, uning tabiatini, milliy va umuminsoniy madaniyatini, ona tilishini saqlash, ma'naviy taraqqiyotni bozor iqtisodiyoti bilan uzviy rivojlanishini tushuntirib berish;

- yuksak insoniy fazilatlar mohiyatini anglatish, ularga ongli munosabatda bo'lish, yaxshini yomondan ajrata olish bilimiga ega bo'lishini tushuntirish;

- ta'lim-tarbiya jarayonida beriladigan bilimlar yaxlit va ijtimoiy shart-sharoitlar, milliy va tarixiy, ma'naviy omillar, umuminsoniy qadriyatlar mohiyatini tushuntirish;
- o'quvchilarni bilim olish bilan birgalikda yuksak insoniy komillik mohiyatini tushunib amal qilishga o'rgatish;
- darslarda ma'naviy, ma'rifiy, iqtisodiy, huquqiy, kasbiy tushunchalarning mohiyatini uzluksiz anglatib borishi muhimdir;
- odob-axloqqa xos sifatlarni o'quvchilarning kundalik ehtiyojiga aylantirish;
- o'quvchilarda mehnat ko'nikmalarini, ijodiy mustaqil fikrlashni, kasb tanlashga va atrof olamga ongli munosabatni hosil qilish;
- axloqiylikning oddiy hayotiy qoidalari bo'lishi, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, oilada bir-birini e'zozlash, mehmon kutish va boshqalarni kundalik turmushga singdirib borishi.

Bolalarni tarbiyalashda o'qituvchi quyidagilarni hisobga olishi kerak;

- tarbiyaning o'quvchilar ruhiyati va yosh xususiyatiga mosligini;
- o'quvchilarning aqliy-ma'naviy munosabatlari ta'sirini o'rganish;
- o'qituvchi-tarbiyachining savodxonlik darajasi, san'at va mahorati.

o'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarni ijodiy, noan'anaviy, suhbat, o'yin, tabiatda, bahs-munozara, uchrashuv shaklida bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

11-MA'RUZA. Guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olish

Reja:

- 11.1. Guruh rahbarining ta'lim muassasasi va o'quvchilar tashkilotlari bilan hamkorlikdagi ish faoliyati.
- 11.2. Guruh rahbari ishini rejalashtirish va hisobga olishning o'ziga xos xususiyati.
- 11.3. Guruh rahbarining tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirish va hisobga olishga qo'yiladigan asosiy metodik talablar

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: *Guruh rahbari ishini rejalashtirish, rejaga qo'yiladigan talablar, Guruh rahbarining guruh jamoasi ishini tahlil qilishi, rejaning manbai. Rejaning shakl va yo'nalishlari.*

11.1. Guruh rahbarining ta'lim muassasasi va o'quvchilar tashkilotlari bilan hamkorlikdagi ish faoliyati.

Guruh rahbari o'z ishlarini maktab ma'muriyati rahbarligi va bolalar tashkilotlari bilan hamkorlikda olib boradi. SHuning uchun uning faoliyatini rejalashtirish umummaktab hamda bolalar va o'smirlar, «Kamolot» jamarmasi ishining rejalashtirilishi bilan uzviy ravishda bolangandir.

Guruh rahbari ishini rejalashtirishning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, unda o'quvchilarning o'zlari faol ishtirok etadilar, biroq unga Guruh rahbari boshchilik qiladi. Guruh rahbarlari oldida juda qiyin vazifa tarbiyaviy maqsadlarda o'ylangan har bir narsani bolalar o'zlarining shaxsiy fikr va o'ylari sifatida qabul qilishlariga erishish vazifasi turadi.

Reja – o'quvchilarga tarbiya berish jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etishning zaruriy shartidir. Rejasiz ish olib borgan sinfdagi tarbiyaviy ishlar mazmuni, shakllari va uslublari o'lda-jo'lda, tarqoq, noaniq, tasodifiy holatlarda bo'ladi va ko'r-ko'rona harakat qilishga olib keladi. Bunday taqdirda tarbiyaning asosiy vazifalarini hal etish qiyinlashadi, ba'zan esa butunlay samarasiz bo'ladi. Reja Guruh rahbariining tarbiya berish faoliyatini to'ri tashkil etish uchun juda katta imkoniyatlar ochib beradi.

Guruh rahbarining tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirishga qo'yiladigan asosiy uslubiy talablar nimalardan iborat

Guruh rahbarlari o'tkazilayotgan ishlarni hamda ularning o'quvchilar tarbiyasiga ko'rsatgan ta'sirini har kuni tahlil qilishlari, o'zlari erishgan yutuqlari va muvaffaqiyatizliklari sabablarini tushunishga harakat qilishlari, jamoasining rivojlanishida ro'y berayotgan o'zgarishlarni qayd qilishlari kerak. SHunday qilib, rejalashtirishning har bir bosqichiga tayyorlanish muntazam olib boriladi. Jamoani va ayrim o'quvchilarni o'rganish yuzasidan olib borilgan barcha ishlar yakunida sinfga pedagogik tavsifnoma yoziladi. Mazkur tavsifioma guruh jamoasini o'ziga xos aniq xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi.

Har bir guruh rahbari o'z-o'zini boshqarishning saylab qo'yiladigan o'quvchilar qo'mitasi hamda bolalar va yoshlar tashkilotlari bilan birga ishlab, guruh jamoasiga rahbarlik qilish yuzasidan olib boriladigan amaliy ishlarda bu talabni ro'yobga chiqaradi.

Tajribali guruh rahbarlari o'zining kuzatishlari va xulosalarini alohida varaqlarga qisqacha qilib yozib boradi. Bular maxsus jildlarda saqlanadi. To'plangan ma'lumotlar o'quvchilar jamoasi hayotini, uning erishgan yutuqlari va kamchiliklarini keyinchalik tahlil qilish uchun xizmat qiladi.

Guruh rahbari o'quv yili oxirida guruh jamoasi ishini tahlil qilishga alohida e'tibor beradi. Bunda rejada belgilangan vazifalarni qanday hal etilganligini, sinf ijtimoiy hayotida qanday ishtirok etganligini, mamlakatimizdagi va chet ellardagi voqealarga qanday qaraganligini, amalga oshirilgan ishlardan qaysilari muvaffaqiyatli bo'lgan va an'anaga aylanishi kerakligini, o'quvchilar o'rtasida qanday munosabatlar vujudga kelganligini, sinf faollarining tashabbuskorligi, mustaqilligi, obro'-e'tibori va boshqa masalalarni atroflicha tahlil qilish muhimdir.

Guruh rahbari tajriba orttirgan sari ancha murakkab masalalar bilan qiziq boshlaydi. Uni sinfdagi ishlar qanchalik muvaffaqiyatli o'tgani emas, balki ular o'quvchilarga qanday ta'sir ko'rsatgani, sinfning ijtimoiy foydali ishlarda ishtirok etishi emas, balki ishtirok etish sabablari qiziqtiradi.

SHuni nazarda tutish kerakki, Guruh rahbari o'z guruh jamoasi oldiga qo'yadigan aniq tarbiyaviy vazifalari dastlabki vaqtlarda uncha murakkab bo'lmasligi mumkin.

Masalan, guruh rahbari sinfga kelgandan so'ng deyarli hamma o'quvchilar yaxshi ishlashini, lekin ularning bir-biri bilan aloqasi yo'qligini aniqladi. Bunday sinfdagi shunday bir ish topish kerakki, bu ish hamma o'quvchilarni yagona maqsadga olib borsin. Bolalarga bu vazifa – maktab hovlisida hashar o'tkazib, ekinlarni parvarishlash kerak, o'z mazmuniga ko'ra juda oddiy bo'lgan bu topshiriq o'quvchilarda qiziqish uyotadi, ularda temir-tersak yiishda bir-birlari bilan musobaqalashib, uni tezroq bajarish ishtiyoqini hosil qiladi.

Boshqa bir Guruh rahbari o'z ishlarini tahlil qilib chiqib, shunday xulosaga keldi: sinfdagi ko'p ishlarni o'zi bajaradi, o'quvchilar esa shaxsiy hayot egalari bo'lib emas, balki ko'pincha ishning ijrochilari bo'lib qoladilar. SHuning uchun u o'quvchilarning tashabbus va mustaqilligini rivojlantirish, barcha o'quvchilarni sinf ijtimoiy faoliyatiga jalb etish va har bir o'quvchida o'ziga yoqadigan ish bo'lishga erishish vazifasini qo'ydi. SHunday vazifa qo'ygach, Guruh rahbari o'quvchilarning ko'pchilik qismini zarur malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish uchun o'z diqqat-e'tiborini sinf faollarini tarbiyalashga qaratish kerakligini tushunadi.

Ana shu tahlilda izchil ish olib borilsa, tarbiyaviy vazifalar o'quvchilar uchun qiziqarli, istiqbolli vazifalarga aylanadi.

Guruh rahbari turli rejalar tuzib olishi mumkin: kelajakka mo'ljallangan, ya'ni istiqbolli (yillik, bir necha yillik) va muvaqqat (oylik, haftalik, kunlik).

Xo'sh rejaning asosiy manbai nimalardan iborat bo'lishi kerak

Bosh manba – hukumatimizning farmon va qarorlari, Birinchi Prezidentimiz I.Karimovning qator risolalari hamda xalq ta’limi tizimining rasmiy yo‘l-yo‘riqlari, hujjatlari hisoblanadi.

Rejaning yana bir muhim manbai – o‘tgan o‘quv yilidagi tarbiyaviy tadbirlarning yutuq va kamchiliklari tahlilidir.

Reja quyidagi bir qator talablarga javob berishi kerak:

1. Rejaga Istiqbol oyalarini singdirish.
2. Rejaning shakl va yo‘nalishlari rang-barang hamda istiqbolli bo‘lishi.
3. Reja uzluksiz va izchil bo‘lishi.
4. Rejaning aniqligi.

Ushbu talablarning qisqacha mazmuni bilan tanishib chiqamiz.

11.2. Guruh rahbari ishini rejalashtirish va hisobga olishning o‘ziga xos xususiyati.

Rejaning shakl va yo‘nalishlari rang-barang hamda istiqbolli bo‘lishi. Tarbiyaviy ishning xilma-xil shakl va uslublari bo‘yicha ish olib borish tarbiyaviy ishlarni o‘quvchilar uchun yanada rang-barang va qiziqarli tarzda olib borishga yordam beradi. Rejada o‘quvchilar bilan faqat umumiy holda emas, balki shu bilan birgalikda bolalarning qiziqishlari va mayllarini hisobga olgan holda ham ish yuritishni nazarda tutish muhimdir.

Reja uzluksiz va izchil bo‘lishi. Rejada belgilanadigan tarbiyaviy tadbirlar yagona tarbiyaviy jarayonning tadrijiy bo‘laklaridan iborat bo‘lmo‘i kerak. Har bir tadbir o‘zidan oldingi tadbirning davomi bo‘lishi va erishilgan tarbiya natijalariga asoslanishi lozim. Bu uzluksizlik va izchillikni ta‘minlaydi, erishilgan yutuqlar, qimmatli ko‘nikmalarni yo‘qolib ketishdan saqlaydi.

Rejaning aniqligi. Rejaga bajarib bo‘lmaydigan ishlarni kiritmaslik kerak. Ishni rejalashtirishda mahalliy sharoitlardan kelib chiqish lozim. Rejada hamma narsa: ish vaqti, joyi, mas’ullar aniq bo‘lsin.

Guruh rahbarining tarbiyaviy ishlar rejasi – bu majburiy pedagogik hujjatdir. Uni amalga oshirish uchun Guruh rahbari shaxsan mas’uldir. «Guruh rahbari haqida Nizom»-da: «Guruh rahbarining ishi reja asosida olib borilishi lozim» deb belgilab qo‘yilgan.

Guruh rahbari umummaktab ish rejalari, bolalar etakchisi, «Kamolot» jamarmasi kotibi ish rejalari bilan tanishib, direktor o‘rinbosarlari, sinf o‘qituvchilari, sinf faollari, ota-onalar bilan fikrlashib, ularning qimmatli takliflarini hisobga olgan holda ishning istiqbolli rejasini tuzadi. Ishning istiqbolli rejasi guruh jamoasi tomonidan to‘plangan tajribaga qarab va Guruh rahbarining o‘z vazifalariga muvofiq ravishda bir yoki bir necha yilga tuzilishi mumkin. Nizomda «Sinfning yillik ish rejasi tuziladi. Uni tarbiyaviy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari tasdiqlaydi» deyilgan.

Rejaning ifodalash shakli juda oddiy bo‘lgani ma’qul: ishning nomi, bajarish muddati, mas’ul kishi. Reja qisqa va aniq bo‘lishi kerak. Bo‘lar-bo‘lmas ishlar ro‘yxatini qalashtirib, qappaygan reja tuzishga berilib ketmaslik kerak. Rejaga faqat hayot ilgari surgan va o‘quv yili davomida muvaffaqiyatli bajarilishi mumkin bo‘lgan tadbirlarigina kiritmoq lozim. Kiritilgan tadbirlar ham biri bodan, biri todan olib yozilmasligi, balki ular tarbiyaviy ishlar tizimida bir-biri bilan bolangan, bir-birini to‘ldiradigan holda bo‘lishi zarur.

Reja bola shaxsiga ta’sir ko‘rsatuvchi turli tarbiyaviy omillarning nafaqat umumiy, balki xususiy aniq tadbirlarni ham o‘z ichiga olishi kerak.

11.3. Guruh rahbarining tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirish va hisobga olishga qo‘yiladigan asosiy metodik talablar

Biz quyida Guruh rahbari ish rejasining asosiy bo‘limlari va mazmunini beramiz:

I. O‘quvchilar jamoasi bilan ishlash. O‘quvchini o‘rganish (o‘quvchi haqida ma’lumot to‘plash, uning aqliy, jismoniy, ruhiy rivoji, bilim, ko‘nikma va malakalari darajasini,

tarbiyalanganlik, jamoatchilikka intilish darajalarini diagnostik dasturlar asosida o'rganish), guruh jamoasini o'rganish (o'quvchilar soni, jinsi, millati, yoshi, rasmiy va norasmiy liderlar, ilorlar, qoloqlar, intizomsiz va tarbiyasi qiyin bolalar, ularning sinfga ta'siri, sinfning jamoatchilik topshiriqlariga munosabati, sinfning tarbiyalanganlik, jipslik, rivojlanganlik darajalarini diagnostik dasturlar asosida o'rganish), guruh jamoasini tashkil etish va yo'naltirish (tashkiliy ishlar, sinf faollari bilan ishlash, umumiy ishlar ustidan nazorat, bolalarni o'z-o'zini nazorat qilishga o'rgatish, navbatchilikni, o'zaro yordamni yo'lga qo'yish, gazeta tahririyati bilan ishlash, kasalmand va nogiron bolalarga amxo'rlik, vaqti matbuot nashrlariga yozilish, mehnat harakatlarida qatnashish, sinf mulkini saqlash, kundalik rejimga bo'ysunish va hokazolar).

II. Bolalar va o'smirlar uyushmasi («Kamolot» jamarmasi) bilan birgalikda olib boriladigan ishlar. Ushbu bo'limda bolalar Etakchisiga, «Kamolot» jamarmasi kotibiga ularning tarbiyaviy ish faoliyatlarida beriladigan yordamning aniq shakllari ko'rsatiladi.

III. Sinf o'qituvchilari bilan ishlash. Darslarda o'quvchilarni o'rganish (o'quvchining darsda o'zini tutishi, ularning o'zlashtirmasligi, bilimdagi nuqsonlar, xulqi), o'quvchilardagi bilim ko'nikmalarini aniqlash (o'quvchilar kundaliklari, daftarlari ko'rib chiqish, o'qituvchilar bilan suhbatlashish, o'quvchilarning o'quv ishlarini kuzatish, darsliklar, ma'lumotnomalar, jadvallar va hokazolar bilan ta'minlanish ahvolini o'rganish, nutq madaniyati, uyga vazifa, kasb tanlash masalalari bilan qiziqish), o'quvchi-o'qituvchi munosabati (o'quvchi bilan o'qituvchining chiqishimligi, o'qituvchiniig pedagogik odobga, pedagogik talablarning bir xilligiga erishishi masalalari), o'zaro yordamni tashkil etish (qoloq o'quvchilarni aniqlash, fan o'qituvchisi bilan birgalikda uning saablarini tahlil qilish va tegishli tadbir belgilash, a'lochi o'quvchilardan o'zaro yordam harakatini uyushtirish), o'qituvchilarga yordam berish (o'quvchilar haqida tegishli ma'lumotlar, maslahatlar berish, fanga oid tadbirlarni o'tkazishda ko'maklashish).

IV. Sinf tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish.

Bunda aqliy, axloqiy, vatanparvarlik, huquqiy va boshqa tarbiyalar bo'yicha belgilangan ishlar va tadbirlar, kasb gaplash ishlari (kasblar ro'yxatini tuzib chiqish, kasb haqida burchak tashkil qilish, mehnat ahillari bilan uchrashuvlar, o'quvchilarga anketalar tarqatish, javoblarni tahlil qilish, qiziqishlar kartasini to'ldirish, kasb haqida insho yozdirish, o'quvchilarning texnik ijodiyoti ko'rgazmasini tashkil qilish, sinfdan tashqari o'qishni tashkil qilish), fan o'qituvchilari bilan birgalikda adabiyotlar ro'yxatini tuzib chiqish, o'qilgan asarlar yuzasidan suhbat uyushtirish, sinfdan adabiy ko'rgazma tashkil qilish, kutubxona bilan aloqa bolash va hokazolar), sinfdan ko'rgazmali tashviqot ishlari olib borish (sinf burchagi, devoriy gazetalar, varaqalar chiqarish, sinfni mazmunli bezash, ekologik burchak tashkil etish va hokazolar).

V. Ota-onalar bilan ishlash. Bu bo'limda oilalarni o'rganish (oilaning ijtimoiy ahvoli, o'quvchiga yaratilgan shart-sharoitlar, oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini o'rganish), ota-onalar faollari bilan ishlash (ular yordamida va ishtirokida bolalar tarbiyasiga oid turli-tuman ishlar rejasini tuzish, ular tomonidan ba'zi oilalarga ko'mak va ta'sir o'tkazish), ota-onalarning tarbiyaga oid bilimlarini oshirish (ota-onalar majlislari, dorilfununlari tashkil qilish, yaxshi oilalar tashviqoti bilan shuullanish, o'zaro tajriba almashish).

Keltirilgan reja tartibini majburiy deb qaramaslik kerak. Guruh rahbarlari ish rejasi turlicha tuzilishi va har xil shaklda bo'lishi mumkin. Bu guruh rahbarlarining ish saviyasi, tajribasi, o'z kasbiga qiziqishi, har xil sinflarda ish sharoitlarining turlichaligiga bolliqdir. SHuni nazarda tutish lozimki, ish rejasi qaysi shaklda bo'lishdan qat'i nazar, tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalari mazkur rejaning muhim bo'limlaridan biri bo'lishi shart.

Ish rejasini tuzish va uni hayotga tadbiq qilish ishlariga o'quvchilar va ota-onalar faollarini jalb qilish kerak. Avvalo ular alohida topshiriqlarni, asta-sekin esa rejada ko'rsatilgan keng hajmdagi ishlarni amalga oshiradi.

Rejaga kiritiladigan ish va tadbirlar, ularning mazmun-mohiyati, amaliyotga tadbiq qilish haqida mazkur kitobning tegishli bo'limlarida atroflicha fikr yuritilgan. .

12-MA'RUZA. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining ish metodikasi. tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining kasbiga qo'yiladigan talablar va uning huquqlari

Reja:

- 12.1. Tarbiyaviy ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari.
- 12.2. Tarbiyaviy ishlarnitashkil etishda reja asosida o'tkaziladigan mustaqil mashg'ulotlar.
- 12.3. Direktor o'rinbosarining kasbiga qo'yiladigan talablar.
- 12.4. Direktor o'rinbosarining huquqlari va vazifalari.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: *Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlar Kontsepsiyasi, darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish, guruh rahbarlari, tarbiyachi va tashkilotchi, pedagogik rahbarlik, o'quvchilar jamoasi. Darsdan tashqari tashqari ishlarga rahbarlik qilish, tashkilotchilarning vazifalari, darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish, guruh rahbarlari, ota-onalar, sinf faollariga uslubiy yordam ko'rsatish.*

12.1. Tarbiyaviy ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari.

Tarbiyaviy ishlarga yangicha munosabat mustaqillik ma'naviyati negizi asosida hukumat qarorlarida, xalq ta'lim tizimidagi islohotlarda, olimlar va ijodkor o'qituvchilarning izlanishlarida o'z aksini topmoqda.

Jumladan, darsdan tashqari tarbiyaviy ishlar Kontsepsiyasida tarbiyaviy tadbirlarni takomillashtirish zaruriyati, alohida ta'kidlangan: yangicha iqtisodiy munosabatlarning shakllanib borishi, tarbiyaviy ishni yaxshilashda davr talabiga javob beradigan yangicha tamoyillari g'oyalar, ish uslubiyatlarini ishlab chiqish hamda o'qituvchining ijodkorlik faoliyatinn qaytadan qurmoq lozimdir.

Chunonchi, 1-Prezidenimiz I.A.Karimov o'zining «Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch» nomli risolasida shunday deb yozgan edi:

“Kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimizning bugun qanday ta'lim-tarbiya olishiga bog'liq”⁶

O'zbekistonning uzluksiz ta'lim tizimidagi barcha o'quv muassasalari yosh avlodga milliy istiqlol mafkurasini shakllantirishda, ma'naviyatni milliy merosimiz bilan birgalikda, yosh vatanparvarlarni tarbiyalashda yangicha ish uslublari asosida ijodiy yondashmoqdalar.

Darsdan tashqari tashkil qilingan ishlar O'zbekiston Respublikasi istiqlol taraqqiyotining tamoyillari talablariga asoslanib olingan bo'lib, uning mezonida tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish mahorati va qoidalari ham o'z aksini topgandir. Chunonchi, bo'lajak avlodga: hur-fikrlik, milliy iftixor, milliy qadriyatlarga hurmat, erkinlik va ozodlik, insonparvarlik, birodarlik va hamkorlik, ilmga mehr-muhabbat, iymon va e'tiqod, halollik, axloqiy poklik, madaniy merosga hurmat, adolatparvarlik va ozodlik, ijodkorlik va tashabbuskorlik, mustaqillikni mustahkamlash va rivojlantirish g'oyalariga sadoqat, Prezident

⁶ И.А.Каримов”Юксак маънавият-енгилмас куч”Тошкент, Маънавият 2008

va davlatni kadrlash kabi sifatlarni tarbiyalash tarbiyaviy tadbirlarni yangicha yo'nalishda tashkil etishning asosiy g'oyalari.

Darsdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar xayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularning dunyoqarashi to'g'ri shakllanishiga va axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot, ishlab chiqarish bilan bog'lanishiga zamin yaratadi.

O'rta umumta'lim maktablarida darsdan tashqari ishlarni guruh rahbari va tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi uyushtiradi.

Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish. Bunda aqliy, axloqiy, vatanparvarlik, huquqiy va boshqa tarbiyalar bo'yicha belgilangan ishlar va tadbirlar (turli tadbirlar, rolli o'yinlar,) kasb tanlash ishlari (kasblar ro'yxatini tuzib chiqish, kasb haqida burchak tashkil qilish, mehnat faxriylari bilan uchrashuvlar, o'quvchilarga anketalar tarqatish, javoblarni tahlil qilish, qiziqishlar xaritasini to'ldirish, kasb haqida insho yozdirish, o'quvchilarning texnik ijodiyoti ko'rgazmasini tashkil qilish) darsdan tashqari o'qishni tashkil qilish (fan o'qituvchilari bilan birgalikda adabiyotlar ro'yxatini tuzib chiqish, o'qilgan asarlar yuzasidan davra suhbatini uyushtirish, sinfda adabiy-badiiy ko'rgazma tashkil qilish, maktab axborot resurs markazi bilan uzviy aloqa bog'lash va hokazolar), sinfda ko'rgazmali tashviqot ishlari olib borish (sinf burchagi, devoriy gazetalar, varaqalar chiqarish, sinfni mazmunli bezash, ekologik burchak tashkil etish va hokazolar).

Jumladan, darsdan tashqari o'qishni tashkil qilish o'quvchilarda adabiyotga mehr uyg'otadi. Hatto hadislarimizda ham, "Ilm ibodatdan ustundir" deyiladi. Mahmud Qoshg'ariy "Devoni lug'ati-turk" asarida "Ilmli, aqlli odamlarga yaxshilik qilib, so'zlarini tingla, ilmlarini, hunarlarini o'rganib amalga oshir" deya ta'kidlaydi.

Ota-onalar bilan ishlash. Bunda oilalarni o'rganish (oilaning ijtimoiy ahvoli, o'quvchiga yaratilgan shart-sharoitlar, oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini o'rganish), ota-onalar faollari bilan ishlash (ular yordamida va ishtirokida bolalar tarbiyasiga oid turli-tuman ishlar rejasini tuzish, ular tomonidan ba'zi oilalarga ko'mak va ta'sir o'tkazish), ota-onalarning tarbiyaga oid bilimlarini oshirish (ota-onalar majlislari tashkil qilish, yaxshi oilalar tashviqoti bilan shug'ullanish, o'zaro tajriba almashish).

Keltirilgan reja tartibini majburiy deb qaramaslik kerak. Guruh rahbarlari ish rejasi turlicha tuzilishi va har xil shaklda bo'lishi mumkin. Bu guruh rahbarlarining ish saviyasi, tajribasi, o'z kasbiga qiziqishi, har xil sinflarda ish sharoitlarining turlichaligiga bog'liqdir. Shuni nazarda tutish lozimki, ish rejasi qaysi shaklda bo'lishdan qat'i nazar, tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalari mazkur rejaning muhim bo'limlaridan biri bo'lishi shart.

O'quvchilar maktabdan tashqari ishlarda qatnashib, turli kishilar bilan muayyan munosabatga kirishadilar. Turli vaziyatlarga duch keladilar. Shuning uchun ham maktabdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik boy bo'ladi. Maktab tashqaridagi ishlarda o'quvchilar jamoadagi ishlarini o'rganadilar.

Tarbiyachi va tashkilotchining vazifasi darsdan tashqari faoliyatida har bir o'quvchining faolligini va mustaqilligini namoyon qilishga imkon beruvchi mashg'ulotlarni topa olishini ta'minlashdir. Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarda guruh rahbarlari va tashkilotchilar o'quvchilarning xilma-xil faoliyati turlarining tarbiyaviy imkoniyatlaridan to'liq foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Aynan faoliyatda tarbiya tomonlarining uzviy aloqasi sodir bo'ladi hamda shaxsning bir butun kamol topishi amalga oshadi. Faoliyat tuzilishida, uning bo'g'inlarida tarbiyachi bolalar bilan ishlaganda faol foydalanadigan tarbiyaviy imkoniyatlar mavjud.(etakchi faoliyat)

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda va faoliyat turini tanlashda bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish zarur. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining faoliyatini tashkil etishda bu yoshning yosh xususiyatlari: harakatchanlik, faollikka intilish, tafakkur xususiyatlari, ta'sirchanligi, taqlidga moyilligi, diqqatining beqarorligi, ixtiyorsiz diqqatning ustunligi va h.k. bu yoshda tajriba to'planib boriladi(etarli tajribaga ega maslik, shu sababli pedagogik rahbarlikka ehtiyoj), shuning uchun bolalar hamkorlik, o'zaro yordam munosabatlariga kirishadigan faoliyat turlarini tanlash muhimdir.

Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni guruh rahbari va maktabning ma'naviy-ma'rifiy ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari reja asosida olib boradi va uning bajarilishini ham nazorat qilib boradi. Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda maktabning umumiy rejasi, o'qituvchilar, guruh rahbarlari, etakchi ota-onalar qo'mitasi, ish rejalarini ham e'tiborga olinishi kerak.

12.2. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda reja asosida o'tkaziladigan mustaqil mashg'ulotlar

Ish reja maktab direktori tomonidan tasdiqlangan. Ish rejasida bolalarning yosh xususiyatlari, maktabning joylashgan shart-sharoiti, ijodiy birlashmalari, ilmiy markazlar bilan o'zaro o'rnatilgan aloqasi kabi ishlar inobatga olinadi. Direktor o'rinbosarining faoliyati o'z ifodasini topgan xujjatlar ro'yxati xalq ta'limi vazirligi tomonidan doimiy ravishda berib boriladi.

2.Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish tamoyillari barkamol insonni tarbiyalashda keng imkoniyatlarga ega bo'lib, uni qay darajada olib borish guruh rahbari va tarbiyachining pedagogik mahoratiga bog'liq.

Bu kabi tarbiyaviy uzviylikni ta'minlashda va amalga oshirishda darsdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchilarning vazifalari ham ko'p qirralidir. Darsdan tashqari ishlarning tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi:

1. Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish.
2. O'quvchilarning darsdan tashqari ko'p qirrali ishlarini o'quvchilar tashkilotlari, sinf faollari yordamida yo'lga qo'yish.
3. Darsdan tashqari ishlar yo'nalishiga bevosita rahbarlik qilgan holda o'qituvchilar, guruh rahbarlari, ota-onalari, sinf faollariga uslubiy yordam ko'rsatish.
4. Umummaktab va maktablararo o'tkaziladigan eng muhim tarbiyaviy tadbirlarda qatnashish.
5. O'quvchilarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish.

Bu borada tashkilotchilar faolligini uchta asosiy tomonini ko'rish mumkin: Tashkilotchilik, uslubiy va ma'muriy.

Bular ko'pincha o'zaro uzviy bog'langan holda namoyon bo'ladi. Shu o'rinda tashkilotchining tashkilotchilik faoliyatiga quyidagi bir qator ishlarni kiritish mumkin:

1. Tarbiyaviy ishlar sohasida erishgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish.
2. Tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalarini aniqlash.
3. Tarbiyaviy, ommaviy, siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmunini, shakl va usullarini aniqlash.
4. Darsdan tashqari ishlarni rejalashtirish, guruhlashtirish va ularning mazmunini, shakl va usullarini aniqlash, boshqaruvchi shaxslarni aniqlash.

O'quvchilarning darsdan tashqari ishlari o'z mazmuniga ko'ra tafakkur faoliyati va munosabat vositasi hisoblanadi. Chunki darsdan tashqari ishlarda olingan axborot idrok etiladi, qayta ishlanadi. Shu asosda yangi bilimlar hosil qilinadi. O'quvchilar maktabdan tashqari ishlarda qatnashib turli kishilar bilan muayan munosabatga kirishadilar. Turli

vaziyatga duch keladilar. Shuning uchun ham o'quvchilarning maktabdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik munosabat doirasi keng va ma'naviy o'sishi samarali bo'ladi. Maktabdan tashqaridagi tarbiyaviy ishlarda o'quvchilar jamoadagi ishlarni o'rganadilar. Ijtimoiy mehnat quvonchini his qiladilar. Ishlab chiqarish mehnatiga qo'shiladilar. Jamoatchilik fikriga bo'ysunishga, jamoa sharafi uchun kurashishga o'tlanadilar.

Guruh rahbari ishida o'quvchilar jamoasini shakllantirish markaziy vazifa hisoblanadi, chunki jamoada shaxsni tarbiyalash tarbiyaning etakchi tamoyilidir. Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi pedagogikada to'la ishlab chiqilgan. Bu metodikaning umumiy asoslari pedagogika kurslarida bayon etilgan jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasiga tayanadi. Uning umumiy asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish, faollarni tarbiyalash, o'quv-mehnat, ijtimoiy-siyosiy va ommaviy-madaniy faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish, sog'lom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish va ko'paytirish.

Guruh rahbarlari, tarbiyachilar, darsdan tashqari ishlar tashkilotchisi darsdan tashqari olib boradigan tarbiyaviy ishlarida quyidagi ish usullaridan foydalanadi:

1. Og'zaki ish usullari: majlislar, yig'inlar, ma'ruzalar, kitobxonlar konferentsiyalari, munozaralar, uchrashuvlar, gazeta va jurnallar.
 2. Amaliy ish olib borish usullari: turli joylarga sayyohatlar, sport musobaqalari, olimpiadalar, tabiatshunoslar to'garaklari, shanbaliklar.
 3. Ko'rgazmali ish usullari: maktab muzeylari, mehnat qahramonlari xonasi, yangi kitoblar ko'rgazmalari, davlat mukofotlariga sazovor bo'lgan kishilar bilan uchrashuvlar.
- Tarbiyaviy ish pedagogdan butun qobiliyatlarni ishga solishga taqozo etadi. Guruh rahbarligi kursi bilan maktabdan va darsdan tashqari tarbiyaviy ishlar metodikasi kursi bir-biriga bog'liq va uning davomiyligidir.

Yuqoridagi qayd etilgan topshiriqlarni bajarish jarayonida o'quvchilar turli metodik qo'llanmalar, asboblari, apparatlar, didaktik materiallardan foydalanishni o'rganadilar, o'z-o'zini tekshirish uchun turli ma'lumot va tayanch materiallarini jalb etish ko'nikmalarini egallaydilar.

Darsdan tashqari ishni rejalashtirishda bolalarning yosh xususiyatlari, maktabning joylashgan shart-sharoitlari, ijodiy birlashmalari, ilmiy markazlar bilan o'zaro aloqasi kabi jihatlarni inobatga oladi. Tashkilotchining faoliyati o'z ifodasini topgan xujjatlar ro'yxati, xalq ta'limi tomonidan doimiy ravishda berilib boriladi.

Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ishlab chiqiladi.

Darsdan tashqari ishlarni tashkil etishda o'qituvchining yo'naltiruvchi ta'siri ostidagi o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish asosiga qurilgan va fan kabinetlarida, kutubxonada va uyda yakka tartibdagi reja asosida o'tkaziladigan mustaqil mashg'ulotlar etakchi shaklga aylanishi kerak. Bunda darsdan tashqari ishda ta'limning moddiy bazasi: qo'shimcha adabiyotlar, laboratoriya uskunalari, ko'rgazmali qo'llanmalar, didaktik materiallar, texnika vositalaridan oqilona foydalanish ko'zda tutiladi. Ular o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- darslik va qo'shimcha adabiyotlar bilan ishlashning xilma-xil shakllarini olgan, nazariy bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlovchi;
- tajribalar, ijodiy tusdagi ishlarni bajarishni, asboblarni loyihalashni, maketlar, modellar va hokazolarni tayyorlashni olgan mustaqil ishlash uchun topshiriqlar sistemasi maqsadga muvofiqdir.

O'quvchi yoshlarni hozirgi zamon ma'naviyati bilan ongini sug'orish, ya'ni singdirish kerak. O'quvchilarni qadriyatlarimiz asosida urf-an'analarimiz asosida tarbiyalash har bir o'qituvchining vazifasidir.

Darsdan tashqari ishlar o'z mazmuniga ko'ra xilma-xil bo'lib, uch xil shaklda olib boriladi:

1. Ommaviy shakllar: ertaliklar, maktab kechalari, bolalar bayramlari, ko'riklar, quvnoqlar va topqirlar klubi, sayrlar, sinf va maktab muzeyi.
2. Darsdan tashqari individual shakllar: eng yaxshi kitoblarni targ'ib etish, o'simliklar o'stirish, sabzavotlar etishtirish.
3. To'garak shakllari: maktabdagi har bir to'garak o'zining doimiy ish kunlari va soatlariga ega bo'lishi lozim. To'garak mashg'ulotlariga kechikmasdan kelish, to'garak topshiriqlarini bajarib kelish, to'garakning moddiy boyliklarini ehtiyot qilish.

Darsdan tashqari ishlarni to'la qamrab olgan to'garaklar bir necha xilda bo'lishi mumkin:

To'garak turlari:

1. Fan to'garaklari.
2. Mohir qo'llar.
3. Duradgorlik.
4. Sport musobaqalari.
5. Badiiy havaskorlik.

Bunda asosiy e'tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi. To'garaklarga qatnashish bolalarga zavq-shavq bag'ishlashi bilan birga ularni ijtimoiy-foydali mehnatga o'rgatadi. Beruniy "Badanni dangasalikdan qutqarish kerakdir, chunki dangasalik, yalqovlik odamni buzilishga, kasalliklarga chalinishga olib keladi"deya ta'kidlaydi. Shunday ekan, bolalarning bunday to'garaklarda

12.3. Direktor o'rinbosarining kasbiga qo'yiladigan talablar.

Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda quyidagi pedagogik talablar mavjud:

Maktabdan tashqari ta'lim muassasalarining to'garak qatnashchilari ongida yuksak ma'naviy axloqiy fazilatlar mujassamlashgan bo'lishi kerak. To'garak qatnashchilarini doimiy ravishda fan va madaniyatning so'nggi yutuqlaridan xabardor qilib turish, ular ongini ijodiy ishlar va tarbiyaviy tadbirlar bilan band qilish muhim o'rin tutadi. To'garak qatnashchilarida mustaqillik tushunchasi shakllangan bo'lishi, ular davlatimiz ramzlarini, madhiyasini, urf-odatlarimizni yaxshi bilish kerak. Maktabdan tashqari ta'lim o'quvchilarning hohishlariga asoslangan holda darsdan bo'sh vaqtlarda o'quv tarbiya jarayonini to'ldiradi va quyidagi yo'nalishlar bo'yicha to'garak qatnashchilariga talablar qo'yilishi kerak:

1. Vatanga muhabbat, komil inson tarbiyasini shakllantirish
2. Estetik ta'lim;
3. Sayyohlik yo'nalishi bo'yicha to'garaklarga qatnashish.
4. Ekologik ta'lim yo'nalishi bo'yicha to'garaklar;
5. O'quvchilarni ma'naviy axloqiy yo'nalishi bo'yicha;
6. Xuquqiy ta'lim yo'nalishi bo'yicha;
7. Texnik ijodkorlik yo'nalishi bo'yicha;
8. Istiqlol bolalari va iste'dodli yoshlar;
9. Iqtisodiy ta'lim.

O'quvchilarning mustaqilligi turli darajada bo'lganida mustaqil tayyorgarlik amalga oshirilish mumkinligini hisobga olish muhimdir, albatta bu esa bola shaxsining shakllanishiga shubhasiz ta'sir ko'rsatadi. Ayrim o'quvchilarning ishdagi faol va mustaqil holati tarbiyachining aralashuvini talab etmaydi, chunki o'quvchilarning o'zlari oldilarida turgan vazifalarini va ularni hal etish yo'llarini ancha yaxshi tushunadilar.

To'garakda bolalar tarbiyachi yordamisiz ishlaydilar. Bu erda tarbiyachining aralashuvi maqbul emas. Chunki bunday holat bolalarning mehnastevarligini, bilish ehtiyojlarini shakllantirishda eng kata imkoniyatga egadir.

O'quvchi mustaqil harakat qilib, lekin o'z ishini tarbiyalashning fikri va bahosiga bog'liq qilib qo'ygan paytda to'be mustaqil holat vujudga keladi. Ish qiziqish va ishtiyoq bilan bajarilsa ham mustaqil ishni bajarayotgan harakatlarida ishonchsizlik jihatlari mavjud bo'ladi. Guruh rahbarining rahbarligi va nazorati ostida harakat qiladigan o'quvchilar toifasida majburiy ijro etish holati paydo bo'ladi. Bunda o'quvchilar ishga unchalik qiziqish bildirmaydilar. Ular ko'pincha guruh rahbarining yordamini so'rab murojaat qiladilar, kuchli o'quvchilarning qo'llab-quvvatlashidan foydalanishga intiladilar, agar bunday qo'llab-quvvatlash bo'lmasa, ishni davom ettirishga irodalarini ishga solmaydilar. Bunday o'quvchilarda tashqaridan majbur qilish vaqtida harakat qilish odati mustahkamlanadi. Agar bunday holat barqaror bo'lib qolsa, u o'quvchining faqat aqli emas, shu bilan birga ma'naviy rivojlanishiga ham to'sqinlik qilishi mumkin.

Maktabdan va darsdan tashqari ishlar o'quvchilarni bir-biriga hurmati, axloqiy sifatleri jamoa orasida shakllanib boradi. Bunda o'quvchilarning bir-biriga bo'lgan muomala madaniyati ham shakllanadi. O'quvchi o'qituvchiga taqlid asosida yoki do'stlari orasida o'rgangan tarbiyasi muomilasiga ta'sir qilish mumkin. O'qituvchi o'quvchilar orasida muomala-madaniyatni shakllantirish uchun avvalambor o'quvchining o'ziga bo'lgan muomalasini etiborini o'rganishi kerak.

O'quvchi maktab qoidalariga rioya qilish bilan birga, o'qituvchi talabiga ham javob berishi lozim. O'qituvchi talablari:

1. Darslarga to'liq qatnashish.
2. O'quv qurollari bilan ta'minlanganligi.
3. O'qituvchini diqqat bilan eshitish.
4. Topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish.
5. Tashkiliy ishlarga faol qatnashish.
6. Sinf intizomiga rioya qilish.
7. Tozalikka rioya qilish.

Darsdan tashqari ishlarni nazoratsiz ijro etish holati rasmiy ijrochilik, ishtiyoq va havas bilan mehnat qilishni istamasligini yashirishga intilayotgan o'quvchilarda kuzatiladi. Bunday holatning uzoq vaqt mavjud bo'lishiga yo'l qo'yib bo'lmaydi, aks holda o'quvchilarda ishiga nisbatan rasmiy munosabat jihatlari paydo bo'ladi, bu esa ularni mehnatdagi tashqi faollikni yo'qqa chiqaradi.

Darsdan tashqaridagi ishlarda o'quvchilarning hatti-harakatlari oldindan juda qattiq tartibga solib qo'yish mumkin emas.

Darsdan tashqari ishlarni tashkil etish va o'tkazishda tarbiyachi eng muhim vazifa o'quvchilarni o'quv vazifalarini hal etishga o'rgatishdan, buning uchun harakat usullarini to'g'ri tanlashdan, o'z hatti-harakatlariga rahbarlikni faoliyatini nazorat qilishdan, mustaqil ish ko'nikmalarini boshqa muhim xayotiy vaziyatlarga o'tkazishdan kelib chiqishdan lozim ekanligini nazarda tutish lozim. Bunda mustaqillik mazmuniga fikrlash faoliyatining mustaqilligi, intizom, uyushqoqlik va o'z-o'zini nazorat qilish kabi to'rt tarkibiy qismi kirishini hisobga olish muhimdir.

Mazkur jihatlarni shakllantirish ustidan nazoratni amalga oshirish darsdan tashqari ishlarga rahbarlik qilayotgan o'qituvchining muhim va murakkab vazifalaridan biridir. Buning uchun o'quvchi faoliyati natijalarini hisobga olishni va bu jarayonni tahlil etishni uyushtirish zarur. O'qituvchi sinf-dars faoliyati uchun xos bo'lgan shakllarni istisno etib, nazorat qilishning bir

qancha usullarini qo'llashi mumkin. Eng kuchli va qobiliyatli o'quvchilarga homaki yozuv bilan ishlash xuquqi beriladi. Unda qoida ko'rsatiladi, bu qoidani tasdiqlovchi misollar keltiriladi, o'quv vazifasi qayd etiladi. Yozuv juda qisqa bo'ladi, lekin u o'quvchining fikrlashi qanday borganligini ko'rsatadi.

Darsdan tashqari ishlarda o'quvchilarni ayrim ko'nikmalarga o'rgatishni nazorat vositasi deb hisoblash kerak. O'z-o'zini tekshirish, o'zaro tekshirish usullariga o'rgatish o'qituvchining o'quvchilar bilan shunday aloqasini talab etadiki, bunda ularning fikrlash ishi jarayoni ravshan bo'ladi. O'quvchilarning o'zlari harakatni taklif etadilar va shu bilan pedagogga muayyan ma'lumot beradilar.

Direktor o'rinbosari o'quvchilarga nisbatan mehr va muhabbat, pedagogik jamoasiga va ota-onalarga nisbatan talabchan bo'lgan holda ish tutib, muntazam o'z ustida ishlab, sabr-bardoshli bolib, o'z fikrlarini puxta bayon qilib, o'zgalarni o'ziga jalb qila oladigan xislatlarni o'ziga mujassamlaydi.

Davlat va hukumatimiz tomonidan qabul qilingan barcha hujjatlar mohiyatini, Prezident asarlarini yaxshi bilishi, uni o'quvchi-yoshlar orasida targ'ib eta olishi, xalq pedagogikasi an'analarini, o'zbek xalqi milliy urf-odatlarini, qadriyatlarini, allomalar o'gitlarini yaxshi bilishlari lozim. Shuningdek, u:

1. mamlakatimizning ichki va tashqi siyosatini yaxshi bilishi va doimo uni o'z faoliyatida hisobga olishi, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning ilmiy asoslari hamda yangicha usul va metodlarini yaxshi bilishi;
2. radio, televidenie va ommaviy axborotning boshqa vositalari orqali berilgan eng so'nggi yangiliklardan boxabar bo'lishi hamda ularning mohiyatini o'quvchilarga etkaza olishi;
3. darsdan tashqari tadbirlarni tayyorlash va o'tkaza bilishi;
4. -tuman, shahar, viloyat, respublika miqyosida o'tkaziladigan tadbirlarda ishtirok etishi;
5. -maktabda o'quvchilar bilan tarbiyaviy ishlarni olib borayotganlarga metodik tavsiyalar berib borishi;
6. -muntazam ravishda o'z malakasini oshirib turishi, o'z sohasi bo'yicha o'tkaziladigan seminarlarda ishtirok etishi lozim.

Nazorat savollari:

1. Direktor o'rinbosarining kasbiga qo'yiladigan talablar ya'ni, o'quvchilarga nisbatan mehr va muhabbati, pedagogik jamoasiga va ota-onalarga nisbatan talabchan bo'lgan holda ish tutishi va muntazam o'z ustida ishlashi, sabr-bardoshli, o'z fikrlarini puxta bayon qilishi, o'zgalarni o'ziga jalb qila oladigan xislatlari kabilar.

12.4. Direktor o'rinbosarining huquqlari va vazifalari.

. Direktor o'rinbosari Nizomda belgilangan vazifalar bilan bog'liq ravishda tegishli pedagogik xodimlarga ko'rsatma beradi.

Xizmat vazifasi doirasidan kelib chiqqan holda darsdan tashqari ishlarai tashkil etish va yangi to'garaklarni ochish masalalarini hal qiladi. Direktor o'rinbosari:

- guruh rahbarining ta'lim-tarbiya ishlari bo'yicha erishgan yutuqlarini hisobga olib, uni taqdirlash uchun direktorga taklif kiritish;
- guruh rahbarlarining o'z vazifasiga nisbatan mas'uliyatsizligi yoki uni suiste'mol qilganligi uchun direktor bilan kelishilgan holda tanbeh berish;
- bolani yaxshi tarbiyalagan ota-onalarni, maktabga yordam bergan mahalla faollarini taqdirlash uchun direktorga taklif berish huquqiga ega.

Direktor o'rinbosari bilan quyidagi ishlar kelishilishi kerak:

- ✓ guruh rahbarlari ish rejasini direktor bilan hamkorlikda tasdiqlash;

- ✓ maktabda o'tkaziladigan sport musobaqalari rejasini direktor bilan hamkorlikda tasdiqlash;
- ✓ turli xildagi to'garak ishlari rejasini direktor bilan hamkorlikda tasdiqlash.
- ✓ maktabning jamoat tashkilotlari, otaliq qiluvchi korxonalar bilan aloqasini mustahkamlash;
- ✓ bolalar nazoratsizligi va qonun buzilishining oldini olish;
- ✓ yashash joyi bo'yicha bolalarning bo'sh vaqtini tashkil etish;
- ✓ o'quvchilarning oilalariga borish va bolalarni tarbiyalashda
- ✓ ularga yordam berish;
- ✓ yosh avlodning Vatanga, jamiyatga va mehnatga, o'ziga va odamlarga munosabatini anglab olishga qaratilgan axloqiy tuyo'ularini tarbiyalash.

Tarbiyaviy ishlar bolalarning kundalik hayotidan olingan aniq dalillar va voqealarni, badiiy adabiyot, vaqtli matbuot, kinofilmlardan olingan misollarni tahlil etish hamda muhokama qilish asosida o'tkaziladi. Bu ishlarning xususiyati shundaki, bu bolalarni o'zining axloqiy xatti-harakatlari haqida mulohaza yuritishga va ularga to'g'ri baho berishga o'rgatadi.

Darsdan tashqari tashqari tarbiyaviy ishlar o'quvchilarning darsdan bo'sh vaqtlaridagi o'quv-tarbiya jarayonini to'ldiradi va kengaytiradi, o'quvchilarning mustaqil bilim olishlariga, ijobiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishiga imkoniyat yaratadi.

Shu sababli keyingi davrda o'quvchilarning darsdan tashqari vaqtlarini ko'ngilli uyushtirishga alohida ahamiyat berilmoqda.

Guruh jamoasi bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning hajmi, asosiy yo'nalishlari, mazmuni har bir yosh bosqichida o'quvchilarning psixik rivojlanishi darajasiga mos kelishi lozim.

Tarbiyaviy ish pedagogdan butun qobiliyatini ishga solishni, tinmay izlanishni taqozo etadi. Chunki kelajak avlod tarbiyalangan, uyushgan, ahil, jonajon Vatanimizning haqiqiy fuqarolari bo'lishi kerak.

Ma'naviyat ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari lavozimiga kamida 5 yil pedagogik ish stajiga ega bo'lgan qobiliyatli, mahalia, ota-onalar va keng jamoatchilik o'rtasida hurmat-e'tiborga loyiq bo'lganlar tuman (shahar) Xalq ta'limi bo'limi tomonidan tayinlanadi va bo'shatiladi.

Jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarni kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yoshlarni boy tarixiy va madaniy merosimiz, milliy an'analarimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqloq g'oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalash, keng fikrli, sog'lom, jismoniy, aqliy va ma'naviy jihatdan barkamol, iqtisodiy islohotlarning mohiyatini tushunadigan hamda ularni yangi ijtimoiy munosabatlar orqali hayotga tatbiq eta oladigan, milliy g'oya va istiqloq mafkurasi mustahkam bo'lgan shaxslarni shakllantirish direktor o'rinbosari faoliyati maqsadining asosini tashkil etadi.

O'quvchi-yoshlar dunyoqarashini shakllantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, xalqimizning boy tarixiy, madaniy va ma'naviy merosi asosida, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, insonparvarlik, iymon-e'tiqod, mehr-shafqatlilik kabi insoniy fazilatlar misolida har tomonlama barkamol avlodni tarbiyalaydi. Direktor o'rinbosari tarbiyaviy ishlarini rejalashtirishda guruh rahbarlarining qiziqishlari, topshiriqlarni qay darajada bajara olishlarini hisobga oladi. O'quvchilarning o'z-o'zini idora qilish organlari faoliyatida qatnashuvi ularning ijtimoiy faollik sifatlarini shakllantirishning ta'sirchan vositasidir. Bu bolalar va o'smirlarning fuqarolik, demokratiya borasidagi tushunchalarini kengaytiradi. O'z-o'zini idora qilish - tashabbuskorlik va mustaqillik maktabidir. O'quvchilarning o'z-o'zini boshqaruvi o'quvchilar tomonidan fan va mashg'ulotlarning to'liq o'zlashtirilishiga, biror

kasb o'rganishiga, Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalanishiga, Vatan himoyachisi bo'lishiga, maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda, davlat, jamoat mulkini ko'z qorachig'iday asrashga, tabiatni muhofaza etishga ko'maklashadi. O'z-o'zini boshqarish o'quvchilarni mustaqil hayotga, turmush va jamiyatga mos qilib tarbiyalashda, ta'lim muassasasida ma'naviy muhitni saqlashda, ma'muriyatga qo'shimcha ta'lim olish uchun o'quvchilar talabnomasini shakllantirishda ko'maklashadi. O'quvchilar o'z-o'zini boshqaruvi a'zolari maktab va maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida o'tkazilayotgan barcha tadbirlarda, tanlovlarda, xonalarni jihozlashda faol ishtirok etadilar.

13-MA'RUZA. Tashkilotchining o'quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasi.tashkilotchi va o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi

Reja:

- 13.1. O'qituvchi tomonidan jamoaga qo'yilayotgan talablar
- 13.2. Jamoa an'analari mazmunida munosabatlar xususiyati hamda jamoaning ijtimoiy fikri
- 13.3. Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarining ish faoliyati.
- 13.4. O'zini-o'zi boshqarish o'quvchilarni mustaqil hayotga, turmush va jamiyatga mos qilib tarbiyalash, ta'lim muassasasida ma'naviy muhitni saqlash va shakllantirish.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: *O'quvchilar jamoasi maqsadining birligi va tashkil qilish xususiyatlari. Ijtimoiy jamiyat ehtiyojini qondirishga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyat jamoaning navbatdagi muhim xususiyati sifatida. O'qituvchi tomonidan qo'yilayotgan talablar hajmi, tizimi, talab qo'yish metodikasi. O'quvchilarga talablar qo'yish, talablar mazmuni bilan tanishtirish, ularning ahamiyatini tushuntirish, tajriba orttirish hamda ularni muntazam suratda nazorat qilib borish.*

13.1. O'qituvchi tomonidan jamoaga qo'yilayotgan talablar

Jamoada shaxsni yakka tartibda tarbiyalashda maktab o'quvchisini o'z-o'zini tarbiyalashga jalb etish, uni tegishli malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirishdan iboratdir. Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga bo'yni yor bermaydigan tarbiyasi qiyin bolalar - bu albatta, yomon o'zlashtiruvchilar emas, holbuki ular orasida odatda ko'pchiligi ana shunday bolalardir. Zamonaviy sinf rahbari o'quvchidar yomon xulq-atvorining, past o'zlashtirishning sabablarini puxta o'rganadi. Bunda o'quvchining sinfdoshlari bilan munosabatlari, bu munosabatlarning ma'naviy asoslari eng muhim masalalardan biridir. Jamoa munosabatlari - dastavval muayyan maqsadlarga asoslangan va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan maqsadlar yo'naltirib turadigan o'zaro ma'suliyatli munosabatlardir.

Sinf o'quvchilari ko'p bo'lgan sharoitda har bir bolaga yakka tartibda yondashish, har bir bola qalbiga to'o'ri yo'l topish juda qiyin. Agar olquvchilar jamoasi qo'llab-quvatlasa, har holda bunday yo'lni topish mumkin.

Jamoada shaxsni tarbiyalashda yakka tartibdagi yondashuv-ning mohiyati alohida o'quvchini jamoa faoliyatiga jalb etishdan, jamoani esa mazkur o'quvchi bilan qiziqtirib qo'yishdan ham iboratdir. Har qanday jamoada tarbiyasi qiyin bolalar bo'ladi, lekin "ajratib qo'yilgan" bolalar bo'lmaydi.

o'quvchilarning xulq-atvorini muntazam o'rganishni o'qituvchi o'z oldiga maxsus maqsad qilib qo'ymasa u o'qituvchi uchun sezilmagan tarzda o'zgarishi mumkin. Bunday o'rganish yakka tartibda ishni tashkil etishning hal qiluvchi sharti hisoblanadi. Jamoani shakllantirish yuzasidan olib boriladigan ish albatta ayrim o'quvchilarning rivojlanishiga ta'sir etadi va

shuning uchun ham bu jarayon stixiyali emas, balki maqsadga qaratilgan va boshqariladigan bo'lishi kerak.

Sinf rahbari o'quvchilarni yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ot-onalar bilan o'zaro hamkorlikda bo'ladi. Ota-onalarga pedagogik bilim berishni uyushtirishda sinf rahbariga muayyan tarzda yordam beradigan asosiy manba "Ota-onalarga pedagogik bilim berishning namunaviy dasturi"dir. Mazkur dastur o'quvchilarning ota-onalari bilan xilma-xil masho'ulotlarni birga qo'shib olib borishini ko'zga tutadi.

Dasturda o'quv yili mobaynida ikkita umumta'lim masho'uloti va har bir sinf ota-onalari uchun 6 tadan 9 tagacha masho'ulot o'tkazish ko'zda tutilgan. Masho'ulotlar shunday tarzda quriladiki, ota-onalar pedagogika, psixologiya va fiziologiya asoslari izchil kursini o'zlashtirib, farzandlari bilan sinfdan-sinfga o'tgandek bo'lishadi. Kurs bolalarning yosh xususiyatlariga muvofiq va ta'limining har bir yildagi ta'lim-tarbiya vazifalarini hisobga olib qurilgan.

Ota-onalarning yuksak ta'limiy va madaniy darajasi, pedagogik va psixologik ta'sir etish sifatini oshirish uchun ular bilan bevosita muomalada bo'lib, o'qituvchilarning bu yo'nalishdagi ijodiy ishini jamoa ishida o'rganish mumkin.

Ota-onalar bilan ish olib borishning an'anaviy tarkib topgan shakli bu ota-onalar yio'ilishlaridir. Ota-onalar majlislari turli xil ko'rinishda bo'ladi:

1) Tashkiliy yio'ilishlar: ota-onalar qo'mitasi saylanadi. Bunda asosan jamoatchi, o'qimishli kishilar saylanadi.

2) Chorakdagi yakunlovchi sinf majlislari: ota-onalarning e'tiborini o'quvchilarning bilishga doir qiziqishlari, axloqiy qobiliyatlari, irodaviy fazilatlarini, rivojlanishdagi yutuqlari, kamchiliklari, foydalanishmagan imkoniyatlariga qaratish maqsadini ko'zda tutadi. Agar har bir ota-ona majlisdan keyin o'z bo'lasiga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish tizimiga tuzatishlar kiritishning asosiy yo'llarini aniq tasavvur etsagina, sinf rahbari o'tkazilgan majlislardan qanoat hosil qilishi mumkin.

3) Biror mavzuga ba'oslangan yio'ilishlar: tarbiyaning eng dolzarb muammoalari yuzasidan o'tkaziladi.

Agar maktab sinf rahbarlari orqali ota-onalarga ularning pedagogik bilimini oshirishda yordam berar ekan, o'z navbatida ota-onalar ham maktabga bolalarni tarbiyalashni tashkil etish ishida har tomonlama yordam berishlari mumkin va lozim.

Sinf rahbarining ota-onalar komiteti bilan mohirona, yaxshi uyushtirilgan va yo'lga qo'yilgan ishi, bolalar bilan olib boriladigan butun tarbiyaviy ishlarning muvafaqqiyatli bo'lishiga garov hisoblanadi. Tashabbuskor, ijodiy ishlaydigan ota-onalar komiteti sinf rahbariga sinf jamoasini tashkil qilishida bebaho yordamchidir.

Yakka tartibdagi pedagogik suhbat sinf rahbarining o'quvchilar ota-onalari bilan olib boriladigan ishining eng ommalashgan qulay va samarali shakli hisoblanadi.

Suhbat yordamida vujudga keladigan masalalami tez hal etish, ota-onalar bilan ishonchli munosabatlar o'rnatish, o'quvchilar oilaviy tarbiya sharoitlari haqida qo'shimcha ma'lumotlar olish, ota-onalarga pedagogik bilim berish, bolaning yakka tartibdagi rivojlanish dasturini, birgalikdagi pedagogik harakatlar tizimini ishlab chiqish, ota-onalarning tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishlarini va tarbiyasi qiyin bola xulqini tuzatish va o'quvchilar o'rtasidagi kelishmovchiliklarni hal etish kabi keng ko'lamdagi ta'lim-tarbiya vazifalari hal qilinadi.

Nazorat savollari:

1. Jamoa o'zini-o'zi boshqarish qo'mitasi sifatida.
2. O'quvchilar jamoasi maqsadining birligi va tashkil qilish xususiyatlari.

3. Ijtimoiy jamiyat ehtiyojini qondirishga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyat jamoaning navbatdagi muhim xususiyati sifatida.

13.2. Jamoa an'analari mazmunida munosabatlar xususiyati hamda jamoaning ijtimoiy fikri

Jamoa so'zi lotincha "kollektivus" so'zining tarjimasi bo'lib, yoyilma, omma, birgalikdagi majlis, birlashma, guruh ma'nolarini anglatadi. Aniqroq aytiladigan bo'lsa, jamoa bu – kishilardan iborat guruh demakdir. Zamonaviy talqinda "Jamoa" tushunchasi ikki xil ma'noda ishlatiladi. Birinchidan, jamoa deganda kishilarning istalgan tashkiliy guruhi tushuniladi (masalan, ishlab chiqarish jamoasi, zavod jamoasi, xo'jalik jamoasi va hokazo). Ikkinchidan, jamoa deganda yuqori darajada uyushtirilgan guruh tushuniladi. Chunonchi, o'quvchi (tarbiyalanuvchi) larning birlashmasi o'ziga xos muhim belgilarga egadir. Quyida jamoa va uning xususiyatlari (belgilari) borasida so'z yuritamiz.

Jamoa va jamoa orqali tarbiyalash tarbiya tizimida muhim ahamiyatga ega bo'lgan tamoyillardan biridir. Shaxsni shakllantirishda jamoaning etakchi ahamiyati to'o'risidagi fikrlar pedagogika fanining ilk rivojlanish davrlaridayoq bildirilgan. Jamoada, uning a'zolari o'rtasidagi munosabatning alohida shakli yuzaga keladi, bu esa shaxsning jamoa bilan birgalikda rivojlanishini ta'minlaydi. Lekin har qanday guruhni ham jamoa deb hisoblab bo'lmaydi. Jamoa bir qator belgilarga egadirki, mazkur belgilar jamoani kishilarning etarli darajada uyushgan har qanday guruhidan ajratib turadi.

Jamoa ijtimoiy jamiyatning bir qismi hisoblanadi, unda ijtimoiy hayot va kishilik munosabatlarining barcha me'yorlari o'z ifodasini topadi. Zero, jamoa jamiyatdagi mavjud munosabatlar tizimida namoyon bo'lar ekan, jamoa va ijtimoiy jamiyat maqsadi, intilishida o'zaro birlik, uzviy maqsadga muvofiq tashkil etadi.

Shu bois, jamoa hayotning bir (yagona) maqsadga qaratilganligi va ijtimoiy-o'oyaviy yo'nalganligi uning etakchi belgisi sanaladi.

Har bir jamoa boshqa bir jamoalar bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Uning har bir a'zosi jamiyat ijtimoiy faoliyatini tashkil etish jarayonida o'z jamoasi bilan birgalikda ishtirok etadi. Jamoani tushunish, uni his etish hamda shaxsni shallantirishdagi o'rni va rolini to'o'ri baholay olish umumiy va xususiy (shaxsiy) maqsadning qiziqishi, ehtiyoj va faoliyatning birligini namoyon etadi, hamda bo'linishiga yo'l qo'ymaydi.

Har bir jamoa o'z-o'zini boshqarish organiga ega va umummilliy jamoaning uzviy qismi sanaladi. Shuningdek, u maqsadning birligi va tashkil qilish xususiyatlari orqali umummilliy jamoa bilan boo'lanadi. Ijtimoiy jamiyatning ehtiyojini qondirishga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyat jamoaning navbatdagi muhim xususiyatidir. Jamoa faoliyatining ijtimoiy-o'oyaviy yo'nalishi ham jamoaning faoliyati mazmunida o'z aksini topishi muhim ahamiyatga egadir.

Jamoa xususiyatini aniqlash kishilar guruhining yagona ijtimoiy tizimini o'rnatishdagi usuli, ya'ni jamoani tashkil qilish usuli ham muhim hisoblanadi. Pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq tashkil etilgan jamoa faoliyati natijasida jamoa a'zolari o'rtasida ishchanlik, bir-biri uchun o'amxo'rlik, o'zaro yordam, jamoa manfaati uchun javobgarlik hissi qaror topadi. Birgalikdagi faoliyat umumjamiyat ishi uchun mas'uliyat hissini uyo'ota borib, jamoa a'zolarini bir-biriga yaqinlashtiradi, jamoaga Hurmat hissini paydo bo'lishiga ko'maklashadi, jamoa bilan munosabatda bo'lish ehtiyojini oshiradi, jamoa a'zolari o'rtasida o'zaro ruhiy yaqinlik, hissiy birlik (bir-birini yoqtirish) yuzaga keladi. Ushbu munosabat ko'pincha o'z-o'zidan paydo bo'ladi hamda ular pedagogik ta'sir ko'rsatish uchun qo'l keladi.

Ruhiy va hissiy birlik jamoa a'zolarining birgalikdagi faoliyatini mazmuniga ular orasidagi hosil bo'lgan ishchanlik faoliyatining xarakteriga bevosita bog'liqdir.

Jamoaning rasmiy (ishchanlik) va norasmiy (hissiy) tuzilishini bir-biridan farqlash lozim. Jamoaning rasmiy tuzilishi deganda jamoa faoliyatining turli ko'rinishlarini amalga oshirish uchun zarur bo'ladigan tashkiliy jihatlari ko'zda tutiladi. Mazkur tuzilma bir tomondan, jamoa a'zolari qo'yilgan ishchanlik munosabatlarini ifoda etsa, ikkinchi tomondan, rahbarlik vazifasini bajaruvchi tarbiyachilar hamda jamoa a'zolari o'rtasidagi mavjud boshqarish munosabatlari mazmunini ifoda etadi.

Norasmiy tuzilma jamoaning barcha a'zolari o'rtasidagi shaxslararo ma'naviy, psixologik munosabatlarning umumiy tizimi va mikroguruhni tashkil etuvchi ayrim a'zolar o'rtasidagi tanlash munosabatlari mazmunini ifodalaydi. Jamoaning har bir a'zosi mavjud munosabatlar tizimida u yoki bu o'rinni egallaydi. Tarbiyalanuvchi shaxsning jamoadagi o'rni uning shakllanish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Maktab yoki sinfdagi rasmiy va norasmiy tuzilmalar bir-biriga muvofiq bo'lganda, jamoaning rasmiy etakchilari norasmiy munosabatlar tizimida ko'zga tashlangan o'rinni egallagan holdagina u chinakam jamoa bo'la oladi. Shuningdek, norasmiy guruhlar (mikroguruhlar) umumjamoai ijtimoiy manfaatlari uchun kurashuvchi guruhlar bo'lgandagina jamoa o'zini chinakam jamoa tarzida namoyon etishi mumkin.

Yashash joylarida o'zaro birikkan bolalar guruhlar qanchalik ahil va inoq munosabat zaminida tashkil topgan bo'lmasin, haqiqiy jamoa bo'la olmaydi. Chinakam jamoa ijtimoiy ahamiyatga moyillik faoliyatini tashkil eta olishi, jamoa a'zolari o'rtasida ijtimoiy ahamiyatli faoliyat, maqsad, ishchanlik xarakteridagi aloqa va munosabatlarni o'rnatish olishi lozim. Jamoaning majburiylik belgisi unga pedagogik rahbarlikning bo'lishidir.

Shunday qilib, jamoa-kishilarning shunday muayyan guruhi bo'lib, u ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan umumiy maqsad hamda mazkur maqsadni amalga oshirish uchun yo'naltirilgan faoliyatni tashkil etadi. Ushbu guruh a'zolari o'zaro birlik, a'zolarining munosabatlar jarayonidagi tengligi asosida unga rahbarlik qilish va bir-biriga bo'ysunishi, shuningdek, jamoa oldidagi javobgarligi asosida muayyan faoliyatni olib boradilar.

Jamoa va uni shakllantirish pedagogik faoliyatning maqsadi hisoblanadi. Namuna ko'rsatish uni shakllantirish vositasi bo'lib, uning yordamida jamoaning barcha yoki har bir a'zosini tarbiyalash yaxshi samara beradi.

Jamoaning etakchi tarbiyaviy vazifasi shaxsni har tomonlama tarbiyalash, unda ijobiy sifatlarni hosil qilish, mustahkam hayotiy pozitsiyani qaror toptirishdan iboratdir.

Umumiy o'rta ta'lim hamda yangi turdagi ta'lim muassasalarida jamoani shakllantirish mas'uliyatli vazifa sanaladi.

13.3. Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarining ish faoliyati.

Maktab jamoasi tarkibida eng barqaror bo'g'in-sinflar jamoalari sanaladi. Sinf jamoasi doirasida o'quvchilar o'rtasida mustahkam shaxslararo aloqa va munosabatlar tarkib topadi. Bu bilan sinf jamoasi o'z negizida maktab jamoasining shakllanishi uchun o'ziga xos poydevor vazifasini bajaradi. Maktab jamoasi tarkibida o'quvchilar jamoasi bu-ijtimoiy ahamiyatli faoliyatni tashkil etish, shuningdek, umumiy saylov organlari va umumiy javobgarlik, barcha a'zolarining huquq va burchlari tengligi asosidagi o'zaro birlikka ega o'quvchilar guruhidir.

Demak, yuksak darajada o'stirilgan jamoa o'zida bir necha xususiyat belgilarni namoyon etadi. Ular quyidagilardir :

1. Ijtimoiy ahamiyatga ega yagona maqsadning mavjudligi ;
2. Birgalikdagi umumiy faoliyatning tashkil etilishi;
3. Majburiy mas'uliyatli munosabatning yo'lga qo'yilishi ;
4. Saylangan umumiy rahbariy organga egalik

O'quvchilar jamoasi pedagog-tarbiyachilar hamda bolalardan iborat jamoaning murakkab birlashmasi, o'z-o'zini nazorat qilish va boshqarish jarayonini tashkil etuvchi mustaqil tizim, shuningdek, o'zining psixologik muhitiga, an'analarga ega guruh hisoblanadi. Jamoaning rivojlanishi – jamoa hayotining qonunidir. Xo'sh, bolalar jamoasining olo'a harakat qilib borishiga nima yordam beradi? Uning rivojlanishiga nima imkon beradi. Bunday kuch istiqboldir. Hayot shuni ko'rsatadiki, kishining kelajakka umid va ishonch bilan intilishi, hayotiy istiqbolini yurtimizning taqdiri bilan boo'lab, mustaqil diyorimizning bugungi jamiyat sharoitida ma'naviy va ma'rifiy qiyofasini yaratishda hissa qo'shgan kishi va jamoa tobora shakllanib rivojlanib boradi.

Bu intilish va hayotiy istiqbolda kishining ma'naviy va madaniy ehtiyojlarining jami, uning rivojlanganlik darajasi, butun ma'naviy qiyofasi aks etadi. Istiqbolning eng muhim pedagogik xususiyatlaridan biri shuki, degandi A.S.Makarenko, u oldinga qo'yilgan maqsad sifatida bolani istalgan natijaga erishish imkoniyati bilan qiziqtiradi, unda kelajakni barpo etishda qatnashish istagini uyo'otadi. O'uvnoq kayfiyat va olg'a intiluvchilikni vujudga keltiradi.

Pedagogik nuqtai nazardan istiqbol deganda, shaxsni bolalar guruhini, umuman jamoani rivojlantirishning ichki ehtiyojlariga javob beruvchi, uning a'zolarining rivojlanish darajasiga, ularning yosh va individual xususiyatlariga hamda jamiyatimiz vazifalariga mos keladigan vazifalar, maqsadlar, ishlar tushuniladi.

Jamoani vujudga keltirish va o'quvchilarni tarbiyalash maqsadi bilan tashkil etiladigan istiqbollari ularning hammasi uchun xarakterli bo'lgan ayrim umumiy xususiyatlarga ega bo'ladi:

Bevosita bolalarning qiziqishiga hamda vazifani bajarish uchun birgalikda jamoa kurash olib borishning quvonchli manzarasiga asoslangan ishlarning maroqli bo'lishi; Ishlarning ijtimoiy foydali qimmati va ularning butun xalqimiz olib borayotgan kurash bilan bog'liqligi;

Istiqbol uchun kurashning borishini aniq tashkil etish;

O'quvchilarda konkret axloqiy sifatlarni tarbiyalashda pedagogik maqsadga muvofiqlik.

Har xil istiqbollarni tashkil etishdagi asosiy metodik usul bolalarni birorta istiqbolga erishish uchun kurashga tayyorlashdan iboratdir. Bu tayyorgarlikka ish rejalari, loyihalar va hokazolarni muhokama qilish kiradi. So'ngra istiqbol sari harakat qilishga yordam beradigan amaliy ish bajarilishi lozim. Bu ish jamoani tashkil etish va jipslashtirish jarayonidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Shunga erishish kerakki, barcha o'quvchilar umumiy faoliyatda ishtirok etsinlar va bu ishtirok etish faol, ijobiy xarakterga ega bo'lsin.

Topshiriqlarni jamoaning barcha a'zolari o'rtasida to'o'ri taqsimlash bolalarni qiziqarli ishlarni bajarishga jalb qilishning asosiy yo'lidir.

Bolalarning aql-idrokigagina emas, balki ularning his-tuyo'ulariga ham ta'sir ko'rsatish uchun har qanday ish aniq tashkil etilishi, chiroyli jihozlanishi kerk. Ayniqsa, bayramlarni chiroyli va tantanali qilib tashkil etmoq kerak. Bu bayramlarda ota-onalar va mehmonlar ishtirok etsalar, bayram davomida bolalar mukofotlansa, musobaqa yakunlari e'lon qilinsa, yaxshi bo'ladi. Bolalarni tayyorgarlik jamoa maqsadga erishish jarayoniga jalb qilishning tarbiyaviy ahamiyati shu jihatdan kattaki, bu yo'l bilan bolalarni maqsadga qaratilgan jamoa axloqiy xulq-atvorni egallashga mashq qildirish uchun shart-sharoit yaratiladi.

Jamoa hayotining me'vori umumiy maqsadga intilishga va qiziqarli ishlar bilan shuo'ullanishgagina emas, balki jamoada bolalar o'rtasidagi munosabatlar usuliga ham, ularning tevarak-atrofdagi vaziyatga bo'lgan munosabatlariga, jamoadan tashqaridagi aloqalariga ham bog'liqdir. Har bir maktab o'quvchisida o'z jamoasi uchun faxrlanish tuyo'usini, shaxsiy qadr-qimmat hissini tarbiyalash zarur.

Mazkur usul va uslublar jamoani shakllantirishga asosiy yo'l va vosita sifatida asos bo'ladi. Jamoani shakllantirishda jamoa a'zolari va ularning faoliyatlariga qo'yiladigan yagona talablar muhim ahamiyat kasb etadi.

Yagona talab o'quvchilarning dars jarayonidagi, tanaffus, sinfdan tashqari ishlar vaqtidagi, jamoat joylari hamda uydagi xulq-atvor qoidalarini o'z ichiga oladi. Puxta o'ylab qo'yilgan talablari tizimining muntazam amalga oshirilishi maktabda muayyan tartibning o'rnatilishini ta'minlaydi.

Pedagoglar tomonidan qo'yiladigan talablar quyidagi sharoitlardagina ijobiy natija beradi:

Qo'yilayotgan talablar o'quvchi shaxsini hurmat qilish bilan qo'shilishi kerak;

Qo'yilayotgan talablar muayyan maktab yoki sinfdagi mavjud sharoitni hisobga olgan holda qo'yilishi lozim;

Qo'yilayotgan talablar aniq bo'lishi kerak;

O'quvchilarning tashqi qiyofasi, kiyinishi, yurish-turishi hamda muomalasiga nisbatan qo'yilayotgan talablar ularda ma'naviy madaniyatni shakllantirishga xizmat qilishi shart.

O'qituvchi qo'yilayotgan talablar hajmi, tizimini bilibgina qolmasdan, talab qilish metodikasini ham o'zlashtirib olgan bo'lishi kerak.

O'quvchilarni talablar bilan tanishtirish ko'pincha umumiy majlislarda amalga oshiriladi, bunda ta'lim muassasasi direktori yoki o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari istiqbol rejalari va ularni amalga oshirish jarayonidagi talablar mazmuni bilan o'quvchilarni tanishtiradi. Batafsil tanishtirish ayrim hollarda amalda ko'rsatish, keyinroq sinflar bo'yicha, sinf majlislarida, maxsus suhbatlar uyushtirish tarzida amalga oshiriladi.

Xulq-atvorni tarkib toptirishga yo'naltirilgan talablar bilan tanishtirish mazkur talablar ustida mashq qildirish bilan qo'shib olib borilishi kerak. Xulq-atvorni tarbiyalash ongni tarbiyalashga qaraganda ancha murakkab ish, o'quvchilar talablar mohiyatini yaxshi anglashi mumkin, biroq aksariyat hollarda ularga rioya qilmaydilar. Shu bois, muntazam ravishda mashq qildirish madaniy xulq-atvorni odatga aylantiradi.

Talablarning qo'yilish jarayonida ularga o'quvchilarning amal qilishi ustidan nazorat o'rnatishi lozim. Nazorat qilib borish turli shakllar yordamida amalga oshiriladi, chunonchi, xulq-atvor jurnalini yuritish, sinfdagi navbatchilik uchun stendda baholarni qayd etib borish va boshqalar. Nazorat haqqoniy va muntazam bo'lishi kerak. Uning natijalaridan o'quvchilarni ogoh etib borish lozim.

a) Jamoani uyushtirish va jipslashtirish unda faollar (aktivlar) ni tarbiyalash bilan chambarchas bog'liq. Har bir pedagogning jamoani shakllantirish borasidagi harakati jamoaning tayanch yadrosini tanlashdan boshlanadi.

Jamoa faollarini shakllantirish jamoaning u yoki bu faoliyatiga nisbatan ehtiyoji mazmunidan kelib chiqadi.

Ishonchli, ishchan faollarini yaratish uchun o'qituvchi o'quvchilar faoliyatini ularning jamoa ishlaridagi ishtiroki, xulq-atvorni kuzatib borishi har bir o'quvchining ijtimoiy faoliyatini tashkil etish layoqatini aniqlashi zarur.

4.Komil inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning roli va ahamiyati.

Odam bolasining rivojlanishi bu muhim jarayon sanaladi. Bizga maTumki, hayoti davomida inson jismoniy va psixik tomonidan o'zgarib boradi, lekin bolalik va o'smirlik davrida rivojlanish nihoyatda kuchli bo'ladi. Bola mana shu yillarda ham jismoniy, ham psixik jihatdan o'sishi, o'zgarishi bilan shaxs sifatida kamolga etadi. Bunda berilayotgan tarbiya maqsadga muvofiq ta'sir etishi natijasida bola jamiyat a'zosi sifatida kamol topib, murakkab ijtimoiy munosabatlar tizimida o'ziga munosib o'rin egallaydi. Shaxsning fazilatlarini to'o'ri aniqlash va behato baholash uchun uni turli munosabatlar doirasida, turli munosabatlar doirasida, turli vaziyatlarda kuzatib ko'rish lozim. Ana shundagina shaxsning ijtimoiy xulqi, ma'naviy qiyofasi, insoniy fazilatlarini ro'yobga chiqadi. Demak, shaxsni rivojlantirish vazifasini to'o'ri hal qilish uchun uning xulqiga ta'sir etuvchi omillarni, bu omillarning tabiatini, shaxsning xususiyatini yaxshi bilmoq kerak.

13.4. O'zini-o'zi boshqarish o'quvchilarni mustaqil hayotga, turmush va jamiyatga mos qilib tarbiyalash, ta'lim muassasasida ma'naviy muhitni saqlash va shakllantirish.

Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni maktabning ma'naviy–ma'rifiy ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari o'z ishini reja asosida olib boradi va uning bajarilishini ham nazorat qilib boradi. Sinf dan tashqari tarbiyaviy ishlarni maktabning umumiy rejasi, o'qituvchilar, sinf rahbari, etakchi ota–onalar qo'mitasi, ish rejalari ishini ham e'tiborga olishi kerak.

Ish reja maktab direktori tomonidan tasdiqlangan. Ish rejasida bolalarning o'sh xususiyatlariga maktabning joylashgan shart–sharoitiga, ijodiy birlashmalariga ilmiy markazlar bilan o'zaro tarqalgan aloqasi kabi ishlarni inobatga oladi. Direktor o'rinbosarining faoliyati o'z ifodasini topgan hujjatlar ro'yxati xalq ta'limi vazirligi tomonidan doimiy ravishda berib boriladi. A.Jo'raevning Tarbiyaviy darslarni o'tish risolasi mustaqillik g'oyasi bilan bog'langan tarbiyaviy tadbirlardan qoidalarga asoslangan qonunlar belgilangan. Ijodkor rahbar hamda ilg'or o'qituvchi tarbiyachilar o'z foaliyatlar jara'ida tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda quyidagi tamoyillarni asosi qilib oladilar :

- tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazish ;
- ma'naviyatni o'sh avlod ongiga singdirish e'tiqodga aylantirishdan iborat ekanligi ;
- tarbiya jara'eni milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan bog'lab bola qalbiga va ongiga ta'sir ko'rsatish ;
- tarbiyaviy ishlarni o'quvchilar jamoasi jipslashtiruvchi omillar, tarbiyaning ta'lim bilan uzviyligini ta'minlash;
- tarbiyaviy jara'enda bolalarni tarbiyalash darajasini aniqlash va ijobiy tomonlarini o'stirish;
- bola shaxsiga hurmat va talabchanlik;
- bolalarning o'sh va ruhiy holatini hisobga olish;
- tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish tomonlari barkamol insonni tarbiyalashda keng imkoniyatlarga ega bo'lib , uni qay darajada olib borish sinf rahbari va tarbiyachining pedagogik mohiyatiga bog'liq.

Pedagog mustakil tayyorgarlik davrida talabalar bilan ishlashni tabakalashtirilgan tarzda olib boradi, ularni guruhlariga taksimlaydi, ayrimlari bilan esa yakka tartibda ish olib boradi. Pedagog fan kabinetlaridagi mustakil ishlarni tashkil etib, bilimlar egallashni ta'minlovchi topshiriklar sistemasini ishlab chikadi, muntazam ravishda ukishning borishini nazorat kiladi, talabalarning kitob, asboblari, qullanmalar, ukuv telekursatuvlari, kushimcha adabiyotlar va boshkalar bilan ishlash malaka va kunikmalarini muntazam shakllantirishni ta'minlaydi.

Mustakil tayyorgarlikni tashkil etishda laborant talabalar alo hida urin tutadi. Ular murakkab tajribalarni amalga oshirishda yordam beradilar, diapozitivlar, filmlarni namoyish etadilar, haritalarni tayyorlaydilar, almashtiriladigan stendlarni bezatadilar, kabinetlarda inventarizatsiya utkazadilar, darsliklar va dasturlarga doir adabietlar fondiga mudirlik kiladilar va hokazo.

Mustakil mashgulotlarda pedagog bilan talabaning hamkorlik kilishi zarurligi bekor qilinmaydi, lekin u darsdagiga nisbatan boshkacha—asosan bavosita, ukuv materiali (sxemalar, jadvallar, yul-yuriklar, maxsus tuzilgan ma'lumotnomalar va hokazolar)ni tegishli tarzda tashkil etish orkali amalga oshiriladi.

Kelgusida urta buginda darsdan tashkari mashgulotlarni tashkil etishda pedagogning yunaltiruvchi ta'siri ostidagi talabalarning uz-uzini tartibga solish, uz-uzini nazorat kilishi asosiga kurilgan va fan kabinetlarida, kutub honada va uyda yakka tartibdagi reja asosida utkaziladigan mustakil mashrutlar etakchi shaklga aylanishi kerak. Bunda darsdan tashkari ishda ta'limning moddiy bazasi: kushimcha va ma'lumotnoma adabietlar, laboratoriya uskunolari, kurgazmali kullanmalar, didaktik materiallar, te hnika vositalaridan okilona foydalanish kuzda tutiladi.

Uz ichiga:

— darslik va kushimcha adabietlar bilan ishlashning hilma- hil shakllarini olgan, nazariy bilimlarni uzlashtirishni ta'minlovchi;

— tajribalar, ijodiy tusdagi ishlarni bajarishni, asboblarni loyi halashni, maketlar, modellar va hokazolarni tayyorlashii olgan mustakil ishlash uchun topshiriklar sistemasi maksadga muvofikdir.

Yukorida kayd etilgan topshiriklarni bajarish jaraenida talabalar turli kullanmalar, asboblar, apparatlar, didaktik materiallardan foydalanishni urganadilar, uz-uzini tekshirish uchun turli ma'lumot va tayanch materiallarni jalb etish kunikmalarini egallaydilar. Ayni paytda ularda topshiriklarni bajarish uchun zarur materiallarni tanlash, ishning ketma-ketligini belgilash, vakti hisobga olish kabi tashkiliy kunikmalar shakllanadi. Bunga u hshash mashgulotlar talabalarga ular uchun yangi bulgan sharoitlarda me hnat kilish kuiikmasini egallashga yordam beradi, ukituvchiga esa talabalarda ta'lim-tarbiya jarayoniga faol kushilish uchun zarur bulgan fazilatlarini anik, maksadni kuzlab, izchil shakllantirish imkonini be;radi.

Natijada talabalar uchun ukuv mashg'ulotlarini tashkil etishning yangi shakllni kiroat hona va bush auditoriyalarda pedagogsiz mustakil mashgulotlarni asta-sekin joriy etish mumkin buladi. Shuni aytish kerakki, bunday ish shaklining dastavval ayrim kislmlari uzlashtiriladi.

1.2. AMALIY MASHG'ULOTLAR UCHUN MATERIALLAR

I. UMUMIY QOIDALAR

"Ta'lim to'g'risi"dagi Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" yaratilishi ta'lim sohasidagi qator muammolarni yechish va ularni tubdan isloh qilish, yuksak ma'naviy va axloqiy yuqori malakali kadrlar tayyorlashga asos soldi. Shuningdek, Oliy ta'limning yangicha tizimini va mazmunini shakllantirishda ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalari, zamonaviy o'quv uslubiy majmualarni yaratish va o'quv tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta'minlash zarurligi ham e'tirof etildi.

O'zbekiston Respublikasining taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan munosib o'rin egallashi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bugungi kunda qishloq xo'jaligi bo'yicha islohotlarni chuqurlashtirish uchun fuqarolarning, ayniqsa, yosh avlodning ma'naviy-ma'rifiy, o'quv-tarbiyaviy salohiyatini o'stirish hamda ularning qishloq xo'jalik soha o'zgarishlarini to'g'ri talqin qilishlari va bu jarayonlarni boshqara olishlari talab etiladi.

«Tarbiyaviy ish metodikasi» fani talabalarni hozirda mavjud bo'lgan tarbiyaviy ishlarni shakllari bilan tanishtiradi va ana shu shakllardan mahorat bilan foydalanish malakasini shakllantiradi. Hozirgi kunda tarbiyaviy ishlardan o'quv jarayonida foydalanish va o'quv jarayonining samaradorligini oshirish eng muhim masalalardan bo'lib hisoblanadi. Hamda, XXI asr ilmiy-texnika taraqqiyoti talablariga javob bera olishlari uchun oliy ta'lim muassasalarida sifatli kadrlarni, xususan qishloq xo'jaligi sohalari bo'yicha pedagoglarni etkazib berish masalasi dolzarb hisoblanadi.

1-Amaliy mashg'ulot: "Tarbiyaviy ish metodikasi" fanining maqsadi va vazifalari

Dars maqsadi: Talabalarga Tarbiyaviy ishlar metodikasi fani haqida to'liq ma'lumot berish, fanining mazmuni, maqsadi va vazifalari haqida to'liq ma'lumot berish va uning kategoriyalari tushuntirish va lar xaqida bilim, malaka va ko'nikmalar shakllantirish.

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalarga tezkor so'rov-savollarini qo'llagan holda kichik guruhlarda ishlash, klaster va Pinbord usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

Kichik guruhlarda ishlash qoidasi

1. Talabalar ishni bajarish uchun zarur bilim va malakalarga ega bo'lmoi lozim.
2. Guruhlarga aniq topshiriqlar berilmoi lozim.
3. Kichik guruh oldiga qo'yilgan topshiriqni bajarish uchun etarli vaqt ajratiladi.
4. Guruhlardagi fikrlar chegaralanmaganligi va tayziqqa uchramasligi haqida ogohlantirilishi zarur.
5. Guruh ish natijalarini qanday taqdim etishini aniq bilishlari, o'qituvchi ularga yo'riqnoma berishi lozim.
6. Nima bo'lganda ham muloqotda bo'ling, o'z fikringizni erkin namoyon eting.

Ta'lim muassasalarida tarbiyaviy jarayonning maqsad va vazifalari bilan tanishish

Nazorat savollari

1. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fani nimani o'rganadi?
 2. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fani vazifalari nimalardan iborat?
 3. Tarbiya tushunchasiga ta'rif bering?
 4. Tarbiyaviy ishlarga yiladigan zamonaviy talablar qysilar?
- Tarbiyaviy ishlar fanining maqsad va vazifalari?

Tarbiyaviy ishlar tizimi va uning asosiy bosqichlari haqida nimalarni bilasiz?

Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining maqsadi, boshqa fanlar bilan aloqadorligi.

2-Amaliy mashg'ulot: Sharq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish

Dars maqsadi: SHarq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish usullarini shakllantirish va pedagogik faoliyatda foydalanishni o'rgatishdan iborat.

Kerakli jihozlar: SHarq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish usullarini o'rganishda "Bumerang" interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda islom ta'limoti tutgan o'rni.

Qur'oni Karim musulmonlarning hayotdagi yagona insoniylikni shakllantiruvchi yo'lboshchiga aylandi. Olloh taolo o'z xoxishi bilan to'rini noto'ridan, haqni noaqdan ajratib, odamlarga tushuntirish uchun payambarlar yubordi va odamlarga to'ri yo'ldan yurish ixtiyorini berdi. Qur'oni Karimdagi —Inson surasida shunday deyilgan: —Biz insonga to'ri yo'lni ko'rsatib qo'yganmiz. hoxlagani shukr keltiruvchi bo'lsin yoki kufr keltiruvchi bo'lsin(3 oyat) Qur'onning ko'pchilik oyatlarida insonni ixtiyoriy o'zi bilan bo'lib u qilgan yaxshi va yomon ishlariga ham o'zi javobgardir. Islom diniga mansub bo'lgan musulmonlarni aql zakovat bilan ish ko'rish, irodali, o'z so'ziga qat'iy bo'lishlikka, halol mehnat evaziga yashash, o'z ona Vatani va avlod ajdodlarini e'zozlashga chorlaydi. Yaxshilik- adolatli b lish, savob ishlarga qo'l urish. Sabr, mehnat va hunar egasi bo'lish,

Abu Nasr Farobiy ustoz O'Qituvchiga shunday talab qo'yadi: "Ustoz shogirdlariga katta zulm ham haddan tashqari ko'ngilchanglik ham qilmaslik lozim." Chunki ortiqcha zulum shogirdga ustozga nisbatan nafrat uygotadi-yu, ustoz juda ham yumshoq bo'lsa shogird uni mensimay qo'yadi va u beradigan bilimdan sovib ham qoladi. U o'qituvchiga bolalarning fe'latvoriga qarab tarbiya jarayonida "qattiq" yoki "yumshoq"usullardan foydalanishni maslahat beradi. Uning fikricha:

1. Tarbiyalanuvchilar o'qish-o'rganishga moyillik bildirsalar, ularga ta'lim - tarbiya jarayonida yumshoq usul qo'llaniladi.
2. Tarbiyalanuvchilar o'zboshimcha itoatsiz bo'lsalar, qattiq usul (majburlov) qo'llaniladi.

Abu Ali ibn Sino jahon madaniyatiga katta hissa qo'shgan mashhur entsiklopedist olim, tabiatshunos, faylasuf, astranom, matematik, musiqashunos, huquqshunos, filolog, yozuvchi va shoir. Evropada Avitsena nomi bilan mashhur bo'lgan Ibn Sino jahon fani taraqqiyoti tarixida muhim rol` o'ynaydi, Ibn Sinoning gumanistik ta'limida birinchi masala inson kamolatidir, insonni olamdagi mavjudodlardan yuqori qo'yishdir. Abu Ali ibn Sinoning ijodiy faoliyati juda xilma-xil va rang barangdir. Uning asarlarida falsafa, tarix, filologiya, etika, pedagogika, psixologiya, she'riyat, tabobat, terapiya, xirurgiya, diagnostika, gigiena va tabiatshunoslik fanlarining har qaysisiga doir mustaqil fikrlar va hulosalar bor. Ibn Sino buyuk olim. U insonning aqli har tomonlama rivojlanishiga tabiat sirlari va haqiqatni bilish mumkinligiga qattiq ishongan. Isbotlab misollar keltirgan. U o'zining ilm-fan sohasidagi katta fazilatlarini bilan jahon ma'rifati va madaniyatining namoyondasi sifatida tanildi.

Sohibqiron Amir Temur ham o'z hukumronligi davrida ilm ahillari, muallimlarga hurmat bilan qaraydi. Kishilarga mansab berishda ham ularning ilmlarini hisobga oladi. Jamiyatning rivojida ularning o'rni muhim deb biladi. Ko'plab kollej madrasalar ochadi. Ularga muallim va mudarislar tayin etadi, o'zining ustozlarini ham juda qadrlaydi.

Sa'diy SHeroziy ta'lim-tarbiyada muallimning talabchanligi bilim va tarbiya berishda qattiqqullik bo'lishining tarafdori bo'ladi "Guliston" da ustoz shogird munosabatiga oid hikoyat keltiriladi: "Bir odam kurash san'atida zo'r mahorat qozondi, u 300 hiylani bilar va har kuni bir hiylani ishlatib ko'rishar edi. SHogirdlaridan biriga 259 hiylani o'rgatdi. Ammo bir hiylani o'rgatmadi. Ustozning hurmatini bilmagan shogird ustozidan ham ustunligini aytib maqtanadi. Bu suz podshoga yoqmaydi. Ular kurash tushmoqlarini buyuradi. Ustoz ohirgi hiylasini ishlatib shogirdini engadi. Ustoz hurmatini bilmagan shogird esa haloyiq, va podshoxning nafratiga uchraydi". Muallim - ustozga nisbatan hurmatda bo'lishning ifodasi shuki, shogird muallimdan oldin yurmaslik uning o'rniga borib o'tirmaslik lozim. Mashulotlar davomida o'quvchilar muallimdan uzoq: bo'lmasinlar, ular orasi o'q-yoy oraliida bo'lsin, mana shunda ilmga intiluvchilarni o'z ustozlariga hurmati ma'lum bo'ladi.

Umar Hayyom - o'zining jahonshumul ilmiy asarlari bilan emas, nozir poetik asarlari ruboiylari bilan olamga mashhur bo'ldi. SHoir o'z ruboiylarida olam sirlari haqida fikr yuritdi, zuravonlikni, jaholatni, riyokorlikni fosh etdi, shaxs erkinligini qo'ydi. Umar Hayyom insonni ululaydi, uni dunyodagi eng oliy mavjudot sifatida qo'llaydi. Umar Hayyom dunyoqarashida inson va uning hayoti muammolari, inson hayoti bilan boliq bo'lgan tashvishlar, gumanizm masalalari markaziy o'rin egallaydi.

Umar Hayyom kishilarni ahillik va do'stlikka, ittifoqlikka chaqiradi, har qanday mushkul ishni hal qilishda ittifoqlik, do'stlik, juda katta kuch ekanini qayta-qayta ta'kidlaydi. Az-Zamahshariy "Nozik iboralar" risolasida ilmi fan ahillari o'qituvchilarga nisbatan hurmat- e'tiborning pasayib ketganidan kuyunib yozadi. "O'tgan zamonlarda ilmu-fazilat sohiblari podshoxlaridan o'z oirliliklariga barabar oltin hadya olardilar, asta-sekin zamonlar o'tishi bilan ularning qiymatlari kamayib itlari, olmaxonlar ulardan afzal bo'lib qoldi, ya'ni nodonlar oltinlardan ortiq ko'riladigan bo'lib qoldi.

Abu Rayhon Beruniyning qarashlari progressiv mazmun kasb etadi, Mutafakkirning gumanistik qarashlarida rostguylik bilan adolat himmatga ega bo'lgan sifatlardir. Olim hulqlarni yaxshiva yomon hulqlar deb 2 qutbga bo'lib ko'rsatadi. Uning fikricha yaxshihulqlar-rostgo'ylik, adolat, mardlik, botirlik, himmat va shu kabilardir. Bu haqida u shunday deydi: hammaning tabiatida adolat bevosita sevimli va hamma uning yaxshiligiga qiziqadigan bo'lgani kabi rostgo'ylik ham shunday; lekin rostgo'ylikning shirinligini tatimagan yoki shirinligini bilsa ham, totishni istamaydigan kishi uni sevmaydi: Abu Rayhon Beruniy O'rta Osiyo xalkining mashhur qomuschi olimi, o'zining ilmiy mulohazalari bilan barchani hayratda qoldirgan, filosofiya, tarix, filologiya, pedagogika, tabiatshunoslik fanlarining aktual masalalari sohasida o'z davrigacha bo'lgan bilimlarni umumlashtirdi, kamchiliklarni tuzatdi va keyingi avlodlar ham faxrlanadigan asarlar qoldira oldi. Real hayotda u faqat fan, ma'rifatga berilgan odam bo'lgan butun vaqtini kuch-quvvatini ilm fanga baishlagan ijtimoiy va tabiiy fanlarning eng muhim sohalarida barakali ishladi va shunday asarlar yaratdiki, ular jahon fani va madaniyatini yanada yuqori poonlarga ko'tarishda hizmati katta bo'lgan.

Alisher Navoiy o'zbek halqlning ulkan shoiri va mutafakkiri, ulu olim va davlat arbobi, jahon adabiyotining siymolaridan biri, SHoir butun hayoti va faoliyatini insonning baht-saodati uchun kurashga, halqning san'at va adabiyot taraqqiyotiga baishladi. Navoiy o'zining hamma asarlarida insonning er yuzidagi haqiqiy inson degan nomni yuqori darajaga qo'yadi. Inson huquqi bilan yashashni, inson shaxsining ozodligini e'zozlaydi. Alisher Navoiy ijodida ham muallimlar ishi ularga munosabat masalalriga keng o'rin beriladi. U yoshlarga chuqur bilim berish uchun

muallimlar mudarislar hamda ustoz murabbiylarning o'zlari ham bilimli va tarbiyali bo'lishi zarurligini uqtiradi. U nodon mutassib johil domlarni tanqid etadi va o'qituvchi ma'lumotli o'qitish yo'llarini biladigan muallim bo'lishi zarur deydi. Masalan: "Mahbub ul qulub" asarida maktabdorlar doirasida fikr yuritar ekan, ularni o'ta qattiqqul, johil va ta'magirliklarini qoralaydi. Darhaqiqat johil muallimlar gunohsiz yosh bolalarga jafo qiluvchidir, U yosh bolalarning azoblashga, kaltaklashga o'rgangan, azabli qoshi chimirilgan gunohsizlar bilan achchiqlanishga odatlangan. Ularning ko'pchiligida ko'ngil qattiq qo'lligi va ta'b hastaligi oshkor. Buning ustiga ular aql kamligiga ham griftor. Ular kiyinish yo'li bilan bolalar ko'nglini o'zlariga rom qilmoqchi va kichkintoylarning beqaror tabiatini do'q-po'pisa bilan tartibga solmoqchi bo'ladilar. Ulardagi ko'rinib turgan qo'pollik, yosh bolalardagi kelishmagan hatti-harakatni silliqlashga yirik egovdir. Ular ishi odam qo'lidan kelmas, odam emas, balki dev qila olmas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga ojizlik qiladi. Lekin ustoz bolaga ilm va odob o'rgatadi, Darhaqiqat muallim bu kabi hollarda yuzlab mashaqqat chekadi. SHu jihatdan olganda bolalarda uning haqi ko'p, agar shogird ulaygach podshoxlik martabasiga erishsa ham o'z muallimga qulluq qilsa arziydi, shuning uchun ham Alisher Navoiy yozadi. Haq yo'lida kim senga bir harf o'qitmish ranj ila, Aylamoq bo'lmas ado oning haqin yuz ganch ila.

-Husayin Voiz Koshifiy o'z asarlarida ustoz-shogird munosabatlariga keng to'xtaladi; "Agar shogirdlikning binosi nimani ustiga quriladi deb so'rasalar irodat ustiga deb javob bergin. Agar irodat nima deb so'rasalar samo' va toatdir deb aytgin. Agar samo' etish va toaat nima deb so'rasalar nimani ustoz aytsa uni jon qulo'i bilan eshitish, chin dili bilan qabul qilish va vujud a'zolari orqali amalda ado etishidir deb ayt".

- U shogirdlikning 8 ta odobini ko'rsatadi:
- 1. Birinchi bo'lib salom berish.
- 2. Ustozning oldida oz gapirish. - 3. Boshni oldinga egib turish.
- 4. Ko'zni har tomonga yugurtirmaslik.
- 5. Gap so'ramokchi bo'lsa oldin ustozdan ijozat olish.
- 6. Ustoz javobiga e'tiroz bildirmaslik.
- 7. Ustoz oldida boshqalarni iybat qilmaslik.
- 8. O'tirib turishda hurmat saqlash.
- Koshifiy ustozlik shartlarini ham ko'rsatadi. "Bilgilkim hech bir ish ustozsiz amalga oshmagay va kimki ustozsiz bir ishni qilur ersa ul ishni asosi mustahkam bo'lmagay."

Abdulla Avloniyning —Tarbiya biz uchun yo hayot yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir degan fikrini ko'p mushohada qilamiz.

- Buyuk ma'rifatparvarning bu so'zlari asrimiz boshida millatimiz uchun qanchalar muhim va dolzarb bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda biz uchun ham shunchalik, balki undan ham ko'ra muhim va dolzarbdir.
- Chunki ta'lim-tarbiya – ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan omildir.
- Binobarin, ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib ongni o'zgartirib bo'lmaydi. Ongni, tafakkurni o'zgartirmasdan turib esa biz ko'zlagan oliy maqsad - ozod va obod jamiyatni barpo etib bo'lmaydi.

Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asarini o'qish

Nazorat savollari

1. Sharq uyushish davri va ma'rifiy qarashlari haqida nimalarni bilasiz?
2. XIV-XVI asrlarda maktab va ma'rifiy fikrlar taraqqiyotiga kimlar o'z hissasini qo'shgan?
3. Jadidchilik harakati namoyondalarining tarbiya qo'shgan hissasi
4. Chet el mutafakkirlarining ta'lim-tarbiyaviy qarashlari.

3-Amaliy mashg'ulot: Pedagogik texnika pedagoglik mahoratining tarkibiy qismi sifatida

Dars maqsadi: Tarbiyaviy ishlar jarayonida guruh rahbarining pedagogik mahoratining o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirish va pedagogik faoliyatni rivojlantirishni o'rgatishdan iborat. Pedagogik texnikani shakllantirish shartlari bilan tanishtirish. Verbal va noverbal ta'sir

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalaraga

“Venn- diagramma”, “Muloqot” , —”FSMU” metodi interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

Pedagogik mahoratning tarkibiy qismlari

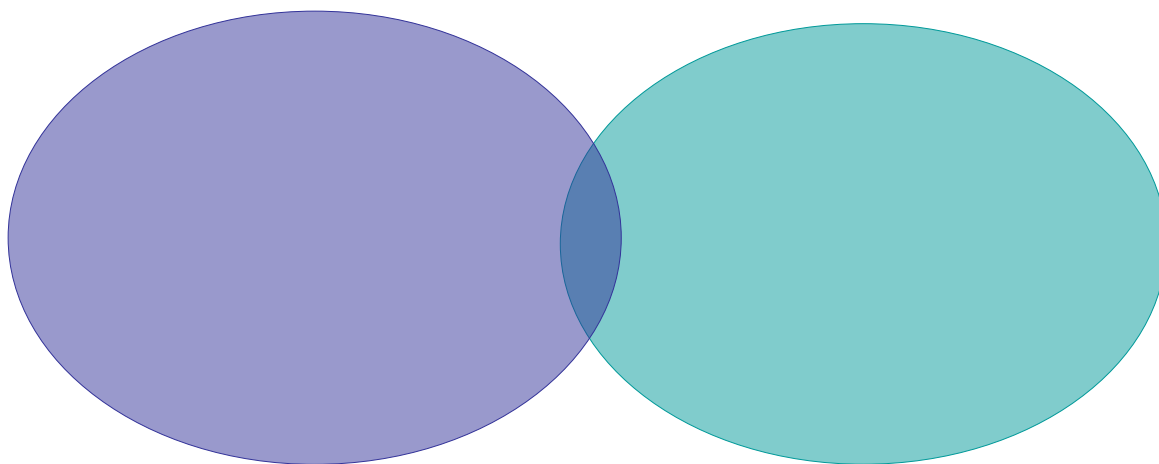
O'qituvchi barkamol avlodni tarbiyalash jarayonida ishtirok etar ekan, nafaqat ma'naviy-axloqiy madaniyati bilan atrofdagilarga o'rnak bo'lishi, shu bilan birga, pedagogik mahorat qirralarini namoyon eta olishi, etuk o'qituvchi sifatida barkamol insonni tarbiyalashga, yuqori malakali kadrlarni tayyorlash ishiga o'zining munosib hissasini qo'shishi zarur.

Pedagogik mahorat – yuksak pedagogik tafakkur, ta'lim-tarbiya jarayoniga ongli, ijodiy yondashuv, metodik bilimlarni samarali qo'llay olish qobiliyati bo'lib, u doimiy ravishda pedagogik bilimlarni oshirib borish, o'tmish qadriyatlari, O'rta Osiyo mutafakkirlari ijodiy merosida yoritilgan murabbiylarni tayyorlash to'risidagi ma'lumotlar hamda zamonaviy axborot texnologiyalari, portal yangiliklaridan xabardor bo'lish, ilor xorijiy davlatlarning o'qituvchilar tayyorlash texnologiyalarini o'rgangan bo'lishi lozim.

Farzandiga tarbiya berish, ularni komil inson qilib tarbiyalash kelajakda ota onaga rahmat olib keladi. O‘il-qizlarimizga tarbiya berish judayam ma‘suliyatli, lekin farzand ota onaning mevasi degandek ota- onasiga o‘xshaydi. ma‘naviy muhit vujudga keladi. Ayniqasa ota ona munosabatidagi sabrlilik, o‘ylab, aql zakovat bilan oilaviy yumushlarni birgalikda maslahatli hal etilishi, ularning bir biriga mehribonligi, farzandlariga bir xilda muomalada bo‘lishi, har ikkala tomonning qarindosh urularga, qo‘ni qo‘shnilarga bir xilda mehr muhabbat, hurmat bilan qarashi, bir so‘zliligi, haqiqatni gapirish kabi ijobiy fazilatlarga ega bo‘lish, shuningdek, ichish, chekish, yolonchilik, maishiy buzuqlik, dimodorlik, manmanlik va boshqa shu kabi illatlardan holi bo‘lishi oiladagi muomala madaniyatining sofliğini ta‘minlovchi xususiyatlardir.

VENN- DIAGRAMMA usuli

Pedagogik mahorat va pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari

«Venn» diagrammasi asosida faoliyatni tashkil etish bosqichlari

Pedagogik texnika komponentlari bilan tanishish

Nazorat savollari:

1. Gurur rarbarining pedagogik maroratini o‘ziga xosliklari?
2. Pedagogik texnika shakllantirish shartlari ?
3. Verbal va noverbal ta’sir shakllari?
4. Pedagogning mimik va pantomimik harakatlari qanday bo‘lishi kerak?

4-Amaliy mashg'ulot: Pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi

Dars maqsadi: Pedagogik muomilaning o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirish va pedagogik faoliyatni rivojlantirishni o'rgatishdan iborat.

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalaraga —Insertl metodi interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

“Insert” metodi

Mazkur metod talabalarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o'zlashtirilishini engillashtirish maqsadida qo'llaniladi, shuningdek, bu metod talabalar uchun xotira mashqi vazifasini ham o'taydi.

➤ o'qituvchi mashulotga qadar mavzuning asosiy tushunchalari mazmuni yoritilgan input-matnni tarqatma yoki taqdimot ko'rinishida tayyorlaydi;

➤ yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn ta'lim oluvchilarga tarqatiladi yoki taqdimot ko'rinishida namoyish etiladi;

➤ ta'lim oluvchilar individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, o'z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda talabalar yoki qatnashchilarga quyidagi maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgilar	1-matn	2-matn	3-matn
“V” – tanish ma’lumot.			
“?” – mazkur ma’lumotni tushunmadim, izoh kerak.			
“Q” bu ma’lumot men uchun yangilik.			
“– ” bu fikr yoki mazkur ma’lumotga qarshiman?			

Belgilangan vaqt yakunlangach, ta'lim oluvchilar uchun notanish va tushunarsiz bo'lgan ma'lumotlar o'qituvchi tomonidan tahlil qilinib, izohlanadi, ularning mohiyati to'liq yoritiladi. Savollarga javob beriladi va mashulot yakunlanadi.

Pedagogik muloqotga qo'yiladigan talablar bilan tanishish

Nazorat savollari:

1. Pedagogik kasb va uning jamiyatda tutgan o'rni.
2. Pedagogning muomalasining o'ziga xos xususiyatlari.
3. Tarbiya jarayonida muomala va uni mohiyati.
4. Tarbiyaga ta'sir etuvchi omillar.

5 -Amaliy mashg'ulot: O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi

Dars maqsadi: O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi to'risida bilimlarni hamda to'liq tasavvurni shakllantirish. Guruh ichida va guruh tashqarisida kuzatish metodlarining mohiyati bilan tanishtirish

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalaraga —Keys metodini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish uchun namuna

“Keys-stadi” metodi

Keys-stadi interaktiv ta'lim metodi sifatida tinglovchilar tomonidan eng afzal ko'riladigan metodlar qatoriga kirmoqda. Ushbu texnologiya asosan farmatsevtika fanlaridan dars beruvchi o'qituvchi va tinglovchilarning umumiy intellektual va kommunikativ salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Buning sababi sifatida ushbu metod tinglovchilarga tashabbus bildirish, nazariy holatni o'zlashtirishda hamda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda mustaqillikka ega bo'lish imkoniyatini berishda ko'rish mumkin. O'z navbatida vaziyatlarning analizi (tahlili) tinglovchilarning kasbiy shakllanish jarayoniga kuchli ta'sir o'tkaza olishi, ularning kasbiy jixatdan —ulayishigal xizmat qilishi, ta'lim olishga nisbatan qiziqish va ijobiy motivatsiyaning shakllantirishi alohida ahamiyatga ega. Keyslar metodi o'qituvchining tafakkur turi sifatida, alohida paradigma ko'rinishida gavdalanib, ijodiy salohiyatni rivojlantirish, noan'anaviy tarzda fikrlash imkoniyatini beradi.

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta'minoti bilan tanishtirish	• yakka tartibdagi audio-vizual ish; • keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda); • axborotni umumlashtirish; • axborot tahlili; • muammolarni aniqlash

2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va o'quv topshirini belgilash	• individual va guruhda ishlash; • muammolarni dolzarblik ierarxiyasini aniqlash; • asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o'quv topshirining echimini izlash, hal etish yo'llarini ishlab chiqish	• individual va guruhda ishlash; • muqobil echim yo'llarini ishlab chiqish; • har bir echimning imkoniyatlari va to'siqlarni tahlil qilish; • muqobil echimlarni tanlash
4-bosqich: Keys echimini	yakka va guruhda ishlash;
echimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	• muqobil variantlarni amalda qo'llash imkoniyatlarini asoslash; • ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; • yakuniy xulosa va vaziyat echimining amaliy aspektlarini yoritish

To'qqizinchi sinf o'quvchisi Karim bir kuni darsni tayyorlamay keldi. Muallima unga "ikki" baho qo'ydi. Oilada Karim onasi bilan yashaydi, otasi boshqaga uylanib ketgan. Muallima Karimga "yomon" baho qo'ygani yetmagandek, unga zarda bilan: "Otang sizlarni bekorga tashlab ketmaganga o'xshaydi, bunday boladan qochib qutulishdan boshqa chora yo'q",- deb uni sinfdan chiqarib yubordi.

Keys savollari:

1. Muallimaning bu xatti-harakati faqat Karimga qanday ta'sir qildi?
2. Sizningcha, guruh bu holatni qanday qabul qiladi?

Manba: shaxslararo muloqot, pedagogik muloqot masalalariga doir adabiyotlar.

Talabalar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi variantlarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan variant (yoki ikkita variant)ni ajrating.
4. Ana shu variantlar asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni yechish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi variantlarni aniqlaydi.
3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan variant (yoki ikkita variant)ni ajratib oladi.
4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) yechimni ajratib olingan variant (ikkita variant) asosida bayon etadi.

5. Yechim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining yechimi

1. Muallimning muomalasi o'quvchini ochiqdan ochiq tahqirlash sanaladi. Pedagogik muloqotda odob qoidalariga ko'ra o'quvchining shaxsi emas. Uning aniq xatti-harakatlari baholanadi. Muallima ana talabni qo'pol tarzda buzdi.

2. O'qituvchisining harakatini sinfdagi boshqa o'quvchilar ham salbiy qabul qilishdi. Bu holat ularning noroziliklariga sabab bo'ldi. Oqibatda o'qituvchining o'quvchilar oldidagi obro'si pasaydi. Oliy o'quv yurti yosh avlodning dunyoqarashini tarkib toptirish, oyaviy va siyosiy jihatdan chiniqtirishi yuksak axloqiy fazilatga ega qilishi mehnatga va ongli kasb tanlashga tayyorlash lozim. Bu vazifalarni hal qilishda guruh rahbari muhim rol uynaydi. CHunki u bir guruh sharoitida tarbiyaviy vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan ishlarni tashkil etadi va boshqaradi. Guruh rahbarining ko'p qirrali vazifasi va funksiyalari "Ta'lim to'risida" gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da , "O'quv yurti ichki nizomlari"da bayon qilingan bo'lib, unda o'qituvchilarga, ota-onalarga va guruh rahbarlariga tavsiyalar berilgan; aqliy, axloqiy, mehnat, estetik va jismoniy tarbiyaning vazifasi va mazmuni guruhlariga nisbatan moslashtirilgan.

Ana shunga ko'ra guruh rahbari quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. O'ziga yuklatilgan guruhda tarbiyaviy ishlarni amalga oshiradi. Bu vazifani bajarishda u yoliz emas. SHu guruhda dars berayotgan turli fan o'qituvchilari bilan yaqin hamkorlikda va ularga suyanan holda o'quvchilarda dunyoqarash asoslarini shakllantiradi, axloq tarbiyasini amalga oshiradi. "Yoshlar ittifoqi" tashkiloti xamkorligida, muntazam suratda ularga tayanib va kundalik ishda yordam uyushtirib talabalar bilan darsdan tashqaridagi xilma-xil ishlarni tashkil etadi va guruh jamoasini mustahkamlaydi.

2. O'quvchilarning birligiga bo'lgan qiziqishini va qobiliyatini o'stirish, har bir o'quvchining individual-ruhiy xususiyatini hisobga olgan holda kasbga uyunaltirish va hayotiy maqsadlarni shakllantirish – guruh rahbarining alohida vazifasidir. Ayni paytda u har bir o'quvchining soligini mustahkamlashga ham e'tibor beradi.

3. Guruh rahbarining diqqat markazida talabalarning yuqori darajada o'zlashtirishini ta'minlash masalasi turadi. Buning uchun u har bir talabaning kundalik o'zlashtirishidan voqif bo'lib turadi, orqada qolayotganlarga o'z vaqtida kechiktirmay yordam uyushtiradi.

4. Guruhdagi talabalarning o'z-o'zini boshqarish ishlarini yo'naltiradi, ular ishtirokida guruh jamoasining ijtimoiy foydali ishlardagi ishtirokini ta'min etadi, o'quv yurti miqyosida uyushtirilayotgan muhim tadbirlarda o'z guruhining faol qatnashishini ta'minlaydi.

5. Guruh talabalarining ota-onalari, korxonalar va muassasalardagi, turar joylardagi oila va o'quv yurtiga yordam beruvchi homiy mahallalar bilan yaqin aloqa o'rnatadi.

6. Guruh rahbari shu guruhda dars berayotgan barcha fan o'qituvchilari o'rtasida, o'quv yurti bilan oila o'rtasida talabalarga nisbatan yagona talablar o'rnatilishiga erishadi, ota-onalarga pedagogik bilimlar tarqatib, oila bilan o'quv yurti o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi.

7. Guruh rahbari o'z guruhidagi turli hujjatlarning : guruh jurnali, o'quvchilarning reyting daftarchasi, shaxsiy hujjatlari, turli xil reja va hisobotlarni yuritadi.

Ko'rinib turibdiki, vazifva keng va murakkab, ularni muvaffaqiyatli hal qilish guruh rahbarining shaxsiy sifatlariga ham boliqdir. Guruh rahbarining shaxsiy sifatlariga qo'yiladigan talablar o'qituvchiga qo'uyiladigan farq qilmaydi. Lekin guruh rahbari asosiy tarbiyachi, bolalar ma'naviy jihatidan andoza oladigan shaxs bo'lganligi uchun ham bu talablar uning shaxsiy fazilatiga aylanib ketishi bilan tarbiyada alohida o'rin egallaydi.

Guruh rahbari ish hujjatlari bilan tanishish va hujjatlar jamlamasini tayyorlash

Nazorat savollari

1. Talabalarni kuzatish va ularni o'rganishda "Sotsiometriya" metodidan foydalanishning mohiyati nimadan iborat?
2. Talaba shaxsining asosiy xususiyatlari qanday?
3. Guruh rahbarining tarbiyaviy ishlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan faoliyati nimadan iborat?

6-Amaliy mashg'ulot: Guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi

Dars maqsadi: Jamoani shakllantirish metodikasi va jamoada shaxsni shakllantirish to'risida bilimlarni hamda to'liq tasavvurni shakllantirish.

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalaraga —Insertl metodi interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

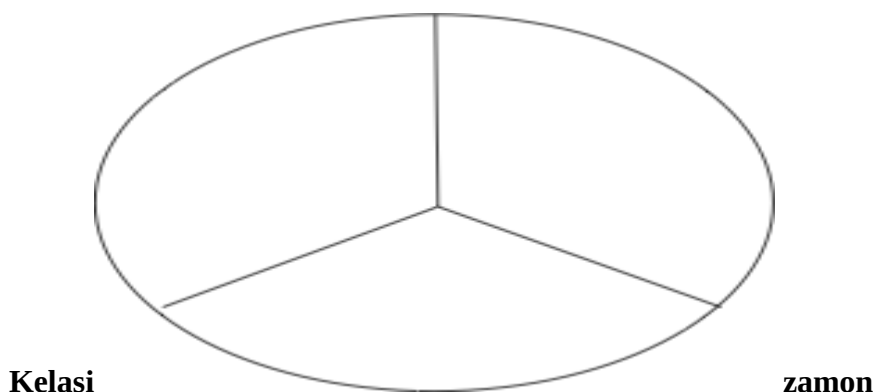
Jamoani shakllantirish metodikasi va jamoada shaxsni shakllantirish

Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi hozirgi kunda ancha to'liq va mukammal ishlab chiqilgan. Bu metodikaning umumiy asoslari pedagogika kursida bayon etaman, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasiga tayanadi. Jamoa nazariyasi qoidalariga muvofiq uni yaratish metodikasi ishlab chiqilgan. Uning umumiy asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish; faollarni aniqlash, o'quv mehnat, ijtimoiy siyosiy va ommaviy madaniy faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish; solom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish, va ko'paytirish. Jamoaning rivojlanish darajasidan dalolat beradigan muhim belgilardan biri – o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatga ishtiyoqi chiqindi qooz yoki metallolom to'plash, kechaga tayyorgarlik ko'rishkabi maktab tajribasida muntazam uchrab turadigan ishlarda ko'zga tashlanadi. Jamoaning rivojlanish darajasini aniqlashda o'quvchilarning faqat sinfdan tashqari faoliyatida namoyon va bo'ladigan munosabatlarni tahlil etish bilangina cheklanib bo'lmaydi. Guruh rahbari ishining o'ziga xos xususiyati 1-o'quv topshiriq shundan iboratki, u oddiy bolalar jamoasini emas, balki o'quvchilar jamoasini shakllantiradi. Soat millari texnologisini to'ldiring

O'quvchilarning asosiy vazifasi o'qishdan iborat. Shuning uchun guruh rahbari dastavval bolalarning o'qishga qanday munosabatda ekanliklarni, o'zlarini darsda qanday tutishlarni, o'zlarini darsda qanday Jamoani shakllantirish metodikasi va jamoada shaxsni shakllantirish. tutishlarni, uy vazifalarni sidqidildan bajarishlarni yoki bajarmasliklarni aniqlaydi.

O'tgan zamon

Hozirga zamon

Jamoa tushunchasi.

Jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash tarbiya muammolari ichida guruh rahbarining tarbiyachilik madaniyatini oshirish va ularga umumiy tarbiyaga oid bilim berish davrimizning dolzarb masalalaridan biridir. Ta'lim muassasalarini pedagogika yutuqlari bilan tanishtirish ularning mustahkamligini ta'minlash vositalaridan biridir. Ikkinchi tomondan esa, bu o'z navbatida, shaxs tarbiyasida tegishli shakl va uslublarni takomillashtirish yo'llaridan biridir. SHuning uchun ham ota-onalarni, oilalarni tarbiyaga oid bilimlar bilan, tarbiya uslublari bilan qurollantirish nihoyatda zarur. Tarbiyaga oid bilim berish muammosi faqat otaonalarining ishi bo'lib qolmasdan, balki keng ma'noda davlat ahamiyatiga molik ishdir. Xukumatimiz qarorlarida ta'kidlanganidek, barcha tashkilotlar, mehnat jamoalari, umuman jamiyat axloqiy solom, ma'naviy boy, mustahkam oilani vujudga keltirish to'risida, onalar haqidagi, mamlakatning kelajagi bo'lgan yoshlar haqidagi amxo'rlikni kuchaytirishi zarur.

jamoada shaxsni shakllantirishga oid amaliy tavsiyalar ishlab chiqish

Nazorat savollari:

1. Jamoada shaxsnin tarbiyalashning o'ziga xosliklarini ko'rsating?
2. G guruh rahbarining shaxsiy fazilatlari namuna bo'la oladimi?
3. Yoshlarni axloqiy tarbiyalashning qanday usullari mavjud?

7-Amaliy mashg'ulot: Shaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlari

Dars maqsadi: SHaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlarini bilan tanishish.

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalaraga

—Assesment metodi interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

Guruh jamoasini tashkil etish va tarbiyalashga qo'yilgan talablar.

Jamoa nazariyasi koidalariga muvofik, uni yaratish metodikasi ishlab chikilgan. Uning umumiy asoslari quyidagilardan iborat: talablar kuyish, faollarni tarbiyalash, ukuv, mexnat, ijtimoiy-siyosiy va ommaviy-madaniy faoliyatdagi istikbollarni tashkil etish, soglom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish va kupaytirish.

Ta'riflangan bu koidalar har kanday jamoa (ta'lim muassasasi, guruh jamoasi, ta'lim muassasasidan tashkari talabalar birlashmasi va xokazolar)ni shakllantirish va rivojlantirish uchun kullanma xisoblanadi. Mazkur bobda gap guruh jamoasini barpo etish va rivojlantirish, guruh rahbarining shu yunalishdagi ishi xakida boradi.

Tarbiya metodlarini tanlashda ularning jamoaning rivojlanish darajasiga mosligi muvaffaqiyatning muhim sharti xisoblanadi. SHuning uchun har bir pedagog tarbiyaviy ishni guruhdagi jamoa munosabatlarining rivojlanishi darajasi (boskichi, davri)ni aniklashdan boshlaydi. Pedagogning esa yangi guruh bilan kup marta ish boshlashiga turi keladi: o'z mehnat faoliyatining dastlabki yilida, guruhni navbatdagi bitirib chikish mavsumidan keyin, ba'zan esa ta'lim muassasasida vujudga kelgan vaziyat taqozosi bilan. Guruh rahbari uzining metodlari jamoaning rivojlanishiga tuskinlik kilmasligi uchun shunday keyingi ishlari davomida vakti vakti bilan jamoaning rivojlanish darajasini anglab turadi.

Nazariyada jamoa rivojlanishining uch yoki turtta darajasi ajratib kursatiladi («Pedagogika» darsligining **tegishli** bobiga **karang**). Boshlangich **daraja** pedagogning kuch-gayrati natijasida guruhda o'rnatilgan muayyan darajadagi tartib, intizom bilan, tarbiyalanuvchilarning uncha katta bo'lmagan qismi guruh rahbarining harakatlarini qo'llab-quvvatlashi bilan izoxlanadi. Tarbiya jarayoni o'z – o'zini tarbiyalash jarayoniga o'tganda yuksak darajaga erishiladi. Ayrim talabalar va umuman jamoa uz faoliyatini mustakil rejalashtiradi va tashkil etadi, o'ziga va bir-biriga talablar kuyadi va o'z-o'zini nazorat kiladi. Guruh rahbari va talabalar jamoasi o'y-niyatlari va ishlarida birgadirlar.

Past darajadan yuqori darajagacha boradigan yul uzoq bo'lib, muayyan qiyinchiliklarni bartaraf etish bilan kechadi. Ayni paytda jamoani shakllantirish yuzasidan olib boriladigan ishlar juda qiziqarlidir. Bu guruh rahbarining asosiy ishidir. Umuman ta'lim muassasasi tarbiyachisining asosiy natijalari bu ish qanchalik muvaffaqiyatli o'tishiga borlik bo'ladi. Agar talabalar jamoasi barpo etilmagan bo'lsa, talaba ta'lim muassasasini hech afsuslanmay tark etadi, **hatto** keyinchalik o'qigan yillarini eslamaydi xam. Talabalar jamoasini inoq jamoaga birlashtirgan moxir guruh rahbari qo'lida tarbiyalangan odam baxtlidir. Ulayayotgan kishi, fukaroning xayotdagi mavqeini shakllantirishda, uning xayot yulini belgilashda o'z vazifasini anglash guruh rahbarining tarbiyalanuvchilar jamoasini barpo etish yuzasidan olib boradigan faol va qat'iy faoliyatining zarur sharti xisoblanadi.

“Assesment” metodi Ushbu —Assesmentl lardan ma'ruza mashulotlarida qatnashchilarning mavjud bilim darajasini o'rganishda, yangi ma'lumotlarni bayon qilishda, seminar, amaliy mashulotlarda esa mavzu yoki ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o'z-o'zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. SHuningdek, o'qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o'quv

maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo'shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin.

Assisment texnikasi. 1. Guruh rahbarining asosiy vazifasi nimadan iborat? A) o'quvchilarni o'rganishdan V) guruh jamoasini shakllantirishdan S) guruhda tarbiyaviy ishlarni olib borishdan D) Guruh ish rejasini tuzishdan 2. Guruh rahbari tarbiyaviy ish rejasiga qo'yiladigan asosiy talablar? A) Rejaning aniqligi. V) D) S)	Muammoli vaziyat Hozirgi kunda ko'chalarda, bozorlarda juda ko'p yosh bolalarni ko'ramiz. Ular arava tortib yurgan, non sotayotgan, ko'chada mashina yuvayotgan, mardikorlik qilib yurganini uchratamiz. Ularning aksariyati, 11-16 yoshli bolalar. Ayni bilim oladigan, o'qiydigan maktab yoshidagi bolalar. 1. Siz bu xolatga bo'lajak pedagog sifatida va shaxs sifatida qanday qaraysiz? 2. Bunga kimlar aybdor deb bilasiz? 3. Bu yo'l ularni jinoyat sari boshlashi mumkinmi?
Simptom 1. Guruh jamoasini o'rganish va uni dasturini ishlab chiqish bosqichlarini yoritish?	Amaliy ko'nikma V. Guruh jamoasini o'rganishining namunaviy dasturini yozing

10-13 ball "qoniqarli"

14-16 ball "yaxshi"

17-20 ball "a'lo"

Guruh jamoasini shakllantirishga doir takliflar va tavsiyalar tayyorlash

Nazorat savollar

1. Jamoada shaxsni tarbiyalashning qanday shakllarini bilasiz?
2. SHaxsning shakllanishida guruh rahbarining roli qanday ?
3. Hozirgi kunda guruh rahbarlarining oldiga qo'yilayotgan vazifalar nimalardan iborat?
4. Guruh rahbarlarining ota-onalari bilan qilgan hamkorliklari natijasida nimalarga erishish mumkin?
5. Ijobiy harakterga ega bo'lgan chora tadbirlarning amaliy ahamiyati qanday?
6. Guruh bilan ishlash va unga rahbarlik qilishda nimalarga ahamiyat qilish kerak?
7. Guruh rahbari ma'naviyatining boyligi talabalar tarbiyasiga ta'sir ko'rsatadimi?

8-Amaliy mashg'ulot: Oila va jamoatchilik bilan olib boriladigan tarbiyaviy ish metodikasi

Dars maqsadi: Tarbiyaviy jarayonda oila mahalla va ta'lim muassasi hamkorligi haqida bilimlarni hamda to'liq tasavvurni shakllantirish.

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalaraga —FSMU, Qanday texnikasi, Insert metodi interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

Mana hozir mahallalarga juda katta e'tibor berilyapti. Mahallada hamma birbirini biladi, bir-biriga ko'z- qulok, bo'lib yashaydi. Keksa o'qso qollar, bama'ni odamlarning yoshlarga ta'siri hammamizga ma'lum. qar bir mahallada shunday odamlar borki, ularsiz na to'y, na ma'raka o'tadi. Shunday voqealarning guvoi ham bo'lamiz. Hatto janjallashib yoki kelisholmay turgan qo'ni- qo'shnilar «falonchi aka kelyapti» yoki «falonchi akani chaqirib kelish kerak» deyilsa, o'z-o'zidan jimib qolishadi. Shu ma'noda oiladagi kekse otaonaning fayzi be qiyos ekanligini ta'kidlash lozim. Bir necha oila bo'lib, bir qozondan ov qatlanish, ota-ona izmidan borib kam bo'lmagan farzandlar son-sizsanocsiz. Lekin oxirgi paytlarda bitta otasi yoki onasini chi qishtirmagan, ularning «ortiqchaligi» sezilib qolayotgan oilalar uchramokda, kekse ota yoki onaning kuzi tirikligida uyu ajoyib bir tarovat tar qatib turishini fa qat ulardan judo bo'lgandan keyingina qis qilinadi. Mahallalar bilan boli q, yana bir udum haqida gap yuritmoqchimiz. Bu kishilarning o'z kasbi, teng qurligi yoki mahalladoshligiga qarab, «ran» uynash odatidir. Bunday tuplanishlar ham o'ziga xos milliy namoyishning bir ko'rinishi. Faqat u biroyda yoki ikki haftada biror xonadonda takrorlanadi. Bunday yiqinlarning far qi shundaki, unda davlat siyosatidan tortib bozor narx-navosiya farzandlar tarbiyasi, mahalla axli hayotidagi yangiligu mamlakat ahvoli xususida bahs, munozara, maslahat bo'ladi.

Oila, ta'lim muassasasi va ta'lim muassasasi hamkorligi Konsepsiyasi bilan tanishish

Nazorat savollari:

1. Oila – jamiyat negizi tahlil qilish
2. Oila va jamiyat – mohiyatan bir-biri bilan chambarchas bog'liq farqin ajratish.
3. Oila tarbiyasi. Oila, ta'lim muassasasi va mahalla hamkorligi bajarish
4. Otaonalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish ahamiyati.
5. Ota-onalarga pedagogik bilim berish o'rgatish.

9-Amaliy mashg'ulot: O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash

Dars maqsadi: O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash va kitob o'qishga qiziqishni shakllantirish, ma'rifatparvar olimlarning ta'lim-tarbiya qo'shgan hissasi haqida tasavvurni shakllantirish.

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalarga FSU interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

Ushbu texnologiya munozarali masalalarni xal etishda, baxs –munozaralar o'tkazishda yoki o'quv seminari yakunida, yoki o'quv rejasi asosida biron bir bo'lim o'rganib bo'lingach qo'llanilishi mumkin. Chunki bu texnologiya tinglovchilarni o'z fikrlarini ximoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshkalarga o'tkazishga, ochik xolda baxslashishga, shu bilan bir katorida o'quvchi –talabalarni, o'quv jarayonida egallagan bilimlarini taxlil etishga, kay darajada egallaganliklarini baxolashga xamda tinglovchilarni baxslashish madaniyatiga o'rgatadi.

Maksad :Ushbu texnologiya talaba va o'quvchilarni tarkatilgan oddiy qoozga o'z fikrlarini anik va kiska xolatda ifoda etib, tasdiklovchi dalillar yoki inkor etuvchi fikrlarni bayon etishga yordam beradi. Ushbu texnologiya bir necha bosqichda o'tkaziladi:

1-Bosqich

- trener tinglovchilar bilan birga baxs mavzusini yoki muxokama etilishi kerak bo'lgan muammoni, yoki o'rganilgan bo'limni belgilab oladi; -trener o'quv mashg'ulotida avval har bir tinglovchi yakka tartibda ishlashi, keyin esa kichik guruhlarda ish olib borilishi va nixoyat dars oxirida jamoa bo'lib ishlanishi xakida tinglovchilarga ma'lumot beradi
- mashgulot davomida har bir tinglovchi uz fikrini erkin xolda to'liq bayon etishi mumkin ekanligi eslatib o'tiladi.

2-Bosqich

- Har bir tinglovchiga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan qog'ozlar tarkatiladi:

Har bir tinglovchi yakka tartibda tarkatilgan qoozdagi FSMU ning 4 bosqichini uz fikrlarini yozma bayon etgan xolda to'latadi.

- bir tinglovchi o'z qoozlarini tulating bolgach, okituvchi ularni kichik guruhlariga bulinishlarini iltimos kiladi yoki uzi turli guruhlariga bo'lish usullaridan foydalangan xolda tinglovchilarni kichik guruhlariga bo'lib yuboradi;
- trener har bir guruhga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan katta formatdagi qoozlarni tarqatadi; trener kichik guruhlariga har birlari yozgan qoozlardagi fikr va dalillarni katta formatda umumlashtirilgan xolda 4 bosqich bo'yicha yozishlarini taklif etadi.

3-Bosqich.

- kichik guruhlarda avval har bir tinglovchi yozgan har bir bosqichdagi fikrlari bilan guruh a'zolarini tanishtirib o'tadi. Guruh a'zolarining barcha fikrlari o'rganilgach, kichik guruh a'zolari ularni umumlashtirishga kirishadi;

Guruh a'zolari FSMU ni 4 bosqichini har biri buyicha umumlashtirib, uni ximoya kilishga tayyorgarlik ko'radilar;

4-Bosqich

Fikrlarni umumlashtirish vaqtida har bir tinglovchi o'z fikrlarini ximoya etishi, isbotlashi mumkin.

5-Bosqich.

kichik guruhlar umumlashtirilgan fikrlarini ximoya kiladilar:

guruh, vakilari har bir bosqichni aloxida ukiydi iloji boricha izox bermagan xolda.

Ba'zi bo'limlarni isbotlashi, ya'ni guruhning aynan nima uchun shu fikrga kelganini aytib o'tishi mumkin.

6-Bosqich.

- trener mashgulotga yakun yasaydi, bildirilgan fikrlarga o'z munosabatini bildiradi; - quyidagi savollar bilan tinglovchilarga murojaat kiladi: ushbu trening yordamida nimalarni bilib oldingiz va nimalarga o'rgandingiz?
- ushbu texnologiyani o'quv jarayonida qo'llanilishi qanday samara berdi?

- qatnashchilarga mavzuga oid bo'lgan yakuniy xulosa yoki oya taklif etiladi;
- har bir ishtirokchiga FSMU texnologiyasining bosqichlari yozilgan qoozlar tarqatiladi.

O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalashda innovatsion o'itish metodlaridan foydalanish

Nazorat savollari:

1. Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayonida o'qish va mehnat ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligi.
2. O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo'llay olishlarini hisobga olish.
3. O'quvchilarda o'quv mehnatiga javobgarlik va mas'ullik hissini tarbiyalash.

10-Amaliy mashg'ulot: O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlari

Dars maqsadi: O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlarini o'rganish metodikasi haqida bilim berish.

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalaragaa

—Klasterl metodi interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning usul va metodlari

Guruh rahbari o'z o'quvchisini doimo o'rganib borishi uchun faqat o'quvehilar bilangina emas, balki o'qituvchilar bilan, o'quvchilarning ota-onalari bilan ham ish olib borishi kerak. Sinf xonasining jihozi va ko'rinishi o'quvchilarning estetik tarbiyasiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Guruh rahbarining ko'rgazmali qurollardan samarali foydalanish, o'quvchilarni darsdan bo'sh vaqtlaridan foydalanish va bolalar ijodiy qobiliyatlarini o'stirishda ulami har tomonlama kamol toptirishga yordam beradi. Darsdan tashqari vaqtiarda o'quvchilarning jamoat toshiriqlarini bajarishini, to'garaklarda ishtirok etishini nazorat qilish kerak.

Bolalarni sevisish, ularni hurmat qilish yaxshi xislatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Agar o'qituvchi o'z o'quvchilariga nisbatan befarq, ayniqsa mensimasdan munosabatda bo'lsa, bunday o'qituvchini o'quvchilar hurmat qilmaydi va obro'si tushib boradi.

Darsdan tashqari vaqtdagi tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib joriy etishga bog'liq. Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ko'rib chiqilishi, asosiy e'tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi. O'zbekistonda yoshlarni barkamol insonlar qilib tarbiyalash, ular ongiga umuminsoniy va milliy-madaniy, ma'naviy, axloqiy qadriyatlamini singdirishi talab etiladi.

O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbari o'z oldiga quyidagi maqsad va vazifalarni qo'yadi:

- yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqmng boy milliy, ma'naviy tarxiy an'analarga, urf-odatlarini hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy,

pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etish;

- shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratish;
- yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish, ularda reja va amal birligi hissini uyo'totish;
- o'quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o'stirib-boyitib borish va estetik tushunchalarni shakllantirish;
- har bir o'quvchining bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatining turli sohalarida joriy qilib ko'rish. Bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoitlarni yaratish;
- insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish, bir-birini tushunadigan, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitish-larga toqatsizlik, muomala odobi kabi tarbiya vositalari (nohaqlikka, yolo'onchilik, tuxhmato, chaqimchilikka toqatsizlik) keng qo'llanilishi lozim;
- vatanparvarlik, dunyoviy fikrlash, jamiyatimizda yasha-yotgan odamlar bilan o'zaro munosabat - muloqotni o'rganish, o'z xalqiga, davlatiga, uning himoyasi uchun hamisha shay bo'lib turish, o'zbekiston Resublikasi va boshqa davlatlarning ramzlariga hurmat bilan qarash, yosh avlodni o'zbekiston Konstitutsiyasiga, bayroo'iga, gerbiga, madhiyasiga, prezidentiga sadoqatli qilib tarbiyalash;
- qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi fuqarolik va ijtimoiy mas'uliyat hislarini rivojlantirish, o'zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, insoniyat taraqqiyotini barqaror saqlab qolish uchun fidoyilik, ekologik ta'lim-tarbiya berish;
- mustaqil respublikamiz o'zbekistonning ichki va tashqi siyosatiga to'o'ri va holisona baho berishga o'rgatish, uning tinchliksevarlik, demokratiya va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, ochiq-oshkora tashqi siyosatiga va o'z xalqining turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan, fuqarolarni ijtimoiy himoya qiladigan ichki siyosatini to'o'ri tushuntirmoo'i kerak.
- turmushda eng oliy qadriyat hisoblangan mehnatga ijodiy yondashish fazilatlarini shakllantirish;
- soo'lom turmush tarziga intilishni tarbiyalash va rivojlantirish, munosib oila sohibi bo'lish istagini shakllantirish;
- yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga o'rgatish;
- barkamol avlodga xos odoblilik san'ati va madaniyatini o'rgatish;
- o'zbek xalqining milliy urf-odat, an'ana va qadriyatlarini amalda qo'llash malakalarini shakllantirish;
- insoniyat tarixiy taraqqiyoti jarayonida madaniy, ma'naviy, milliy merosdagi avlod-ajdodlarimizdan qolgan odob-axloq haqidagi bilimlardan boxabar etish;
- marakaziy Osiyo mutafakkir va ma'rifatparvarlarning asarlaridagi hikmat, o'git va nasihatlarini o'rgatib, ularga amal qilishni uqtirish;
- tabiatga to'o'ri munosabatning mohiyatini, tabiatni muhofaza qilish insonning burchi ekanligini, ekologik nochorlikka olib keladigan sabablarni anglash va baholash bo'yicha bilimlar berish;
- ota-ona va vatan oldidagi burchni va unga sodiqlik nima ekanligini anglatish;
- o'z-o'zini anglash shart-sharoitlarini, inson qadri va hurligini anglash, uning tabiatini, milliy va umuminsoniy madaniyatini, ona tilishini saqlash, ma'naviy taraqqiyotni bozor iqtisodiyoti bilan uzviy rivojlanishini tushuntirib berish;
- yuksak insoniy fazilatlar mohiyatini anglatish, ularga ongli munosabatda bo'lish, yaxshini yomondan ajrata olish bilimiga ega bo'lishini tushuntirish;

- ta'lim-tarbiya jarayonida beriladigan bilimlar yaxlit va ijtimoiy shart-sharoitlar, milliy va tarixiy, ma'naviy omillar, umuminsoniy qadriyatlar mohiyatini tushuntirish;
- o'quvchilarni bilim olish bilan birgalikda yuksak insoniy komillik mohiyatini tushunib amal qilishga o'rgatish;
- darslarda ma'naviy, ma'rifiy, iqtisodiy, huquqiy, kasbiy tushunchalarning mohiyatini uzluksiz anglatib borishi muhimdir;
- odob-axloqqa xos sifatlarni o'quvchilarning kundalik ehtiyojiga aylantirish;
- o'quvchilarda mehnat ko'nikmalarini, ijodiy mustaqil fikrlashni, kasb tanlashga va atrof olamga ongli munosabatni hosil qilish;
- axloqiylikning oddiy hayotiy qoidalari bo'lishi, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, oilada bir-birini e'zozlash, mehmon kutish va boshqalarni kundalik turmushga singdirib borishi.

Bolalarni tarbiyalashda o'qituvchi quyidagilarni hisobga olishi kerak;

- tarbiyaning o'quvchilar ruhiyati va yosh xususiyatiga mosligini;
- o'quvchilarning aqliy-ma'naviy munosabatlari ta'sirini o'rganish;
- o'qituvchi-tarbiyachining savodxonlik darajasi, san'at va mahorati.

o'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarni ijodiy, noan'anaviy, suhbat, o'yin, tabiatda, bahs-munozara, uchrashuv shaklida bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

Pedagogik texnologiyalarni qo'llashda o'qituvchi quyidagi qoidalarga amal qilishi lozim:

1. Zamonaviylik - ta'lim-tarbiya amaliyotga asoslangan tajriba, sinovdan o'tgan didaktika sohasidagi yangiliklarni joriy

etish.

2. Tarbiya mazmunini uzluksiz yangilab borish.

3. Umumiy va milliy qadriyatlar sohasidagi yangi-yangi ijodlarni o'rganib borish.

4. Tarbiya jarayonida o'quvchi bilan o'quvchi faoliyatini optimallashtirish, faollashtirish. Ularning ichki ruhiyati va tarbiya darajasini kengaytirish.

5. Ilmiylik - yangi usul, vosita muammosi holatlaridan foydalanib, o'quvchilarni mustaqil fikrlash va o'zini anglashga o'rgatish.

6. Bolalarni reja-dagi mavzular asosida amaliy faoliyatga jalb etish.

7. Ilo'or tajribalarga suyanish.

8. Tarbiyaning maqsadini aniqligi, mazmunining zamonaviyligi, milliy ma'naviy qadriyatlar bilan boyitilishi, o'quvchining ijodiy mustaqil faoliyati, tarbiya jarayonida maqol, matal, ertaklardan o'rinli foydalanish, o'yin, test savollari, ko'rgazmali qurollar, savol va topshiriqlardan foydalanish.

9. Yangi pedagogik texnologiyani amalga oshirish uchun o'qituvchi nazariy chuqur bilimlarga ega bo'lishi kerak.

1-4- sinflarda darslarni turli shakllarda tashkil etish lozim:

- o'yin, suhbat, bahs, uchrashuv, ertalik, oilada, jamoat joylarda, mahallalarda har bir dars maqsadining aniqligi, tarixiyligi va zamonaviyligi bilan odob-axloq tushunchalarini

tarbiyalashga qaratilishi.

- o'quv masho'ulotining rang-barang usullar: audio, video, ko'rgazmalilik, jonli so'z ta'sirida tashkil etilishi.

- o'qituvchini yangi texnologik mahoratga ega bo'lishi va ijodkorligi.

Tarbiyaviy soatlarni maqsadiga ko'ra xilma-xil shakllarida tashkil etish:

- ijodiy dars,
- ertalik darsi,
- baxs,
- suhbat,
- sayohat darslari,
- uchrashuvli dars.

Yangi o'quvchilarni mustaqil fikrlashga odatlantirish maqsadida kino, televidenie, ma'naviy o'yinlar, mushoiralar qo'llanilishi mumkin. Kishilik jamiyatining har bir sohasi, u yoki bu ijtimoiy-siyosiy masalalarni hal qilishda insondan mahorat talab etishi xalq oo'zaki ijodiyotida, yozma yodgorliklarida, afsona, doston, ertak, hissa, hikoyat, rivoyatlarda hamda hurfikrli, dono, ma'rifatparvar, mutafakkirlarimizning asarlarida atroflicha talqin etilgan. o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda bu asarlardan keng foydalanish mumkin.

Maktab sharoitida tarbiyaviy ishlar o'qituvchi tarbiyachilar, sinf rahbarlari tomonidan amalga oshiriladi. Ular tarbiyani jamiyatning maqsadi hamda vazifalariga muvofiq ravishda tashkil etadilar. O'qituvchi o'z harakatlarini va ota-onalarining harakatlarini bu kamchiliklarni bartaraf etishga qaratishi lozim. Odatda, buning uchun bolalarning oiladagi hayot sharoitlarini o'zgartirish, tarbiyalanuvchilarda noto'qri hatti-harakatni keltirib chiqaruvchi sabablarin yo'qotish talab etiladi. Bu esa Darsdan tashqari vaqtdagi ishlarni tashkil qilish, sinfda o'quvchilar intizomini mustahkamlash guruh rahbari zimmasiga bir qator vazifalarni yuklaydi. Biz o'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning forma va metodlari mavzusidagi kurs ishini bajarish jarayonida quyidagi xulosalarga keldik;

- yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqmng boy milliy, ma'naviy tarxiy an'analarga, urf-odatlarini hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etish;
- shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratish;
- yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish, ularda reja va amal birligi hissini uyo'otish;
- o'quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o'stirib-boyitib borish va estetik tushunchalarni shakllantirish;
- har bir o'quvchining bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatining turli sohalarida joriy qilib ko'rish. Bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoitlaryaratish;
- insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish, bir-birini tushunadigan, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitish-larga toqatsizlik, muomala odobi kabi tarbiya vositalari (nohaqlikka, yolo'onchilik, tuxhmat, chaqimchilikka toqatsizlik) keng qo'llanilishi lozim;
- vatanparvarlik, dunyoviy fikrlash, jamiyatimizda yasha-yotgan odamlar bilan o'zaro munosabat - muloqotni o'rganish, o'z xalqiga, davlatiga, uning himoyasi uchun hamisha shay bo'lib turish, o'zbekiston Resublikasi va boshqa davlatlarning ramzlariga hurmat bilan qarash, yosh avlodni o'zbekiston Konstitutsiyasiga, bayrog'iga, gerbiga, madhiyasiga, prezidentiga

sadoqatli qilib tarbiyalash;

- qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi fuqarolik va ijtimoiy mas'uliyat hislarini rivojlantirish, o'zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, insoniyat taraqqiyotini barqaror saqlab qolish uchun fidoyilik, ekologik ta'lim-tarbiya berish;

- turmushda eng oliy qadriyat hisoblangan mehnatga ijodiy yondashish fazilatlarini shakllantirish;

- marakaziy Osiyo mutafakkir va ma'rifatparvarlarning asarlaridagi hikmat, o'git va nasihatlarini o'rgatib, ularga amal qilishni uqtirish;

- ta'lim-tarbiya jarayonida beriladigan bilimlar yaxlit va ijtimoiy shart-sharoitlar, milliy va tarixiy, ma'naviy omillar, umuminsoniy qadriyatlar mohiyatini tushuntirish;

- o'quvchilarni bilim olish bilan birgalikda yuksak insoniy komillik mohiyatini tushunib amal qilishga o'rgatish;

- kichiklarga izzat, oilada bir-birini e'zozlash, mehmon kutish va boshqalarni kundalik turmushga singdirib borishi.

Shuningdek, o'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarni ijodiy, noan'anaviy, suhbat, o'yin, tabiatda, bahs-munozara, uchrashuv shaklida tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Talabalarga o'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning usul va metodlari yuzasidan "Klaster" metodini shakllantirish so'raladi.

O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashga oid tavsiyalar tayyorlash

Nazorat savollari:

1. O'quvchilar ongli intizom va mas'uliyat hissini sezishlarida ta'lim muassasalarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar mazmuni va mohiyatining ahamiyati.
2. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining maqsadi va vazifalari.
3. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarning ijodiy, noan'anaviy, interfaol o'qitish metodlaridan foydalanish zaruriyati.

11-Amaliy mashg'ulot: Guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olish

Dars maqsadi: Guruh rahbarining o'quvchilarni o'rganish metodikasi haqida bilim berish.

Kerakli jihozlar: Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan talabalaraga —Klasterl metodi interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Ishni bajarish tartibi:

Tayanch iboralar asosida vizual ma'lumotlar

Guruh – odamlarning birgalikdagi faoliyat mazmuni yoki muloqotda bo'lish xarakteri kabi qator belgilarga asoslangan ijtimoiy jamoa.

Jamoa – maqsadlari jamiyat maqsadiga mos keladigan umumiy faoliyat bilan birlashgan odamlar guruhi.

Jamoaning negizi – umuiy fikr, maqsad va ishlab chiqarishag taalluhli qarorlarni shakllantiruvchi jamoa a'zolari.

Kichik guruh – a'zolari birgalikdagi faoliyat bilan shu ullanuvchi va bevosita shaxslararo munosabatda bo'luvchi kishilar guruhi.

Referent guruh – shaxsning har tomonlama ishongan, o'ziga yao'in tutgan guruhi.

1. SHaxs uchun taqlid qilish va andoza olish guruhi turi:

a) referent guruh; b) normativ guruh; v) negativ guruh; G) qiyoslash guruhi.

2. Odamlarda bevosita muloqotda bO'lish imkoniyati bO'lmagan guruh:

a) birlamchi guruh; b) ikkilamchi guruh; v) rasmiy guruh; G) norasmiy guruhi.

Guruh rahbari ish rejasi bilan tanishish va ish reja tayyorlash

Nazorat savollari:

1. Rejalashtirishda guruh rahbarining pedagogik tayyorgarligi, tajriba va shaxsiy xususiyatlari aniqlang.
2. Guruhga qisqacha tavsifnoma.
3. Tarbiyaviy vazifalar. O'quvchilarga tarbiya berishning asosiy turlari va shakllari
4. O'quvchilar turar joylarida tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish o'rganish

12-Amaliy mashg'ulot: Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining ish metodikasi

Darsning maqsadi: Maktabda tarbiyaviy ishlarni yo'lga qo'yish, sinf rahbari va tarbiyachiga qo'yiladigan talablari haqida tushuntiradi. Tarbiyaviy ishlarni to'g'ri rejalashtirish va o'tkazish tartibini o'rganish orqali talabalarda rahbarlik va tarbiyachilikka qiziqish uyg'otadi. O'quvchilar jamoasini shakllantirishning metodikasini talabalarga tushuntirish. Jamoa oldiga va ayrim o'quvchilarga talablar qo'yishning usullari, istiqbol rejalar qabul qilish va bajarish yo'llari, an'analarga tayyorgarlik ko'rish va nishonlash metodikasi haqida ma'lumot beriladi.

Kerakli jihozlar: Darslik, o'quv qo'llanmalar, boshqaruv yuzasidan tavsiyalar, tarqatma materiallar, ko'rgazmali qurollar.

Ishni bajarish tartibi:

- Maktabda tarbiyaviy ishlarni yo'lga qo'yishga aniqlik kiritadi.
- Maktabda tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va o'tkazish tartibini tahlil qiladi.
- Sinf rahbari va tarbiyachiga qo'yiladigan talablarni o'rganadi.
- Sinf rahbari va tarbiyachi faoliyatining mohiyati ochib beriladi.
- Mashg'ulotni yakunlash.

Nazorat savollari:

1. Maktabda tarbiyaviy ishlarni yo'lga qo'yish, rejalashtirish va o'tkazish qanday aniqlaymiz.
2. Sinf rahbari va tarbiyachiga qo'yiladigan talablarni aytib bering.
3. Sinf rahbarining tarbiyachilik faoliyatini o'rganib olish.

13-Amaliy mashg'ulot: Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining kasbiga qo'yiladigan talablar va uning huquqlar

Dars maqsadi: Ta'limni tashkil etish shakllari haqida ma'lumot berish. Ta'limni tashkil etishda sinf-dars turining ahamiyatini yoritib berish. Darsga qo'yiladigan talablarni tushuntiradi. Darsni tashkil etish olish ko'nikmasini hosil qilish.

Kerakli jihozlar: darsliklar, ta'limni tashkil etishning mohiyatini ifodalovchi asarlar, mohir pedagoglarning darslari tushirilgan videolavhalar, ko'rgazmali qurollar. Har xil dars turlarining ishlanmalari. Dars loyihalari, 1 soatlik darsning reja-matni

Ishni bajarish tartibi:

- Ta'limni tashkil etish yuzasidan adabiyotlar bilan tanishish;
- Sinf-dars turining mohiyatini o'rganib chiqish;
- Darsga qo'yiladigan talablarni aniqlash;
- Dars turlarini o'rganish;
- Darsning tarkibiy qismlarini ajratish;
- Mohir pedagoglarning darslarini tahlil qilish;
- ZPT asosida bir soatlik darsga reja-matn tayyorlash;
- Bir soatlik darsni tashkil qilish;
- Darsda yo'l qo'yilgan xato-kamchiliklarini tahlil qilish;
- Mashg'ulotni yakunlash;

KHK lariga borib tashkilotchi faoliyatini o'rganish

Nazorat savollari:

1. Maktabda tarbiyaviy ishlarni yo'lga qo'yish haqida tushuncha bering va izohlang.
2. Maktabda tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishning mohiyatini ochib bering.
3. Maktabda tarbiyaviy ishlarni o'tkazish tartibini sharhlab bering.
4. Maktabda tarbiyaviy ishlarni yo'lga qo'yish, rejalashtirish va o'tkazish tartibini asoslab bering.

14 -Amaliy mashg'ulot: Tashkilotchining o'quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasi

Darsning maqsadi: O'quvchilar jamoasini shakllantirishning metodikasini talabalarga tushuntirish. Jamoa oldiga va ayrim o'quvchilarga talablar qo'yishning usullari, istiqbol rejalar qabul qilish va bajarish yo'llari, an'analarga tayyorgarlik ko'rish va nishonlash metodikasi haqida ma'lumot beriladi.

Kerakli jihozlar: Darslik, o'quv qo'llanmalar, boshqaruv yuzasidan tavsiyalar, tarqatma materiallar, ko'rgazmali qurollar.

Ishni bajarish tartibi:

- Talabalarining o'z jamoalarida tutgan o'rnini anglashga yo'naltirish.
- Formal va noformal jamoaning bir-birdan farqlarini qiyoslab chiqish.
- Har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlarni ajratib ko'rsatish.
- Jamoaning shaxsga ta'siri qaysi bosqichlarda yuqori bo'lishini izohlash.
- O'quvchilar jamoasini shakllantirishning turli yo'llari farqini anglash
- Mashg'ulotni yakunlash.

Nazorat savollari:

1. Jamoa va o'quvchilar jamoasining mohiyatini aytib bering.
2. Jamoaning o'quvchi yoshlarni tarbiyalashdagi imkoniyatlarini tahlil qiling.
3. Jamoaning jipslashuvida topshiriqlarning ahamiyatini aniqlang.
4. Farmal va nofarmal jamoaning bir-biriga o'xshashlik va farqini izohlang.

15-Amaliy mashg'ulot: Tashkilotchi va o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi

Dars maqsadi: Tashkilotchi va o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi metodikasi haqida ma'lumot beriladi.

Kerakli jihozlar: Darslik, o'quv qo'llanmalar, boshqaruv yuzasidan tavsiyalar, tarqatma materiallar, ko'rgazmali qurollar.

Ishni bajarish tartibi:

- Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarining ish faoliyati tushunchasini o'rganish;
- O'quvchilarning o'zini-o'zi idora qilish qo'mitalari faoliyatida qatnashuvining mohiyatini aniqlash;
- O'zini-o'zi boshqarish o'quvchilarni mustaqil hayotga, turmush va jamiyatga mos qilib tarbiyalashning ilmiy ishlarini o'rganish;

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarining ish faoliyati tushunchasini o'rganish

Nazorat savollari:

1. Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarining ish qanday amalga oshiriladi.
2. O'quvchilarning o'zini-o'zi idora qilish qo'mitalari faoliyatida qatnashuvi, ularning ijtimoiy faollik sifatlarini shakllantirishning ta'sirchan vositasi o'rganish
3. O'zini-o'zi boshqarish o'quvchilarni mustaqil hayotga, turmush va jamiyatga mos qilib tarbiyalash, ta'lim muassasasida ma'naviy muhitni saqlash va shakllantirish aniqlash

16-Amaliy mashg'ulot: Tarbiyaviy tadbirlarni rejalashtirish, tashkil etish va o'tkazish metodikasi

Dars maqsadi: Sinf rahbari va tarbiyachiga qo'yiladigan talablar haqida tushuntiradi. Ularni mukammal o'rganishga qiziqish uyg'otadi.

Kerakli jihozlar: Darslik, o'quv qo'llanmalar, boshqaruv yuzasidan tavsiyalar, tarqatma materiallar, ko'rgazmali qurollar.

Ishni bajarish tartibi:

Rejalashtirishga qo'yiladigan talablar.

Rejalashtirishda guruh rahbarining pedagogik tayyorgarligi, tajriba va shaxsiy xususiyatlari.

Guruhga qisqacha tavsifnoma.

Tarbiyaviy vazifalar.

O'quvchilarga tarbiya berishning asosiy turlari va shakllari

O'quvchilar turar joylarida tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish.

Tarbiyaviy tadbir snariysini tuzish

Nazorat savollari:

1. Sinf rahbari va tarbiyachiga qo'yilgan talablarni tushuntirib, ochib bering.
2. Sinf rahbari va tarbiyachiga qo'yilgan talablarni siz o'qigan maktabda qanday bajarilganligini tahlil qiling.
3. Turli maktabdagi sinf rahbari va tarbiyachiga qo'yilgan talablarning usullarini kuzating. Ular o'zlariga qo'yilgan talablarni qanday bajarmoqda, ularni bir-bir taqqoslang.

II. BO'LIM.

MUSTAQIL TA'LIM MASHG'ULOTLARI

KIRISH

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida chuqur nazariy va amaliy bilimlar bilan bir qatorda tanlagan sohasi bo'yicha mustaqil faoliyat ko'rsata oladigan, o'z bilimi va malakasini mustaqil ravishda oshirib boradigan, masalaga ijodiy yondoshgan holda muammoli vaziyatlarni to'g'ri aniqlab, tahlil qilib, sharoitga tez moslasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, talaba mustaqil ravishda shug'ullansa va o'z ustida tinimsiz ishlasagina bilimlarni chuqur o'zlashtirishi mumkin. Talabalarning asosiy bilim, ko'nikma va malakalari mustaqil ta'lim jarayonidagina shakllanadi, mustaqil faoliyat ko'rsatish qobiliyati rivojlanadi va ularda ijodiy ishlashga qiziqish paydo bo'ladi.

Talaba mustaqil ishi – muayyan fandan o'quv dasturida belgilangan bilim, ko'nikma va malakaning ma'lum bir qismini talaba tomonidan fan o'qituvchisi maslahatlari va tavsiyalari asosida auditoriyada va auditoriyadan tashqarida o'zlashtirilishiga yo'naltirilgan tizimli faoliyatdir.

Mustaqil ta'limning *asosiy maqsadi* pedagog-xodimning rahbarligi va nazorati ostida talabada muayyan o'quv ishlarini mustaqil ravishda bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishdir.

Mustaqil ta'limning *vazifalari* quyidagilardan iborat:

- kerakli ma'lumotlarni izlab topish, bilim olish va uni mustahkamlashning qulay usullari va vositalarini aniqlash;
- axborot manbalari va manzillaridan samarali foydalanish;
- an'anaviy o'quv va ilmiy adabiyotlar, me'yoriy hujjatlar bilan ishlash;
- elektron o'quv adabiyotlar va ma'lumotlar banki bilan ishlash;
- yangi bilimlarni mustaqil tarzda puxta o'zlashtirish ko'nikmalariga ega bo'lish;
- Internet tarmog'idan maqsadli foydalanish, berilgan topshiriqningratsional yechimini belgilash;
- ma'lumotlar bazasini tahlil etish;
- ish natijalarini ekspertizaga tayyorlash va ekspert xulosasi asosida qayta ishlash, topshiriqlarni bajarishda tizimli va ijodiy yondoshish;
- ishlab chiqilgan yechim, loyiha yoki g'oyani asoslash va mutaxassislar jamoasida himoya qilish.

MUSTAQIL ISH UCHUN BERILADIGAN TOPSHIRIQLARNING SHAKLI VA HAJMI

Talabalar mustaqil ishini tashkil etishda talabaning akademik o'zlashtirish darajasi va qobiliyatini hisobga olgan holda quyidagi *shakllardan* foydalanish mumkin:

- fanning ayrim mavzularini o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish, o'quv manbalari bilan ishlash;
- amaliy, seminar va laboratoriya mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rib kelish;
- ma'lum mavzu bo'yicha referat tayyorlash;
- amaliyotdagi mavjud muammoning yechimini topish, test, munozarali savollar va topshiriqlar tayyorlash;
- ilmiy maqola, tezislar va ma'ruza tayyorlash;
- uy vazifalarini bajarish va boshqalar.

Fan xususiyatidan kelib chiqqan holda talabalarga mustaqil ish uchun boshqa shakllardagi vazifalar ham topshirilishi mumkin. Talabalarga qaysi turdagi topshiriqlarni berish lozimligi kafedra tomonidan belgilanadi. Topshiriqlar puxta o'ylab ishlab chiqilgan va ma'lum maqsadga yo'naltirilgan bo'lib, talabalarning auditoriya mashg'ulotlarida olgan bilimlarini mustahkamlash, chuqurlashtirish, kengaytirish va to'ldirishga xizmat qilishi kerak.

Mavzuni mustaqil o'zlashtirish. Faning xususiyati, talabalarning bilim darajasi va qobiliyatiga qarab ishchi o'quv dasturiga kiritilgan alohida mavzular talabalarga mustaqil ravishda o'zlashtirish uchun topshiriladi. Bunda mavzuning asosiy mazmunini ifodalash va ochib berishga xizmat qiladigan tayanch iboralar, mavzuni tizimli bayon qilishga xizmat qiladigan savollarga e'tibor qaratish, asosiy adabiyotlar va axborot manbalarini ko'rsatish lozim. Topshiriqni bajarish jarayonida talabalar mustaqil ravishda o'quv adabiyotlaridan foydalanib ushbu mavzuni konspektlashtiradilar, tayanch iboralarning mohiyatini anglagan holda mavzuga taalluqli savollarga javob tayyorlaydilar. Zarur hollarda (o'zlashtirish qiyin bo'lsa, savollar paydo bo'lsa, adabiyotlar yetishmasa, mavzuni tizimli bayon eta olmasa va h.k.) o'qituvchidan maslahatlar oladilar. Mustaqil o'zlashtirilgan mavzu bo'yicha tayyorlangan matn auditoriyada amaliy mashg'ulotlarda himoya qilinadi.

Referat tayyorlash. Talabaga qiyinchilik darajasi uning shaxsiy imkoniyatlari, qobiliyati va bilim darajasiga muvofiq bo'lgan biror mavzu bo'yicha referat tayyorlash topshiriladi. Bunda talaba asosiy adabiyotlardan tashqari, qo'shimcha adabiyotlardan (monografiyalar, ilmiy, uslubiy maqolalar, Internetdan olingan ma'lumotlar, elektron kutubxona materiallari va h.k.) foydalanib materiallar yig'adi, tahlil qiladi, tizimga soladi va mavzu bo'yicha imkon darajasida to'liq, keng ma'lumot berishga harakat qiladi. Zarur hollarda o'qituvchidan maslahat va ko'rsatmalar oladi. Yakunlangan referat kafedrada ekspertlar ishtirokida himoya qilinadi.

Ko'rgazmali vositalar tayyorlash. Talabaga muayyan mavzuni bayon qilish va yaxshiroq o'zlashtirish uchun yordam beradigan ko'rgazmali materiallar (jadvallar, chizmalar, rasmlar, grafiklar, namunalar va h.k.) tayyorlash topshiriladi. Mavzu o'qituvchi tomonidan aniqlanib, talabaga ma'lum ko'rsatmalar, yo'l-yo'riqlar beriladi. Ko'rgazmali vositalarning miqdori, shakli va mazmuni talaba tomonidan mustaqil tanlanadi. Bunday vazifani bir mavzu bo'yicha bir necha talabaga topshirish ham mumkin.

Talaba ko'rgazmali materiallardan foydalanish bo'yicha yozma ravishda tavsiyalar tayyorlaydi va auditoriyada amaliy mashg'ulotda himoya qiladi.

Mavzu bo'yicha testlar, munozarali savollar va topshiriqlar tayyorlash. Talabaga muayyan mavzu bo'yicha testlar, qiyinchilik darajasi har xil bo'lgan masalalar va topshiriqlar, munozaraga asos bo'ladigan savollar tuzish topshiriladi. Bunda o'qituvchi tomonidan talabaga testga qo'yiladigan talablar va uni tuzish qonun-qoidalari, qanday maqsad ko'zda tutilayotganligi, muammoli savollar tuzishda mavzuning munozarali momentlarini qanday ajratish lozimligi, topshiriqlarni tuzish usullari bo'yicha yo'l-yo'riq beriladi. Maslahat soatlarida bajarilgan ishlarning qo'yilgan vazifa va talablarga javob berish darajasi nazorat qilinadi (qayta ishlab kelish, aniqlashtirish yoki to'ldirish taklif etilishi mumkin). Test, savol va topshiriqlar majmuasi auditoriyada amaliy mashg'ulotda himoya qilinadi.

Ilmiy maqola, tezislar va ma'ruzalar tayyorlash. Talabaga biron bir mavzu bo'yicha (mavzuni talabaning o'zi tanlashi ham mumkin) ilmiy (referativ) harakterda maqola, tezis yoki ma'ruza tayyorlash topshirilishi mumkin. Bunda talaba o'quv adabiyotlari, ilmiy-tadqiqot ishlari, dissertatsiyalar, maqola va monografiyalar hamda boshqa axborot manbalaridan mavzuga tegishli materiallar to'playdi, tahlil qiladi, zarurlarini ajratib olib, tartibga soladi, shaxsiy tajribasi va bilimi, ilmiy natijalariga asoslangan holda qo'shimchalar, izohlar kiritadi, o'z nuqtai-nazarini bayon etadi va asoslaydi. Bunda talaba o'qituvchi bilan hamkorlikda ishlaydi. Tayyorlangan maqola, tezis yoki ma'ruza kafedra ilmiy seminarlarida, talabalarning ilmiy to'garagi mashg'ulotlarida yoki institutda tashkil qilingan talabalarning ilmiy anjumanlarida himoya qilinadi.

TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASINING HAR BIR MAVZUSI BO'YICHA MUSTAQIL TA'LIM TOPSHIRIQLARI QUYIDAGI KO'RINISHDA SHAKLLANGAN.

Talabalar mustaqil ta'limining mazmuni va hajmi

№	Mustaqil ta'lim mavzulari	Berilgan topshiriqlar	Bajarish muddati	soat
1.	“Tarbiyaviy ish metodikasi” fanining maqsadi va vazifalari. Tarbiyaviy ish metodikasi fanining dolzarb muammolari	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	1-2 hafta	2
2.	SHarq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	3-hafta	2
3.	Pedagogik texnika pedagogik mahoratining tarkibiy qismi sifatida	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	4-hafta	2
4.	Pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	5-hafta	2

5.	O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	6 –7 hafta	4
6.	Guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	8 –hafta	2
7.	SHaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlari	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	9–hafta	2
8.	Oila va jamoatchilik bilan olib boriladigan tarbiyaviy ish metodikasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	10 –hafta	2
9.	O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	11 –hafta	2
10.	O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlari	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	12 –hafta	2
11.	Guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olish	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	13 –hafta	2
12.	Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining ish metodikasi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining kasbiga qo'yiladigan talablar va uning huquqlari	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	14 –hafta	4
13.	Tashkilotchining o'quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasi. Tashkilotchi va o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	15 –18 hafta	4
	jami			32

*Izoh: *mustaqil ta'lim mavzulari bo'yicha topshiriqlar mazkur fandan dars olib boruvchi ma'ruzachi pedagog-xodim tomonidan talabalar o'rtasida qayta taqsimlanishi mumkin.*

III-BO'LIM. GLOSSARIY

Glossariy

Termin	O'zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
<i>Analiz metodi</i>	ilmiy tadqiqot metodi bo'lib, unda tekshirish ob'ekti fikran tarkibiy elementlarga ajratib tadqiq qilinadi	scientific method in which will be shared object of management of structural elements
<i>Amaliy mashg'ulotlar</i>	maxsus jihozlangan xona yoki alohida ajratilgan tajriba maydonida tashkil etilib, tahsil oluvchilarda ular tomonidan o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay olish ko'nikma va malakalarini hosil qilishga yo'naltirilgan ta'lim shakli	allocated a room specially equipped or established a particular experience in the area of scholarship utilized by the recipient to apply their theoretical knowledge in practice to get the skills and education to ensure focused skills form
<i>Analitik metod</i>	tahlil qilishga yo'naltirilgan ta'lim metodi	method of the analysis of training
<i>Axborot texnologiyasi</i>	axborotni hosil qilish, saqlash, kompyuter yordamida qayta ishlashni ifodalovchi faoliyat sohasi	data, storage, processing the computer which represents the field
<i>Aqliy hujum</i>	muammoni hal etishga nisbatan intelluktual yondashuv. Bunda muammoni hal etishga oid shaxsiy farazlar ilgari suriladi	intelluktual approach to the solution of this problem. At the same time, to solve a problem of separate hypotheses earlier
"Assesment" texnologiyasi "Assessment technology"	Talabalarning bilim, ko'nikma va malakalari darajasini har tomonlama, xolis baholash imkoniyatini ta'minlovchi topshiriqlar to'plami	A set of assignments intended for comprehensive assessment of skill and competence level of students
Bilim - knowledge	haqiqiy borliq umumiy aksini topadi. Talabalar hodisa, voqea, qonuniyatlar to'g'risidagi ma'lumotlarni o'rganadilar va u ularning yutug'i bo'ladi.	really being reflected in the total. Student events, learn information about the laws and their achievement.
<i>Baho</i>	ta'lim oluvchilar bilim, ko'nikma va malakalarining miqdoriy baholashda bal yoki raqamlar vositasida shartli ifodalanishi	preparation of knowledge, skills and experience by means of number or the size of a quantitative assessment of conditional expression
<i>Baholash</i>	o'quvchi yoki tinglovchining egallagan bilim, ko'nikma va malakalari hamda shaxsiy sifati darajalarini belgilash	the student or the student of knowledge, skills and experience to define a level of quality and personal

Bilim	o'quvchi va tinglovchilarning tabiat, jamiyat, fan-texnika yutuqlari haqida hosil qilgan ma'lumotlari. O'quvchi yoki tinglovchilarga taqdim etiladigan nazariy ma'lumot	school students and students of the nature, society, achievements of science and technology. Theoretical information will be provided for pupils or students
Boshqarish faoliyati	Rahbarning pedagogik, normativ va psixologik asoslarda boshqarish qarorlarini tayèrlash, qabul qilish va amalga oshirishga qaratilgan maqsadga muvofiq xatti-harakatlari majmui.	Managemen activity
Bunyodkor shaxs Creative personality	ham jarayon, ham natija sifatida ob'ektiv ijodkorlikni amalga oshiradigan va talablar darajasida ijodiy mahsulotlarini yarata oladigan shaxs.	an individual who carries out objective creativity as a process and as a result and produces high quality creative products
Dars ishlanmasi Lesson planning	Ta'limiy mazmunga ega loyiha va o'qituvchi tomonidan tuzilishi majburiy bo'lgan hujjat	An obligatory document completed by a teacher and a project that has educational essence
Davlat ta'lim standarti (DTS)	ta'limning zarur, yetarli darajasi va o'quv yuklamalari hajmiga qo'yiladigan asosiy davlat talablari majmuasidir	adequate education level and preparation of the main requirements of a government complex by the size of working loading
Dars	1)uzluksiz ta'lim muassasalarida amalga oshiriladigan ta'limning asosiy shakli	1) continuation of educational institutions
Dars tahlili	o'quv mashg'ulotini bir butun yaxlit holda yoki muayyan bo'laklarga bo'lib baholash	complex academic preparation in general or separate parts of an assessment
Darsni jihozlash	o'tiladigan dars mavzusiga ko'ra o'quv-didaktik materiallar, qo'llanma, multimedia, o'quv vositalari kabilarni tanlash va tartibga keltirish	On a training subject in the curriculum and didactic materials, manuals, multimedia tutorials, such as selection and an arrangement
Dastur	o'quv faoliyatini amalga oshirish rejasi va ushbu faoliyatning mazmunini ifodalovchi me'yoriy hujjat	plan to carry out educational activity and content of activity of normative documents
Didaktik tizim	ta'lim mazmuni, uni tashkil etishning shakl, metod, jarayonlari va o'qitish maqsadlaridan iborat tizim	content of training, form of the organization, methods, processes and purposes of system of trainin

Didaktik o'yinlar Didactic games	O'rganiladigan ob'ekt, hodisa, jarayonlarni modellashtirish asosida talabalarning bilishga bo'lgan qiziqishlari, faolliklarini oshiradigan o'quv faoliyati turi	A type of a study activity that increases activeness, interest of students in getting knowledge based on the modeling of processes, events, objects that are being studied
Jarayon	muayyan natijaga erishish uchun amalga oshiriladigan o'quv harakatlar majmui	set of the actions which are carried out for achievement of certain results, training
Ijodiy loyihalar Creative projects	Individual e'ki hamkorlik asosida ijodiy xarakterga ega yangi ta'lim mahsulotlari (ijodiy hisobot, ko'rgazma, dizayn, videofilm, nashr ishlari – kitob, almanax, buklet, albom, bosma va elektron jurnal, kompyuter dasturlari kabilar)ni yaratishga yo'naltirilgan loyihalar	The projects intended to creat new educational products (activity report, exhibition, design, videofilm, publishing works: books, literary miscellany, pamphlets, albums, printed and electronic journals, computer programmes) that have creative characteristics based on cooperation and individual activity
Inklyuziv ta'lim	Bolalarni bir biridan ajratuvchi to'siqlarni bartaraf etishga, ularning e'shi, jinsi, diniy va ijtimoiy kelib chiqishi, jismoniy va aqliy rivojlanishdan orqada qolishi va iqtisodiy ta'minlanganlik darajasidan qat'iy nazar, umumta'lim jaraeniga to'liq uyg'unlashtirishga qaratilgan davlat siyosati	Inclusive education
Ijodiy qobiliyat Creative ability	ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va uning natijalanganligini baholashda namoyon bo'ladigan individual xususiyati	an individual peculiarity demonstrated in assessing creative activity and its effectiveness.

Individual ta'lim Individual education	Ta'lim jaraënida o'qituvchining faqatgina bir nafar talaba bilan èki talabaning ta'lim vositalari (adabiètlar, kompyuter, televidenie, radio va b. axborot texnologiyalar) bilano'zaro hamkorligi asosida o'quv materiallarining o'zlashtirilishini ta'minlashga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at developing of mastering skills of a student in cooperatuion with a single student or educational means (literature, computer, television, redio, etc.) during educational process
Ijodkor shaxsni shakllantirish Training a creative persponality	kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalarini qaror toptirish va boyitish asosida ijodiy g'oya, ularni amalga oshirish ko'nikma va malakalariga ega shaxsni shakllantirish hamda rivojlantirish	formation and development of an individual's skills on producing creative ideas based on the experience of professional and creative activity.
Ijodkor shaxs Creative personality	ijodiy jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan hamda aniq ijodiy natija (mahsulot)larga ega shaxs.	an individual who successfully carries out a creative process and possesses certain creative result.
Iste'dod	Qobiliyatlar, iqtidorlarning yuqori darajada rivojlanganligi bo'lib, ijodiy faoliyat turlarida namoèn bo'lad	Talent, gift
Innovatsion ta'lim Innovative education	Talabada yangi g'oya, me'èr, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, me'èr, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim	Education that allows to develop skills and qualities f a student
Innovatsion faoliyat Innovative activity	Yangi ijtimoiy talablarning an'anaviy me'èrlarga mos kelmasligi èki yangi shakllanaètgan g'oyalarning mavjud g'oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmuali muammolarni yechishga qaratilgan faoliyat	An activity carried out for solving a set of problems that occur as a result of rejecting new developing ideas or inappropriateness of new social requirements to traditional standards
Innovatsiya Innovation	Muayyan tizimning ichki tuzilishini o'zgartirishga qaratilgan faoliyat	An activity aimed at changing the internal structure of a certain system
Interfaol ta'lim Interactive aducation	Talabalarning bilim, ko'nikma, malaka va muayyan axloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lidagi o'zaro harakatini tashkil etishga asoslanuvchi ta'lim	The education based on organization of interaction in mastering by students certain moral qualities, skills and knodlegde

<i>Ishlanma</i>	muayyan maqsadga yoʻnaltirilgan oʻquv jarayoni yoki oʻquv materialining loyihasi	purposeful educational or training materials for the project
<i>Ijodiy izlanish metodi</i>	pedagog boshchiligida qoʻyilgan muammo va masalalarni yechish yoʻllarini faol izlashni tashkil etishga xizmat qiladigan metodlar	Teachers have given a way to the solution of problems and questions which serve creation of active search of methods
<i>Ijodkorlik</i> Creativeness	muayyan yangilikning ahamiyati va foydali ekanligini belgilovchi shaxs faoliyati va uning natijasi.	an individual's activity and its result that identify significance and usefulness of novelties.
<i>Ijodiy topshiriqlar</i> Creative assignments	muammoli vaziyatlarni tizimli tahlil asosida hal qilishga yoʻnaltirilgan masalalar tizimi.	a system of issues intended to solve based on the systematic analysis of problem-based cases.
<i>Ishbilarmonlik oʻyinlari</i> Business games	Ma'lum faoliyat, jara'èn èki munosabatlar mazmunini èritish, ularni samarali, to'g'ri, oqilona uyushtirishga doir ko'nikma, malaka va sifatlarni o'zlashtirish maqsadida tashkil etiladigan o'yinlar	Activities organized in order to master skills in running a certain activity, process or relationships and their effective and proper organization
<i>Kuzatish metodi</i>	ob'ektiv borliqdagi narsa-hodisalarni tizimli, uzluksiz, batartib, mukammal idrok qilish jarayoni	objective things and events in systematic, continuous, exact, full understanding of process
<i>"Keys-stadi" texnologiyasi</i> "Case study" technology	Muammoli vaziyat; talabalarda aniq, real èki sun'iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan texnologiya	A technology that forms skills in searching for proper variants by analyzing created or authentic dilemma (problematic situation) or problems
<i>Kompyuter ta'limi</i> Computer education	Talabalarining o'qish, mustaqil ta'lim va o'z-o'zini nazorat qilishni o'z ichiga oladigan bilish faoliyatini boshqarishda pedagogning axborotlarni to'plash va uzatishdan iborat faoliyatining modeli sifatida kompyuter texnikasi, telekommunikatsiya vositalari hamda dasturiy-metodik ta'minot asosida tashkil etiladigan ta'lim	The education organized based on the computer technologies, telecommunication means and programme and methodological provision as an activity model of a pedagog that comprises collecting and transferring information in controlling the activity of an independent education and selfcontrol of students

Kasbiy faoliyat	Biron narsaning bajarilishining murakkab va me'ëriy jihatdan belgilangan usuli. Mehnat sub'ekti faoliyatining sifat jihatdan belgilanadigan shakli. Inson bajaraëtgan faoliyatning murakkabligini tavsiflaydigan mezon.	Professional activity
Kasbiy-ijodiy faoliyat Professional and creative activity	mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xatti-harakati.	an innovative behavior or an activity of a specialist characterizing his success in solving professional issues in a creative way.
Kasbiy-ijodiy imkoniyat Professional and creative ability	1) kasbiy kompetensiya, malakaga egalik; 2) kasbiy ijod metodologiyasi asoslarini o'zlashtirganlik; 3) ijodiy tafakkurning shakllanganlik darajasi; 4) kasbiy-ijodiy layoqat va shaxsiy sifatlarning rivojlanganligi.	1) possessing professional competence and skills; 2) mastering basics of professional creativity methodology; 3) level of development of creative thinking; 4) development of professional and creative tendency and personal qualities.
Ko'nikma	o'quvchi yoki tinglovchining o'zlashtirgan bilimlari asosida muayyan amaliy harakatni bajara olish faoliyati	student or knowledge of the student of development of activity of specific practical actions
Loyiha Project	Aniq reja, maqsad asosida uning natijalanishini kafolatlagan holda pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan harakat mahsuli	A result of an action aimed at developing the essence of pedagogical activity based on a certain plan, aim and by guaranteeing its effectiveness
Loyiha metodi A method of project	O'quv jaraënini individuallashtirish, talabaning o'zini mustaqil namoën qilishini rejalashtirish, o'z faoliyatini oqilona tashkillashtirish va nazorat qilish imkoniyatini beradigan ta'lim metodlari majmui	A set of educational methods that allow individualization of educational process, independent planning of students' performance, control and proper organization of an activity
Loyiha ta'limi A study of project	Ta'limiy xarakterdagi aniq reja, maqsad asosida uning natijalanishini kafolatlagan holda pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at developing the essence of pedagogical activity by guaranteeing the effectiveness of a plan and aim that have educational characteristics

Masofaviy ta'lim Distance learning	Muayyan nuqtadan axborotkommunikatsiya vositalari (video, audio, kompyuter, multimedia, radio, televidenie va b.) èrdamida ta'lim xizmatlarini ko'rsatish, ta'limiy mahsulotlarni tarqatish va yetkazib berishdai an'anaviy hamda innovatsion shakl, metod, vositalarga	Education aimed at using study resources based on innovational form, method and means in organizing study services, expanding and delivering study products with the help of certain information communication means (video, audio, computer, multimedia, radio, television, etc.)
Ma'lumot	shaxsning o'qish, o'rganish natijasida o'zlashtirgan bilim, ko'nikmalari hajmi, yo'nalishi va darajasi	reading, training, knowledge, skills, size, direction and speed
Malakalar - qualified	bu, ko'p marta takrorlash natijasidagi mashinal (beixtiyoriy), harakatlardir.	This is repeated several times (involuntary), action
Masofaviy ta'lim texnologiyalari Distance learning technologies	Ta'limning belgilangan mazmun asosida amalga oshirilishini ta'minlashga yo'naltirilgan shakl, metod va vositalar majmuasidir	A set of forms, methods and means used for increasing effectiveness of education and educational process
Malaka	o'quvchi yoki tinglovchida muayyan o'quv material va kasbni chuqur o'zlashtirish natijasida hosil bo'lgan avtomatlashgan mahorat	pupils or students in a certain training material and a profession as a result of development of
Mahorat darslari Master classes	Ochiq tashkil etilib, ilg'or pedagogik tajribalarni targ'ib etishga yo'naltirilgan samarali o'qitish shakli	An effective form of teaching organized to spread progressive pedagogical experiences
Metod	ta'lim jarayonida taqdim etilgan amaliy va nazariy bilimlarni egallash, o'zlashtirish, o'rgatish, o'rganish, bilish uchun xizmat qiladigan yo'l-yo'riqlar, usullar majmui	Practical and theoretical knowledge in educational process, evelopment, teaching, training, service instructions, a set of methods
Moderator Moderator	Masofaviy ta'lim negizida tashkil etilaètgan seminar, trening, davra suhbat va forumlarga boshchilik qiluvchi (boshqaruvchi) pedagog	A gedagog leading seminars, trainings, debates and forums organized in the frames of distance learning
Modellashtirish Modeling	Hodisa, jaraèn èki tizimning umumiy mohiyatini to'la èrituvchi modelni yaratish	Developing a model that discloses principal essence of an event, process and system

Model Model	Real, haqiqatda mavjud bo'lgan ob'ektning soddalashtirilgan, kichraytirilgan (kattalashtirilgan) èki unga o'xshagan nusxasi	A simplified or lessened copy of a real and authentic object
Metod	ta'lim jarayonida taqdim etilgan amaliy va nazariy bilimlarni egallash, o'zlashtirish, o'rgatish, o'rganish, bilish uchun xizmat qiladigan yo'l-yo'riqlar, usullar majmui	presented practical and theoretical knowledge in the process of education to master, master to teach, to learn, to know, which serve for guidance of the method set
Modernizatsiya Modernization	Ob'ektning yangi talablar va me'èrlar, texnik ko'rsatmalar, sifat ko'rsatkichlariga mos ravishda yangilanishi	Renewal of the object according to the new requirements, quality indicators and technical regulations
Modul Module	1) tizim ichidagi o'zaro chambarchas bog'liq elementlardan iborat tugun; 2) muayyan texnologiyani tashkil qiluvchi tarkibiy bo'laklarni ifodalovchi atama; 3) o'quv materialining mantiqan tugallangan birligi	1) units that consists of interrelated elements in the system; 2) notion meaning parts that create a certain technology; 3) logically completed units of study materials
Modul ta'limi A study of module	O'quv jaraèini tashkil etishning muayyan shakli bo'lib, unga ko'ra o'quv materiali mantiqiy tugallangan birliklari – modullarga asoslangan holda ma'lum bosqich va qadamlar asosida o'zlashtiriladi	A certain form of organization of educational process, according to which the logically completed units of study materials are mastered based on the certain stages and steps
Mustaqil ta'lim	insonning o'zi tanlagan vositalar va adabiyotlar yordamida avlodlar tajribasini, fan va texnika yutuqlarini o'rganishga yo'naltirilgan shaxsiy harakatlari jarayoni	the generation of the experience of man's own choice and means of using literature, the achievements of science and technology to the study of the process of focused personal action
Muammo	o'quv jarayonida hal qilinishi lozim bo'lgan masala, vazifa	question which has to be solved in the course of training, a task
Muammoli vaziyat Dilemma	Talabalarning ma'lum topshiriqlarni bajarish (masalani yechish, savolga javob topish) jaraèida yuzaga kelgan ziddiyatni anglashi bilan bog'liq ruhiy holati bo'lib, u hal etilaètgan masala bilan bog'liq yangi bilimlarni izlashni taqozo etadi	It is a psychological state of a student that is related with tension that occurs during a process of accomplishing the assignments, and it requires to master skills, knowledge for successful and effective accomplishment

Muammoli ma'ruza A problem lecture	O'qituvchi tomonidan talabani muammoli vaziyat, muammoli masalani hal etishga yo'naltirish orqali unda bilish faolliyatini oshirishga yo'naltirilgan ma'ruza	A lecture aimed at increasing students' study activity in solving an issue or dilemma
Muammoli ta'lim Problem education	Talabalarda ijodiy izlanish, kichik tadqiqotlarni amalga oshirish, muayyan farazlarni ilgari surish, natijalarni asoslash, ma'lum xulosalarga kelish kabi ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at developing students' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the results, coming to some conclusions
Muammoli ta'lim texnologiyalari Problem education technologies	talabalarda ijodiy izlanish, kichik tadqiqotlarni amalga oshirish, muayyan farazlarni ilgari surish, natijalarni asoslash, ma'lum xulosalarga kelish kabi ko'nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qiladigan ta'lim texnologiyalari	The technologies that develop students' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the results, coming to some conclusions
Muammo Problem	Hal qilinishi muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan masala	an issue that has practical and theoretical significance and needs to be dealt with or solved
Mustaqil ta'lim Independent learning	OTM talabalarida pedagog rahbarligi va nazorati ostida o'quv hamda mutaxassislik fanlari bo'yicha ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlarida egallangan BKMni mustahkamlash, boyitish, ular tomonidan yangi BKMni mustaqil o'zlashtirilishini ta'minlash, ularni kasbiy faoliyatni mustaqil tashkil eta olishga tayirlashga yo'naltirilgan ta'lim	education aimed at preparing the students of higher educational institutions for independent organization of professional activity, self-mastering and improving skills and competence obtained in lectures, seminars and practical lessons on specialized study subjects under the supervision and control of pedagogs
Milliy an'analar	Millat haetining turli sohalarida namoèn bo'ladigan tushunchalar, belgilar, xususiyatlar, qadriyatlar, faoliyat turlari, odatlar va xislatlarning avloddan avlodga o'tishi hamda meros bo'lib qolishini ifodalovchi tushuncha.	National traditions
Novatsiya Novation	Tizimdagi ayrim elementlarnigina o'zgartirishga xizmat qiluvchi faoliyat	An activity that serves to change certain elements in the system

Oilaviy muhit	Oilaviy munosabatlar, tarbiyaviy jaraënlar kechadigan ijtimoiy- ma'naviy, axloqiy muhitni ifodalovchi tushuncha. Har qaysi millatning o'ziga xos ma'naviyati, dunè qarashi, tasavvur va e'tiqodini shakllantirish hamda yuksaltirishda oilaning o'rni va ta'siri beqiesdir. Inson qalbi va ongidagi eng sof, pokiza tuyg'ular, ilk haëtiy tushuncha va tasavvurlar, eng avvalo oila bag'rida shakllana	Family environment
Pedagogik muammo Pedagogical problem	Hal qilinishi zarur, biroq, hali yechish usuli noma'lum bo'lgan pedagogik xarakterdagi masala	A pedagogical issue that must be solved but has uncertain ways of solution
"Portfolio"	Avtobiografik xarakterga ega	A set of autobiographical
Portfolio	hujjatlar to'plami	documents
Repetitorlik ta'limi Tutoring	Individual ta'limning eng ommalashgan zamonaviy turi	A modern type of popular individual learning
Rivojlanish Development	Shaxsning fiziologik hamda intellektual o'sishida namoën bo'ladigan miqdor va sifat o'zgarishlar mohiyatini ifoda etuvchi murakkab jaraën	A complicated process of qualitative and quantitative changes in individual's physiological and intellectual development
Rivojlantiruvchi ta'lim Developing education	Talabalarning ichki imkoniyatlari rivojlantirish va ularni to'la ro'ëbga chiqarishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at revealing and developing students' inner capacities
Rolli o'yinlar Role-playing games	Ma'lum bir shaxsning vazifa va majburiyatlarini bajarishdagi ruhiy holati, xatti-harakatlar mohiyatini ochib berishga yo'naltirilgan o'yinlar	Activities that allow to explore the psychological state and actions of an individual when accomplishing the assignments and obligations
Tarbiyachi	Tarbiyani amalga oshiradigan , o'zga kishi shaxsining haët tarzi va rivojlanishi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olgan shaxs	Educator, teacher
Ta'lim muassasasi-ni boshqarish	Faoliyat sub'ektlarining alohida faoliyati bo'lib, u rejalashtirish , tashkillashtirish, boshqarish va nazorat qilish vositasida bolalar, pedagoglar, ota-onalar, xizmat ko'rsatuvchi xodimlarning hamkorlikdagi faoliyatining ta'limni takomillashtirish va ta'lim mussasasini rivojlantirish	Managing the educational environment

	maqsadlariga yo‘nalganligini ta’minlaydi	
Ta’lim sifati	Ta’lim jara’eni va uning natijalarini tavsiflaydigan kategoriya, ta’lim jara’eni qanday bo‘lishi kerak, qanday maqsadlarga xizmat qilishi kerakligi to‘g‘risida jamiyatda tarqalgan tasavvurlarga qanchalik mosligini belgilaydi. Ta’lim sifati ta’lim oluvchilarning bilimlari, malaka va ko‘nikmalari, atrof-olamga va bir birlariga nisbatan qadriy-emotsional munosabatlar normalari bilan o‘lchanadigan ko‘rsatkichlar tizimida ifodalanadi	Quality of education
Tadqiqot loyihalari Projects of research works	Ilmiy izlanish xarakteriga ega loyihalar	Projects that have scientific study characteristics
Ta’lim olish - education	bu bilim, ko‘nikma va malakalar tizimini egallash jarayonidir, ya’ni bunda shaxsning ijodiy faoliyatining jihatlari, dunyoqarashi va o‘zini tutish sifatleri tashkil topadi, hamda bilish qobiliyatlari rivojlanadi.	This knowledge, skills and process skills to master the system, which is such a personal aspects of creative activity, as the outlook and behavior, in the ability to learn and develop.
Ta’lim berish-learnig education	bu hamkoriy faoliyatni namoyon qilib bunda kasb ta’lim o‘qituvchisi talabalar faoliyatini tashkillashtiradi, rag‘batlantiradi, o‘zgartiradi va nazorat qiladi.	This cooperation activities with respect to the organization of the professional teacher education students, encourage, change and control.
Ta’lim jara’enini loyihalashtirish Projecting the educational process	O‘qituvchi tomonidan talabaning muammoni izlash, uni hal etish bo‘yicha faoliyatni rejalashtirish va tashkillashtirishdan to ommaviy baholashgacha bo‘lgan mustaqil harakat qilishini ta’minlovchi maxsus tashkil etilgan maqsadli o‘quv faoliyati	A targeted educational activity organized in order to develop students’ skills in carrying out independent actions to plan and organize activities and its assessment
Ta’lim vositasi	muayyan o‘qitish metodi yoki usullaridan muvaffaqiyatli foydalanish uchun zarur bo‘lgan yordamchi o‘quv materiallari	teaching assistant training materials needed for the successful use of a method or a particular method

Ta'lim innovatsiyalari Educational innovations	Ta'lim sohasi èki o'quv jaraènida mavjud muammoni yangicha èndashuv asosida yechish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar	Forms, methods and technologies that are used for innovative solutions to existing problems in learning process or educational sphere and that guarantee effective results
Ta'lim tizimi	turli daraja va yo'nalishdagi o'zaro aloqador uzluksiz ta'lim dasturlari va davlat ta'lim standartlari, tashkiliy huquqiy turlaridan qat'iy nazar ta'lim muassasalarining barcha tarmoqlari, ta'limni boshqaruv organlari va ular qoshidagi muassasa hamda tashkilotlarni qamrab oluvchi tizim	continuing education programs and collaboration between different levels and direction of state education standards, legal organizational type, the educational institutions in spite of all sectors of the institution and the education system under the covering of their bodies and organization
Ta'limning sinf–dars tizimi	maktabda o'quv jarayonini tashkil etish tizimi. Unda o'quvchilar yosh xususiyatlari va o'qish muddatlariga ko'ra muayan sinflarga ajratilib, ta'lim o'quv rejasi va dasturiga muvofiq, asosan, dars shaklida olib boriladi	the organization of the educational process in the school system. The age peculiarities of the pupils of the mean than to read the term and allocated to the class of education according to the program curriculum and, basically, the lesson is conducted in the form of
Tahlil	muayyan ob'ekt, voqyea-hodisani har tomonlama tahlil qilish, chuqur tekshirish, o'rganish	certain objects, events, comprehensive analysis, in-depth survey, study
Tayanch konspekt Reference cponspect	Nazariy o'quv materiali (axboroti)ni grafikli tasvir (qisqa xulosa, tushuntiruvchi surat, shartli ramz, sxema, javal, grafik chizma va b.)da ifodalovchi konspekt	A conspect about theoretical learning materials (information) depicted with graphic pictures (brief conclusion, explaining pictures, signs, schems, charts)
Ta'lim tizimini modernizatsiyalash Modernization of educational system	Jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy ehtièjlarini, jamiyat va davlatning malakali kadrlarga, shaxsning esa sifatli ta'lim olish bo'lgan talabini qondirish yo'lida uzluksiz ta'lim tizimini barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida mavjud mexanizmning qayta ishlab	Improving or developing an existing mechanism in order to provide sustainable development of continuous educational system that meets students' needs and interests as well as society's social, economic and cultural and country's

	chiqilishi èki takomillashtirilishi	skilled personal needs
Uzluksiz ta'lim	o'zaro mantiqiy izchillik asosida bog'langan hamda soddadan murakkabga qarab rivojlanib boruvchi va bir-birini taqozo etuvchi bosqichlardan iborat yaxlit ta'lim tizimi	on the basis of mutual logical consistency, and paired soddadan advancing to complex and, depending on the a-one of the stages requires a holistic education system, which consists
Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim Student-centered education	Talabani fikrlash va harakat strategiyasini inobatga olgan holda uning shaxsi, o'ziga xos xususiyatlari, qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at developing particular characteristics and abilities and personality of a student by considering his thinking and action strategies
Shaxsni rivojlantirish Developing an individual	Individua vaqt nuqtai nazaridan jismoniy va ruhiy o'zgarishlarning sodir bo'lish jaraeni	A process of occurring physical and psychological changes in an individual
O'qitish - training	bu ta'lim oluvchilarga yangi o'quv axborotini taqdim etish, uni o'zlashtirishni tashkillashtirishga, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga, bilish qobiliyatlarini rivojlantirishga maqsadli yo'naltirilgan, muntazamli tashkiliy jarayondir.	trained to provide new information, organization skills and mastering of skills, knowledge, abilities, develop targeted, the regularity of the process.
O'quv loyihasi Learning project	1) talablarning muammolarni izlash, tadqiqot qilish va yechish, natija (yechim)ni mahsulot ko'rinishida rasmiylashtirishga qaratilgan mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish usuli; 2) nazariy bilimlar asosida amaliy topshiriqlarni yechishga qaratilgan o'quv harakati vositasi; 3) rivojlantirish, tarbiyalash, ta'lim berish, bilimlarni boyitish, mustahkamlash va malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan didaktik vosita	1) a method of organizing an independent learning activity carried out by students for searching, studying and solving the problems and representing a result in the form of a product; 2) means of learning activities carried out by students for accomplishing the practical assignments based on theoretical knowledge; 3) a didactic mean that develops, educates, increases knowledge and develops skills, competence

O‘quv topshiriqlari Study assignments	O‘rganilaётgan mavzu bo‘yicha talabalar tomonidan o‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalar darajasini aniqlashga xizmat qiladigan ta’limiy vazifalar yig‘indisi	A set of learning assignments that allows to identify the level of knowledge, skills and competence of students on a certain subject
O‘zini o‘zi ijodiy faollashtirish	shaxsning ijodiy faoliyatda o‘z imkoniyatlarini to‘laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishi	development and absolute demonstration of abilities in individual’s creative activity
Hamkorlik ta’limi Cooperation education	O‘quv jaraènida talabalarning jamoada, kichik guruh va juftlikda bilimlarni birgalikda o‘zlashtirishlari, o‘zaro rivojlanishlari, “pedagogtalaba(lar)” munosabatining hamkorlikda tashkil etilishini ifodalovchi ta’lim	Education based on cooperation of a teacher and student, and cooperation of students for mastering learning materials and improving in a team, small groups or in pairs in a learning process
Hamkorlik ta’limi texnologiyalari Cooperation education technologies	O‘quv jaraènida talabalarning jamoada, kichik guruh va juftlikda bilimlarni birgalikda o‘zlashtirishlari, o‘zaro rivojlanishlari, shuningdek, “pedagogtalaba(lar)” munosabatining hamkorlikda tashkil etilishini ta’minlovchi ta’limiy xarakterdagi texnologiyalar	Educational technologies that allow to establish relationships based on cooperation of a teacher and student, and cooperation of students for mastering learning materials and improving in a team, small groups or in pairs in a learning process

IV-BO'LIM. ILOVALAR

4.1.FAN DASTURI.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:

№ БД-5111000 – 3.03

2016 йил “ 8 ” 08

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

2016 йил “ 25 ” 08

ТАРБИЯВИЙ ИШ МЕТОДИКАСИ

ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси: 100 000 - Гуманитар соҳа

Таълим соҳаси: 110 000 – Педагогика

Таълим йўналиши: 5111000 – Касб таълими (5410200 – Агрономия (деҳқончилик маҳсулотлари турлари бўйича);
5111000 – Касб таълими (5410500-Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш ва дастлабки ишлаш технологияси);
5111000 – Касб таълими (5430100 – Қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш);
5111000 – Касб таълими (5430200-Қишлоқ хўжалигини электрлаштириш ва автоматлаштириш).

O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi
Kengashining 201_ yil “_08_” ____08____dagi _3_ - sonli bayonnomasi
bilan ma'qullangan.

Fan dasturi Toshkent davlat agrar universitetida ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar: **Avlaev O.U.**, p.f.n. – ToshDAU, “O‘zbek tili, pedagogika
va psixologiya” kafedrası dotsenti.
Jo‘raeva S.N., p.f.n. – ToshDAU, “O‘zbek tili,
pedagogika va psixologiya” kafedrası dotsenti.

Taqrizchilar: **Alimov X. p.f.n, dotsent** -Bosh ilmiy-metodik markaz
BIMM);
Razzoqov D.N., p.f.n. – “Pedagogik texnologiyalar”
kafedrası dotsenti (O‘MKHTTKMO va UQTI).

Fan dasturi Toshkent davlat agrar universiteti Kengashida ko‘rib
chiqilgan va tavsiya qilingan (2016_ yil “_24_” ____06____dagi “_9_” –
sonli bayonnoma).

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan munosib o'rin egallashi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bugungi kunda qishloq xo'jaligi bo'yicha islohotlarni chuqurlashtirish uchun fuqarolarning, ayniqsa, yosh avlodning ma'naviy-ma'rifiy, o'quv-tarbiyaviy salohiyatini o'stirish hamda ularning qishloq xo'jalik soha o'zgarishlarini to'g'ri talqin qilishlari va bu jarayonlarni boshqara olishlari talab etiladi.

«Tarbiyaviy ish metodikasi» fani talabalarni hozirda mavjud bo'lgan tarbiyaviy ishlarni shakllari bilan tanishtiradi va ana shu shakllardan mahorat bilan foydalanish malakasini shakllantiradi.

Hozirgi kunda tarbiyaviy ishlardan o'quv jarayonida foydalanish va o'quv jarayonining samaradorligini oshirish eng muhim masalalardan bo'lib hisoblanadi.

Hamda, XXI asr ilmiy-texnika taraqqiyoti talablariga javob bera olishlari uchun oliy ta'lim muassasalarida sifatli kadrlarni, xususan qishloq xo'jaligi sohalari bo'yicha pedagoglarni yetkazib berish masalasi dolzarb hisoblanadi.

Fanning maqsad va vazifalari

Fanning asosiy maqsadi – bo'lajak mutaxassislarni “Ta'lim to'g'risida”gi qonun, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da belgilangan vazifalar hamda 5111000 – Kasb ta'limi (5410200-Agronomiya (dehqonchilik maxsulotlari turlari bo'yicha), 5430100-Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash,

5430200-Qishloq xo'jaligini elektrlashtirish va avtomatlashtirish, 5410500-Qishloq xo'jalik mahsulotlarini saqlash va dastlabki ishlash texnologiyasi) bakalavriat ta'lim yo'nalishlarining malaka talablar darajasida tarbiyaviy ishlarning tashkil etilishini nazariy va amaliy asoslari bilan tanishtirish hamda sog'lom avlodni tarbiyalash masalalariga oid bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat.

Fanning vazifalari – uni o'rganuvchilarga:

- “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” asosida o'quvchilarni g'oyaviy tarbiyalashning maqsadi, vazifalari va usullarini o'rganish;
- bo'lajak mutaxassislarda tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etishning shart-sharoitlarini aniqlash;
- pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasini o'rganish;
- tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish, uning sifati va samaradorligini oshirishda yangicha ishlashning metodi, vositalari va shakllaridan foydalanish yo'llarini ko'rsatish;
- o'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish yo'llarini aniqlash;
- guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasini yoritish;
- tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchi shaxsiga va kasbiga qo'yiladigan pedagogik talablarni aniqlash kabilar bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni uzviylik va uzluksizlikda o'rganishdan iborat.

Fan bo'yicha talabalarning tasavvur, bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yiladigan talablar

“Tarbiyaviy ish bakalavr:

- Tarbiyaviy ish metodikasi” o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida metodikasi fanining predmeti, maqsadi va vazifalari;
- pedagogik texnika pedagoglik mahoratining tarkibiy qismi ekanligi;
- pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi *haqida tasavvurga ega bo'lishi*;
- o'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi;
- guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi;
- shaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakllari va metodlari;

- o‘quvchilar bilim sifatini oshirish va guruhda intizomni mustahkamlash yo‘llari;
- o‘quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlarini ***bilishi va ulardan foydalana olishi***;
- guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olishni;
- tarbiyaviy ishlarni olib borishda tashkilotchi ishini tashkil etish metodikasini
- tarbiyaviy ishlarni olib borishda tashkilotchi shaxsiga va kasbiga qo‘yiladigan talablarni bilish ***ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak***;
- tashkilotchining o‘quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasini;
- tashkilotchi va o‘quvchilarning o‘zini-o‘zi boshqarish ishlarining metodikasini;
- tarbiyaviy tadbirlarni rejalashtirish, tashkil etish va o‘tkazish metodikasi kabilar haqidagi ***malakalarga ega bo‘lishi kerak***.

Fanning o‘quv rejadagi boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘liqligi va uslubiy jihatdan uzviyligi

Tarbiyaviy ish metodikasi fani o‘quv rejasida ko‘zda tutilgan barcha fanlar bilan o‘zaro aloqadordir. Jumladan “Pedagogika”, “Kasbiy ta’lim uslubiyoti”, “Pedagogika tarixi”, “Yangi pedagogik texnologiyalar”, “Psixologiya”, “Pedagogik mahorat”, fanlari bilan uzviy bog‘liqdir. Ushbu fanlarning ko‘p bo‘limlarini “Tarbiyaviy ish uslubiyoti” o‘quv kursini to‘ldiradi va shu bilan bir qatorda talabalarning tarbiya to‘g‘risidagi taassurotlarini, bu sohadagi bilimlarini yanada kengaytiradi.

Fanning ilm-fan va ishlab chiqarishdagi o‘rni

“Tarbiyaviy ish metodikasi” o‘quv fani bo‘ljak qishloq xo‘jaligi sohalari bo‘yicha pedagoglarning o‘z kasbini puxta egallashi orqali kichik mutaxassislarni tarbiyalashdek juda muhim vazifani hal qilar ekan, ulardan ulkan nazariy va amaliy tayyorgarlikni nazarda tutadi. Shuningdek, bo‘ljak pedagoglar o‘rta maxsus, kasb-hunar yoki umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ish faoliyatlarini amalga oshirish jarayonida ushbu fan ishlab chiqarish bilan bog‘lanadi. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”dagi milliy modelining o‘zaro uzviy aloqadorlikda amalga oshadigan beshta komponentining ikkitasi “fan” va “ishlab chiqarish” ni tashkil etishi ham bu fanning ishlab chiqarishga daxldorligini taqozo etadi.

Fanni o‘qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Talabalar “Tarbiyaviy ish metodikasi” fanini o‘zlashtirishlari uchun o‘qitishning ilg‘or zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi information texnologiyalarni tatbiq etish nafaqat fanni o‘rganish, balki o‘quv jarayonini tashkil qilishda namuna ko‘rsatish nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyatga egadir. Fanni o‘zlashtirishda darslik, o‘quv va uslubiy qo‘llanmalar, ma’ruza matnlari, tarqatmali va elektron materiallar va boshqalardan, shuningdek, ma’ruza darslarida, amaliy va seminar mashg‘ulotlarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar xususan, aqliy hujum, klaster, amaliy ish o‘yini, keys-stadi, didaktik o‘yin kabilar, hamda, kompyuter dasturi Microsoft PowerPoint dan, slaydlardan, multimedia vositalaridan, internet saytlaridan foydalanish tavsiya etiladi.

ASOSIY QISM

Fanning nazariy mashg‘ulotlari mazmuni

“Tarbiyaviy ish metodikasi” fanining maqsadi va vazifalari

Tarbiyaning umumiy ta’rifi. Tarbiya jarayoni va uning mohiyati. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” asosida o‘quvchilarni g‘oyaviy tarbiyalash maqsadi, vazifalari va usullari. Sharq

olimlarining sharqona tarbiya haqidagi bildirgan fikrlari. G'arb olimlarining tarbiya usullari haqidagi fikrlari. Tarbiyaning milliy va umuminsoniy qadriyatlar qamrovida bo'lishi. Tarbiyada milliy urf-odatlar va an'analar. Tarbiyaviy ishlarning izchilligi va tizimliliigi

Sharq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish

Farobiyning komil inson haqidagi fikrlari. Beruniyning moddiy va ma'naviy olam yaxlitligi to'g'risidagi qarashlari. Ibn Sinoning inson shaxsi va uning botiniy hamda zohiriy qiyofasini taqqosiy baholaganligi. Amir Temurning shaxs va jamiyat munosabatlari haqidagi tuzuklari. Alisher Navoiyning o'zlikni anglash haqidagi g'oyalari ilmiy-ma'rifiy merosi va uning tarbiyaviy ahamiyati. Hadis ilmi va uning tarbiyaviy qadr-qimmati haqida. Jadidchilik harakati namoyondalari tarbiya haqidagi an'anaviy va noan'anaviy fikr va qarashlari

Pedagogik texnika pedagoglik mahoratining tarkibiy qismi sifatida

Pedagogik texnika tuzilishi. Pedagogik texnika haqida tushuncha. Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari va xususiyatlari. Pedagogik mahorat va texnika. Pedagogik san'at vaziyat bilan bog'liqligi. Pedagogik faoliyat va vositalar. Tarbiyaviy vositalar. Pedagogik texnikani egallash yo'llari. Pedagogik texnika ko'nikma va malakalarni shakllantirishda guruh bilan ish olib borishning ahamiyati.

Pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi

Pedagogning o'quvchilar bilan muomala olib borishning mohiyati. Muomala – axborot jarayoni. O'qituvchi muomala sub'ekti sifatida. Pedagogik qobiliyatlar. Qobiliyat haqida tushuncha. Pedagogning o'quvchilar bilan o'zaro muomalada tutgan yo'li. Gapirish, tinglash va hamkorlik qilish mahorati. Muomalaning: mavzuli suhbat, ma'ruza, hikoya, savol - javob kabi shakllari. O'quvchilarni tarbiyalashda muomalaning o'rni. O'quvchilar muomalasining ikki turi: rollararo (amaliy) va shaxslararo (erkin). Muomalaning munozaraviy darajasi. Muomala bilish jarayonidir. O'quvchilar muomalasini tashkil etish. Pedagogik muomala ijodiy jarayon sifatida.

Muomalaning individual uslubini shakllantirish metodikasi.

O'quvchilarda muomalaning individual usulini shakllantirish bosqichlari.

O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi

Guruh rahbarining faoliyati ko'p qirrali va sarmazmun ekanligi.

Tarbiyaviy ishlar jarayonida guruh rahbari butun guruh jamoasini puxtao'rganishi va ular haqidagi ma'lumotlarni aniqlashi.

O'quvchilarni pedagogik kuzatish o'quvchilar hayoti va faoliyatini o'rganishning eng ishonchli usullaridan. O'quvchilarni kuzatish va undan to'plangan ma'lumotlar umumiylik va nisbiylik kasb etishi.

Pedagogik ta'sir ko'rsatish usullari va qoidalari. Pedagogik talab.

Talabning asosiy shakllari va qoidalari. O'quvchilar bilan o'zaro fikr almashish bilan ta'sir ko'rsatish vositalari.

Guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi

Guruh rahbari ishida o'quvchilar jamoasini tashkil etish, shakllantirish va jamoada shaxsni tarbiyalash – tarbiyaning yetakchi qoidasi.

O'quvchilarning jamoa turmush tarzi, me'yorlari va qoidalari. Guruh rahbari ishining o'ziga xos xususiyati. Jamoada shaxsni tarbiyalashda yakka tartibdagi yondashuvning ahamiyati. Guruh rahbari o'quvchilarni yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ota-onalar bilan o'zaro hamkorligi. Ota-onalar bilan ish olib borishning an'anaviy tarkib topgan shakli bu ota-onalar yig'ilishlari.

Yakka tartibdagi pedagogik suhbat guruh rahbarining o'quvchilar ota-onalari bilan olib boriladigan ishining eng ommalashgan qulay va samarali shakli ekanligi.

Shaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlari

O'qituvchi faoliyatida o'quvchilar jamoasini shakllantirish asosiy vazifa. Jamoa nazariyasi qonunlariga muvofiq uni yaratish metodikasi asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish, faollarni tarbiyalash, o'quv, mehnat, sog'lom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish, ko'paytirish kabilar. Nazariyada jamoa rivojlanishining uchta darajasi. Jamoaning rivojlanish darajasini belgilash metodikasi. Barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati. Tarbiya metodlarini tanlashda ularning rivojlanish darajasiga mosligi muvaffakiyatning muhim sharti. O'quvchining kamolotiga, ruhiyatiga, fe'l-atvorining shakllanishiga quyidagi omillar ta'sir etishi: biologik omil, ijtimoiy omil va ta'lim-tarbiya.

Oila va jamoatchilik bilan olib boriladigan tarbiyaviy ish metodikasi

Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan oilalarga ko'rsatilayotgan e'tibor. Oila – tarbiya o'chog'i. Oila – jamiyat negizi. Oila va jamiyat – mohiyatan bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Oila tarbiyasi. Oila, ta'lim muassasasi va mahalla hamkorligi. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish. Ota-onalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish. Ota-onalarga pedagogic bilim berish. Ota-onalar uchun ma'ruza.

O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash

O'quvchilarning bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifasi: bilimga qiziqish va muhabbat uyg'otish; o'quv mehnatiga ongli munosabatda bo'lish va unga mas'uliyat bilan yondashish; o'quv madaniyatini oshirish. Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayonida o'qish va mehnat ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligi. O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo'llay olishlarini hisobga olish. O'quvchilarda o'quv mehnatiga javobgarlik va mas'ullik hissini tarbiyalash.

O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlari

O'quvchilar ongli intizom va mas'uliyat hissini sezishlarida ta'lim muassasalarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar mazmuni va mohi yatining ahamiyati. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining maqsadi va vazifalari. O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarning

ijodiy, no'anaviy, interfaol o'qitish metodlaridan foydalanish zaruriyati.

Pedagogik texnologiyalarni qo'llashda o'qituvchi amal qilishi zarur bo'lgan qoidalar. Tarbiyaviy soatlarning maqsadiga ko'ra xilma-xil shakllarini tashkil etish yo'llari. O'quvchilarni mustaqil fikrlash va dunyoqarashini shakllantirish maqsadida ta'limiy-tarbiyaviy ma'nodagi teleko'rsatuvlar, ma'naviy-ma'rifiy o'yinlar, mushoira kabi tarbiyaviy tadbirlarni uyushtirish samarasi.

Guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olish

Guruh rahbarining ta'lim muassasasi va o'quvchilar tashkilotlari bilan hamkorlikdagi ish faoliyati. Uning faoliyatini rejalashtirish kasb - hunar kollejlari hamda "Kamolot" uyushmasi ishining rejalashtirilishi bilan uzviy ravishda bog'liq. Guruh rahbari ishini rejalashtirish va hisobga olishning o'ziga xos xususiyati. Reja – o'quvchilarga tarbiya berish jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etishning zaruriy sharti. Reja guruh rahbarining tarbiya berish faoliyati. Guruh rahbarining tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirish va hisobga olishga qo'yiladigan asosiy metodik talablar.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining ish metodikasi

Tarbiyaviy ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari. Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda o'qituvchining yo'naltiruvchi ta'siri ostidagi o'quvchilarning o'zini-o'zi nazorat qilishi asosiga qurilgan kutubxonada va uyda yakka tartibdagi reja asosida o'tkaziladigan mustaqil mashg'ulotlar. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda to'garaklarning o'rni: fan to'garaklari, hunarmandchilik to'garaklari, sport musobaqalari, badiiy havaskorlik to'garaklari va boshq.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining kasbiga qo'yiladigan talablar va uning huquqlari

Direktor o'rinbosarining kasbiga qo'yiladigan talablar ya'ni, o'quvchilarga nisbatan mehr va muhabbati, pedagogik jamoasiga va ota-onalarga nisbatan talabchan bo'lgan holda ish tutishi va muntazam o'z ustida ishlashi, sabr-bardoshli, o'z fikrlarini puxta bayon qilishi, o'zgalarni o'zigajalb qila oladigan xislatlari kabilar. Direktor o'rinbosarining huquqlari va vazifalari. Tarbiyaviy ishlar tashkilotchisining qobiliyati va ishbilarmonligi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda tashkilotchi faolligining uchta asosiy tomoni: tashkilotchilik, metodik va ma'muriy.

Tashkilotchining o'quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasi

Jamoa o'zini-o'zi boshqarish qo'mitasi sifatida. O'quvchilar jamoasi maqsadining birligi va tashkil qilish xususiyatlari. Ijtimoiy jamiyat ehtiyojini qondirishga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyat jamoaning navbatdagi muhim xususiyati sifatida. O'qituvchi tomonidan qo'yilayotgan talablar hajmi, tizimi, talab qo'yish metodikasi. O'quvchilarga talablar qo'yish, talablar mazmuni bilan tanishtirish, ularning ahamiyatini tushuntirish, tajriba orttirish hamda ularni muntazam suratda nazorat qilib borish. Jamoa an'analari bu barqarorlashgan odat, ularni jamoa a'zolari birdek qo'llab - quvvatlaydi. Jamoa an'analari mazmunida munosabatlar xususiyati hamda jamoaning ijtimoiy fikri.

Tashkilotchi va o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarining ish faoliyati. O'quvchilarning o'zini-o'zi idora qilish qo'mitalari faoliyatida qatnashuvi, ularning ijtimoiy faollik sifatlarini shakllantirishning ta'sirchan vositasi. O'zini-o'zi boshqarish o'quvchilarni mustaqil hayotga, turmush va jamiyatga mos qilib tarbiyalash, ta'lim muassasasida ma'naviy muhitni saqlash va shakllantirish. O'quvchilar o'zini-o'zi boshqaruv a'zolari ta'lim muassasalarida o'tkaziladigan barcha tadbirlarda, tanlovlarda, olimpiadalarda, sport musobaqalari kabillardagi ishtiroki.

Tarbiyaviy tadbirlarni rejalashtirish, tashkil etish va o'tkazish metodikasi

Rejalashtirishga qo'yiladigan talablar. Rejalashtirishda guruh rahbarining pedagogik tayyorgarligi, tajriba va shaxsiy xususiyatlari. Guruhga qisqacha tavsifnoma. Tarbiyaviy vazifalar. O'quvchilarga tarbiya berishning asosiy turlari va shakllari O'quvchilar turar joylarida tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish. O'quvchilarning mustaqil tayyorgarligi, ularda mustaqillik, mas'uliyat va mehnatsevarlikni shakllantirish. O'quvchilar ishlab chiqarish (mehnat) uyushmasi va ko'rik musobaqa tarbiyaviy tadbirini tashkil etish va o'tkazish uchun uning tarbiyaviy ahamiyati, tashkil etish metodikasi, o'tkazilish bosqichlari hamda ishtirokchilar faoliyatini baholash mezonlari.

Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarini tashkil etish yuzasidan kafedra tomonidan ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Unda talabalar asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarini amaliy masalalar, testlar orqali yanada boyitadilar. Shuningdek, qo'llanmalar asosida talabalar bilimlarini mustahkamlashga erishish, tarqatma materiallardan foydalanish, ilmiy maqolalar va tezislarni chop etish orqali talabalar bilimini oshirish, mavzular bo'yicha taqdimotlar va ko'rgazmali qurollar tayyorlash va boshqalar tavsiya etiladi.

Amaliy mashg'ulotlarning taxminiy ro'yxati:

- “Tarbiyaviy ish metodikasi” fanining maqsadi va vazifalari
- Sharq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish
- Pedagogik texnika pedagoglik mahoratining tarkibiy qismi sifatida
- Pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi
- O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi
- Guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi
- Shaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlari
- Oila va jamoatchilik bilan olib boriladigan Tarbiyaviy ish metodikasi
- O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash
- O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlari
- Guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olish
- Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining ish metodikasi
- Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining kasbiga qo'yiladigan talablar va uning huquqlari
- Tashkilotchining o'quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasi
- Tashkilotchi va o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi
- Mehnat tarbiyasi va uning tashkiliy shakllari.
- Ta'lim – tarbiya muassasalarida bayramlarni, ommaviy tadbirlarni namunali o'tkazish.
- Tarbiyaviy tadbirlarni rejalashtirish, tashkil etish va o'tkazish metodikasi.

Laboratoriya ishlarini tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalar

Fan bo'yicha laboratoriya ishlari o'quv rejada ko'zda tutilmagan.

Kurs ishlari bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar

Fan bo'yicha kurs ishi o'quv rejada ko'zda tutilmagan.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning shakli va mazmuni

Mustaqil ta'limni tashkil etishda fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- ayrim nazariy mavzularni o'quv adabiyotlari va Internet saytlari yordamida mustaqil o'zlashtirish;
- berilgan mavzular bo'yicha "Mustaqil ish" tayyorlash;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruza qismlarini o'zlashtirish;
- seminar va amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;
- amaliyotdagi mavjud muammolarning yechimini topish;
- ilmiy maqola, anjumanga ma'ruza tezislari tayyorlash;
- fanning eng dolzarb muammolarini qamrab oluvchi referatlar yozish;
- nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash;
- o'rganilayotgan fan bo'yicha mavjud asosiy ilmiy adabiyotlarga annotatsiya yozish va boshqalar.

Ta'lim jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni, o'qitishning interfaol usullarini qo'llash talaba tomonidan mustaqil tanlanadi. Maqsad talabalarni mustaqil o'qishga o'rgatish. Talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish sistematik tarzda, ya'ni doimiy uzluksiz ravishda amalga oshiriladi. Talaba auditoriyada olgan bilimni mustahkamlash, shu bilan birga navbatdagi yangi mavzuni puxta o'zlashtirishi uchun har kuni mustaqil ravishda tayyorgarlik ko'rishi kerak.

Tavsiya etilayotgan mustaqil ta'lim mavzulari

Mustaqil ta'limning mavzulari tegishli kafedra yig'ilishida tasdiqlanadi va fanning ishchi o'quv dasturida keltirib o'tiladi.

Dasturning informatsion-uslubiy ta'minoti

"Tarbiyaviy ish metodikasi" fanini o'qitish jarayonida:

- ushbu o'quv fani va uning tarkibidagi bo'limiga tegishli ma'ruza darslarida modul tizimiga asoslangan elektron majmuadan;
- amaliy mashg'ulotlarda, xususan, pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi va o'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasini o'rganishda pedagogik va axborot texnologiyalaridan, amaliy ish o'yinlaridan;
- tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etishni o'rganishda tegishli dars mashg'ulotlarida ta'limning boshqa metodlaridan foydalanish ham nazarda tutilgan.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati

Asosiy adabiyotlar:

1. Mavlonova R., Rahmonqulova N., Normurodova B. Tarbiyaviy ish metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: Tib-kitob, 2010 y.
2. Ishmuxammedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Tarbiyada innovasion texnologiyalar. O'quv qo'llanma. – T.: Fan va texnologiya, 2010 y.
3. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. –T.: «Iqtisod moliya», 2009.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Ataeva N., Rasulova F., Hasanov S. Umumiy pedagogika (pedagogika nazariyasi va amaliyoti asoslari). O'quv qo'llanma. II qism. –T.: "Fan va texnologiya", 2012. – 935 b.
2. Ruvinskiy L.I. Tarbiyaviy ish metodikasi. – T., O'qituvchi 2000 y. 6 – 23 b.
3. Shodmonova Sh, Tilabova N. "Tarbiyaviy ish uslubiyoti" kursi bo'yicha ta'lim texnologiyasi. Uslubiy qo'llanma.-T.:TDIU,2006-220
4. Shodmonova Sh, Tilabova N. "Tarbiyaviy ish uslubiyoti" kursi bo'yicha o'quv uslubiy majmua. Uslubiy qo'llanma.-T.:TDIU,2006-220

Internet saytlari:

www.bilim.uz;
www.ziyonet.uz;
www.pedagog.uz;
www.tdpu.uz;
www.tfi.uz.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI
PEDAGOGIKA FAKULTETI

Qayd raqami –
Ro'yxatga olindi №
” ____ ” _____ 2018 yil

“Tasdiqlayman”
O'quv ishlari prorektori
dots. O'. Axmedov _____
“ ____ ” “ ____ ” 2018 yil

PEDAGOGIKA KAFEDRASI
TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI

Fanidan
ISHCHI O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100000 – Gumanitar soha
Ta'lim sohasi:	110000 – Pedagogika
Ta'lim yo'nalishi:	5111000- Kasb ta'limi (5410500–Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va dastlabki ishlash texnologiyasi)

Kursi: III
Semestr: V
Umumiy o'quv soati - 108 soat
Ma'ruza-36 soat
Amaliy mashg'uloti- 40 soat
Mustaqil ta'lim-32 soat

Termiz – 2018

Fanning ishchi o'quv dasturi o'quv, ishchi o'quv reja va o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchi:

Xoliyorov M. - TermDU «Pedagogika» kafedrasida katta o'qituvchisi.

Taqrizchilar:

A.Rahmatullaev - TermDU «Pedagogika» kafedrasida katta o'qituvchisi p.f.n.

R.Imomqulov - TermDU «Pedagogika» kafedrasida katta o'qituvchisi p.f.n.

Fanning ishchi o'quvdasturi «Pedagogika» kafedrasining 2018yil "___" _____ dagi "___" – son yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: _____ Bozorova M.Q.

Fanning ishchi o'quv dasturi "Pedagogika" fakultet kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya etilgan va universitet o'quv uslubiy kengashiga tasdiqlashga tavsiya etilgan (2018 yil "___" _____ dagi "___" – sonli bayonnoma).

Fakultet kengashi raisi: _____ Mirzaev M.J.

Universitet o'quv uslubiy kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya etilgan (2018 yil "___" _____ dagi "___" – sonli bayonnoma).

O'quv uslubiy boshqarma boshlig'i _____ dots. U.Mustafoev

I.KIRISH

Tarbiyaviy ishlar metodikasi fani umumkasbiy fan hisoblanib, V semestrda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan matematik va tabiiy (fizika, matematika, axborotlar texnologiyasi, chizmachilik, radioelektronika va h.k.), umumkasbiy (pedagogika, pedagogik mahorat, psixologiya, mehnat va muhandislik psixologiyasi va h.k.) va ixtisoslik fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlik talab etiladi.

O'rta, maxsus, kasb-hunar ta'limi O'zbekiston Respublikasining uzluksiz ta'lim tizimining o'ziga xosligini ta'kidlovchi muhim bo'g'ini hisoblanib, u tegishli davlat ta'lim standartlari doirasida o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi berilishi, o'quvchilarning kasb-hunarga moyilligi, bilim va ko'nikmalarini chuqur rivojlantirilishi, tanlab olingan kasb-hunar boyicha bir yoki bir necha ixtisoslik egallashlarini ta'minlaydi.

Mazkur fan doirasida talabalar O'zbekiston Respublikasining uzluksiz ta'lim tizimi, unda o'rta, maxsus, kasb-hunar ta'limida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish, tarbiyaviy ishlarni olib borish, guruh rahbarlarining vazifalari, kasb-hunar ta'limi mazmunini tarkib toptirishning asosiy tamoyillari, kasb-hunar kollejlarini boshqarish tuzilishi va sohadagi ilg'or tajribalar bilan tanishadilar.

1.1. Fanning maqsadi va vazifalari:

Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va boshqarish, ushbu jarayonlarda ta'lim va tarbiyaning sifatini ta'minlash borasidagi bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish orqali ularning bo'lajak kasbiy-pedagogik va tarbiyaviy ishlar faoliyati samaradorligini ta'minlashdan iborat.

Fanning vazifasi – talabalarga O'zbekiston Respublikasida kasbiy ta'limni rivojlanish tarixi, ta'limning uzluksizligi va davomiyligi, uzluksiz ta'limning maqsadi, mazmuni, tuzilishi, talaba yoshlarning ma'naviy-axloqiy odatlarini tarbiyalash vazifalari, kasb ta'limi muassasalarida olib borilayotgan tarbiyaviy ishlarning asosiy mohiyati, kasb ta'limi muassasalarida axloqiy tarbiya muammosi, uzluksiz kasbiy ta'lim tushunchalarini, kasb-hunar kollejlarini boshqarish tizimi, talabalarga pedagogik-psixologik bilimlarni umumkasbiy va maxsus fanlarni o'qitish jarayonida tadbiq etishni o'rgatishdan iborat.

1.2. Fanni o'zlashtirishga qoyiladigan talablar.

Fanni o'zlashtirishga qoyiladigan talablar Davlat ta'lim standartidagi malakaviy tavsifga muvofiq ishlab chiqiladi va quyidagicha bayon etiladi.

«Tarbiyaviy ishlar metodikasi» o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida **bakalavr**:

“Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanining mazmuni, maqsadi va vazifalari, Kasbiy ta'lim qonuniyatlari, kasb-hunar ta'limida guruh rahbari faoliyatini tashkil etish va boshqarish, kasb-hunar ta'limini boshqarish. O'quvchi shaxsini tarbiyalash va rivojlantirishning asosiy tarkibiy qismlari, tarbiya jarayoni jarayoni mohiyati va mazmuni, tarbiya tamoyillari, o'rta-mahsus kasb-hunar ta'limi muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy tarbiya ishlarini tashkil etish tizimi, kasb-hunar kollejlarida o'quvchilarni tarbiyalash. Kasb-hunar ta'limida ta'lim – tarbiya

jarayoni sifatini nazorat qilish. Tarbiyaviy ishlarni olib borishda va o'quv tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishda axborot va pedagogik texnologiyalaridan foydalanish, o'rta-mahsus kasb-hunar kolleji o'quvchilarini ma'naviy axloqiy qiyofasini shakllantirishda adabiy me'rosidan foydalanish, yosh avlod tarbiyasining maqsad va vazifalari, talaba shaxsini tarbiyalash va rivojlantirishning asosiy tarkibiy qismlarini ***bilishi kerak***;

o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limni boshqarish, kasb-hunar kollejlari shiuvchilarini tarbiyalashga qoyiladigan talablarni; tarbiyaviy ishlarni tashkil etishni; tarbiyaning asosiy shakllari, tamoyillari hamda tarbiya metodlari haqidagi bilimlarni amalda qo'llay olishi; kasb-hunar ta'limi mazmunini belgilovchi me'yoriy hujjatlar bilan ishlay olishni; ta'lim – tarbiya jarayoni sifatini nazorat qilishni; tarbiyaviy ishlarning metodik asoslarini amalda qo'llay olish ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak***;

kasb ta'limining falsafiy-metodologik asoslari; kasb ta'limi tizimini tadqiq qilish metodlari; ajdodlarimizning ta'lim-tarbiya sohasidagi qarashlarini; bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoitlarning o'zgarishi tufayli pedagogik g'oyalar, tarbiya ishlarining mazmuni, usullarining yangilanib rivojlantirish istiqbollarini belgilash ***malakalariga ega bo'lishi kerak***.

1.3. Fanning boshqa fanlar bilan bog'liqligi.

«Tarbiyaviy ishlar metodikasi» fani pedagogika, pedagogik mahorat, psixologiya, mehnat va muhandislik psixologiyasi, materiallar texnologiyasi, mashinasozlik fanlari, fizika, matematika, axborotlar texnologiyasi, chizmachilik, radioelektronika, materialshunoslik, metallarni kesib ishlash, metallarga ishlov berish dastgohlari, o'quv ustaxonalarida amaliy ishlar, kasb ta'limi fanlari, texnika xavfsizligi va boshqa fanlar bilan uzviy bog'liqdir.

“Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fani bo'yicha ma'ruza mashg'ulotlarining tematik rejasi

T/r	Ma'ruzamavzulari	Soat
1	2	3
1-mavzu.	“Tarbiyaviy ish metodikasi” fanining maqsadi va vazifalari. Tarbiyaviy ish metodikasi fanining dolzarb muammolari	2
2-mavzu.	SHarq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish	4
3-mavzu.	Pedagogik texnika pedagogik mahoratining tarkibiy qismi sifatida	2
4-mavzu.	Pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi	2
5-mavzu.	O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi	4
6-mavzu.	Guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi	2

7-mavzu.	SHaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlari	2
8-mavzu.	Oila va jamoatchilik bilan olib boriladigan tarbiyaviy ish metodikasi	2
9-mavzu.	O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash	2
10-mavzu.	O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlari	4
11-mavzu.	Guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olish	2
12-mavzu.	Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining ish metodikasi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining kasbiga qo'yiladigan talablar va uning huquqlari	4
13-mavzu.	Tashkilotchining o'quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasi. Tashkilotchi va o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi	4
	Jami:	36

Asosiy qism

Fanning nazariy mashg'ulotlari mazmuni

“Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanining mazmuni, maqsadi va vazifalari. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining maqsad va vazifalari asosiy tushuncha va tamoyillari. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining mazmuni, mohiyati va shaxs tarbiyasidagi roli. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining dolzarb muammolari va uni bartaraf etish yo'llari. Tarbiyaviy jarayonda g'oyaviy-siyosiy-axloqiy tarbiyani tashkil etish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Kasbiy ta'lim qonuniyatlari. Ta'lim va tarbiya tamoillari. Kasbiy ta'lim jarayonida shaxs rivojlanishining pedagogik shart-sharoitlari. Kasbiy bilish jarayonining psixologiyasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Kasb-hunar ta'limida guruh rahbari faoliyatini tashkil etish va boshqarish. Guruh rahbarining shaxs va jamoani o'rganishi, tarbiyaviy ishlarni tashkillashtirish. Guruh rahbarining shaxs va jamoani o'rganishi va tarbiyaviy ishlar jarayonini rivojlantirish yo'llari. Guruh rahbarining tarbiyaviy ishlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan faoliyati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Kasb-hunar ta'limini boshqarish. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalarini boshqarishning umumiy va ilmiy asoslari. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalariga rahbarlik qilish, rahbarlar ishining mazmuni.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Tarbiya jarayoni mohiyati va mazmuni. Tarbiya tamoyillari.

Tarbiya nazariyasining mohiyati. Tarbiya jarayonining mazmuni. Ijtimoiy tarbiyaning asosiy vazifalari. Tarbiya tamoyillari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q 8.

O'quvchi shaxsini tarbiyalash va rivojlantirishning asosiy tarkibiy qismlari Axloqiy tarbiya. O'quvchilar ahloqiy tarbiyasining maqsadi, vazifasi va mazmuni. Axloqiy tarbiyaning yo'llari va vositalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

O'rta-maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalarida tarbiyaviy jarayon, tarbiyaviy ishlarni tashkil etish. O'quvchilar bilish faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan tarbiyaviy ishlar. Tarbiyaviy ishlar jarayonida qo'llanilgan pedagogik ta'sir etish usullari. Buzg'unchi g'oyalar va yovuz kuchlarga qarshi kurashishda ishtirak ishtirak uslubiyatining o'rni.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

O'rta-mahsus kasb- hunar ta'limi muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy tarbiya ishlarini tashkil etish tizimi. O'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish tizimi. Ta'lim muassasalarida ma'naviy – ma'rifiy masalarini boshqarish tizimi. Ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan o'quvchi-yoshlar tashkilotlari

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Kasb-hunar kollejlarda o'quvchilarni tarbiyalash. Kasb-hunar kollejlarda o'quvchilar tarbiyalashning maqsad va vazifalari, kasb-hunar kollejlarda o'quvchilarni tarbiyalashga qoyiladigan talablar. O'quvchilarni o'rganishning pedagogik-psixologik metodlari. Kasb-hunar kollejlarda o'quvchilarni tarbiyalash metodlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Kasb-hunar ta'limida ta'lim – tarbiya jarayoni sifatini nazorat qilish. Kasb-hunar ta'limida ta'lim – tarbiya jarayoni sifatini nazorat qilishning maqsad va vazifalari. Kasb-hunar

ta'limida o'quv ta'lim jarayonini nazorat qilish. Kasb-hunar ta'limida tarbiya jarayonini nazorat qilish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

O'quv tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishda axborot va pedagogik texnologiyalaridan foydalanish. O'quv tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalaridan foydalanish. O'quv tarbiya jarayoni axborot texnologiyalaridan foydalanish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Yosh avlod tarbiyasining maqsad va vazifalari. Shaxs va uning rivojlanishi haqida tushuncha. Shaxs rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar. Bolalarni yosh davrlari xususiyatini tavsifi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara, o'z-o'zini nazorat.

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Kasb-hunar kolleji o'quvchilarini ma'naviy axloqiy qiyofasini shakllantirishda adabiy me'rosidan foydalanish. Kasb-hunar kolleji o'quvchilarini ma'naviy axloqiy qiyofasini shakllantirishda adabiy me'rosdan foydalanishning samarali usullari. Kasb-hunar kolleji o'quvchilarini ma'naviy axloqiy qiyofasini shakllantirishda adabiy me'rosdan foydalanishning o'rni. O'quvchi shaxsini tarbiyalash va rivojlantirishning asosiy tarkibiy qismlari. Tarbiyaviy ishlar jarayonida qo'llaniladigan pedagogik ta'sir etish usullari. Buzg'unchi g'oyalar va yovuz kuchlarga qarshi kurashishda ishtirok etish uslubiyatining o'rni.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: ma'ruza, dialogik yondashuv, munozara,

Adabiyotlar: A1; A2; A4; Q1; Q6; Q8.

Amaliymashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalar va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarda talabalar Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining maqsadi va vazifalarini, tarkibiy qismlarini, tarbiyaviy ishlarni tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalarni, fanini o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullarini o'rganadilar.

“Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fani bo'yicha amaliy mashg'ulotlarining tematik rejasi

№	Amaliy mashg'ulotlari mavzulari	Mashg'ulot shakli	Ajratilgan soat
1	“Tarbiyaviy ish metodikasi” fanining maqsadi va vazifalari	amaliy	2
2	SHarq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish	amaliy	4
3	Pedagogik texnika pedagoglik mahoratining tarkibiy qismi sifatida	amaliy	2
4	Pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi	amaliy	2
5	O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi	amaliy	2
6	Guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi	amaliy	2

7	SHaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlari	amaliy	2
8	Oila va jamoatchilik bilan olib boriladigan Tarbiyaviy ish metodikasi	amaliy	2
9	O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash	amaliy	2
10	O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlari	amaliy	2
11	Guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olish	amaliy	2
12	Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining ish metodikasi	amaliy	2
13	Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining kasbiga qo'yiladigan talablar va uning huquqlari	amaliy	4
14	Tashkilotchining o'quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasi.	amaliy	2
15	Tashkilotchi va o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi	amaliy	4
16	Tarbiyaviy tadbirlarni rejalashtirish, tashkil etish va o'tkazish metodikasi.	amaliy	4
	Jami:		40

Kurs ishi (loyixasi) tarkibi, ularga qoyiladigan talablar.

“O'quv rejasida mazkur fandan kurs ishi yozish rejalashtirilmagan”

Mustaqil ta'lim topshiriqlarini bajarish uchun tavsiyalar

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagilardan foydalanish tavsiya etiladi:

- darslik va o'quv qo'llanmalar boyicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar boyicha ma'ruza qismini o'zlashtirish;
- o'qitish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimlari bilan ishlash;
- fanning boblari va mavzulari ustida ishlash;
- talabalarni ijodiy jarayonga yo'naltirish, ularni tahlil qilish, mustaqil ishlashga o'rgatish, mashqlar bajarish;
- yangi texnika, jihozlar, keng ko'lamli ilmiy ish olib borishga qulay jarayonlar va texnologiyalarni o'rganish;
- ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq holda fanning muayyan boblari va mavzularini chuqur o'rganish.

Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan mustaqil ta'limning mazmuni va hajmi.

τ/r	Mustaqil ta'lim mavzulari	Berilgan topshiriqlar	Bajarish muddati	soat
1	“Tarbiyaviy ish metodikasi” fanining maqsadi va vazifalari. Tarbiyaviy ish metodikasi fanining dolzarb muammolari	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	1- hafta	2

2	SHarq mutafakkirlarining ilmiy-ijodiy merosidan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	2-hafta	2
3	Pedagogik texnika pedagogik mahoratining tarkibiy qismi sifatida	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	3-hafta	2
4	Pedagoglarning o'quvchilar bilan o'zaro muomalasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	4-hafta	2
5	O'quvchilarni o'rganish, kuzatish va ta'sir ko'rsatish metodikasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	5-6 hafta	4
6	Guruh jamoasini tashkil etish va uni tarbiyalash metodikasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	7 –hafta	2
7	SHaxsga jamoaviy tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning shakl va metodlari	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	8-hafta	2
8	Oila va jamoatchilik bilan olib boriladigan tarbiyaviy ish metodikasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	9 –hafta	2
9	O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish orqali tarbiyalash	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	10 –hafta	2
10	O'quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning shakl va metodlari	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	11 –hafta	2
11	Guruh rahbari ishini rejalashtirish va uni hisobga olish	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	12 –hafta	2
12	Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining ish metodikasi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda tashkilotchining kasbiga qo'yiladigan talablar va uning huquqlari	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	13–14-hafta	4
13	Tashkilotchining o'quvchilar jamoasi bilan hamkorlikda ish olib borish metodikasi. Tashkilotchi va o'quvchilar ning o'zini-o'zi boshqarish ishlarining metodikasi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	15 –18 hafta	4
	jami			32

“Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanidan reyting ishlanma va baholash mezonlari

V –semestr

№	Mashg’ulotlar	Auditoriya soatlari	Mustaqil ta’lim	Umumiy soat	To’planadigan ballar
1	Маъруза	36	14	50	30
2	Амалий	40	18	58	40
4	Жами	72	32	108	70

№	Nazorat turlari	Soni	Ball	Jami ball
1	Joriy nazorat 1.1.Seminar mashg’ulotni bajarish. 1.2.Og’zaki.	20	2	40
2	Oraliq nazorat 2.1.Yozma 2.2 TMI(Referat, taqdimot v.h.)	2	18 12	30
4	Yakuniy nazorat (Yozma)		5x6=30	30

Amaliy mashg’ulotidagi vazifalar bo’yicha berilgan talabalar mustaqil ishlarining bajarilish hajmi va sifatiga qarab 1.1 dan 2 ballgacha berilishi mumkin (topshiriqlar to’liq va sifatli, ijodiy tarzda bajarilgan 1.7-2 ball, sifatli va me’yor talablari darajasida – 1.4-1.6 ball, o’rta darajada –1.1 -1.3 ball)

2.1. Oraliq baholash yozma tarzda o’tkazilib, undan 3 tasi savolga javob berishi so’raladi. Har bir savol 6 ballgacha baholanadi.

- agar savol mohiyati to’la ochilgan bo’lsa, javoblari to’liq va aniq hamda ijodiy fikrlari bo’lsa 5,1-6 ball.

- savolning mohiyati umumiy ochilgan asosiy faktlar to’g’ri bayon etilgan bo’lsa 4,2-5 ball

- savolga umumiy tarzda javob berilgan, ammo ayrim kamchiliklari bo’lsa 3,3-4,1 ball.

- 2.2. Talabaning mustaqil ishi, berilgan mavzu bo’yicha referat tayyorlanadi.

- referatda mavzu to'liq ochilgan, to'g'ri xulosa chiqarilgan va ijodiy fikrlari bo'lsa 10,1-12 ball

- mavzu mohiyati ochilgan, faqat xulosasi bor 8,5-10 ball

- mavzu mohiyati yoritilgan, ammo ayrim kamchiliklari bor bo'lsa, 6,6-8,4ball

3.1 Yakuniy baholashda talaba 3 ta savolga yozma yoki 30 ta test savoliga javob berishi lozim.

- har bir yozma savolga 10 ball ajratiladi.

- agar savol mohiyati to'la ochilgan bulib, mavzu bo'yicha talabaning tankidiy nuktai nazari bayoe qilingan bo'lsa 8,6-10 ball.

- savolning mohiyati to'la ochilgan, asosiy faktlar to'g'ri bayon qilgan bo'lsa 8,5 – 7,1 ball.

- savolga to'g'ri javob berilgan, lekin ayrim kamchiliklari ko''roq bo'lsa 7 – 5,5 ball.

-

1.1. Amaliy mashg'ulotda qatnashib undagi topshiriqlarni to'la, sifatli bajargan talabaga 1,7-2 ball beriladi, agar to'la bo'lmasa bajarish darajasiga qarab 1,1 – 1,3 ballgacha beriladi.

Amaliy mashg'ulotidagi vazifalar bo'yicha berilgan talabalar mustaqil ishlarining bajarilish xajmi va sifatiga qarab 1,1 dan 2 ballgacha berilishi mumkin (topshiriqlar to'liq va sifatli, ijodiy tarzda bajarilgan – 1,7 – 2 ball, sifatli va me'yor talablari darajasida – 1,4-1,6 ball, o'rta darajada – 1,1-1,3 ball)

2.1. Oraliq baholash og'zaki va yozma tarzda o'tkazilib, undan 3 ta savolga javob berishi so'raladi. Har bir savol 4 ballgacha baholanadi.

- agar savol mohiyati to'la ochilgan bo'lsa, javoblari to'liq va aniq hamda ijodiy fikrlari bo'lsa 3,4-4 ball.

- savolning mohiyati umumiy ochilgan asosiy faktlar to'g'ri bayon etilgan bo'lsa 2,8-3,3 ball

- savolga umumiy tarzda javob berilgan, ammo ayrim kamchiliklari bo'lsa 2,2-2,7 ball.

2.2. Talabaning mustaqil ishi, berilgan mavzu bo'yicha referat tayyorlanadi.

- referatda mavzu to'liq ochilgan, to'g'ri xulosa chiqarilgan va ijodiy fikrlari bo'lsa 8,6-10

- mavzu mohiyati ochilgan, faqat xulosasi bor 7,1-8,5ball

- mavzu mohiyati yoritilgan, ammo ayrim kamchiliklari bor bo'lsa 5,5-7 ball

3.1 Yakuniy baholashda talaba 5 ta savolga yozma yoki 30 ta test savoliga javob berishi lozim.

- har bir yozma savolga 6 balldan $5 \times 6 = 30$ ball ajratiladi.

- agar savol mohiyati to'la ochilgan bulib, mavzu bo'yicha talabanning tankidiy nuktai nazari bayon qilingan bo'lsa 5,2-6 ball.

- savolning mohiyati to'la ochilgan, asosiy faktlar to'g'ri bayon qilgan bo'lsa 4,2-5.1 ball.

- savolga to'g'ri javob berilgan, lekin ayrim kamchiliklari ko'roq bo'lsa 3.3 – 4,1 ball.

6.1. O'quv-uslubiy adabiyotlar ro'yxati.

№	Muallif	Adabiyot nomi	Adabiyot turi	Nashr yili	Adabiyot ning ARM dagi shifri	Adabiyot ning ARM dagi inventar raqami
	R.Mavlonava, Normurodorva B., Rahmonqulov R..	Tarbiyaviy ishlar metodikasi	Darslik	O'z. Res.Fanlar Akdemiya "FAN" nashriyoti 2014 y.		
	Ishmuhammedov R., Yuldashev	Ta'lim va tarbiyada inovatsion pedagogik texnologiyalar	O'quv qo'llanma.	M. "Ofset print" MCHJ T.: 2013.-		
	Axmedova 3.	Tarbiyaviy ishlar maxsus metodikasi	O'quv qo'llanma	T.: 2004 y.		
	Шодмонова Ш, Хошимова М, Файзуллаева Н.Т	Тарбиявий ишлар услубияти.	O'quv qo'llanma	T.: ТДИУ, 2007.-		
	Azizxo'jaeva N.N.	Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat	<i>O'quv qo'll.</i>	-T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi, 2006. -159 b.	74.00 A 99	U-6418
	Xoliqov A.A	Pedagogik mahorat.	<i>Darslik</i>	-T.: Iqtisod-moliya, 2011. -420 b.	74.00 ya 73 X-74	U-7181
	Omonov X.. Xo'jayev N.. Madyarovava S.. Eshchonov E	. Pedagogik texnologiyalarva pedagogik mahorat	<i>Darslik</i>	T- Iqtisod-moliya , 2009.	74.204173 P 29	BBK74.20 4YA73

O'quv-uslubiy adabiyotlar va elektron ta'lim resurslari ro'yxati.

Asosiy adabiyotlar

1. R.Mavlonava, Normurodorva B., Rahmonqulov R. Tarbiyaviy ishlar metodikasi O'quv qo'llanma. O'z. Res.Fanlar Akdemiya "FAN" nashiriyoti 2007 y.
2. Ishmuhammedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada inovatsion pedagogik texnologiyalar O'quv qo'llanma. "Ofset print" MCHJ T.: 2013.- 278 b.
3. Axmedova 3. Tarbiyaviy ishlar maxsus metodikasi T.: 2004 y.
4. Abdiquddusov.O., Rashidov. H. Kasb-xunar ta'limi pedagogikasi O'MKHTTKMO va UQT instituti, T. – 2009..
5. Olimov Q.T., Abduqususov O. va boshqalar. Kasb ta'limi uslubiyoti. T.: "Moliya" nashiriyoti, 2006.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: Sharq, 1998. 63 b.
2. Abdiquddusov.O., Rashidov. H. Kasb-xunar ta'limi pedagogikasi. O'quv qo'llanma. O'MKHTTKMO va UQT instituti, T. – 2009. 120 b.
3. Olimov Q.T., Abduqususov O. va boshqalar. Kasb ta'limi uslubiyoti. - T.: "Moliya" nashiriyoti, 2006. – 160 b.
4. Sharipov Sh. va b. Kasbiy pedagogika (metodik qo'llanma). -T.:TDPU, 2006 y.
5. Nishonaliyev U.N., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. O'quv qo'llanma. –T.: TDPU, 2007-388 b.
6. Muslimov N.A., Qoysinov O.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limni tashkilotish. (Metodik qo'llanma). T.: TDPU, 2006. 52 b.
7. MuslimovN.A., Sharipov Sh.S. O'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim integratsiyasi. Kasb ta'lim metodikasi metodik qo'llanma.-T:TDPU, 2006. 48 b.
8. Sharipov Sh., Abduraimov Sh. Kasb ta'limi metodikasi fanidan laboratoriya mashg'ulotlari uchun metodik qo'llanma.-T: TDPU, 2007. 147 b.
9. Eldasheva G.V. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. – O'MKHTTKMO va UQT instituti, T. – 2006. 124 b.
10. Kurbanov Sh.E., Saidov X., Axliddinov R. Barkamolavlod orzusi. -T.: Shark, 1998.-154 s.
11. Tolipov O'.Q., Barakaev M., Sharipov Sh.S. Kasbiy pedagogika (ma'ruzalar matni). –T.: "Ofset-print" matbaasi, 2001. –100 b
12. Rashidov H.F. va boshqalar. "Kasbiy pedagogika" blokini o'qitish metodikasi. O'quv-uslubiy qo'llanma (Malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslari uchun). –T.: O'MKHTTKMO va UQTI, 2007. – 200 b.

Elektron ta'lim resurslari

- 1.<http://www.istedod.uz>
- 2.<http://www.pedagog.uz>
- 3.<http://www.ziynet.uz>
4. <http://www.tdpu.uz>

TARQATMA MATERIALLAR

1. Topshiriqli keys

Birinchi sinfda o'qiyotgan Dilshod she'rni ifodali o'qib bergani uchun — beshll baho oldi. O'qituvchi uni buning uchun maqtadi. Dilshod uyga qaytgach, shoshganicha, bu xabarni oyisiga aytdi. U, hatto, o'zi yod olgan she'rni oyisiga ham o'qib bermoqchi bo'ldi. Ammo, oyisi Dilshodning xabarini sovuqqonlik bilan tingladi va o'liga qayrilab ham qaramasdan dedi:

- Besh oldingmi? Juda soz, barakalla, - endi ovqat tayyorlashimga xalaqit bermaginda, o'ynab kel!

Dilshod tushlik ham qilmay ko'chaga chiqib ketdi.

Savollar:

1. Vaziyatni qanday baholaysiz?
2. Dilshodning onasi tarbiyaning qaysi tamoyillariga zid ish qildi?
3. SHu kabi vaziyatlar Dilshodning tarbiyasiga qanday ta'sir o'tkazadi. Talabalarga tavsiya etiladigan manbalar:

Talabalarga tavsiya etiladigan manbalar: - Pedagogika va - Psixologiyaga oid adabiyotlar.

Talabalar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi tarbiya tamoyillarini aniqlang.
3. Aniqlangan tarbiya tamoyillari orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan, eng muhim tamoyil (yoki ikkita tamoyil)ni ajrating.
4. Ana shu tamoyil (tamoyillar) asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi tarbiya tamoyillarini aniqlaydi.
3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan tarbiya tamoyillari orasidan muammoga barchasidan eng muhim tamoyil (yoki ikkita tamoyil)ni ajratib oladi.
4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan tarbiya tamoyili (ikkita tamoyil) asosida bayon etadi.
5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1. Nihoyatda yoqimsiz vaziyat. Onasi Dilshodning maktabga qanday borib kelganligi bilan ham qiziqmadi.
2. Dilshodning onasi tarbiyada bolaning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish, tarbiya jarayonida rabatlantirish tamoyillariga zid ish qildi. SHu kabi vaziyatlar Dilshodning tarbiyasiga salbiy ta'sir o'tkazadi, asta-sekin unda qo'rslik, befarqlik, o'z-o'zini past baholash, o'ziga va atrofdagilarga ishonmaslik kabi xislatlar shakllanadi.

TESTLAR

1. Tarbiya maqsadini belgilashda nimaga asoslanadi

- a) +jamiyat talablari, davr nafasi, milliy xususiyatlar asos qilib olinadi.
- b) jamiyat talablari, davr nafasi asos qilib olinadi.
- c) milliy xususiyatlar asos qilib olinadi.
- d) jamiyat talablari asos qilib olinadi.

2. Sinf rahbarining asosiy ish hujjati?

- a) +bir o'quv yiliga mo'ljallangan tarbiyaviy ishlar rejasi
- b) sinf haqida umumiy tavsifnoma
- c) tashkiliy ishlar
- d) tadbirlar

3. Darsda tartib intizom o'rnatishning yaxshi usuli bu?

- a) +Qizg'in ijodiy ko'rgazmali dars o'tish, bolani bo'sh qoldirmaslik
- b) O'quvchilarni nazoratsiz qoldirmaslik
- c) Savol javob tarzi
- d) O'qituvchining qattiqqo'lligi

4. Sinf rahbarining tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirishga qo'yiladigan asosiy talablar?

- a) +Har kunlik tahlil qilish
- b) Har oyda tahlil qilish
- c) Haftalik tahlil qilish
- d) Bir yillik tahlil

5. Inson shaxsining kamol topishi qanday jarayon?

- a) +Murakkab uzliksiz jarayon
- b) Mehnat va o'qish jarayon
- c) Talim jarayoni
- d) Ta'lim-tarbiya jarayoni

6. Sinf yig'ilishi bir oyda necha marta o'tkaziladi.

- a) +Kamida 1marta
- b) Kamida 2 marta
- c) Kamida 4 marta
- d) Kamida 3 marta

7. Ta'lim to'g'risidagi Qonunning nechanchi moddasida pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish huquqi ko'rsatilgan.

- a) +5 modda
- b) 4 modda
- c) 8 modda
- d) 7 modda

8. Ta'lim to'g'risidagi Qonun necha bo'lim necha moddadan iborat?

- a) +5 bo'lim, 34 modda
- b) 4 bo'lim-24 modda
- c) 6 bo'lim -28 modda
- d) 7 bo'lim -44 modda

9. Sinf rahbari ishi kim tomonidan nazorat qilinadi?

- a) +Manaviy-marifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari.

- b) Direktor tomonidan
- c) Xalq talimi vazirligi tomonidan.
- d) Ota-onalar qo'mitasi tomonidan

10. A.Navoiy qaysi asarida ta'lim-tarbiya jarayonlarini vositalarini, axloq-odob talablarini ko'rsatadi va o'z davridagi musulmon maktablarning yutuq va kamchiliklarini tahlil etadi.

- a) +Mahbub ul-qullub
- b) Hayrat ul Abror
- c) Farxod va Shirin
- d) Layli va Majnun

11. "Biz kimlardan o'rnak olamiz" mavzusi sinf rahbari ish hujjatlarining qaysi bo'limiga mansub?

- a) +Kasb tanlash bilan bog'liq
- b) mehnat va iqtisodiy tarbiya bilan bog'liq
- c) Kasb tanlash bilan bog'liq
- d) estetik tarbiya bilan bog'liq

12. O'quvchilarni maktabdagi va maktabdan tashqari turli to'garaklarga jalb etish sinf rahbari ish hujjatlarining qaysi bo'limiga mansub?

- a) +Tashkiliy ishlar bilan bog'liq
- b) Kasb tanlash bilan bog'liq
- c) Kasb tanlash bilan bog'liq
- d) o'quv ishlari bilan bog'liq

13. Mehnatni ilmiy tashkil qilishning qanday asosiy talablari mavjud? 1. Maqsadni aniqlab olish, 2. Ishini qismlarga ajratish, 3. Eng kerakli qurol-asboblarni tanlash, 4. Eng yaxshi usullarni o'rganish, 5. maqsadga erishish

- a) +1, 2, 3, 4, 5.
- b) 1, 5, 3
- c) 1, 3, 4
- d) 1,2, 5

14. 2014 yilda nashr etilgan "Tarbiyaviy ishlar metodikasi" darsligining mualliflari ?

- a) +Mavlonova R. A, Rahmonqulova N.X. B. A. Normurodova K. O. Matnazarova
- b) Normurodova K.,Rahmonqulova. O Sanaqulov X
- c) X. Rahmonqulova
- d) Mavlonova R.A., Sanaqulov H

15. Sinf rahbari tarbiyaviy ish rejasiga nimalarni kiritish lozim?

- a) +faqat hayot ilgari surgan va o'quv yili davomida muvaffaqiyatli bajarilishhi mumkin bo'lgan tadbirlarnigina kiritish lozim
- b) Ota-nalar qo'mitasi bilan hamkorlikni
- c) tarbiyaviy tadbirlarni
- d) Mahalla bilan hamkorlikni

16. O'quvchilarning darslarga to'liq davomatini ta'minlash sinf rahbari ish hujjatlarining qaysi bo'limiga kiradi

- a) +o'quv ishlari tarkibiga
- b) Tashkiliy ishlari tarkibiga
- c) Kasb tanlash ishlari tarkibiga
- d) huquqiy tarbiya ishlari tarkibi

17. Iqtisod tushunchasiga Abdulla Avloniy qanday ta'rif bergan?

- a) +Iqtisod deb pul va mol kabi ne'matlarning qadrini bilmakka aytilur
- b) Iqtisod deb pulni sarflashga aytilur
- c) Iqtisod deb moddiy va ma'naviy boylikga aytilur
- d) Tejamkorlikka

18. Tarbiya metodlarini tanlashning asosiy sharti

- a) +Tarbiya metodlarini tanlashda ularning rivojlanish darajasiga mosligi muvaffaqiyatining muhim sharti hisoblanadi.
- b) Tarbiya metodlarini tanlashda ularning qiziqarlik darajasiga mosligi
- c) Tarbiya metodlarini tanlashda ularning salohiyati darajasi
- d) Tarbiya metodlarini tanlashda ularning mazmunligi

19. Tarbiyaning ma'lum maqsadlariga erishishga qaratilgan maxsus pedagogik uslublar tizimi nima deyiladi?

- a) Tarbiya texnologiyasi
- b) Tarbiyaning predmeti
- c) Tarbiyaning maqsadi
- d) Tarbiyaning vazifasi

20. "Axloq" deganda nimani tushunasiz?

- a) +jamiyatda qabul qilingan va jamoatchilik fikri bilan qo'llab quvvatlanadigan xulq atvor normasi
- b) kishini o'z obro'sini ardoqlash his – tuyg'usini ulug'lash
- c) ota-onaga, oila a'zolarini hurmat qilish, hollaridan xabar olish
- d) yaxshi fazilatlar egasi bo'lmoq

21. Kadrlar tayyorlash milliy dasturining asosiy maqsadi nima?

- a) +Ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, yuqori malakali kadrlar tayyorlash milliy tizimini yaratish
- b) Uzluksiz ta'lim jarayonini tadbiq etish, malakali ishchilarni tayyorlash.
- c) Ta'limga yangicha yondashuv
- d) Ta'lim oluvchilarni faol mehnatga, jamoat ishiga tayyorlash.

22. Haq yo'lida kim sanga bir harf o'qitmish ranj ila, Aylamak bo'lmas ado oning haqin yuz ganj ila

- a) +Navoiy
- b) Jomiy
- c) Bobur
- d) Sa'diy

23. Maktabning umumiy ish rajasini tuzish va uni bajarishga kimlar ma'sul?

- a) +Maktab direktori, ma'naviy-marifiy ishlar bo'yicha director o'rin bosari
- b) Sinf rahbari
- c) Maktab direktori o'rinbosari
- d) Maktab ma'muriyati

24.Fikricha kishi muayyan hayot kechirib tarbiyalanar ekan, demak boshqa odamlar bilan aloqasiz yashay olmaydi.

- a) +Jomiy
- b) Beruniy
- c) Sa'diy

d) Navoiy

25. Tarbiyaning bosh maqsadi

- a) +yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy-tarixiy an'analariga, urf-odatlariga hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali taslkiliy, pedagogik shakl va vositalarini ishlab chiqib amalga joriy etishdir.
- b) o`z-o`zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish, o`z-o`zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish,
- c) insorparvarlik odobi me'yorlarini shakllaiirish
- d) qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash

26. Mehnatni tashkil etishda bolalarning qanday xususiyati hisobga olib yondashish talab qilinadi?

- a) +yoshini
- b) qiziqishini
- c) faolligini
- d) istedodini

27. “Tarbiya — biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasi” fikrining muallifi kim?

- a) +A.Avloniy
- b) Fitrat
- c) S.Rajabov
- d) A.Navoiy

28. Muayyan aniq maqsad hamda ijtimoiy – tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o`stirish , uning ongi xulq atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni nima deb ataladi .

- a) +Tarbiya
- b) Ta'lim
- c) Bilim
- d) Rivojlanish

29. “Insonlarda bo`lgan tabiiy iste`dod yog`ochdagi yonish xususiyatiga o`xshaydi, yog`ochga o`t qo`yilmasa yonmaydi” ushbu fraza qanday asardan olingan?

- a) +Kalila va Dimna
- b) Hotamnoma
- c) Ensiklopediya
- d) Qobusnoma

30. Tarbiyaring asosiy vazifasi

- a) +shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi v: jismoniy rivojlanishi hamda uning qobiliyatlarini har tomonlama jchish uchun keng imkoniyat yaratishdir.
- b) madany hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo`lgan talablarini shskllantirish.
- c) o`quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, Vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish
- d) harbir o`smirning bilimdonligini va ijodiy itikoniyatlarini aniqlab, jlarni rivojlantirish

31. Tarbiya texnologiyasi deganda biz nimani tushunamiz?

- a) +Ma'lum maqsadlarga erishishga qaratilgan shaxsiy pedagogik uslublar tizimi
- b) Ma'lum bir maqsadga erishish
- c) Maxsus pedgogik uslublar majmuasi
- d) Pedagogik texnologiya

32. DTS nima?

- a) +Davlat ta'lim standartlari umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim mazmuniga hamda sifatiga qo'yiladigan talablar
- b) Ta'lim muassasalarida ta'lim berish talablari
- c) Ta'lim dasturlari
- d) Oliy ta'lim

33. SHaxs bu:

- a) +Kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub'ekti va ob'ekti, ta'lim sohasidagi xizmatlarning istemolchisi va ularni amalga oshiruvchi
- b) kadrlarning tayyorgarlik sifatining talablarini belgilovchi asosiy buyurtmachi
- c) Kadrlar tayyorlash tizimini moliyaviy jihatdan ta'minlovchi
- d) Ijtimoiy munosabatlar mahsuli

34. Inson shaxsining kamol topishi juda murakkab va uzluksiz jarayon davomida shakllanib boradi. Uning tarbiyasiga nimalar ta'sir ko'rsatadi?

- a) +ota-onasi, maktab, mahalla, do'stlari, jamoa tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari.
- b) Tashqi muhit
- c) jamoat tashkilotlari
- d) ommaviy axborot vositalari

35.sinf faoliyatini tahlil qilib, har oyda kamida bir marta o'tkaziladi

- a) +sinf yigilishi
- b) ota-onalar yigilishi
- c) tarbiyaviy soat
- d) sinf matbuoti

36. Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish kimning vazifasiga kiradi?

- a) +Sinf dan va maktabdan tashqari ishlar tashkilotchisining
- b) maktab direktorining
- c) sinf rahbarining
- d) fan o'qituvchisining

37. Sinf dan va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar hayotidagi qanday faoliyatini to'ldiradi?

- a) tarbiyaviy
- b) jismoniy
- c) aqliy
- d) ijodkorlik

38. Sinf dan va maktabdan tashqari ishlarning ta'siri nimaga bog'liq?

- a) +o'quv jarayonini tashkil etish saviyasiga, o'quvchilar jamoasining xilma – xil ishlarni qanday yo'lga qo'yilishiga bog'liqdir
- b) maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar unda qatnashuvchilarning ma'naviy va jismoniy rivojlanishiga bog'liq
- c) o'quvchilarning bilim salohiyati va faoliyatiga bog'liq
- d) ijtimoiy faollikni tarkib toptirish bilan bog'liq

39. Maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar bu -...

- a) +o'quvchilarni darsdan bo'sh vaqtlaridagi o'quv tarbiya jarayonini to'ldiradi va

kengaytiradi

- b) o'quvchilarni mustaqil bilim olishlariga imkoniyat yaratadi
- c) bolalarni ijodkorlikka da'vat etuvchi tarbiyaviy maskandir
- d) o'quvchilarni axloqiy va aqliy tarbiyalash

40. Sinf dan tashqari o'qish darsining asosiy vazifasi nimadan iborat?

- a) +Bolalarni kitobga qiziqtirish, ularning zamondosh yozuvchilarimiz haqidagi bilimlarini kengaytirishdan.
- b) Xalq donishmandligini hurmat qilish va sevish xislatlarini singdirishdan
- c) Xalq tilining mazmundorligi, sodda va go'zalligini tushuntirishdan.
- d) Bolalarning nafosat tuyg'usini shakllantirishdan

41. Iqtisodiy tarbiyaga oid "Iqtisod deb pul va mol kabi ne'matlarning qadrini bilmakka aytilur" degan fikr muallifi

- a) +Yusuf Xos Xojib
- b) A Avloniy
- c) Ibn Sino
- d) Alisher Navoiy

42. O'qituvchining shaxsiy ma'naviy- axloqiy sifatlari qaysi qatorda to'g'ri ko'rsatilgan?

- a) +Insonparvarlik xushmuomalalik, axloqiylik
- b) O'quvchilar fikrini tinglay olish, ijodkorlik
- c) Xushmuomalalik, ijodkorlik, kommunikativ qobiliyat
- d) Fanning oxirgi yutuqlaridan foydalanish

43. Sinf tarbiyaviy mashg'uloti 6 yoshlilar uchun necha daqiqa davom etishi mumkin?

- a) +15-20
- b) 25-30
- c) 35-40
- d) 10-15

44. Sinf rahbari-bu:-

- a) +o'quvchilarning bir xil saviyada, bir xil yoshda, bilimi jihatidan teng bo'lgan jamoasini boshqarib turuvchi pedagog
- b) o'quvchilarning bir xil saviyada, bir xil yoshda ekanligini nazorat qiluvchi va ro'yxatga oluvchi pedagog
- c) bir yillik taqvimiy ish rejasini tasdiqlovchi pedagog
- d) tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etuvchi

45. Psixologik jihatdan tarraqqiy etgan, shaxsiy xususiyatlari va hatti – harakatlari bilan boshqalardan ajralib turuvchi muayyan xulq atvor va dunyoqarashga ega bo'lgan jamiyat a'zosi kim?

- a) +Shaxs
- b) individ
- c) inson
- d) pedagog

46. "Tarbiya, biz o'qitish, tarbiyalashni xohlamas ekanmiz, murakkab va qiyinligicha qoladi." ushbu fikr muallifi kim?

- a) +L. N. Tolstoy
- b) Farobiy
- c) Beruniy
- d) Pushkin

47.pedagogdan butun qobiliyatini ishga solishni tinmay izlanishni taqozo etadi?

- a) +Tarbiyaviy ishlar
- b) Ilmiy ishlar
- c) Raxbarlik
- d) Ijodkorlik

48. Ma'naviyat ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari kim tomonidan tayinlanadi?

- a) +Tuman xalq ta'limi bo'limi tomonidan
- b) maktab direktori tomonidan
- c) maktab pedagogika Kengashi tomonidan
- d) Xalq ta'limi vazirligi

49. An'ana so'zining lug'aviy ma'nosi

- a) +lotincha trado-uzatish
- b) lotincha bayram
- c) lotincha marosim
- d) lotincha bayram

50. Oilada bola tarbiyasida nimalardan foydalanish yaxshi samara beradi?

- a) +Milliy an'analardan
- b) Hadislardan
- c) Qur'oni Karimdan
- d) tarbiya haqidagi risolalardan

51. "Qobusnoma" kim tomonidan o'zbek tiliga tarjima qilingan?

- a) + Ogahiy
- b) Gulxaniy
- c) Farg'oniy
- d) Beruniy

52. «Eng birinchi galda nasl-nasabni toza saqlamoq, qadr- qimmatni bilmoq inson tarbiyasining gultojidir» - ushbu jumlar qaysi muallifning qanday asarida keltirilgan?

- a) +Fitratning «Oila»sida;
- b) A.Navoiyning «Hamsa»sida;
- c) Kaykovusning «Qubbusnoma»sida;
- d) AQodiriyning «O'tgan kunlar»ida.

53. Maktab insonparvarlik tarbiyaviy tizimi samaraliligining muhim sharti:

- a) +bolalar va kattalarni umumiy jamoaga birlashtirish hisoblanadi
- b) tashkilotchilik
- c) tarbiyaviy tadbirlar
- d) insonparvarlik tarbiyasi

54. Aqli ko'pni dev olmas..... maqolni davom ettiring.

- a) +do'sti ko'pni yov olmas
- b) Kunda bolurlar qo'noq
- c) Bilimi ko'pni yov olmas

d) Aqlsizni yov olar

55. “Kamtar odamlar ko‘p gapirishdan qochadilar, ular ko‘p eshitmoqni istaydilar. Eshitmoq kishini boyitadi, ko‘p gapirmoq sayozlatadi”. Ko‘p gapirgan-ko‘p yanglishadi. Bu misralar kimga tegishli?

- a) +A.Navoiy
- b) A.Avloniy
- c) Ibn Sino
- d) J.J.Russo

56. Chaqaloq hayotida qanday voqealar an’anaviy nishonlanadi?

- a) +beshikka solish
- b) maktabga borish
- c) yaslga borish
- d) birinchi qadam

57. Oila bu hayotning abadiyligini avlodlarning davomiyligini ta’minlaydigan muqaddas urf odatlarimizni saqlaydigan, shu bilan birga kelajak nasllar qanday inson bo’lib yetishishiga bevosita ta’sir ko’rsatadigan tarbiya o’chog’i ekanligini tan olishimiz darkor.Oila haqidagi ushbu fikr kimga tegishli?

- a) +I.A.Karimov
- b) Avloniy
- c) Cho’lpon
- d) Navoiy

58. Mustaqil O‘zbekiston yoshlarini tarbiyalashda qaysi manbalardan foydalanish mumkin?

- a) +umuminsoniy qadriyatlar, inson ta’minoti, milliy urf – odatlar
- b) diniy va dunyoviy bilimlar
- c) madaniyat va ma’naviyat tarbiyasi orqali
- d) halollik va sabr toqat orqali

59. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar

- a) +o’quvchilarning qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyanan holda, ularning darsdan bo’sh vaqtlarida o’quv-tarbiya jarayonini todiradi.
- b) U o’quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, tashabbus-korligini oshirishga imkoniyat yaratadi
- c) yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga o’rgatadi
- d) Amalda tarbiyaviy jarayon

60. BMT tomonidan “Bolalar huquqlari Konvensiyasi” nechanchi yilda qabul qilingan?

- a) +1998 yil
- b) 1996 yil
- c) 1997 yil
- d) 1995 yil

61. Maktab direktorining vazifalari nimadan iborat?

- a) +maktabda o’quv-tarbiya jarayonini rejalashtiradi va tashkil qiladi, bu jarayon qanday borayotganligini va uning natijalarini nazorat qiladi
- b) maktab pedagogik xodimlarining ijodiy o’sishi, Yangi texnologiyani qo’llash uchun sharoit yaratib beradi
- c) maktab fondi mablag’idan oqilona foydalanishni uyushtiradi
- d) mehnat bo’yicha ishlarni yo’lga qo’yadi

62. Maktabdan tashqari ishlarda aniq maqsadga qanday erishiladi?

- a) +maktabda tarbiyaviy ishlarni aniq rejalashtirib, uning mazmuni shakl va usullarini aniqlab, ma'lum bir tizimga solish orqali
- b) tarbiyaviy ishlarni maqsad va vazifalarni aniqlash orqali
- c) sinfdan va maktabdan taqari tarbiyaviy ishlarni guruhlash orqali
- d) tarbiyaviy ishlar sohasida erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish orqali

63. Oilaviy tarbiya – bu ...

- a) +oilada ota – onalar, vassiyar va katta kishilar toomnidan bolalarni tarbiyalash
- b) katta kishilar bolalarni tarbiyalashi
- c) oilada ota – onalar bolalarni tarbiyalashi
- d) ota – onalar va farzandlarning vazifalari

64. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning ta'siri nimaga bog'liq?

- a) +o'quv jarayonini tashkil etish saviyasiga, o'quvchilar jamoasining xilma – xil ishlarni qanday yo'lga qo'yilishiga bog'liqdir
- b) maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar unda qatnashuvchilarning ma'naviy va jismoniy rivojlanishiga bog'liq
- c) o'quvchilarning bilim salohiyati va faoliyatiga bog'liq
- d) ijtimoiy faollikni tarkib toptirish bilan bog'liq

65. “Insonning va jamiyatning g'alabaga erishuvchi yaxshilikning qo'lga kiritishi axloqiy va aqliy mukammallikka erishuvchi, inson va jamoaning o'z qo'lidadir” fikrlari kimga tegishli?

- a) +Farobiy
- b) Abu Ali Ibn Sino
- c) A.Avloniy
- d) A.Navoiy

66. Sinf rahbari ishida asosiy markaziy vazifa nima hisoblanadi?

- a) +o'quvchilar jamoasini shakllantirish
- b) ta'limni isloh qilish usullarini o'rgatish
- c) tarbiya usullaridan o'rinli foydalanish
- d) o'quvchilarga tarbiya berish

67. Jamoaning rivojlanish darajasini aniqlashning eng ishonchli usuli

- a) +o'quvchilarni darsda, darsdan tashqari, maktabda, maktabdan tashqarida o'zaro faol hamkorlik qilish jarayonida kuzatishdan iborat
- b) anketa tarqatish pedagogik vaziyatlarni vujudga keltirishdan iborat
- c) bolalarning xulq – atvorini jamoa bo'lib tahlil etishdan iborat
- d) tushuntirish va suhbat usulidan

68. Jamoa bu...

- a) +ikki yoki undan ortiq maqsadi bir bo'lgan, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan kishilar uyushmasi
- b) yoshi, saviyasi, kelib chiqishi, irqi bir xil bo'lgan uyushma
- c) bilim saviyasi bir xil bo'lgan uyushma
- d) qiziqishlari bir xil bo'lgan uyushma

69. Tarbiyaviy soat necha qismdan iborat va ular qaysilar?

- a) +3 qismdan: ma'rifiy, baholovchi, yo'naltiruvchi
- b) 1 qismdan: yo'naltiruvchi

- c) 2 qismdan: ma'rifiy, baholovchi
- d) 4 qismdan: yo'naltiruvchi, ma'rifiy, baholovchi ma'naviy

70. Sinf tashqari ishlarni mazmuni nimaga qaratilgan.

- a) +Tarbiyaga oid dolzarb mavzularni tanlash va tashkil etish
- b) O'quvchilarni talabini amalgam oshirish
- c) Turli kechalarni tashkil etish
- d) Ma'naviy tarbiyani singdirish

71. Sinf rahbar ota – onalar bilan hamkorligida qaysi ish shaklidan ko'proq foydalaniladi?

- a) +ommaviy tarzidagi ish shakli
- b) yakka tartibdagi va guruh tarzidagi ish shakli
- c) yakka tartibdagi ish shakli
- d) guruh tarzidagi ish shakli

72. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda birinchi bo'lib nimaga e'tibor berish kerak?

- a) +sinf jamoasining ruhiy holati, ya'ni har bir o'quvchining shaxsi, faoliyati, qiziqish darajasiga
- b) jamoaning bilim jarajasiga
- c) sinfdagi intizomga
- d) faqat sinf jamoasining faoliyatiga

73. Sinf tarbiyaviy soatlariga 2-sinf uchun qancha vaqt berilgan?

- a) +30 daqiqa
- b) 15 daqiqa
- c) 20 daqiqa
- d) 40 daqiqa

74. Xulqi yomon o'quvchilar bilan o'qituvchi qanday ishlashi kerak?

- a) +yakkama-yakka suhbat olib borish kerak
- b) aktiv, faol, yaxshi o'qiydigan o'quvchilarga biriktirish kerak
- c) o'quvchilar oldida uyaltirish kerak
- d) ko'proq vazifalar berishi kerak

75. "Sinf va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar" konsepsiyasi xalq vazirligi tomonidan nechanchi yilda tasdiqlangan?

- a) +1993 yili
- b) 1991 yili
- c) 1997 yili
- d) 1994 yili

76. Sinf tarbiyaviy soatlari qayerda o'tkaziladi?

- a) +doimiy sinfda
- b) maktab hovlisida
- c) asktiv zaldi
- d) lineykada

77. Milliy madaniyat, milliy til, milliy urf – odatlar va qadriyatlarimizning asoslarini o'rgatadigan asosiy maskan.

- a) +maktab
- b) oila
- c) bog'cha

d) mahalla

78. Ota-onalar komiteti saylanadigan majlis – bu ...

- a) +tashkiliy yig'ilish
- b) sinf majlislari
- c) chorakdagi yakunlovchi majlislar
- d) majlis – munozaralar

79. Sinf majlisi kim tomonidan o'tkaziladi?

- a) +sinf rahbari
- b) direktor o'rinbosari
- c) direktor
- d) a'lochi o'quvchi

80. “Agar oila tarbiya usullaridan to'g'ri foydalansa u hayotida baxtga erishadi” – degan fikr kimga tegishli?

- a) +Abu Ali Ibn Sino
- b) Firdavsiy
- c) Abu Rayhon Beruniy
- d) Bobur

81. Bola tarbiyasi bilan birinchi navbatda kimlar shug'ullanishi kerak?

- a) +ota – onalar
- b) o'qituvchilar
- c) qarindosh – urug'lar
- d) mahalla

82. “Hunarning afzalligi”, “Farzandni parvarish qilish haqida” hikmatli so'zlar qaysi kitobdan olingan?

- a) +Qobusnoma” dan
- b) A.S.Makarenkoning “Bolalar tarbiyasi haqida” gi kitoblar“
- c) “Ravshan” dostonidan
- d) Ibn Sinoning “Tadbiri manzil”

83. “Kimki g'oyalardan uzoqlasha borsa, pirovard natijasida faqat sezgilari bilangina qoladi”- deb qaysi shoir bu g'oyani ilgari surgan?

- a) +I.Gyote
- b) A.Avloniy
- c) A.Navoiy
- d) V.A.Suxomlinskiy

84. “Do'st bilan obod uying” she'rining muallifi kim?

- a) +Erkin Vohidov
- b) A.Navoiy
- c) A.Oripov
- d) Iqbol Mirzo

85. O'z – o'zini tarbiyalash deganda nimani tushunasiz?

- a) +jismoniy va ma'naviy kamolotga yetish uchun kurashdir
- b) chuqur bilim olish, saviyali va malakali bo'lishdir
- c) o'zgalarni hurmat qilish – bu tarbiyaning birinchi bosqichi
- d) jamiyatda o'z obro' e'tiborini mustahkamlash

86. Oilaning eng muhim vazifasi bu...

- a) + qobiliyatli farzandlarni o‘stirish, ularni jismoniy, intellektual va ma’naviy tomondan etuk qilib, ota-onasiga, Vataniga sadoqatli insonlar qilib tarbiyalashdan iborat
- b) tinch totuv yashash
- c) oilani asrab avaylash
- d) sabr qanoatli bo‘lish

87. Ijodkor ilg‘or o‘qituvchi – tarbiyachilar o‘z faoliyatlari jarayonida tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda qanday mahorat tamoyillarini asos qilib oladilar?

- a) + tarbiya jarayonining milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan bog‘liq bola qalbiga va ongiga ta’sir ko‘rsatish
- b) tarbiyaviy tadbirlar o‘tkazishdan maqsad milliy ma’naviyatni yosh avlod ongiga singdirish va e’tiqodiga aylantirish
- c) tarbiya jarayonida bolalarni tarbiyalangan darajasini aniqlash va ijobiy tomonlarini o‘stirish
- d) bola shaxsiga hurmat va talabchanlik

88. Amir Temur o‘zining pand-nasihatlarida yosh avlodni qanday bo‘lishiga chorlaydi?

- a) +adolatli bo‘lishga
- b) bilimli bo‘lishga
- c) Vatanni dushmanlardan asrashga
- d) har ishda muvaffaqiyatga erisha olishga

89. Bolani jismoniy tarbiyalash, ularga axloq va mehnat tarbiyasini berish ko‘proq qayerda shakllana boshlaydi?

- a) +oilada
- b) mahallada
- c) bog‘chada
- d) maktabda

90. Maktabda sinf rahbari tarbiyaviy ishlarni qanday amalga oshirishi mumkin?

- a) +tadbirlar, mushoiralar, ekskursiyalar, uchrashuvlar orqali
- b) amaliy ishlar orqali
- c) tarbiyaviy ishlar orqali
- d) suhbatlar, to‘garaklar orqali

91. O‘quvchilarni o‘rganishning eng samarali usuli

- a) +kuzatish
- b) suhbat
- c) anketa
- d) test

92. Sinfdan tashqari o‘qish bu - ...

- a) +darsliklardan foydalanmagan holda boshqa adabiyotlardan foydalanib dars o‘tish
- b) darslardan foydalangan xolda dars olib borish
- c) darsliklardan foydalangan xolda tarbiya ishlarini olib borish
- d) ochiq darslar o‘t kazish

93. Sinfdan tashqari ishlarni to‘la qamrab olgan to‘garaklar turlari?

- a) +Fan to‘garaklari, mohir qo‘llar to‘garaklari, duradgorlik to‘garaklari Sport to‘garaklari, badiiy havaskorlik to‘garaklari
- b) Musiqa to‘garaklari, rassomchilik
- c) Sport to‘garagi, fan to‘garaklari,
- d) Fan to‘garaklari

94. Tarbiya qoidalarida birinchi navbatda tarbiyaning qaysi jihati o'z ifodasini topadi?

- a) +Tarbiya usullaruga qo'yiladigan talablar
- b) Tarbiya qoidalari
- c) Tarbiyani tashkil etilishi
- d) Tarbiyani usullar

95. Jamoani tashkil qilishda nimalarga e'tibor beriladi?

- a) +talablar qo'yishi, faollarni aniqlash va tarbiyalash
- b) o'quv jarayonini tashkil qilish
- c) sog'lom jamoa fikrini shakllantirish
- d) tarbiyaviy ishlarda rag'batlantirish

96. "Tejamkor - olqish olar.....Maqolni davom ettiring

- a) +isrofgar koyishga qolar
- b) isrofgar nolishga qolar
- c) isrofgar uyatga qolar"
- d) isrofgar kulgiga qolar"

97. Maktab matbuotining eng zarur va ta'sirchan vositalaridan biri?

- a) +Sinf burchagi
- b) Sinf jurnali
- c) Sinf radiosi
- d) Sinf devoriy gazetasi

98. Sinf rahbari tarbiyaviy ish rejasining bosh manbasi?

- a) Hukumatimizning farmon va qarorlari, Prezidentimizning qator risolalari, xalq ta'limi tizimining rasmiy yo'l-yo'riqlari, hujjatlari
- b) Prezidentimiz I.Karimovning qator risolalari ,
- c) hukumatimizning farmon va qarorlari
- d) Rasmiy hujjatlar

99. Umumiy o'rta tahimi necha bosqichdan iborat?

- a) +2 bosqichdan
- b) 3 bosqichdan
- c) bosqichdan
- d) 4 bosqichdan

100. "Bilim takrorlash mevasidir" degan iborani qaysi mutafakkir aytgan?

- a) +Abu Rayhon Beruniy
- b) B. Farobiy
- c) Al Xorazmiy
- d) Al Farg'oniy

101. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari lavozimiga necha yilik pedagogik ish stajiga ega bo'lgan shaxslar tayinlanadi?

- a) +5 yil
- b) 10 yil
- c) 1 yil
- d) ish staji kerak emas

102. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarining maqsadlari to'g'ri ko'rsatilgan javobni toping.

- a) +yoshlarni komil inson qilib tarbiyalash, sinf rahbarini taqdirlash
- b) iqtisodiy islohotlar bo'yicha tushunchalar olib borish
- c) tarbiyaviy tadbirlar tashkil etish
- d) tarbiyaviy jarayonni tashkil etish

103. Rag'batlantirish nima?

- a) +Pedagogik ta'sir ko'rsatish usulidir
- b) muhim tarbiyaviy usul
- c) yetakchi faoliyat fanidir
- d) faoliyat usuli

104. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarining ish rejasini kim tasdiqlaydi?

- a) +maktab direktori
- b) pedagogik kengash
- c) xalq ta'limi vaziri
- d) tuman xalq ta'limi mudiri

105. O'zlashtirishi past o'quvchilar bilan ishlash usullari

- a) +Qo'shimcha dars tashkil etish va turli xil darsga taalluqli bo'lgan ko'rgazmalardan foydalanish
- b) Ota-onalar bilan xamkorlikda ishlash
- c) Bilimni nazorat qilish
- d) Takrorlashni qo'llash

106. Sinf dan va maktabdan tashqari ishlarning mazmuni va shakli asosan ... bog'liq holda olib boriladi.

- a) +o'quvchilarning qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyanan holda, ularning darsdan bo'sh vaqtlarida o'quv-tarbiya jarayonini todirishga
- b) o'quvchilarning qiziqishlari talablariga
- c) mahalliy sharoitlarga
- d) maktab Nizomiga

107. "Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar Konsepsiyasi" nimaga yo'naltirilgan

- a) +Shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga yo'naltirilgan
- b) Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil etish
- c) Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar mazmuni
- d) Sinf rahbari faoliyati

108. "Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar kotsepsiyasi" nechta bo'limdan iborat?

- a) +6 bo'lim
- b) 2 bo'lim
- c) 7 bo'lim
- d) 3 bo'lim

109. Sinf dan va maktabdan tashqari ishlarning ta'siri nimaga bog'liq?

- a) +o'quv jarayonini tashkil etish saviyasiga, o'quvchilar jamoasining xilma – xil ishlarni qanday yo'lga qo'yilishiga bog'liqdir
- b) maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar unda qatnashuvchilarning ma'naviy va jismoniy rivojlanishiga bog'liq
- c) o'quvchilarning bilim salohiyati va faoliyatiga bog'liq

- d) ijtimoiy faollikni tarkib toptirish bilan bog'liq

110. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda birinchi bo'lib nimaga e'tibor berish kerak?

- a) +sinf jamoasining ruhiy holati, ya'ni har bir o'quvchining shaxsi, faoliyati, qiziqish darajasiga
- b) jamoaning bilim darajasiga
- c) sinfdagi intizomga
- d) faqat sinf jamoasining faoliyatiga

111. Oilada bola tarbiyasida qaysi manbalardan foydalanish yaxshi samara beradi?

- a) +Milliy an'analardan
- b) Hadislardan
- c) o'tmish merosidan
- d) o'gitlardan

112. Maktab insonparvarlik tarbiyaviy tizimi samaraliligining muhim sharti:

- a) +bolalar va kattalarni umumiy jamoaga birlashtirish hisoblanadi
- b) bolalar jamoasini shakllantirish
- c) tashkilotchilik
- d) tarbiyaviy tadbirlar

113. O'zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da «Kadrlar tayyorlash milliy modeli»ning asosiy, tarkibiy qismlari qaysi javobda to'liq ko'rsatilgan?

- a) +Shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan, ishlab chiqarish
- b) Ta'limning uzluksizligi, fan va ta'lim jarayonlari aloqalarining rivojlanishi, ta'lim tizimini moliyalash.
- c) Iqtidorli bolalar va iste'dodli yoshlar, fan, uzluksiz ta'lim, ishlab chiqarish.
- d) Shaxs, fan va ta'lim, jamiyat, iqtisodiyot, uzluksiz ta'lim tizimi.

114. «Qobusnoma» asari qaysi tilda yozilgan

- a) + fors-tojiktilida
- b) Turk tilida
- c) Ingliz
- d) Arab.

115. «Ustoz shogirdlariga qattiq zulm ham, haddan tashqari ko'n gilchanlik ham qilmasligi lozim». Ushbu fikr qaysi allomaga tegishli?

- a) +Abu Nasr Forobiy
- b) Abu Rayhon Beruniy
- c) Alisher Navoiy
- d) Abu Ali ibn Sino

116. Sinf tarbiyaviy ishlar rejasi qanday talablarga javob berishi kerak?

- a) +reja uzluksiz va izchil bo'lishi lozim
- b) tizimli bo'lishi
- c) rivojlantiruvchi xususiyatga ega bo'lishi
- d) tarbiyaviy tadbirlarni o'z ichiga olgan bo'lishi

117. Farobiy « insonning kamoloti va munosib inson bo'lish uchun odamda ikki imkoniyat bor», - deb aytganda nimani nazarda tutgan?

- a) +ta'lim va tarbiyani
- b) irsiyat va muhitni

- c) aql va harakat
- d) iqtidor va iste'dodni

118. Tarbiya jarayonining tamoyillari qaysi qatorda to'g'ri ko'rsatilgan?

- a) +Ijtimoiy yo'nalganlik, hayot va mehnat bilan bog'liqlik, ijobiy jihatlarga tayanish, insonparvarlik, shaxsiy yondoshuv, tarbiyaviy ta'sirning umumiyligi;
- b) Shartlangan holatda ijtimoiy tajribani egallash;
- c) Maxsus kuzatish va tajribalar, yuzaga kelgan fikrlarni tuzish;
- d) Ko'nikma, malaka va bilimlarni tizimli egallash.

119. Sinfidagi barcha tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish rag'batlantirish hamda kompleks yondoshishni amalga oshiruvchi maorif xodimi

- a) +Sinf rahbari
- b) O'qituvchi
- c) Tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari
- d) Tarbiyachi

120. Oila tarbiyasining eng muhim yo'nalishi yoki "gultoji" tarbiyaning qaysi turi?

- a) +Axloqiy tarbiya
- b) Mehnat tarbiyasi
- c) Nafosat tarbiyasi
- d) Jismoniy tarbiya

121. Tarbiya tizimining milliy xususiyatlari mavjud qatorni ko'rsating.

- a) +Milliy udumlar, an'analar, urf-odatlar, diniy marosimlardan
- b) foydalanish ,milliy tarix madaniyat va jahon madaniyatining o'ziga xos jihatlarining shakllantirish
- c) Milliy tarix va madaniyatning o'ziga xos jihatlarini hisobga olish;
- d) Milliy udumlar, an'analar, urf-odatlar, diniy marosimlardan foydalanish;
- e) Milliy madaniyat jahon madaniyatining bir bo'lagi ekanligi tushunchasini shakllantirish;

122. Tarbiyaning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?

- a) +O'z yo'lini belgilab olish, tarbiyachining shaxsiy yo'nalganligi, ixtiyoriylik, jamoaviylikka yo'nalish tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning birgalikdagi faoliyati
- b) Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning birgalikdagi faoliyati;
- c) Maqsadlar realizmi, tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning birgalikdagi faoliyati;
- d) Ko'nikma, malaka va bilimlarni tizimli egallash;

123. Maktabning o'z o'zini boshqarishida qanday tashkilot asosiy o'rinni egallaydi?

- a) +O'quvchilar qo'mitasi
- b) Tarbiyaviy ishlarning mazmuni
- c) Ota-onalar qo'mitasi
- d) Ahloqiy tarbiya

124. Ma'naviyatni shakllantiradigan asosiy mezonlarni ko'rsating?

- a) +Mahnaviy meros, madaniy boyliklar, ko'xna tarixiy yodgorliklar
- b) Tarixiy kitoblar
- c) Osori atiqalar
- d) Insoniyat tajribasi

125. Sinf rahbarining tarbiyachilik mahorati qanday namoyon bo'ladi?

- a) +O'quvchilar dunyosiga kirib borishida, ularning mehriga sazovor bo'lishida, ta'lim

- muassasasidagi pedagogik faoliyatni ma'lum bir maqsadga yo'naltira olishida
- b) O'z-o'zini boshqarishda, o'quvchi shaxsini tushunish, muomalada o'zini ko'rsata olishda, o'z nutqini to'g'ri tuzata bilishida
- c) O'z ustida tinimsiz ishlashda, o'z-o'zini tarbiyalashda, o'z-o'zini takomillashtirishda
- d) Ekstensiv, taxminiy, metodologik, kommunikativ, psixologik hamkorlikdagi ijodkorligida

126. I.A.Karimovning O'zbekiston Respublikasi IX sessiyasida (1997) so'zlagan "Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" asarida tarbiyaning maqsadi qanday ifodalanadi?

- a) +Barkamol, erkin fikrlovchi shaxsni tarbiyalash
- b) Tadbirkor shaxsni tarbiyalash
- c) Umuminsoniy va milliy tarbiya
- d) Mehnatsevar inson tarbiyasi

127. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil etishni qaysi fan o'rganadi?

- a) +Tarbiyaviy ishlar metodikasi
- b) Psixologiya
- c) Ijtimoiy pedagogika
- d) Pedagogika

128. Tizimli bilim olishning eng muhim va ishonchli usuli va o'quvchilar bilan muloqotga kirishish jarayoni nima deb ataladi?

- a) +Ta'lim
- b) Muommoli ta'lim
- c) Talim qonuniyatlari
- d) Tarbiya

129. Jamoaning rivojlanish darajasini aniqlashning eng ishonchli usuli.

- a) +O'quvchilarni dars, darsdan tashqarida, maktab, maktabdan tashqarida O'zaro faol hamkorlik qilish jarayonida kuzatishdan iborat
- b) Anketa tarqatish pedagogik vaziyatlarni vujudga keltirishdan iborat
- c) Bolalarning hulq-atvorini jamoa bo'lib tahlil etishdan iborat
- d) Tushuntirish va suhbat usulidan

130. „Ta'lim to'g'risidagi qonunning nechanchi moddasida pedagogik faoliyati bilan shug'ullanish huquqi aniq ifodalangan .

- a) +5-moddasida
- b) 1-moddasida
- c) 17-moddasida
- d) 24- moddasida

131. Al-Buxoriy uch kishining duosi Alloh oldida ijobat bo'ladi deyдилar, bular qaysilar?

- a) +ota-ona, musofir va mazlum
- b) ota-ona, o'qituvchi, musofir
- c) qariyalar, ota-ona, musofir
- d) mazlum, musofir, qariya

132. Ibn Sino bola tarbiyasini nimadan boshlash lozim deb ta'kidlagan?

- a) +ism tanlashdan;
- b) yozishni o'rgatishdan;
- c) o'qishni o'rgatishdan;

- d) axloq o'rgatishdan.

133. Ta'lim muassasining tarbiyaviy vazifasi birinchi navbatda nimadan iborat?

- a) +o'quvchilarda, o'zini anglab yetish, boshqalar orasida o'z o'rnini topish bilan dunyoga, madaniyatga, atrof-muhitga qadriyatlar shakllantirishdan iborat
- b) o'sib kelayotgan kelajak avlodda, shaxs xususiyatlari sifatida prespektivlikni, "ijodkorlik"ni shakllantirishdan iborat
- c) bolalarni umuminsoniy qadriyatlarga jalb etishdan iborat
- d) Fuqarolik o'zini anglashni, vatani taqdiri uchun javob-garlikni shakllantirishdan iborat

134. Tarbiya tizimini ko'rib chiqishning falsafiy jihati nimani ko'zda tutadi?

- a) +tarbiyaning mazmun-maqсадlarini asoslashni, uni konkretlashtirish va tarbiyaning kerakli mazmuni bilan aloqasini asoslab berishni ko'zda tutadi
- b) bola shaxsiga o'ziga xos mazmunga ega bo'lgan ijtimoiy belgilangan va maqsadga muvofiq ta'sir ko'rsatishga asoslanadi
- c) tarbiyaviy innovatsiyalarni qo'llashni ko'zda tutadi
- d) ma'naviy va moddiy madaniyat bilan munosabat usullarning inson tomonidan o'zlashtirilishi jarayonini ko'zda tutadi

135. «Agar oila tarbiya usullaridan to'g'ri foydalansa o'z hayotida baxtga erishadi» - degan fikrlar qaysi olim qalamiga mansub?

- a) +Abu Ali ibn Sino
- b) Bobur
- c) Firdavsiy
- d) Abu Rayxon Beruniy

136. Bola shaxsi kamolotiga ta'sir etadigan asosiy omillar:

- a) +Biologik omillar, ijtimoiy muhit, ta'lim-tarbiya
- b) ijtimoiy muhit, ta'lim
- c) Tabiiy (geografik) muhit
- d) Oilaning hayot tarzi, tarbiya

137. Respublikamizda bolalar iqtidorini aniqlashga mo'ljallangan markaz?

- a) +Respublika Iste'dod markazi
- b) Kamolat Yo.I.M.
- c) O'quvchi yoshlar markazi
- d) Kamalak yoshlar I.M.

138. Tarbiya jarayonining tamoyillari qaysi qatorda to'g'ri ko'rsatilgan?

- a) +Ijtimoiy yo'nalganlik, hayot va mehnat bilan bog'liqlik, ijobiyjihatlariga tayanish, insonparvarlik, shaxsiy yondoshuv, tarbiyaviy ta'sirning umumiyligi;
- b) SHartlangan holatda ijtimoiy tajribani egallash
- c) Maxsus kuzatish va tajribalar, yuzaga kelgan fikrlarni tuzish;
- d) Ko'nikma, malaka va bilimlarni tizimli egallash.

139. Ota-onalar jamoasining eng katta tashkiloti qanday nomlanadi.

- a) +ota-onalar qo'mitasi
- b) Ota-onalar yig'ilishi
- c) ota-onalar majburiyati
- d) ota-onalar varolati

140. Sinf rahbari o'quvchining uyiga borilganda asosan qaysi qoidaga e'tibor berish kerak.

- a) +Odob-axloq hamda xushmuomalada bo'lishga
- b) O'quvchiga borozilik bildirmaslikka
- c) O'qituvchini ayblarini ota-onasiga aytish
- d) Qoloqlik sabablarini axtarishga intilishga

141. Ota-onalar bilan ish olib borishning an'anaviy tarkib topgan shakli bu:

- a) +Ota-onalar yig'ilishi
- b) Ota-onalar bilan yakka suhbat
- c) Ota-onalar bilan davra suhbat
- d) Ota-onalar bilan bahs mulohazada

142. O'qituvchi faoliyatidagi asosiy-markaziy vazifa bu:

- a) +Sinf jamoasini shakllantirish
- b) Ota-onalar jamoasini shakllantirish
- c) Murabbiylar jamoasini shakllantirish
- d) Faollar jamoasini shakllantirish

143. Guruh o'zi nima?

- a) +Ma'lum ijtimoiy faoliyat maqsadlari asosida to'plangan insonlar uyushmasi
- b) Ma'lum bir maqsadga to'plangan insonlar uyushmasi
- c) Maqsadlari har xil bo'lgan insonlar uyushmasi
- d) Har xil yoshda to'plangan bir guruh insonlar uyushmasi

144. Tarbiya maqsadini belgilashda nimalar asos qilib olinadi.

- a) +Jamiyat talablari davr nafasi, milliy xususiyatlar asos qilib olinadi
- b) Davr talabi, yoshi va ijtimoiy muhit asos qilib olinadi
- c) Yoshi, milliy xususiyatlar asos qilib olinadi
- d) Davr talabi va milliy xususiyatlar asos qilib olinadi

145. O'zbekiston Respublikasida nechanchi yil "Oila yili" deb e'lon qilindi

- a) +1998 yil
- b) 1996 yil
- c) 1999 yil
- d) 2000 yil

146. "Oila haqida gapirar ekanmiz, avvalavbor oila hayotning abadiyligini, avlodlarning davomiyligini ta'minlaydigan....." so'zlarning muallifi kim?

- a) +I.A.Karimov
- b) A.Avloniy
- c) A.Navoiy
- d) N.Ganjaviy

147. O'zlashtirishi past o'quvchilar bilan ishlash usullari

- a) +Qo'shimcha dars tashkil etish va turli xil darsga taalluqli bo'lgan ko'rgazmalardan foydalanish
- b) Ota-onalar bilan xamkorlikda ishlash
- c) Bilimni nazorat qilish
- d) Takrorlashni qo'llash

148. Pedagogik ta'sir ko'rsatishda "Rag'batlantirish va jazolash" usulini qo'llashdan maqsad...?

- a) +O'quvchilar xulq-atvoriga, hatti-harakatiga, topshiriqlarning so'zsiz bajarilishiga ijobiy ta'sir etish

- b) O'quvchilarda mustaqil fikr yuritish, ma'lum bir maqsadga, orzuga erkin intilish hissini takomillashtirish
- c) Ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik mahorat vositalaridan unumli foydalanish
- d) Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning eng muhim va sinalgan usuli bo'lib, maqsadli faoliyat olib bo'rish

149. Oiladagi tarbiyaviy jarayonning pedagogik madaniyati bu?

- a) +Klassik va zamonaviy pedagogik bilimlar bilan zamon talabi asosida tarbiyalash
- b) Qattiqo'llik bilan bolani tarbiyalash
- c) Zamonaviy bilimlar bilan qurollantirib tarbiyalash
- d) Mehribonlik va qattiqqo'llik bilan tarbiyalash

150. Oila byudjeti bu?

- a) +Oila a'zolarining oylik ish haqidan to'planib daromad va xarajatlar yig'indisidir
- b) Ota-onani oylik ish haqidur
- c) Oila-a'zolarining ish haqidir
- d) Ota-ona va bobo-buvilarining ish haqidir

NAZORAT SAVOLLARI

YAKUNIY NAZORAT UCHUN NAZORAT VARIANTLARI

“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI

1-variant

- 1.Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining maqsadi va vazifalari, asosiy tushuncha va tamoyillari.
- 2.Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining asosiy tushuncha va tamoyillari.
- 3.Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining mazmuni, mohiyati va shaxs tarbiyasidagi roli.
- 4.Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining dolzarb muamolari nimalardan iborat?
- 5.Guruh rahbari ishini qanday rejalashtiriladi?.

Tayanch so’zlar: qonun, qonuniyat, izchillik, pedagogik qonunlarning jamiyat qonunlari bilan bog’liqligi, prinsip, tarbiyaning asosiy qonuniyatlari. Tarbiya metodi, tarbiya vositasi, tarbiyaviy ta’sir shakli, tasnif, ijtimoiy ongni shakllantirish, faoliyatni tarkib toptirish, ijobiy xususiyatlarga yo’naltirish, o’z-o’zini tarbiyalash.

“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI

2-variant

1. Farobiyning komil inson haqidagi fikrlari.
2. Beruniyning moddiy va ma’naviy olam yaxlitligi to’g’risidagi qarashlari.
3. Ibn Sinoning inson shaxsi va uning botiniy hamda zohiriy qiyofasini taqqosiy baholaganligi.
4. Amir Temurning shaxs va jamiyat munosabatlari haqidagi tuzuklari.
5. Alisher Navoiyning o’zlikni anglash haqidagi g’oyalari ilmiy-ma’rifiy merosi va uning tarbiyaviy ahamiyati.

Tayanch so’zlar: maqsad, tarbiya maqsadi, tarixiy xarakter, mafkura, tarbiya vazifalari, tarbiyaning tarkibiy qismlari, aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik, ekologik, iqtisodiy, mehnat, huquqiy tarbiya.

“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI

3-variant

1. Pedagogik texnika tuzilishi haqida tushuncha
2. Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari.
3. Pedagogik texnikaning xususiyatlari.
4. Pedagogik mahorat va texnika.
5. Pedagogik texnikani egallash yo’llari.

Tayanch so’zlar: Pedagogik texnika, tashqi qiyofa, hissiyot, mimika, pantomimika, texnologiya, asab tizimi, gapirish texnikasi, talaffuz, nafas olish, tovush maromi.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

4-variant

1. Pedagogning o‘quvchilar bilan muomala olib borishning mohiyati.
2. Muomala – axborot jarayoni.
3. O‘qituvchi muomala sub’ekti sifatida.
4. O‘quvchilarni tarbiyalashda muomalaning o‘rni
5. Pedagogik muloqot o‘ziga xosligi

Tayanch so‘zlar: muloqot, muloqot mohiyati, muloqotning tuzilishi, muloqot turlari, muloqot vositalari, pedagogik muloqot o‘ziga xosligi, pedagogik o‘zaro munosabatlar, ijodiyot, innovatsiya, pedagogik ijod, pedagogik innovatsiya.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

5-variant

1. O‘quvchilarni pedagogik kuzatish o‘quvchilar hayoti va faoliyatini o‘rganishning eng ishonchli usullaridan.
2. Pedagogik ta’sir ko‘rsatish usullari va qoidalari.
3. Pedagogik talab
4. Talabning asosiy shakllari va qoidalari.
5. O‘quvchilar bilan o‘zaro fikr almashish bilan ta’sir ko‘rsatish vositalari.

Tayanch so‘zlar: o‘quvchilarni o‘rganish, guruh rahbari, guruh faoliyati, intizomlilikni mustahkamlash, guruh rahbari vazifalari, guruh rahbarining shaxs va jamoani o‘rganishi va tarbiyaviy ishlarni rivojlantirishi.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

6-variant

1. Guruh rahbari ishida o‘quvchilar jamoasini tashkil etish, shakllantirish va jamoada shaxsni tarbiyalash muammolari
2. O‘quvchilarning jamoa turmush tarzi, me’yorlari va qoidalari.
3. Guruh rahbari o‘quvchilarni yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ota-onalar bilan o‘zaro hamkorligi.
4. Jamoa, jamoa orqali tarbiyalash.
5. Guruh rahbari qo‘yilgan talablar.

Tayanch so‘zlar: Jamoa, jamoa orqali tarbiyalash, pedagogik rahbarlik, insonparvarlik, banalminallik, mehribonlik – oqibat, shakllantirish, rivojlantirish, ibrat, shaxsiy namuna, guruh rahbari, o‘zaro hurmat, oqibat, ma’naviyat

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

7-variant

1. O‘qituvchi faoliyatida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish muammosi
2. O‘qituvchi faoliyatida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish metodikasi
3. Jamoaning rivojlanish darajasini belgilash metodikasi.
4. Barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.
5. Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi.

Tayanch so‘zlar: Guruh rahbari ishida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish, bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasi, talablar qo‘yish; faollarni aniqlash, o‘quv mehnat, barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

8-variant

1. Mamlakatimizda oilalarga ko‘rsatilayotgan e‘tibor.
2. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish.
3. Ota-onalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish.
4. Oila tarbiyasi.
5. Oila, ta’lim muassasasi va mahalla hamkorligi.

Tayanch so‘zlar: Oila – tarbiya o‘choi. Oila – jamiyat negizi. Oila va jamiyat – mohiyatan bir-biri bilan chambarchas boliq. Oila tarbiyasi. Oila, ta’lim muassasasi va mahalla hamkorligi. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish. Ota-onalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish. Ota-onalarga pedagogik bilim berish. Ota-onalar uchun ma’ruza.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

9-variant

1. O‘quvchilarning bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifasi
2. O‘quvchilarni bilimga bo‘lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo‘llay olishlarini hisobga olish.
3. O‘quvchilarda o‘quv mehnatiga javobgarlik va mas’ullik hissini tarbiyalash.
4. Bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari.
5. o‘qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyat.

Tayanch so‘zlar: bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari, o‘qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyati, nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo‘llay olish, maktabda ta’lim tarbiyani to‘ri yo‘lga qo‘yishga boliq.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

10-variant

1. O’quvchilar ongli intizom va mas’uliyat hissini sezishlarida ta’lim muassasalarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar mazmuni va mohiyatining ahamiyati.
2. O’quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning usul va metodlari.
3. O’quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining maqsadi.
4. O’quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining vazifalari.
5. O’quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarning ijodiy, noan’anaviy, interfaol o’qitish metodlaridan foydalanish zaruriyati.

Tayanch so’zlar: O’quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining o’rni, o’quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning usul va metodlari.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

11-variant

1. Guruh rahbarining ta’lim muassasasi va o’quvchilar tashkilotlari bilan hamkorlikdagi ish faoliyati.
2. Guruh rahbari ishini rejalashtirish va hisobga olishning o’ziga xos xususiyati.
3. Guruh rahbarining tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirish
4. Guruh rahbarining tarbiyaviy faoliyatini hisobga olishga qo’yiladigan asosiy metodik talablar.
5. Rejaning shakl va yo’nalishlari.

Tayanch so’zlar: Guruh rahbari ishini rejalashtirish, rejaga qo’yiladigan talablar, Guruh rahbarining guruh jamoasi ishini tahlil qilishi, rejaning manbai. Rejaning shakl va yo’nalishlari.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

12-variant

1. Tarbiyaviy ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari.
2. Tarbiyaviy ishlarnitashkil etishda reja asosida o’tkaziladigan mustaqil mashg’ulotlar.
3. Direktor o’rinbosarining kasbiga qo’yiladigan talablar.
4. Direktor o’rinbosarining huquqlari va vazifalari.
5. Darsdan tashqari tashqari ishlarga rahbarlik qilish, tashkilotchilarning vazifalari.

Tayanch so’zlar: Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlar Kontseptsiyasi, darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish, guruh rahbarlari, tarbiyachi va tashkilotchi, pedagogik rahbarlik, o’quvchilar jamoasi. Darsdan tashqari tashqari ishlarga rahbarlik qilish, tashkilotchilarning vazifalari, darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish, guruh rahbarlari, ota-onalar, sinf faollariga uslubiy yordam ko’rsatish.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

13-variant

1. O’qituvchi tomonidan jamoaga qo’yilayotgan talablar
2. Jamoa an’analari mazmunida munosabatlar xususiyati hamda jamoaning ijtimoiy fikri
3. Ma’naviy-ma’rifiy tarbiyaviy ishlar bo’yicha direktor o’rinbosarining ish faoliyati.
4. O’zini-o’zi boshqarish o’quvchilarni mustaqil hayotga, turmush va jamiyatga mos qilib tarbiyalash.
5. Ta’lim muassasasida ma’naviy muhitni saqlash va shakllantirish.

Tayanch so’zlar: O’quvchilar jamoasi maqsadining birligi va tashkil qilish xususiyatlari. Ijtimoiy jamiyat ehtiyojini qondirishga yo’naltirilgan birgalikdagi faoliyat jamoaning navbatdagi muhim xususiyati sifatida. O’qituvchi tomonidan qo’yilayotgan talablar hajmi, tizimi, talab qo’yish metodikasi. O’quvchilarga talablar qo’yish, talablar mazmuni bilan tanishtirish, ularning ahamiyatini tushuntirish, tajriba orttirish hamda ularni muntazam suratda nazorat qilib borish.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

14-variant

1. O’qituvchi faoliyatida o’quvchilar jamoasini shakllantirish muammosi
6. O’qituvchi faoliyatida o’quvchilar jamoasini shakllantirish metodikasi
7. Jamoaning rivojlanish darajasini belgilash metodikasi.
8. Barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.
9. Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi.

Tayanch so’zlar: Guruh rahbari ishida o’quvchilar jamoasini shakllantirish, bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasi, talablar qo’yish; faollarni aniqlash, o’quv mehnat, barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

15-variant

1. O’quvchilarning bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifasi
2. O’quvchilarni bilimga bo’lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo’llay olishlarini hisobga olish.
3. O’quvchilarda o’quv mehnatiga javobgarlik va mas’ullik hissini tarbiyalash.
4. Bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari.
5. o’qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyat.

Tayanch so’zlar: bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari, o’qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyati, nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo’llay olish, maktabda ta’lim tarbiyani to’ri yo’lga qo’yishga boliq.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

16-variant

2. Guruh rahbari ishida o‘quvchilar jamoasini tashkil etish, shakllantirish va jamoada shaxsni tarbiyalash muammolari
2. O‘quvchilarning jamoa turmush tarzi, me‘yorlari va qoidalari.
6. Guruh rahbari o‘quvchilarni yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ota-onalar bilan o‘zaro hamkorligi.
7. Jamoa, jamoa orqali tarbiyalash.
8. Guruh rahbari qo‘yilgan talablar.

Tayanch so‘zlar: Jamoa, jamoa orqali tarbiyalash, pedagogik rahbarlik, insonparvarlik, banalminallik, mehir – oqibat, shakllantirish, rivojlantirish, ibrat, shaxsiy namuna, guruh rahbari, o‘zaro hurmat, oqibat, ma‘suliyat

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

17-variant

1. O‘qituvchi faoliyatida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish muammosi
10. O‘qituvchi faoliyatida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish metodikasi
11. Jamoaning rivojlanish darajasini belgilash metodikasi.
12. Barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.
13. Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi.

Tayanch so‘zlar: Guruh rahbari ishida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish, bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasi, talablar qo‘yish; faollarni aniqlash, o‘quv mehnat, barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

18-variant

1. Mamlakatimizda oilalarga ko‘rsatilayotgan e‘tibor.
2. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish.
3. Ota-onalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish.
4. Oila tarbiyasi.
5. Oila, ta‘lim muassasasi va mahalla hamkorligi.

Tayanch so‘zlar: Oila – tarbiya o‘choi. Oila – jamiyat negizi. Oila va jamiyat – mohiyatan bir-biri bilan chambarchas boliq. Oila tarbiyasi. Oila, ta‘lim muassasasi va mahalla hamkorligi. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish. Otaonalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish. Ota-onalarga pedagogik bilim berish. Ota-onalar uchun ma‘ruza.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

19-variant

1. O‘quvchilarning bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifasi
2. O‘quvchilarni bilimga bo‘lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo‘llay olishlarini hisobga olish.
3. O‘quvchilarda o‘quv mehnatiga javobgarlik va mas’ullik hissini tarbiyalash.
4. Bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari.
5. o‘qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyat.

Tayanch so‘zlar: bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari, o‘qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyati, nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo‘llay olish, maktabda ta’lim tarbiyani to‘ri yo‘lga qo‘yishga boliq.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

20-variant

1. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining maqsadi va vazifalari, asosiy tushuncha va tamoyillari.
2. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining asosiy tushuncha va tamoyillari.
3. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining mazmuni, mohiyati va shaxs tarbiyasidagi roli.
4. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti fanining dolzarb muamolari nimalardan iborat?
5. Guruh rahbari ishini qanday rejalashtiriladi?.

Tayanch so‘zlar: qonun, qonuniyat, izchillik, pedagogik qonunlarning jamiyat qonunlari bilan bog‘liqligi, prinsip, tarbiyaning asosiy qonuniyatlari. Tarbiya metodi, tarbiya vositasi, tarbiyaviy ta’sir shakli, tasnif, ijtimoiy ongni shakllantirish, faoliyatni tarkib toptirish, ijobiy xususiyatlarga yo’naltirish, o‘z-o‘zini tarbiyalash.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

21-variant

1. Farobiyning komil inson haqidagi fikrlari.
2. Beruniyning moddiy va ma’naviy olam yaxlitligi to‘g‘risidagi qarashlari.
3. Ibn Sinoning inson shaxsi va uning botiniy hamda zohiriy qiyofasini taqqosiy baholaganligi.
4. Amir Temurning shaxs va jamiyat munosabatlari haqidagi tuzuklari.
5. Alisher Navoiyning o‘zlikni anglash haqidagi g‘oyalari ilmiy-ma’rifiy merosi va uning tarbiyaviy ahamiyati.

Tayanch so‘zlar: maqsad, tarbiya maqsadi, tarixiy xarakter, mafkura, tarbiya vazifalari, tarbiyaning tarkibiy qismlari, aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik, ekologik, iqtisodiy, mehnat, huquqiy tarbiya.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

22-variant

1. Pedagogik texnika tuzilishi haqida tushuncha
2. Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari.
3. Pedagogik texnikaning xususiyatlari.
4. Pedagogik mahorat va texnika.
5. Pedagogik texnikani egallash yo‘llari.

Tayanch so‘zlar: Pedagogik texnika, tashqi qiyofa, hissiyot, mimika, pantomimika, texnologiya, asab tizimi, gapirish texnikasi, talaffuz, nafas olish, tovush maromi.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

23-variant

1. Pedagogning o‘quvchilar bilan muomala olib borishning mohiyati.
2. Muomala – axborot jarayoni.
3. O‘qituvchi muomala sub’ekti sifatida.
4. O‘quvchilarni tarbiyalashda muomalaning o‘rni
5. Pedagogik muloqot o‘ziga xosligi

Tayanch so‘zlar: muloqot, muloqot mohiyati, muloqotning tuzilishi, muloqot turlari, muloqot vositalari, pedagogik muloqot o‘ziga xosligi, pedagogik o‘zaro munosabatlar, ijodiyot, innovatsiya, pedagogik ijod, pedagogik innovatsiya.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

24-variant

6. O‘quvchilarni pedagogik kuzatish o‘quvchilar hayoti va faoliyatini o‘rganishning eng ishonchli usullaridan.
7. Pedagogik ta’sir ko‘rsatish usullari va qoidalari.
8. Pedagogik talab
9. Talabning asosiy shakllari va qoidalari.
10. O‘quvchilar bilan o‘zaro fikr almashish bilan ta’sir ko‘rsatish vositalari.

Tayanch so‘zlar: o‘quvchilarni o‘rganish, guruh rahbari, guruh faoliyati, intizomlilikni mustahkamlash, guruh rahbari vazifalari, guruh rahbarining shaxs va jamoani o‘rganishi va tarbiyaviy ishlarni rivojlantirishi.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

25-variant

3. Guruh rahbari ishida o‘quvchilar jamoasini tashkil etish, shakllantirish va jamoada shaxsni tarbiyalash muammolari
2. O‘quvchilarning jamoa turmush tarzi, me‘yorlari va qoidalari.
9. Guruh rahbari o‘quvchilarni yakka tartibda va jamoa bilan tarbiyalashda ota-onalar bilan o‘zaro hamkorligi.
10. Jamoa, jamoa orqali tarbiyalash.
11. Guruh rahbari qo‘yilgan talablar.

Tayanch so‘zlar: Jamoa, jamoa orqali tarbiyalash, pedagogik rahbarlik, insonparvarlik, banalminallik, mehir – oqibat, shakllantirish, rivojlantirish, ibrat, shaxsiy namuna, guruh rahbari, o‘zaro hurmat, oqibat, ma‘suliyat

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

26-variant

1. O‘qituvchi faoliyatida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish muammosi
14. O‘qituvchi faoliyatida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish metodikasi
15. Jamoaning rivojlanish darajasini belgilash metodikasi.
16. Barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.
17. Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi.

Tayanch so‘zlar: Guruh rahbari ishida o‘quvchilar jamoasini shakllantirish, bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasi, talablar qo‘yish; faollarni aniqlash, o‘quv mehnat, barkamol inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

27-variant

1. Mamlakatimizda oilalarga ko‘rsatilayotgan e‘tibor.
2. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish.
3. Ota-onalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish.
4. Oila tarbiyasi.
5. Oila, ta‘lim muassasasi va mahalla hamkorligi.

Tayanch so‘zlar: Oila – tarbiya o‘choi. Oila – jamiyat negizi. Oila va jamiyat – mohiyatan bir-biri bilan chambarchas boliq. Oila tarbiyasi. Oila, ta‘lim muassasasi va mahalla hamkorligi. Ota-onaning pedagogik, tarbiyachilik faoliyatini jonlantirish. Otaonalar guruhi majlisini muntazam tashkil etish. Ota-onalarga pedagogik bilim berish. Ota-onalar uchun ma‘ruza.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

28-variant

1. O‘quvchilarning bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifasi
2. O‘quvchilarni bilimga bo‘lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo‘llay olishlarini hisobga olish.
3. O‘quvchilarda o‘quv mehnatiga javobgarlik va mas’ullik hissini tarbiyalash.
4. Bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari.
5. o‘qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyat.

Tayanch so‘zlar: bilish faolligini taraqqiy ettirishda guruh rahbarining vazifalari, o‘qish va mehnatning ijtimoiy ahamiyati, nazariy bilimlarini mustaqil ravishda amaliyotga qo‘llay olish, maktabda ta’lim tarbiyani to‘ri yo‘lga qo‘yishga boliq.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

29-variant

3. O‘quvchilar ongli intizom va mas’uliyat hissini sezishlarida ta’lim muassasalarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar mazmuni va mohiyatining ahamiyati.
4. O‘quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning usul va metodlari.
3. O‘quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining maqsadi.
4. O‘quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining vazifalari.
5. O‘quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda darslarning ijodiy, noan’anaviy, interfaol o‘qitish metodlaridan foydalanish zaruriyati.

Tayanch so‘zlar: O‘quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda guruh rahbarining o‘rni, o‘quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashning usul va metodlari.

**“TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI” FANIDAN QISHLOQ XO’JALIGI
MAHSULOTLARINI SAQLASH VA DASTLABKI ISHLASH TEXNOLOGIYASI TA’LIM
YO’NALISHI 3-KURS TALABALARI UCHUN YAKUNIY NAZORAT SOVOLLARI**

30-variant

1. Tarbiyaviy ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari.
2. Tarbiyaviy ishlarnitashkil etishda reja asosida o‘tkaziladigan mustaqil mashg‘ulotlar.
3. Direktor o‘rinbosarining kasbiga qo‘yladigan talablar.
4. Direktor o‘rinbosarining huquqlari va vazifalari.
5. Darsdan tashqari tashqari ishlarga rahbarlik qilish, tashkilotchilarning vazifalari.

Tayanch so‘zlar: Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlar Kontseptsiyasi, darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish, guruh rahbarlari, tarbiyachi va tashkilotchi, pedagogik rahbarlik, o‘quvchilar jamoasi. Darsdan tashqari tashqari ishlarga rahbarlik qilish, tashkilotchilarning vazifalari, darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish, guruh rahbarlari, ota-onalar, sinf faollariga uslubiy yordam ko‘rsatish.

“Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanidan reyting ishlanma va baholash mezonlari

V –semestr

№	Mashg’ulotlar	Auditoriya soatlari	Mustaqil ta’lim	Umumiy soat	To’planadigan ballar
1	Маъруза	36	14	50	30
2	Амалий	40	18	58	40
4	Жами	72	32	108	70

№	Nazorat turlari	Soni	Ball	Jami ball
1	Joriy nazorat 1.1.Seminar mashg’ulotni bajarish. 1.2.Og’zaki.	20	2	40
2	Oraliq nazorat 2.1.Yozma 2.2 TMI(Referat, taqdimot v.h.)	2	18 12	30
4	Yakuniy nazorat (Yozma)		5x6=30	30

Amaliy mashg’ulotidagi vazifalar bo’yicha berilgan talabalar mustaqil ishlarining bajarilish hajmi va sifatiga qarab 1.1 dan 2 ballgacha berilishi mumkin (topshiriqlar to’liq va sifatli, ijodiy tarzda bajarilgan 1.7-2 ball, sifatli va me’yor talablari darajasida – 1.4-1.6 ball, o’rta darajada –1.1 -1.3 ball)

2.1. Oraliq baholash yozma tarzda o’tkazilib, undan 3 tasi savolga javob berishi so’raladi. Har bir savol 6 ballgacha baholanadi.

- agar savol mohiyati to’la ochilgan bo’lsa, javoblari to’liq va aniq hamda ijodiy fikrlari bo’lsa 5,1-6 ball.

- savolning mohiyati umumiy ochilgan asosiy faktlar to’g’ri bayon etilgan bo’lsa 4,2-5 ball

- savolga umumiy tarzda javob berilgan, ammo ayrim kamchiliklari bo’lsa 3,3-4,1 ball.

- 2.2. Talabaning mustaqil ishi, berilgan mavzu bo’yicha referat tayyorlanadi.

- referatda mavzu to’liq ochilgan, to’g’ri xulosa chiqarilgan va ijodiy fikrlari bo’lsa 10,1-12 ball

- mavzu mohiyati ochilgan, faqat xulosasi bor 8,5-10 ball
- mavzu mohiyati yoritilgan, ammo ayrim kamchiliklari bor bo'lsa, 6,6-8,4ball

3.1 Yakuniy baholashda talaba 3 ta savolga yozma yoki 30 ta test savoliga javob berishi lozim.

- har bir yozma savolga 10 ball ajratiladi.
- agar savol mohiyati to'la ochilgan bulib, mavzu bo'yicha talabaning tankidiy nukta nazari bayoe qilingan bo'lsa 8,6-10 ball.
- savolning mohiyati to'la ochilgan, asosiy faktlar to'g'ri bayon qilgan bo'lsa 8,5 – 7,1 ball.
- savolga to'g'ri javob berilgan, lekin ayrim kamchiliklari ko''roq bo'lsa 7 – 5,5 ball.

1.1. Amaliy mashg'ulotda qatnashib undagi topshiriqlarni to'la, sifatli bajargan talabaga 1,7-2 ball beriladi, agar to'la bo'lmasa bajarish darajasiga qarab 1,1 – 1,3 ballgacha beriladi.

Amaliy mashg'ulotidagi vazifalar bo'yicha berilgan talabalar mustaqil ishlarining bajarilish xajmi va sifatiga qarab 1,1 dan 2 ballgacha berilishi mumkin (topshiriqlar to'liq va sifatli, ijodiy tarzda bajarilgan – 1,7 – 2 ball, sifatli va me'yor talablari darajasida – 1,4-1,6 ball, o'rta darajada – 1,1-1,3 ball)

2.1. Oraliq baholash og'zaki va yozma tarzda o'tkazilib, undan 3 ta savolga javob berishi so'raladi. Har bir savol 4 ballgacha baholanadi.

- agar savol mohiyati to'la ochilgan bo'lsa, javoblari to'liq va aniq hamda ijodjy fikrlari bo'lsa 3,4-4 ball.
- savolning mohiyati umumiy ochilgan asosiy faktlar to'g'ri bayon etilgan bo'lsa 2,8-3,3 ball
- savolga umumiy tarzda javob berilgan, ammo ayrim kamchiliklari bo'lsa 2,2-2,7 ball.

2.2. Talabaning mustaqil ishi, berilgan mavzu bo'yicha referat tayyorlanadi.

- referatda mavzu to'liq ochilgan, to'g'ri xulosa chiqarilgan va ijodjy fikrlari bo'lsa 8,6-10
- mavzu mohiyati ochilgan, faqat xulosasi bor 7,1-8,5ball
- mavzu mohiyati yoritilgan, ammo ayrim kamchiliklari bor bo'lsa 5,5-7 ball

3.1 Yakuniy baholashda talaba 5 ta savolga yozma yoki 30 ta test savoliga javob berishi lozim.

- har bir yozma savolga 6 balldan $5 \times 6 = 30$ ball ajratiladi.
- agar savol mohiyati to'la ochilgan bulib, mavzu bo'yicha talabaning tankidiy nukta nazari bayon qilingan bo'lsa 5,2-6 ball.
- savolning mohiyati to'la ochilgan, asosiy faktlar to'g'ri bayon qilgan bo'lsa 4,2-5.1 ball.
- savolga to'g'ri javob berilgan, lekin ayrim kamchiliklari ko''roq bo'lsa 3.3 – 4,1 ball.

6.1. O'quv-uslubiy adabiyotlar ro'yxati.

№	Muallif	Adabiyot nomi	Adabiyot turi	Nashr yili	Adabiyotning ARM dagi shifri	Adabiyotning ARM dagi inventar raqami
	R.Mavlonava, Normurodorva B., Rahmonqulov R..	Tarbiyaviy ishlar metodikasi	Darslik	O'z. Res.Fanlar Akdemiyasi "FAN" nashriyoti 2014 y.		
	Ishmuhammedov R., Yuldashev	Ta'lim va tarbiyada inovatsion pedagogik texnologiyalar	O'quv qo'llanma	M. "Ofset print" MCHJ T.: 2013.-		
	Axmedova 3.	Tarbiyaviy ishlar maxsus metodikasi	O'quv qo'llanma	T.: 2004 y.		
	Шодмонова Ш, Хошимова М, Файзуллаева Н.Т	Тарбиявий ишлар услубияти.	O'quv qo'llanma	T.: ТДИУ, 2007.-		
	Azizxo'jaeva N.N.	Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat	<i>O'quv qo'll.</i>	-T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi, 2006. -159 b.	74.00 A 99	U-6418
	Xoliqov A.A	Pedagogik mahorat.	<i>Darslik</i>	-T.: Iqtisod-moliya, 2011. -420 b.	74.00 ya 73 X-74	U-7181
	Omonov X.. Xo'jayev N.. Madyarovava S.. Eshchonov E	. Pedagogik texnologiyalarva pedagogik mahorat	<i>Darslik</i>	T- <i>Iqtisod-</i> moliya, 2009.	74.20 4173 P 29	BBK74.20 4YA73

O'quv-uslubiy adabiyotlar va elektron ta'lim resurslari ro'yxati.

Asosiy adabiyotlar

6. R.Mavlonava, Normurodorva B., Rahmonqulov R. Tarbiyaviy ishlar etodikasi O'quv qo'llanma. O'z. Res. Fanlar Akdemiyasi "FAN" nashiriyoti 2007 y.
7. Ishmuhammedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada inovatsion pedagogik texnologiyalar O'quv qo'llanma. "Ofset print" MCHJ T.: 2013.- 278 b.
8. Axmedova 3. Tarbiyaviy ishlar maxsus metodikasi T.: 2004 y.
9. Abdiquddusov.O., Rashidov. H. Kasb-xunar ta'limi pedagogikasi O'MKHTTKMO va UQT instituti, T. – 2009..
10. Olimov Q.T., Abduqudusov O. va boshqalar. Kasb ta'limi uslubiyoti. T.: "Moliya" nashiriyoti, 2006.

Qo'shimcha adabiyotlar

13. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: Sharq, 1998. 63 b.
14. Abdiquddusov.O., Rashidov. H. Kasb-xunar ta'limi pedagogikasi. O'quv qo'llanma. O'MKHTTKMO va UQT instituti, T. – 2009. 120 b.
15. Olimov Q.T., Abduqudusov O. va boshqalar. Kasb ta'limi uslubiyoti. - T.: "Moliya" nashiriyoti, 2006. – 160 b.
16. Sharipov Sh. va b. Kasbiy pedagogika (metodik qo'llanma). -T.:TDPU, 2006y.
17. Nishonaliev U.N., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. O'quv qo'llanma. –T.: TDPU, 2007-388 b.
18. Muslimov N.A., Qoysinov O.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limni tashkilotish. (Metodik qo'llanma). T.: TDPU, 2006. 52 b.
19. MuslimovN.A., Sharipov Sh.S. O'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim integratsiyasi. Kasb ta'lim metodikasi metodik qo'llanma.-T:TDPU, 2006. 48 b.
20. Sharipov Sh., Abduraimov Sh. Kasb ta'limi metodikasi fanidan laboratoriya mashg'ulotlari uchun metodik qo'llanma.-T: TDPU, 2007. 147 b.
21. Eldasheva G.V. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. – O'MKHTTKMO va UQT instituti, T. – 2006. 124 b.
22. Kurbanov Sh.E., Saidov X., Axliddinov R. Barkamolavlod orzusi. -T.: Shark, 1998.-154 s.
23. Tolipov O'.Q., Barakaev M., Sharipov Sh.S. Kasbiy pedagogika (ma'ruzalar matni). –T.: "Ofset-print" matbaasi, 2001. –100 b
24. Rashidov H.F. va boshqalar. "Kasbiy pedagogika" blokini o'qitish metodikasi. O'quv-uslubiy qo'llanma (Malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslari uchun). –T.: O'MKHTTKMO va UQTI, 2007. – 200 b.

Elektron ta'lim resurslari

- 1.<http://www.istedod.uz>
- 2.<http://www.pedagog.uz>
- 3.<http://www.ziyonet.uz>
4. <http://www.tdpu.uz>